

พื้นที่พรมแดนแม่น้ำแม่กับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์ กะเหรี่ยง-คนเมือง

รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ

“อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ขวัญชีวัน บัวแดง

พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์
กะเหรี่ยง-คนเมือง

รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ

“อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย”

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ขวัญชีวัน บัวแดง

คำนำผู้วิจัย

รายงานฉบับนี้เป็นผลจากการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-คนเมือง” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทยภาคเหนือ” ซึ่งมี ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ เป็นหัวหน้าแผนงาน และได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ให้ดำเนินการเป็นเวลา 3 ปี ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2545-30 กันยายน 2548 โครงการวิจัยนี้เลือกพื้นที่พรมแดนที่มีแม่น้ำเมยไหลผ่าน เฉพาะบริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ซึ่งติดกับรัฐกะเหรี่ยง ในเขตประเทศพม่า โดยดูพัฒนาการของพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากข้อมูลเท่าที่รวบรวมได้ เริ่มตั้งแต่ครั้งที่อังกฤษเข้ามาครอบครองตอนล่างของประเทศพม่า นอกจากจะได้ข้อมูลจากการค้นคว้าจากเอกสารแล้ว ยังได้สัมภาษณ์ผู้รู้และผู้เกี่ยวข้อง ร่วมสังเกตในกิจกรรมและพิธีกรรมในพื้นที่ และสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมแบบกว้าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้าน แม่หละไทย แม่หละยาง แม่หละคี แม่หละโพคี ท่าสองยาง และศูนย์อพยพแม่หละ

โครงการวิจัยโครงการนี้เป็นโครงการที่ให้ประสบการณ์และความรู้ใหม่แก่ผู้วิจัย เนื่องจากพื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่พรมแดนของรัฐที่แตกต่างจากชุมชนกะเหรี่ยงบนพื้นที่สูงที่ผู้วิจัยเคยศึกษามาก่อนหน้านี้ ในขณะที่ผู้คนในพื้นที่ที่เคยศึกษามีความสัมพันธ์กับรัฐไทยโดยตรงเพียงรัฐเดียว พื้นที่ในโครงการนี้เป็นพื้นที่ที่ผู้คนต้องเกี่ยวข้องกับรัฐหลายรัฐ เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ ตีรอน และเผชิญกับปัญหารุนแรงแบบที่ผู้วิจัยไม่เคยพบในพื้นที่ที่เคยศึกษามาแต่เดิม ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองและกะเหรี่ยงเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจมากพื้นที่หนึ่ง ประสบการณ์และความรู้ใหม่ที่ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดลงในรายงานฉบับนี้ จะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าปราศจากการสนับสนุนของศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ ทั้งในเรื่องของการชักชวนให้มาร่วมโครงการ และจัดเวทีแลกเปลี่ยน ให้ความเห็นต่อผลงานของผู้วิจัยอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงใคร่ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

การเก็บข้อมูลเป็นหัวใจหลักของการทำงานวิจัย และถ้าหากปราศจากซึ่งผู้ช่วยวิจัย ข้อมูลและความเข้าใจที่ได้คงจะ“เบาบาง” และ “ผิวเผิน” กว่านี้มาก ผู้วิจัยจึงใคร่ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัยที่ช่วยงานเก็บข้อมูลและการจัดทำรายงานอย่างเอาใจจริงเอางังทั้งสามคน ได้แก่ คุณนิธินันท์ การพร้อม คุณจักรคำ มาตุทาพูน และคุณบัวชุม ทองบือ และขอขอบคุณ คุณเปรมพร ชันติแก้ว และคุณหม่อเตเว ศิริสุธาธิ์ ที่ช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างกระตือรือร้น

ขวัญชีวัน บัวแดง

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

รายงานฉบับนี้เป็นผลจากการดำเนินโครงการวิจัยในพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยซึ่งทางฝั่งไทยเป็นบริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ฝั่งพม่าเป็นรัฐกะเหรี่ยง ในระยะเวลาสามปี (2545-2548) โดยใช้วิธีการค้นคว้าเอกสาร สัมภาษณ์ผู้รู้ ร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมและพิธีกรรม ติดตามข่าวสาร และพูดคุยสอบถามผู้คนในพื้นที่ และสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมทั่วไปในหมู่บ้านแม่หละไทย แม่หละยาง แม่หละคี แม่หละโพคี บ้านท่าสองยาง และศูนย์อพยพแม่หละ งานวิจัยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มอำนาจและผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณพรมแดนแม่น้ำเมย ที่มีการปรับเปลี่ยนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน งานวิจัยสนใจว่าแต่ละกลุ่มในท่ามกลางความสัมพันธ์นั้นมีความพยายามที่จะควบคุม ชั่งชั่ง ตอรอง หรือโต้ตอบซึ่งกันและกันอย่างไร

จากการศึกษาได้ข้อสรุปที่สำคัญว่า ผู้คนในบริเวณพรมแดน ทั้งคนเมืองที่โยกย้ายเข้ามา และคนกะเหรี่ยงที่อยู่แต่เดิม มีความสัมพันธ์ทางการค้าและทางสังคมและวัฒนธรรมกันมาเป็นเวลายาวนาน การสถาปนาแม่น้ำเมยเป็นเส้นกันเขตแดนเกิดขึ้นในภายหลัง เป็นการกำหนดตามอุดมการณ์ของการปกป้องอธิปไตยและการบริหารดินแดนของรัฐบาลสมัยใหม่ ความพยายามของรัฐบาลที่จะควบคุมความเคลื่อนไหวของคนและสิ่งของข้ามแดนนั้นดูจะได้ผลน้อย เพราะช่องทางการค้านอกกระบบมีอยู่มากบนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมและการต่อรองระหว่างผู้คน กลุ่มอำนาจทั้งต่างประเทศ ในประเทศและท้องถิ่น นโยบายของรัฐเองบางช่วงเอื้อต่อการใช้ประโยชน์พื้นที่ชายแดนของกลุ่มอำนาจบางกลุ่ม นโยบายอาจไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติเนื่องจากไม่สอดคล้องกับความสัมพันธ์และความเป็นจริงในพื้นที่ หน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานในพื้นที่ไม่มีเอกภาพในการปฏิบัติ ทำให้มีช่องทางสำหรับคนและสินค้า ”นอกระบบ” อยู่เสมอ

แม่น้ำเมยทำหน้าที่เส้นแบ่งเขตของความเป็นชาติน้อยมาก พรมแดนแม่น้ำเมยแท้จริงครอบคลุมสองฝั่งเมย และมีขอบเขตอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นคนบริเวณแม่น้ำเมย ที่ทั้งหาประโยชน์และปกป้องผลประโยชน์ของพื้นที่พรมแดน ขอบเขตนี้อาจจะเป็นขอบเขตที่มองไม่เห็น แต่จะรู้สึกได้เมื่อคนภายนอกเข้าไป ความไม่ไว้วางใจคนภายนอก เป็นเส้นแบ่งอย่างหนึ่งระหว่างคนภายในพรมแดนแม่น้ำเมยกับคนที่อยู่นอกพรมแดน อีกทั้งกันไม่ให้ ”คนแปลกหน้า” เข้าไปหาผลประโยชน์อย่างง่าย ๆ ในพื้นที่แห่งนี้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เห็นได้ชัดในการแต่งกาย อาหาร ฯลฯ แต่อัตลักษณ์ของความเป็นคนในพื้นที่พรมแดนจะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์ที่จะมีผลกระทบต่องานชีวิตและทรัพย์สิน การประท้วงนโยบายการโยกย้ายผู้อพยพมาอยู่ในพื้นที่พรมแดน การประท้วงการกระทำที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่รัฐ

การเรียกร้องให้องค์กรระหว่างประเทศมาดูแลปัญหาความขัดแย้งฯลฯ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการต่อรองและตอบโต้กับความพยายามควบคุมพื้นที่ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ อย่างไม่สิ้นสุด

Abstract

This report is the result of the research project carried out during 2002-2005. The study area is at the Thai-Burma frontier which covers Tha Song Yang District of Tak Province on the east of Moei River and the Karen State on the west of the River. Research methods include document research, in depth interview with, participant observation in activities and ceremonies, informal talk with peoples and informants in the area and a simple socio-economic survey of households in five villages: Mae La Thai, Mae La Yang, Mae La Khi, Mae La Pho Khi and Tha Song Yang. The aim of the research is to explore the social, economic and cultural relationships between people, politic and interest groups and the states in the area. The attention is paid on how they contest, negotiate and response to each other's attempt to control and make use of the frontier opportunities.

The study found that 'Khon Muang' has moved into this frontier area longer than 100 years ago. The relationship between Khon Muang and Karen, who is the indigenous inhabitants, has been long developed in the economic, social and cultural areas. Moei has been designed to be an international boundary to divide land and people and put them under two states. But the situation along the frontier is complicated so that Moei could not carry out its duty as expected. In contrast, Moei facilitates the border crossing of people and goods based on long developed relationship between peoples. Negotiation between many parties in the area and between the states and the international power does facilitate the flow of goods and people across Moei.

The boundary of the frontier is not Moei but the invisible and flexible boundary encompass the relationships between peoples and groups in the frontier area including their network. This boundary enables frontier peoples to continue their lives and business across the border and to protect their areas from the exploitation of the powerful outsiders. The cultural identity of this frontier area is clear as cultural practices i.e. dressing, food, ceremonies, are different from those in other places. The frontier identity however is expressed when people feel that they were more exploited than to gain from an imposed project or they were just too much oppressed. Rallies against the resettlement of the Hmong refugee in the area, a letter requesting the UNHCR to look into the case of the murder of Karen refugee are just examples of the expression of the unity and the frontier identity and the continuation of the people struggle.

สารบัญเรื่อง

	หน้า
คำนำผู้วิจัย	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1: บทนำ	1
1.1 "กะเหรี่ยง" และ "คนเมือง"	1
1.2 "พรมแดน" แม่น้ำเมย และคำถามการวิจัย	5
1.3 งานชายแดนศึกษา	5
1.4 วัตถุประสงค์ของโครงการ	7
1.5 โครงร่างรายงาน	13
บทที่ 2: พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอำนาจพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมย	15
2.1 พื้นที่พรมแดนในยุคก่อนและยุคอาณานิคม	18
2.2 พื้นที่พรมแดนกับการสถาปนา "รัฐกันชน"	29
2.3 การแตกตัวของรัฐกันชนและการควบคุมชายแดน	35
2.4 บทสรุป	42
บทที่ 3: คนเมือง-กะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำเมย	44
3.1 การตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากิน	45
3.2 ความสัมพันธ์เครือญาติและการแต่งงาน	53
3.3 ชีวิตทางศาสนา และ วัฒนธรรม	54
ความเชื่อและกิจกรรมทางศาสนา	54
การใช้ภาษา	65
3.4 การจำแนกชาติพันธุ์	65
3.5 บทสรุป	69
บทที่ 4: การค้าข้ามฝั่งเมย	72
4.1 การค้าวัว	73
4.2 การสัมปทานและค้าไม้	77

4.3 การค้าแรงงาน	80
4.4 การค้าสินค้าอุปโภคบริโภคและผลผลิตจากป่า	84
4.5 บทสรุป	86
บทที่ 5: ศูนย์อพยพ: “พื้นที่พักพิงชั่วคราว” ?	88
5.1 ความเป็นมาของศูนย์อพยพฯ และศูนย์แม่หละ	89
ความเป็นมาของศูนย์แม่หละ	89
ขนาดและที่ตั้งของศูนย์ฯ แม่หละ	90
การสนับสนุนขององค์กรเอกชนและการบริหารงานในค่าย	93
5.2 คนและชีวิตในศูนย์ฯ	95
5.3 ความสัมพันธ์กับชุมชนนอกศูนย์ฯ	104
5.4 บทสรุป	106
บทที่ 6: บทส่งท้าย	108
พื้นที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	109
บทสรุป: อัตลักษณ์และเส้นกันพรมแดนแม่น้ำเมย	110
เอกสารอ้างอิง	112
ภาคผนวก	116
ภาคผนวกที่ 1 ผลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในหมู่บ้านศึกษา	116
ภาคผนวกที่ 2 กองกำลังติดอาวุธที่ทำสัญญาหยุดยิงกับรัฐบาลพม่า	121
ภาคผนวกที่ 3 องค์กรให้ความช่วยเหลือผู้หนีภัยจากการสู้รบ	123

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 จำนวนสัตว์ที่ส่งจากเชียงใหม่ไปมาะละแหม่ง	25
ตารางที่ 2 ศูนย์อพยพบริเวณริมน้ำเมยในปี 2538	89
ตารางที่ 3 ปริมาณอาหารที่สนับสนุนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพทั้งหมดในประเทศไทยรายเดือน	93
ตารางที่ 4 ปริมาณอาหารที่สนับสนุนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพรายบุคคลต่อเดือน	93
ตารางที่ 5 อาชีพเดิมของผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพแม่หละ	97

บทที่ 1

บทนำ

ผู้วิจัยเลือกศึกษาความสัมพันธ์ของ"คนกะเหรี่ยง"และ"คนเมือง" ในพื้นที่"ชายแดนไทย-พม่า" บริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากที่มีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นเขตแดน ด้วยพื้นฐานจากความสนใจส่วนตัวสามประการ ประการแรกผู้วิจัยศึกษาเรื่องราวของคนกะเหรี่ยงในด้านต่าง ๆ มาหลายสิบปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาที่เป็นงานวิทยานิพนธ์ปริญญาโทและปริญญาเอก แต่งานศึกษาที่ผ่านมาเป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาตามประเพณีเดิมที่เน้นเฉพาะกลุ่มกะเหรี่ยงและเน้นการศึกษาในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งก็จะได้ภาพที่ค่อนข้างชัดเจนเฉพาะกลุ่มและเฉพาะพื้นที่ แต่ยังขาดภาพที่กว้างออกไปในเรื่องความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แม้ว่าที่ผ่านมาจะไม่ได้ละเลยเสียทีเดียว แต่ก็ไม่ได้เป็นจุดเน้นประการที่สอง ความที่ผู้วิจัยเองเป็น "คนเมือง" จากเชียงใหม่ ทำให้มีความสนใจเป็นพิเศษว่า "คนเมือง" มาอยู่บริเวณพรมแดนนี้ได้อย่างไร ไม่ใช่แต่เฉพาะบริเวณอำเภอท่าสองยางเท่านั้น แต่ลงมาจนถึงแม่ระมาด แม่สอด พบพระและอุ้มผาง จะพบคนเมืองและใช้ภาษาเมืองสื่อสารได้ทั้งสิ้น และแปลกใจมากขึ้นเมื่อทราบว่า มีคนเมืองในเขตพม่า และกลายเป็น"คนเมืองพลัดถิ่น" ที่ไม่มีบัตรประชาชน เพราะย้ายเข้ามาจากฝั่งพม่าไม่นาน ประการสุดท้าย การศึกษาในพื้นที่ที่คนทั่วไปเรียกว่า พื้นที่ชายแดน เป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้วิจัย จากที่เคยศึกษาหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐของไทยเพียงอย่างเดียว มาเป็นการศึกษาบริเวณที่คนต้องมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐมากกว่าสองรัฐขึ้นไป ประกอบกับเป็นพื้นที่สู้รบและมีความ"ไม่สงบ" จึงเป็นเรื่องที่ท้าทาย ทั้งในด้านเนื้อหาใหม่ที่ไม่เคยรับรู้และในด้านวิธีการศึกษาที่ต้องมีการปรับใช้

1.1 "กะเหรี่ยง" และ "คนเมือง"

สุเทพ สุนทรภัสช์ (2543) อธิบายความเป็นมาของคำเรียกชื่อคนแต่ละกลุ่มว่า

...ในการกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ชนกลุ่มหนึ่งจะนิยามตนเองว่าแตกต่างจากชนกลุ่มอื่นๆ อย่างไร โดยอาศัยตัวกำหนดหรืออัตลักษณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า กำเนิดหรือตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาในอดีต (ORIGIN OR MYTH OF ORIGIN) ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม (CUSTOMS OR CULTURE) ความเหนือกว่าหรือความบริสุทธิ์ทางศีลธรรม (MORAL SUPERIORITY OR PURITY) และอื่นๆ แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มก็จะถูกกำหนดหรือนิยามโดยกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ในระบบความสัมพันธ์ของส่วนรวม แต่เนื่องจากเกณฑ์ที่ชนกลุ่มหนึ่งใช้นิยามตนเอง และเกณฑ์ที่ชนกลุ่มอื่นใช้กำหนดไม่ใช่อย่างเดียวกัน ผลที่เกิดตามมาก็คือ ชื่อชนชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ (ETHNONYMS) ที่ชนกลุ่มหนึ่งใช้เรียกตัวเอง กับชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ใช้เรียกจึงแตกต่างกัน...

ดังคำอธิบายข้างต้น คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นคำรวมที่คนมอญใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ป่าเขาที่อยู่โดยรอบบริเวณเมืองของคนมอญ ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณพรมแดนไทยและพม่า อาจจะมีการใช้อีกคำคือ “กะหรั่ง” ซึ่งหมายถึงคนกลุ่มเดียวกันแต่มีลักษณะบางอย่างต่างกันออกไปเช่นภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งพบว่า “กะเหรี่ยง” น่าจะหมายถึงกลุ่มคนที่ถูกจัดว่าเป็นกลุ่มไพร่ ซึ่งมีที่อยู่อาศัยใกล้ชิดกับคนมอญ ในขณะที่ “กะหรั่ง” หมายถึงกลุ่มสะกอ ที่อยู่ห่างออกไปในพื้นที่สูงทางเหนือ คนไทยใช้คำว่า “กะเหรี่ยง” ตามคนมอญ และเมื่อคนพม่านำไปใช้กลายเป็นคำว่า “คะหยิ่น” และ ต่อมาในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Karen ในขณะเดียวกัน คนที่พูดภาษาไตทางตอนเหนือจะเรียกคนกลุ่มที่อยู่บริเวณพื้นที่ป่าเขาใกล้เมืองของเขาซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่บริเวณพรมแดนไทย-พม่าเช่นกันว่า “ยาง” โดยอาจจะมีคำขยายเพื่อบอกลักษณะที่แตกต่างกันภายในกลุ่ม“ยาง” เช่น ยางขาว ยางแดง ฯลฯ ซึ่งคำว่า “ยาง” นี้ก็เป็นคำที่คนไทยภาคเหนือหรือ “คนเมือง” ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับคนไต ใช้เรียกกลุ่มคนที่อยู่ตามป่าเขาบริเวณภาคเหนือที่ติดพรมแดนพม่า

มีความเป็นไปได้ว่า “กะเหรี่ยง” หรือ“ยาง” อาจจะเป็นการหยิบเอาคำที่กลุ่มนี้เรียกตัวเองมาใช้ ดังที่ สุริยา (2529) บอกว่า คำว่า กะเหรี่ยง และคำว่ายางมีที่มาจากคำเดียวกัน คือมาจากคำภาษาพม่าโบราณ karyan ซึ่งเป็นชื่อที่พม่าเรียกชนเผ่านี้ karyan ออกเสียงเป็นคำว่า กะเหรี่ยง ในภาษาไทย ส่วนคำว่ายาง นั่นก็คือการตัดเอามาแต่พยางค์ท้ายของคำว่า karyan คือพยางค์ว่า yan ซึ่งออกเสียงว่า ยาง นั่นเอง ส่วนคำว่า karyan นี้ สุริยาอ้างถึงศาสตราจารย์ Luce ว่า เป็นคำที่มาจากการที่กะเหรี่ยงสะกอเรียกตัวเองว่า เกอะญอ และถ้าคำนี้อยู่ในภาษากะเหรี่ยงไป ก็จะเป็นคำว่า เกอะญา และกลายเป็น karyan ซึ่งเป็นภาษาพม่าโบราณ เพราะฉะนั้นคำว่า กะเหรี่ยง คะหยิ่น ที่คนมอญและคนไทยใช้เรียก คะหยิ่นที่คนพม่าใช้เรียก และยางที่คนเมืองใช้เรียก ก็น่าจะมีรากฐานมาจากคำที่กลุ่มนี้เรียกตัวเอง

แม้กระนั้นก็ตาม คำที่คนกลุ่มอื่นใช้เรียกสุดท้ายแล้วก็จะเป็นคนละคำกับที่คนในกลุ่มเรียกตัวเอง และอาจจะมีนัยของการดูถูก เช่น คำว่า “คะหยิ่น” มีนัยของการเป็นคนป่าเถื่อน หรือคำว่า “กะเหรี่ยง” และ“ยาง” ที่มีนัยของความล้าหลัง ในขณะที่คำที่ใช้เรียกตัวเองของกลุ่มสะกอที่เรียกว่า “ปกาเกอะญอ” และกลุ่มไพร่ที่เรียกว่า “โพล่ง” นั้น มีความหมายว่าเป็นคน

อย่างไรก็ดี ในยุคสมัยใหม่ที่รัฐแบ่งชนกลุ่มน้อยออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ และให้ชื่อเรียกรวมว่า “กะเหรี่ยง” และมีนโยบายและปฏิบัติการเฉพาะกับคน “กะเหรี่ยง” ประกอบกับความเคลื่อนไหวของผู้นำกะเหรี่ยงเองในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นชาติพันธุ์ เพื่อความเข้มแข็งของกลุ่มเพื่อการต่อรองกับรัฐและต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและสถานภาพ ทำให้คำว่า Karen หรือ “กะเหรี่ยง” ถูกหยิบยกเอามาใช้เมื่อต้องการพูดถึงกลุ่มคนโดยรวมที่ถือว่า มีประวัติศาสตร์ ภาษาและวัฒนธรรม

บางอย่างร่วมกัน การใช้ชื่อที่กลุ่มย่อยเรียกตัวเองเช่น “ปกากะญอ” เป็นที่นิยมมากขึ้น เพราะบ่งบอกถึงความเป็นคนที่มีศักดิ์ศรี แต่เมื่อเข้าสู่พื้นที่ของการต่อสู้ที่ต้องการการรวมตัวที่กว้างออกไปแล้ว คำว่า “กะเหรี่ยง” ดูจะทำหน้าที่ได้ดีกว่า เช่นเดียวกับในรายงานฉบับนี้ ที่ส่วนใหญ่ใช้คำว่า “กะเหรี่ยง” เพราะไม่ได้เจาะจงถึงกลุ่มย่อยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่รวมเอากลุ่มย่อยซึ่งในบริเวณพื้นที่ศึกษาเป็นกลุ่มสะกอ และโปว์

คนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่อยู่ในเขตประเทศพม่า ซึ่งไม่มีการสำรวจอย่างเป็นระบบว่ามีจำนวนประชากรเท่าไร การประมาณการส่วนใหญ่อยู่บนพื้นฐานการสำรวจตั้งแต่สมัยอาณานิคมอังกฤษร้อยปีที่ผ่านมา เช่น การสำรวจในราวปี ค.ศ. 1911 พบว่ามีจำนวนคนกะเหรี่ยงจำนวน 1,102,000 คน ซึ่งในที่นี้จะรวมเอากลุ่มย่อยทั้งหมดที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มตระกูลภาษากะเหรี่ยงไว้ ด้วยเหตุนี้จึงประมาณว่าจำนวนประชากรกะเหรี่ยงในพม่าในปัจจุบัน มีประมาณ 3-4 ล้านคน (Smith 1999: 30) ซึ่งใกล้เคียงกับตัวเลขจากสถาบันเอเชียศึกษาในปี 2535 พบว่าประเทศพม่ามีประชากร 41.3 ล้านคน เป็นคนกะเหรี่ยงร้อยละ 7 ซึ่งก็คือประมาณ 3 ล้านคน¹ อย่างไรก็ตาม สหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (Karen National Union-KNU) ซึ่งเป็นตัวแทนทางการเมืองของคนกะเหรี่ยงคาดว่าคนกะเหรี่ยงในพม่ามีไม่น้อยกว่า 7 ล้านคน สำหรับในประเทศไทยเริ่มมีการสำรวจประชากรบนที่สูงอย่างสม่ำเสมอในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ในปี 2544-2545 พบว่ามีคนกะเหรี่ยงรวม 438,450 คน อาศัยอยู่ใน หมู่บ้าน 1,925 แห่ง ในเขต พื้นที่สูง 9 จังหวัดทางภาคเหนือ และ 6 จังหวัดทางภาคกลางที่มีพื้นที่ติดกับชายแดนตะวันตก

สำหรับความเป็นมาและความหมายของคำว่า “คนเมือง” แล้ว บทความของ สุเทพ สุนทรภาสี (2543) เรื่อง “คนเมือง”: ความล้าสมัย และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของชาวไทยเหนือ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม” ได้อธิบายไว้อย่างละเอียด โดยสุเทพกล่าวว่า คนเมือง คือ คนไทยเหนือที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในตระกูลวัฒนธรรมและภาษาไท อยู่ในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ที่สำคัญคือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ และน่าน การเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” เป็นการพยายามแยกตัวเองออกจากการถูกมองหรือการถูกจัดให้เป็นพวกเดียวกับกลุ่มอื่น ในขณะที่ความหมายของคำว่า “เมือง” และการเกิดขึ้นของคำว่า “คนเมือง” จะมีข้อสรุปที่ต่างกัน โดยนักคิดนักเขียนที่มีชื่อเสียงหลายคนเช่น จิตรภูมิศักดิ์ สงวน โชติสุขรัตน์ เป็นต้น ดังที่สุเทพเขียนไว้

ในอดีตชาวไทยเหนือถูกเรียกว่า “ลาว” โดยกลุ่มผู้บริหารในกรุงเทพฯ และโดยนักเดินทางชาวตะวันตก ซึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนถึงความคล้ายคลึงกันทางภาษาและวัฒนธรรม

¹ อ้างในเฉลิมศักดิ์ (2535) โดยระบุว่ามีคนพม่า 72% คนกะเหรี่ยง 7% ไทใหญ่ 6% คนคะฉิ่น 2% คนจีน 2% คนจีน 2% คนอินเดีย 3% และเชื้อชาติอื่น ๆ 6%

ระหว่างชาวไทยเหนือกับชาวลาวในประเทศลาว อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเหนือก็ไม่เรียกตัวเองว่า "ลาว" หรือขอให้ใครมาเรียกพวกเขาว่า "ลาว" ชาวไทยเหนือถือว่าชาวลาวเป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพวกเขา แต่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชาวไทยเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ใช้ภาษาพูดที่เรียกว่า "คำเมือง" และมีภาษาเขียนเรียกว่า "ตัวเมือง" ซึ่งแตกต่างจากชาวลาว

หลังจากยุคของพระเจ้าติโลกราชไปแล้ว ความรุ่งเรืองของเชียงใหม่ก็สิ้นสุดลง เชียงใหม่และชาวโยนกในสวนรวม ก็ได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากอยุธยาตลอดมา จนกระทั่งในสมัยต่อมา (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๐ เป็นต้นมา) เชียงใหม่ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เป็นระยะเวลาเกือบ ๒๐๐ ปี ในสมัยนั้นชาวพม่าเรียกชาวโยนกว่า "ยูน" ซึ่งเคยเข้าใจกันว่าคงจะเป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนมาจากคำว่า "ไถยวน" แล้วจึงเปลี่ยนมาเป็น "ไถย่น" และ "ยูน" แต่ตามความเห็นของคุณจิตร ภูมิศักดิ์ คำว่า "ยูน" เป็นคำพม่า แปลว่า "ข้า" หรือ "ทาส" ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเชิงดูถูกเหยียดหยาม

จากความเป็นมาดังกล่าว คุณจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ให้เหตุผลสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของคำว่า "คนเมือง" ที่ใช้เป็นชื่อเรียกชาวไทยเหนือว่า มาจากสองแนวความคิด แนวหนึ่งนั้นเชื่อว่าเป็นชื่อเรียกเพื่อประกาศหรือยืนยันว่า ตนเองไม่ใช่คนป่าอนารยะ แต่เป็นคนที่เจริญแล้ว เป็น "คนเมือง" คือคนที่อยู่ในเมือง ส่วนอีกแนวหนึ่ง (ความเห็นของคุณสงวน โชติสุวรัตน์) เกิดขึ้นในสมัยที่พม่าปกครองล้านนา (พ.ศ. ๒๑๐๐ เป็นต้นมา) ชาวไทยเหนือเรียกพม่าว่า "ม่าน" ดังนั้นเพื่อแยกตัวเองว่าตัวเองไม่ใช่พม่า ชาวไทยเหนือจึงเรียกตัวเองว่า "คนเมือง"

อย่างไรก็ดี สุเทพ ให้ข้อสังเกตว่า ถ้าเป็นจริงอย่างที่จิตรและสงวนกล่าวแล้ว คำว่า "คำเมือง" น่าจะปรากฏในเอกสารโบราณในสมัยอยุธยาตอนต้นหรือสมัยที่พม่าปกครองล้านนาบ้าง แต่ผู้เชี่ยวชาญภาษาล้านนาไม่พบคำว่า "คนเมือง" ในเอกสารโบราณ แต่พบในสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ 5

อาจารย์สวัสดิ์ อ่องสกุล ผู้เขียนประวัติศาสตร์ล้านนาปัจจุบัน ก็ยังได้ยืนยันว่าคำว่า "คนเมือง" เพิ่งจะปรากฏเป็นครั้งแรกในรายงานของกรมหมื่นพิชิตปรีชากร ข้าหลวงพิเศษฝ่ายลาวเฉียง (ดูแลเมืองเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๒๘)

ส่วนคำว่า "เมือง" นั้น ตามคำอธิบายของริชาร์ด เดวิส หมายถึง "เมือง" ที่เป็นอาณาบริเวณที่ครอบคลุมทั้งที่เป็นศูนย์อำนาจและที่อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองหรือผู้นำท้องถิ่น ด้วยการเป็น "คนเมือง" จึงหมายถึง การเป็นคนของเมืองในระดับใดระดับหนึ่ง ดังที่สุเทพสรุป

ริชาร์ด เดวิส ในการอธิบายที่มาของคำว่า "คนเมือง" ก็ได้กล่าวถึงความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของหน่วยสังคมการเมือง ที่เรียกว่า "เมือง" ในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้พัฒนาการถึงขีดสูงสุด เมื่อเมืองต่างๆ เข้ามารวมเป็นหน่วยเดียวกัน ภายใต้อาณาจักรล้านนา ซึ่งมีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง หลังจากอาณาจักรล้านนาเสื่อมอำนาจลง เมืองต่างๆ ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา รวมทั้งชุมชนในระดับต่างๆ ที่เข้า

มารวมเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ยังคงเรียกตัวเองว่า "เมือง" และประชาชนที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าว ก็ยังถือว่าตัวเองเป็น "คนเมือง" และมีภาษาพูดของตัวเองเรียกว่า "คำเมือง" แตกต่างจากกลุ่มชนข้างเคียงอื่นๆจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นคำว่า กะเหรี่ยง และคนเมือง จึงมีลักษณะคล้ายกันตรงที่เป็นคำรวมที่เกิดขึ้นจากความพยายามที่จะแยกตัวเองออกจากกลุ่มอื่น และบ่งบอกถึงความคิดที่เสรีและมีอารยธรรม แม้ว่าคำว่ากะเหรี่ยงจะเกิดขึ้นจากการที่กลุ่มอื่นใช้เรียก แต่ภายหลังก็เป็นคำที่กลุ่มองค์กรของคนกะเหรี่ยงเองนำไปใช้

1.2 "พรมแดน"แม่น้ำเมย และคำถามการวิจัย

พื้นที่"ชายแดน"ทางตะวันตก ในความเข้าใจของผู้วิจัยในตอนเริ่มแรกของการทำงานวิจัยก็คือพื้นที่ที่อยู่สุดขอบเขตของแผ่นดินไทย โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นเขตประเทศ การได้ไป"ชายแดน"ครั้งแรกเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้น การเดินทางจากเชียงใหม่โดยรถยนต์ไปยังอำเภอท่าสองยางนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางเลียบชายแดนไปจากอำเภอแม่สอดทางทิศใต้ หรือจากอำเภอแม่สะเรียง และอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เลียบน้ำเมยมาจากทางทิศเหนือ² ล้วนให้ความรู้สึกถึงความเป็น"ชายแดน" จากการเห็นแผ่นดินของ"ประเทศอื่น"อยู่คู่ขนานไปตามเส้นทางเลียบชายแดน จากการได้เจอศูนย์อพยพของผู้หนีภัยชาวกะเหรี่ยงขนาดใหญ่อยู่ข้างถนน และที่สำคัญจากการที่มีการตั้งด่านตรวจเช็คครดและผู้โดยสาร รวมทั้งสิ่งของที่บรรทุกในรถที่ผ่านไปมาจำนวนหลายด่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณก่อนที่จะถึงศูนย์อพยพ และก่อนจะพ้นบริเวณศูนย์ฯ

ตรงจุดที่ตั้งด่านโดยทั่วไปจะมีโครงไม้ทาสีแดงขาวตั้งกีดขวางทางไว้ ให้เหลือช่องเดินรถแคบ ๆ เพื่อให้รถชะลอและหยุดให้ตรวจ เจ้าหน้าที่ประจำด่าน ซึ่งอาจเป็นตำรวจภูธร ทหารพราน หรือตำรวจตระเวนชายแดน จะเข้ามาทักทายด้วยประโยคที่คุ้นเคย "สวัสดีครับ ไปไหนครับ" และหลังจากเพ่งดูภายในรถ(ที่ติดกระจก) และเดินดูรอบ ๆ รถแล้วก็ "ขอบคุณครับ" หรือถ้าเห็นคนที่เครื่องแต่งกายและท่าทางดูจะไม่ใช่"คนไทย" ก็อาจจะชวนคุยเพื่อตรวจสอบดูว่าพูดไทยชัดไหม และถ้าไม่แน่ใจก็จะขอบัตรประชาชน ถ้าเป็นรถโดยสารประจำทาง ทุกคนในรถจะถูกตรวจบัตรประชาชนหรือบัตรประจำตัวชนิดอื่นๆ ที่อนุญาตให้เดินทางได้ ผู้ที่ไม่มีหรือมีบัตรไม่ถูกต้องก็ต้องลงจากรถ ด้วยเหตุนี้ทำให้คนขึ้นรถโดยสารเส้นทางเลียบชายแดนต้องใช้เวลาเก็บค่าโดยสารก่อนที่ผู้โดยสารจะขึ้นรถ เพื่อจะได้ไม่เสี่ยงต่อการที่จะไม่ได้ค่าโดยสารเมื่อผู้โดยสารที่ไม่มีบัตรประจำตัวที่ถูกต้อง ต้องลงจากรถก่อนถึงจุดหมาย การมีด่านตรวจตราเข้มงวด และการปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่ทหารตำรวจที่มีมากกว่าที่พบเห็นในพื้นที่จังหวัดที่อยู่ห่างจากชายแดน ทำให้ผู้วิจัยรู้สึก

² ปัจจุบันถนนสายแม่สอด-ท่าสองยาง เป็นทางเรียบลาดยางและคอนกรีต สภาพค่อนข้างดี โดยมีการขยายเป็นสี่ช่องทางเมื่อใกล้จะเข้าถึงตัวอำเภอ แต่ถนนจากอำเภอสบเมยลงถึงเขตอำเภอท่าสองยางนั้น ถนนแคบและสภาพไม่ดีนัก เพราะเป็นเขตภูเขา

ถึงอุดมการณ์ของชาติที่เน้นการ ปกป้อง"อธิปไตย" ป้องกันไม่ให้"คนอื่น"มาล่งล้ำ โดยการออกกฎระเบียบสำหรับการผ่านแดนทั้งในเรื่องของสินค้าและผู้คน บัตรประชาชนถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่รัฐใช้ระบุว่าใครบ้างที่เป็น "คนไทย" ที่สามารถจะอยู่ในเขตประเทศไทย และใครบ้างที่ "ไม่ใช่คนไทย" ที่ควรจะอยู่อีกนอกเขตแดนไทย

อย่างไรก็ดี หลังจากที่เข้าออกพื้นที่น้ำเมยเป็นเวลาสองปีเพื่อทำการวิจัย ผู้วิจัยก็พบว่า ภาพปฏิบัติการของกลไกของรัฐที่ควบคุมพื้นที่อย่างเข้มงวดอย่างที่เห็นนั้น เป็นเสมือนภาพลวงตาที่ทำให้คนเข้าใจผิดคิดว่า ปฏิบัติการเช่นนั้นมียุทธศาสตร์อย่างเข้มข้นทุกขณะ และรัฐไทยมีประสิทธิภาพในการควบคุมพื้นที่ไม่ให้บุคคล หรือ สิ่งของ "ภายนอก"เข้ามาอย่าง "ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย" ทั้ง ๆ ที่ความจริง ปฏิบัติการตั้งหน่วยเพื่อควบคุมและตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเพิ่งเกิดขึ้นในระยะไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาเอง ปฏิบัติการดังกล่าวมีทั้งเข้มข้น และผ่อนคลาย ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เป็นต้นว่านโยบายของรัฐบาล สถานการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้แม้รูปการณ์ภายนอกจะเห็นว่าการตรวจสอบเข้มข้นเพียงใด แต่การหลอกลวงเข้ามาของ"แรงงานต่างด้าว" และ"สินค้าผิดกฎหมาย" ก็ยังมีอยู่ตลอดเวลา ตามช่องว่างของการควบคุมตรวจสอบและความลักลั่นของการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ

สิ่งที่ผู้วิจัยเรียนรู้ที่สำคัญกว่านั้น ก็คือความเป็นไปไม่ได้ที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ถ้าจำกัดการศึกษาอยู่ที่บริเวณ"ชายแดน"ในลักษณะที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่อยู่สุดขอบเขตของแผ่นดินไทยที่มีน้ำเมยกั้นไว้ เพราะปรากฏการณ์ เหตุการณ์ หรือปฏิบัติการใด ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ข้ามฝั่งเมย ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในระยะเวลากว่าร้อยปีในประวัติศาสตร์ที่สามารถจะสืบค้นหรือสอบถามได้ การศึกษาที่แต่แรกผู้วิจัยตั้งใจว่าเป็นการศึกษา"ชายแดน"(borders)ในความหมายข้างต้น จึงเป็นเรื่องของการศึกษา"พรมแดน"(frontiers/borderlands) ดังความหมายที่ Wilson and Donnan (1998:9) กล่าวไว้ว่า"พรมแดน (frontiers) เป็นเขตพื้นที่ (territorial zones) ที่มีความกว้างขนาดต่าง ๆ ทั้งที่ข้ามชายแดนหรือห่างออกไปจากชายแดน อันเป็นพื้นที่ที่ผู้คนต่อรองลักษณะพฤติกรรมและความหมายที่เกี่ยวข้องกับการเป็นสมาชิกของชาติและรัฐ" หรือที่ Hertzfeld (2001: 141) กล่าวว่า "พรมแดน(borderlands) คำที่หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพที่มีนัยถึงบางสิ่งที่อยู่ระหว่าง(in-between) เป็นพื้นที่ของการติดต่อ เป็นพื้นที่ที่ความไม่ต่อเนื่องกลายเป็นสิ่งที่ไม่ชัดเจน"

Wilson and Donnan (1998: 10) ยังกล่าวถึงลักษณะของชายแดนในความหมายกว้างว่า "เป็นพื้นที่ของอำนาจแห่งการช่วงชิง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กลุ่มในระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับ

ท้องถิ่นต่อรองความสัมพันธ์ของการควบคุมและตรวจสอบ" (หน้า 10) และกล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนว่า

แม้ว่าเส้นเขตแดนจะถูกสถาปนาขึ้นและค่อนข้างมั่นคง ตัวของชายแดนและอัตลักษณ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ที่นั่นอาจอธิบายได้ว่าการเปลี่ยนแปลงและการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลา เส้นเขตแดนอาจจะไม่เลื่อน แต่ความสัมพันธ์ที่ข้ามเส้นนั้น และความสัมพันธ์ภายในเส้นนั้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนชายแดนและศูนย์การเมืองของเขา อาจขึ้นอยู่กับนิยามใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า (หน้า 21)

คำนิยามข้างต้นค่อนข้างสอดคล้องกับความเป็นจริงในพื้นที่พรมแดนน้ำเมย ที่มีความสลับซับซ้อนทั้งทางการเมืองและเป็นช่องทางหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลในเรื่องของการค้าไม้ วัว หินแร่ แรงงาน ฯลฯ (ดูสัญลักษณ์ 2544) จึงมีความพยายามควบคุมและช่วงชิงพื้นที่ทางกายภาพ การต่อรองความหมายและปฏิบัติการระหว่างกลุ่มและในหลายระดับเป็นไปอยู่ตลอดเวลา คำถามหลักของงานวิจัยนี้อยู่ที่ว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจและผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณพรมแดนแม่น้ำเมยนี้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และแต่ละกลุ่มมีความพยายามที่จะควบคุม ช่วงชิง หรือโต้ตอบ ด้วยวาทกรรมและปฏิบัติการต่าง ๆ อย่างไร อนึ่ง ในรายงานฉบับนี้ ใช้คำว่าพื้นที่"พรมแดน"แม่น้ำเมยแทนคำว่าพื้นที่"ชายแดน" นอกจากบางแห่งที่ต้องการพูดถึงความหมายเฉพาะที่หมายถึงพื้นที่แคบๆ ที่อยู่ติดน้ำเมย ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาครอบคลุมพื้นที่ของความสัมพันธ์ของหลายฝ่าย ที่ช่วงชิงและต่อรองในเรื่องของความหมาย อำนาจและผลประโยชน์ ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ และผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

1.3 วิธีการศึกษา

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาที่เลือกสำหรับโครงการวิจัยนี้ คือพื้นที่ชายแดนเขตอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ที่ติดกับรัฐกะเหรี่ยงซึ่งเป็นหนึ่งในเจ็ดรัฐชนกลุ่มน้อยตามการแบ่งเขตการปกครองของประเทศพม่ามาตั้งแต่ปี 2495 โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นแบ่งเขตแดน โดยส่วนที่เป็นแม่น้ำเมยทั้งหมดซึ่งไหลผ่านอำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง ของจังหวัดตาก และไปลงแม่น้ำสาละวินที่อำเภอสบเมย ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น เป็นระยะทางทั้งหมด 390 กิโลเมตร จากความยาวของชายแดนที่ติดกับประเทศพม่าทั้งหมด 2,401 กิโลเมตร พื้นที่ในส่วนของประเทศพม่าที่ตรงกับเขตอำเภอท่าสองยางนั้น

พื้นที่นี้ถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ศึกษา เพราะประการแรก ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ ที่น่าจะให้คำตอบที่ใหม่และลึกซึ้งให้กับคำถามการวิจัยของโครงการใหญ่ ที่ว่าด้วยเรื่องของ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การสร้างพื้นที่ทางสังคม และกระบวนการสร้างและการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประการที่สอง ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เป็นชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ผู้วิจัยทำการศึกษามาเป็นเวลานานหลายปี โดยที่ผ่านมามีการศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงที่ค่อนข้างจะอยู่ติดกับพื้นที่บนป่าเขา และอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐไทยเป็นหลัก ซึ่งต่างจากพื้นที่ชายแดน ที่ถือว่าเป็นพื้นที่ที่ใหม่ ที่มีการเคลื่อนไหวของผู้คนข้ามชายแดนและโยกย้ายหมู่บ้านกันตลอดเวลา อันเนื่องจากสถานการณ์การสู้รบที่ทำให้ชีวิตไม่มั่นคง อีกทั้งมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มอำนาจหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์กันและร่วมมือกัน การศึกษาในพื้นที่ใหม่ที่มีสภาพการณ์ต่างจากพื้นที่เดิม จะทำให้ความรู้ที่มีต่อกลุ่มคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ในหลายพื้นที่ที่มีความลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น ประการที่สาม งานศึกษาที่เกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ของชุมชนบริเวณชายแดนนั้นมีไม่มากนัก ส่วนที่มีอยู่ก็เป็นการศึกษาชุมชนด้วยวิธีเดิม คือมองชุมชนอย่างเป็นเอกเทศไม่ได้มองเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ทั้งที่เป็นชุมชนต่างชาติพันธุ์ หรือชุมชนข้ามเส้นแบ่งระหว่างประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือไม่ได้พิจารณาถึงปัจจัยของการเป็นพื้นที่ชายแดน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซับซ้อน

การเก็บข้อมูลและปัญหานักวิจัยชายแดน

เนื่องจากผู้วิจัยมีการกิจอย่างอื่นนอกเหนือจากการดำเนินโครงการวิจัยนี้ ประกอบกับพื้นที่ศึกษาอยู่ห่างไกล ใช้เวลาเดินทางเฉพาะขาไป จากเชียงใหม่ถึงอำเภอท่าสองยางประมาณหนึ่งวัน ผู้วิจัยจึงใช้เวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเองในช่วงตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2545-กันยายน 2547 เฉลี่ยสองเดือนครั้ง ๆ ละ 5-6 วัน รวมประมาณ 70 วัน ในขณะเดียวกันก็ได้จ้างผู้ช่วยวิจัยทำการเก็บข้อมูลในสนามเพิ่มเติมเป็นช่วง ๆ ทั้งหมดสามคน โดยผู้ช่วยวิจัยคนแรกเป็นผู้หญิง ชื่อ ยิป ภูมิลำเนาเดิมอยู่ภาคใต้ แต่มาเติบโตภาคกลาง และขณะนั้นกำลังเรียนปริญญาโท หลักสูตรนานาชาติ ด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดย ยิป ทำงานเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานหกเดือนตั้งแต่เดือนเมษายน 2546 ถึงเดือนกันยายน 2546 โดยอยู่ในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ และกลับมาเชียงใหม่เพื่อสรุปงานประมาณหนึ่งสัปดาห์ต่อเดือน ทั้งนี้ยิปได้ทำการสำรวจหมู่บ้านและสถานการณ์ทั่วไปในเขตอำเภอท่าสองยางเป็นเวลาหนึ่งเดือน ต่อจากนั้นจึงเริ่มสัมภาษณ์ผู้รู้ เข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านเศรษฐกิจสังคม ในหมู่บ้านแม่ด้านหนึ่งเดือน และบ้านท่าสองยางสี่เดือน ผู้ช่วยวิจัยคนที่สองเป็นผู้ชายกะเหรี่ยงในพื้นที่ จ.ระบับ ปวช. แต่เคยทำงานเป็นเจ้าหน้าที่หน่วยมาลาเรีย และทำงานเก็บข้อมูลในพื้นที่ให้แก่หน่วยราชการต่าง ๆ มาหลายปี สำหรับงานนี้ช่วยเก็บข้อมูลหมู่บ้านตะวอซอ และข้อมูลในศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยเป็นเวลาสามเดือนในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน 2547 หลังจากนั้น ผู้ช่วยวิจัยคนที่สามเป็นผู้ชายกะเหรี่ยงไปจากอำเภอแม่ทา จังหวัด

ลำพูน ซึ่งจบการศึกษาระดับปวส. แต่ก็มีประสบการณ์ทำงานเก็บข้อมูลและงานการพัฒนาในที่สูง มาหลายปี จักรคำ ช่วยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้านเศรษฐกิจและสังคม และสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้าน แม่หละไทย แม่หละยาง แม่หละโพธิ์ และแม่หละคี เป็นเวลาสามเดือนระหว่างเดือนกรกฎาคม-กันยายน 2547

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ใช้ทั้งวิธีพูดคุยถามถึงสถานการณ์และเรื่องราวโดยทั่วไป การสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ที่มีตำแหน่งสำคัญในพื้นที่ การเข้าร่วมสังเกตการณ์ในงานพิธีสำคัญทาง ศาสนาและกิจกรรมของหมู่บ้าน ได้แก่ การเลี้ยงเจ้าพ่อห่อหมอกเหล็ก การจัดการเล่นละครจำ การจัดงานปีใหม่กะเหรี่ยง งานศพ ฯลฯ และการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือน

การเก็บข้อมูลของผู้วิจัยเองไม่มีปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลมากนัก เพราะ การไปเก็บแต่ละครั้งจะมีผู้ช่วยในพื้นที่ซึ่งเป็นคนที่ผู้อื่นรู้จักกันกว้างขวาง เนื่องจากเป็นคนดั้งเดิม และในขณะนั้นมีฐานะเป็นสารวัตรกำนันเป็นผู้พาไป โดยงานที่เข้าร่วมบางส่วนเป็นงานที่เปิดให้ คนทั่วไปเข้าร่วมอยู่แล้ว และถ้าเป็นงานของครอบครัวเช่นงานศพ ฯลฯ ก็จะเป็นงานที่เจ้าภาพ อนุญาตให้เข้าร่วมได้ เนื่องจากรู้จักกับผู้ช่วยในพื้นที่ ส่วนในการสัมภาษณ์ก็นั่นเจาะจงไปหาผู้ที่รู้ ในแต่ละเรื่อง โดยที่ผู้ช่วยในพื้นที่จะพาไป หรือแนะนำต่อ ๆ กันไป สำหรับการเก็บข้อมูลในศูนย์พัก พิงผู้ลี้ภัย เริ่มต้นเข้าไปอย่างเป็นทางการโดยเข้าไปหาปลัดอำเภออาวุโสซึ่งดูแลศูนย์ฯ อยู่ ซึ่งทาง ปลัดอำเภอก็ได้แนะนำให้รู้จักประธานและรองประธานของศูนย์ที่เป็นคนในศูนย์ ซึ่งหลังจากนั้น ผู้วิจัยก็แวะเข้าไปเองโดยไปหาผู้ที่รู้จัก ซึ่งเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนา"แลแก" หรือในภาษากะเหรี่ยง "ไผ่แวโก๊ะ"(ลูกชายคนโต) โดยไม่ได้ไปหาปลัดหรือประธานศูนย์ก่อนแต่อย่างใด

สำหรับผู้ช่วยวิจัยคนแรก ไม่มีปัญหามากนักในเรื่องความร่วมมือในการให้ข้อมูล เพราะ เป็นคนในพื้นที่ใกล้หมู่บ้านตะวอชอ คนในศูนย์อพยพฯ ซึ่งเขาเข้าไปเก็บข้อมูลนั้น รู้จักทั้งตัวเขา เองและครอบครัวของเขาอย่างกว้างขวาง เนื่องจากคนที่อยู่ในศูนย์แม่หละนั้น ก่อนที่จะย้ายเข้าไป อยู่ในศูนย์ฯ แห่งนี้ จะอยู่กระจัดกระจายในศูนย์เล็ก ๆ ตามบริเวณชายแดน รวมทั้งที่อยู่ใกล้ บริเวณบ้านตะวอชอมาก่อน แม่ของเขาซึ่งเป็นคนมาจากฝั่งพม่า ก็รู้จักคนค่อนข้างมากเพราะ เดินทางไปร่วมงานบุญและงานต่าง ๆ ในฝั่งพม่าอยู่เป็นประจำ ส่วนผู้ช่วยชายคนที่สอง ก็เข้าไป เก็บข้อมูลในแต่ละหมู่บ้านในระยะสั้น ๆ โดยแต่ละหมู่บ้านเข้าไปครั้งละ 5-6 วันแล้วก็ออกมา โดย เน้นสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่เรื่องของหมู่บ้าน และใช้แบบสอบถามตามรายครัวเรือน โดยทั่วไปได้รับความร่วมมือดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากแม่น้ำเมย ได้แก่บ้านแม่หละคี และแม่หละ โพธิ์ สำหรับบ้านแม่หละไทย และแม่หละยางซึ่งอยู่ติดน้ำเมยนั้น จะมีบางคนที่ไม่ร่วมมือให้ คำตอบและมีคนมาตรวจสอบว่ามาทำอะไรอย่างไร

แต่กรณีที่มีปัญหาในการเก็บข้อมูลมาก จะเป็นกรณีของยิป ที่ผู้วิจัยให้ใช้วิธีการศึกษาแบบทางชาติพันธุ์วรรณา เน้นการเข้าไปอยู่อาศัยในหมู่บ้านและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุก ๆ ด้านของหมู่บ้าน เพื่อติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิดและได้ข้อมูลที่ลึก ปัญหาที่หนักที่สุดคือปัญหาที่ชาวบ้านเคลือบแคลงสงสัยว่า ยิปเป็น"สายลับ"หรือไม่ นั่นก็หมายความว่าชาวบ้านมีสถานภาพและกิจกรรมที่ในสายตาของรัฐมองว่า"ผิดกฎหมาย" ทำให้ชาวบ้านกลัวว่า ยิปจะเป็นคนภายนอกที่มีมุมมองของรัฐหรือเป็นเครื่องมือของรัฐหรือ"สายลับ"ที่มาสืบข่าวนี้ การเข้าไปในหมู่บ้านระยะสั้น ๆ และใช้แบบสอบถามเข้าไปสอบถามเป็นหลัก แบบที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยชายที่ทำจะไม่มีปัญหา เพราะชาวบ้านถือว่านักวิจัยแบบนี้มาจะได้ข้อมูลลึกที่เกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ของคนและกิจกรรมในหมู่บ้าน แต่การเข้ามาฝังตัวในหมู่บ้านจะทำให้นักวิจัยล่วงรู้ในรายละเอียดของกิจกรรมทุกอย่างในหมู่บ้านรวมทั้งรู้จักคนในหมู่บ้าน เปรียบประหนึ่งว่ารู้ถึง "หลังจาก" ของการแสดง ซึ่งแตกต่างจาก"หน้าฉาก"ที่จัดไว้ ซึ่งถ้าหากเข้าไปอยู่เป็นเวลานาน จะเป็นการยากที่ชาวบ้านจะปิดกั้นให้นักวิจัยอยู่แต่"หน้าฉาก" เท่านั้น³

บันทึกของยิป (กรกฎาคม-กันยายน 2546) ในปัญหาความหวาดระแวงของชาวบ้าน และการพยายามแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้ ผู้วิจัยตัดมาเพื่อให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนและความอ่อนไหวของพื้นที่ชายแดนในความสัมพันธ์กับรัฐและคนภายนอกได้ เมื่อเทียบกับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางของรัฐไทย ที่จะเปิดโอกาสให้คนภายนอกเข้าไปศึกษาอย่างเต็มที่ ในขณะที่พยายามใช้ประโยชน์จากคนภายนอกเหล่านั้น

ต้นเดือนกรกฎาคม 2546 ที่บ้านสวนอ้อยซึ่งมีผู้อพยพข้ามน้ำเมยมาอยู่อาศัยและไม่มีบัตรประชาชนจำนวนมาก ยิปบันทึกว่า

น้องผู้หญิงอายุ 24 ปี บอกว่า "คนที่นี้สงสัยว่าพี่ยิปเป็นนักข่าว สายลับ เพราะเคยมีคนไทย พุดคำเมือง มาขายแหวนเรในหมู่บ้านวงละ 15 บาท ตำรวจและชาวบ้านสงสัยมาก ได้ขอค้นตัว กระเป๋า แต่ไม่พบอะไร จึงปล่อยตัวไป" น้องบอกอีกว่า "พี่ยิปหน้าตาเหมือนคนพม่า กับกะลา(เชื้อสายอินเดีย) ถ้าพุดกะเหรี่ยงได้ด้วยก็เข้าหลายเมย (อีกฟากของน้ำเมย) ไปได้เลย ถ้าพุดไม่ได้ ทหารพม่าจะจับ เพราะคิดว่าเป็นสายลับ แต่ถ้าไปเป็นคู่สามี-ภรรยา ก็ไม่เป็นไร"

ยิปรู้สึกที่ชาวบ้านไม่ยิ้มแย้ม ไม่ต้อนรับ หวาดระแวง เมื่อเจอก็หลบตา มองเมิน ไม่สนใจ และรู้สึกที่ชาวบ้าน"หวังผลประโยชน์" จนทำให้ไม่อยากร่วมงานกับชาวบ้านที่นี่ แต่ก็ทราบมาจาก

³ ดู อุทอง แปล(2530) ประสบการณ์การเก็บข้อมูลของ แบร์แมน ในหมู่บ้านชาวเขาในอินเดีย ที่มีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นวรรณะสูง เป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมที่"ผิดกฎหมาย"หรือ"ผิดหลักศีลธรรมหรือขนบธรรมเนียม" ที่คนทั่วไปยอมรับได้ ทำให้ไม่ต้อนรับ"คนนอก"ที่จะเข้ามาอยู่อาศัยและศึกษา เพราะกลัวจะมารู้เบื้องหลังจาก

เด็กสาวในหมู่บ้านว่า “ชาวบ้าน “กลัว” ยิป “บางคนบอกว่าพี่เป็นสายลับ โดยเฉพาะคนที่ขับเรือคน
หนึ่งบอกว่าพี่ไม่ใช่นักศึกษา บางคนก็บอกว่าเป็นนักข่าว ที่มาหาประวัติชีวิตคนเก่าคนแก่ไปออก
ทีวี”

ข้อสงสัยอื่นๆ มากมายยังคงมีอยู่เป็นระลอก เช่น การแต่งกาย หน้าตา ท่าทาง ภาษาพูด
พวกเขายังสงสัยว่าเหตุใดยิปถึงใส่ผ้าจีน สะพายย่าม ใส่เสื้อกะเหรี่ยง อู๋คำเมือง ทั้งที่เป็น
คนมาจาก กทม. น่าจะใส่กางเกงตามความนิยมของคนเมือง วัยรุ่นที่นี่ก็ไม่ได้ใส่ผ้าจีนกัน
แล้ว เขาระแวงกันว่าผ้าจีนและอู๋คำเมือง (แบบทองแดง) เป็นการตบตามากกว่า ตอนแรก
นึกว่าชาวบ้านพูดแซวเล่น แต่เห็นพูดและถามกันบ่อยๆ เป็นประเด็นที่ไม่เคยยุติ ทั้งที่ยิปคิด
ว่าการนั่งขึ้น อู๋คำเมืองเป็นการปรับตัวเพื่อให้ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากขึ้น แต่ไม่เป็นเช่นนั้น
ยิปถูกผลักออกจากราวกับว่า ไม่สมควรแต่งขึ้น ข้อสงสัยอื่นๆ ที่เพิ่มความระแวงมากขึ้น คือ
วิทยุเทป Walkman ที่ใช้บันทึกการสัมภาษณ์ ใช้ได้เพียงไม่กี่ครั้งเท่านั้นในหมู่บ้านนี้ เพราะ
หลายคนไม่ยอมให้อัดเทป และข้อสงสัยที่ยิปไม่สามารถแก้ไขอะไรได้เลย คือ ทำไมผู้หญิง
คนเดียวจึงเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ ต้องเป็นสุดยอดสายลับแน่ แม้ว่ายิปจะทำทุกอย่าง
โปร่งใสแล้ว

แม้ว่าเข้าสู่ช่วงสัปดาห์ที่สี่ ที่มาพักในหมู่บ้าน แต่กระแสวิพากษ์วิจารณ์ยังคงมีอยู่ ยิปรู้สึก
ว่ามีคนแอบอ่านสมุดบันทึกงาน เพราะเหมือนจะรู้ว่ายิปอยากรู้อะไร และตอบคำถามได้คล่อง
เหมือนกันทุกคน ความหวาดระแวงยังแสดงออกมาในคำพูดของชาวบ้านที่ว่า ถ้าหากเกิดอะไรขึ้น
หลังจากที่ยิป กลับไปแล้ว ใครจะรับผิดชอบ ครอบครัวที่ยิปอาศัยอยู่จะรับผิดชอบหรือไม่

แน่นอนว่าความระแวงสงสัยนี้ มีผลต่อเรื่องการให้ข้อมูล ดังที่ยิปสังเกตว่า เวลาไปถามว่า
มาอยู่หมู่บ้านนี้กี่ปีแล้ว เขาจะบอกว่ามานานกว่า 20 ปี เพราะมันมีนัยในเรื่องสถานภาพว่าอยู่นาน
พอที่จะได้รับบัตรสีฟ้า ทั้ง ๆ ที่ยิปสังเกตเห็นได้ว่าบ้านในกลุ่มนี้สร้างขึ้นมาได้ไม่กี่ปี

ยิปพยายามแก้ไขสถานการณ์ให้ชาวบ้านเชื่อใจโดยการแนะนำตัวเองอย่างเป็นทางการ
ในงานวัด

เมื่อวันวันเข้าพรรษา ได้แนะนำตัวในวัด มีกำนัน [และผู้นำท้องถิ่นคนอื่น ๆ] ช่วยประกาศ
แนะนำตัวให้ เราเองก็รู้สึกตื่นเต้นมากเหมือนกัน ถ้าไม่ตื่นเต้นก็จะได้พูดแนะนำตัวเองให้
กระจ่างกว่านี้ ข้อดีอีกอย่างคือ ตำรวจตระเวนชายแดน เข้ามาทักทายด้วย หวังว่าคงให้
ความคุ้มครองเราได้ จะว่าไปแล้วการมาที่ชายแดนแบบนี้ ควรจะขอความร่วมมือจาก
ตำรวจ ตชด. และเจ้าหน้าที่อื่นๆ เพราะหากเกิดอะไรขึ้นพวกเขาก็จะช่วยให้ทันท้วงที

เย็นนี้ลองเดินไปหัวหมู่บ้านรู้สึกว่าได้รับการต้อนรับดี ชาวบ้านเรียกและเชิญขึ้นบ้านอย่าง
ง่ายดาย ฉันควรจะเดินเข้าหมู่บ้านให้ถูกทาง ต้องติดต่อทำจดหมายให้ถูกต้อง ตามธรรมเนียม
นิยมของชุมชน

ในกรณีการแนะนำตัวอย่างเป็นทางการกับผู้นำในชุมชนนี้ ผู้วิจัยก็เป็นฝ่ายบกพร่องที่ไม่ได้
พาเข้าไปแนะนำให้เป็นทางการอย่างเต็มที่ จำได้ว่าเวลาไปเยี่ยม 2-3 ครั้ง ก็พากันไปหากำนัน ซึ่งก็
ไม่อยู่สักครั้ง ผู้วิจัยได้แต่ส่งฝากภรรยากำนันไว้ว่ามาเยี่ยม และจะมาฝากฝังให้ดูแลอีกประการ
ที่ผู้วิจัยคิดว่าผู้นำไม่น่าจะมีปัญหา ก็เพราะบ้านที่ขี้อยู่ด้วย เป็นญาติสนิทกับกำนัน และเป็นคนที่
มีฐานะดีเป็นที่รู้จักดีในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยรู้สึกว่าผู้ช่วยวิจัยประสบปัญหาเรื่องคน
สงสัยว่ามาทำอะไร ต้องการข้อมูลอะไร ก็เลยคิดว่าควรจะใช้แบบสอบถามที่ใคร ๆ ก็ดูและรู้ได้ว่า
เราถามอะไร และเวลาสอบถามก็ถามและจดคำตอบในแบบสอบถาม ซึ่งก็พบว่าสถานการณ์ดีขึ้น
เพราะคนหรือหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาที่ผ่านมาก็ทำแบบนั้น อย่างไรก็ตามยังรู้สึกสำหรับ
บางคนในหมู่บ้านแล้ว เขายังไม่ไว้วางใจ

พยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวที่ไปอยู่อาศัยด้วย ให้เปลี่ยนจาก
“คนนอก” เป็น “คนใน” แต่ปัญหาว่าควรจะต้องทำขนาดไหน

อยู่ที่บ้านฉันปรับเปลี่ยนตัวเองเป็น “ลูก” ซึ่งพ่อก็เรียกฉันว่า “ลูกสาว” แต่ให้มากกว่านั้น
ต้องเป็น “ลูกสะใภ้” ความรู้สึกบางอย่างทำให้ฉันรู้สึกว่าฉันจะปลอดภัย และได้รับความ
ไว้วางใจมากขึ้นหากฉันได้กลายเป็นสมาชิกคนในครอบครัวนี้ และคนในหมู่บ้านก็จะ
ยอมรับฉันมากขึ้น ความเป็น “คนนอก” จะเปลี่ยนเป็น “คนใน” ... แต่ฉันต้องทำขนาดนั้น
เชียวหรือ? เพื่อให้เขาไว้วางใจ และเข้าใจพวกเขาได้?

หลังจากไปช่วยงานพ่อบุญศรีที่ทุ่งนา สถานภาพของเราดูดีขึ้น กลายเป็นสมาชิกส่วนหนึ่ง
ของบ้าน อาจเป็นเพราะแรงงานที่เราไปช่วยทำนา ทำให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดสนิทกัน
มากขึ้น ฉันเรียนรู้ว่าแรงงานมีความสำคัญมากกว่าเงิน แม้ว่าฉันจะช่วยค่าอาหาร ค่าน้ำ
ค่าไฟ ค่าที่พัก แต่นั่นไม่ทำให้ฉันเข้าถึงคนในครอบครัวได้ ในวันนี้เป็นความบังเอิญที่ได้
เข้าไปช่วยงานในทุ่ง และเป็นจุดเปลี่ยนที่ดี ฉันได้รับสิทธิเป็นสมาชิกของบ้านมากขึ้น เช่น
ฉันต้องรับรู้ว่าคนในบ้านไปไหนบ้างในแต่ละวัน สิ่งของเครื่องใช้ในครัวและยารักษาโรค
ต้องหาให้พบ และวางอยู่ตรงไหนบ้าง และมีหน้าที่ทำอาหารด้วย

เมื่อวานนี้ นิ่งเรือไปสวนของแม่จะแกะ ไปแบกต้นกล้วยให้เป็นอาหารหมู ฉันเพิ่งจะรู้ว่า
ต้นกล้วยมีน้ำเยอะมากและน้ำหนักรวมมากด้วยเช่นกัน ดินก็ลื่น ฝนก็ตก ทำให้ลื่นกัน
กระแทก บวมเป็นสีม่วง แล้วก็เหยียบลวดหนามเป็นสนิมด้วย ต้องไปฉีดยากันบาดทะยัก
อีก แรงงานที่ฉันลงแรงไปในวันนี้ ก็เป็นอันส่งผลกรรมที่ทำให้คนในครอบครัวมองฉัน
ดีขึ้น มาถึงช่วงนี้พวกเขาเข้าใจได้ว่า ฉันสามารถทำงานหนักได้ ดังนั้นฉันจึงถูกชักชวนให้

ทำงานอยู่ตลอดเวลา เช่น หาน้ำขึ้นไปใช้ในบ้าน ทำงานบ้านมากขึ้น ฉันเองก็ยินดี รู้สึกว่าตัวเองมีประโยชน์มากทีเดียว

การเก็บข้อมูลเชิงชาติพันธุ์วรรณนาที่เน้นให้ผู้วิจัยเข้าไปอยู่คลุกคลีกับชาวบ้าน ก็เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับหมู่บ้านหรือคนกลุ่มอื่น ได้อย่างต่อเนื่องและถูกต้อง ไม่แค่เห็นเฉพาะที่เขาจัดฉากไว้ อย่างไรก็ตามในพื้นที่ที่ชาวบ้านตระหนักอยู่เสมอว่า ตนเองมีสถานภาพและกิจกรรมที่รู้สึกรับรองว่าไม่ถูกต้องตามกฎหมาย กลับทั้งเคยมีประสบการณ์ที่เลวร้ายกับคนแปลกหน้าและได้รับผลกระทบมาแล้ว ทำให้ไม่อาจเชื่อใจคนภายนอกได้อย่างเต็มที่ แม้จะจดหมายแนะนำตัวหรือมีคนรับประกันอย่างไรก็ตาม จริง ๆ แล้ว คำว่า “การวิจัย” “นักวิจัย” และ “สถาบันวิจัย” ก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะอธิบายให้คนทั่วไปเข้าใจ

โดยสรุปแล้วการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักวิจัยกับคนให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและถูกต้องนั้น ไม่ได้มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนที่ตายตัวในการปฏิบัติ แต่ต้องอาศัย “ศิลปศาสตร์” ในการประเมินกาลเทศะและตัดสินใจปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะนั้น ซึ่งบางทีต้องอาศัยประสบการณ์และความชำนาญในการตัดสินใจ การที่ผู้หญิงเดินทางไปเก็บข้อมูลและอยู่อาศัยคนเดียวในหมู่บ้านนั้น เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้สึกแปลกที่คนทั่วไปไม่ทำกัน แต่ในกรณีที่เป็นเช่นนี้ การที่ยิปปรับตัวให้เป็นเสมือนสมาชิกของครอบครัวในเดือนที่สาม ก็พบว่าช่วยให้ความไว้วางใจทั้งในครอบครัวและกับชุมชนรอบข้างดีขึ้น ปัญหาภาษาเป็นเรื่องที่สำคัญ ยิปจะพบบ่อยครั้งว่าเหมือนอยู่ “ต่างแดน” เพราะไม่เข้าใจว่าเขาคุยอะไรกัน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการฆ่ากันระหว่างทหารของดีเคบีเอ และ เคเอ็นยู ในบริเวณหมู่บ้าน ที่ยิปจะต้องระแวดระวังและต้องตระหนักว่าบริเวณใดควรไปหรือไม่ควรไป เมื่อไหร่ อีกทั้งวิธีการตั้งคำถามก็ต้องเป็นเรื่องของการฝึกฝนเรียนรู้ เช่น

วันนี้ยื่นขอให้พ่อของสมปองเล่าประวัติชีวิตให้ฟัง แต่พ่อของสมปองปฏิเสธ ฉันเองก็ไม่ได้บังคับอะไร แต่เรียนรู้ว่าไม่ควรเกริ่นนำแบบนี้อีก ควรถามไปเลย ถามอะไรก็ได้ ถ้าเขาอยากเล่า มาก/น้อย ก็ยังดีกว่าไม่ได้เล่าให้ฟังเลย

1.4 โครงร่างรายงาน

รายงานฉบับนี้ แบ่งออกเป็นหกบท โดยบทที่ 2: พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอำนาจพื้นที่พรหมแดนน้ำเมยกับอำนาจรัฐ ซึ่งกล่าวถึงพัฒนาการของใช้ประโยชน์และการควบคุมพื้นที่พรหมแดนน้ำเมยของประเทศไทย อังกฤษ กอทูเลและพม่า ที่มีมาในระยะเกือบสองร้อยปีมานี้ บทที่ 3-5 บรรยายพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ กับชุมชนชาติพันธุ์ซึ่งประกอบไปด้วยคนกะเหรี่ยงและคนเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา โดยบทที่ 3: คนเมือง-กะเหรี่ยงบริเวณ

แม่น้ำเมย เน้นถึงความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานและความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงและคนเมืองทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม บทที่ 4: การค้าข้ามฝั่งเมย บรรยายความเป็นมาและกิจกรรมการค้าสินค้าที่สำคัญบริเวณพรมแดนแห่งนี้ ได้แก่ การค้าวัว ไม้ แรงงาน และสินค้าอุปโภคบริโภค รวมทั้งผลผลิตจากป่า บทที่ 5: ศูนย์อพยพ: “พื้นที่พักพิงชั่วคราว?” บรรยายประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของผู้คนในศูนย์อพยพ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนในกับคนนอกศูนย์ฯ และบทสุดท้ายเป็นบทส่งท้าย ที่พยายามตอบคำถามว่าพื้นที่พรมแดนน้ำเมยแห่งนี้มีลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจและผู้คนอย่างไร

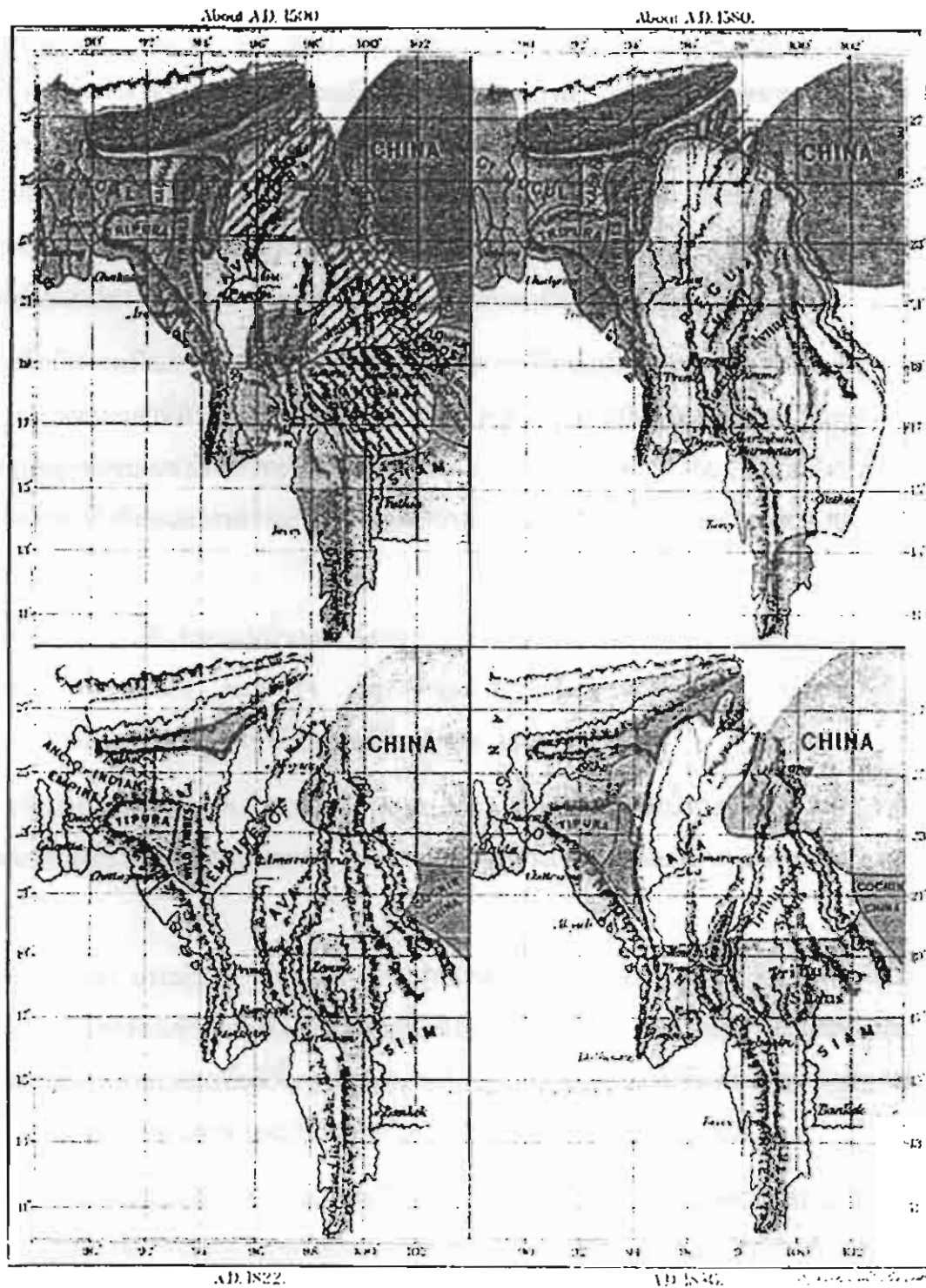
บทที่ 2

พัฒนาการความสัมพันธ์ทางอำนาจพื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมย

แม่น้ำเมยเกิดจากต้นน้ำบริเวณอำเภอพบพระ ไหลขึ้นเหนือไปพบกับแม่น้ำสาละวินที่อำเภอสบเมยของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไหลผ่านกลางของถิ่นฐานของคนกะเหรี่ยงที่อยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม โดยทางฝั่งซ้าย (ดูภาพที่ 1) เป็นเทือกเขาตอร์นาหรือที่เรียกกันเป็นภาษากะเหรี่ยงว่า“ต่อนอ” ที่ติดกับที่ราบของรัฐกะเหรี่ยง (Karen state) ในประเทศพม่า และทางฝั่งขวาของน้ำเมย อยู่ในเขตอำเภอพบพระ อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด และอำเภอท่าสองยาง ของจังหวัดตาก ซึ่งในส่วนของอำเภอท่าสองยางนั้น อยู่ติดกับเทือกเขาที่สลับซับซ้อนเชื่อมโยงกับเทือกเขาในอำเภอมวกเกย และอำเภอฮอดของจังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยมีที่ราบอยู่บ้างบริเวณใกล้แม่น้ำเมย และตามหุบเขา แม่น้ำเมยเป็นที่รู้จักกันดีในบรรดาคนกะเหรี่ยงในนามของ “ซูเหมโกร” ซึ่งเป็นคำที่ปรากฏอยู่ในเพลงพื้นบ้านและเรื่องเล่าท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น คำรำลือถึงความ“อาถรรพณ์”ของแม่น้ำเมย จากการที่แม่น้ำไหลขึ้นทางเหนือ ว่ากันว่าคนที่มีคาถาอาคมอาจจะสูญเสียคาถาอาคมไปเลย เมื่อลงไปแช่น้ำเมย จำได้ว่าเมื่อผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นเยาวชนคนกะเหรี่ยงที่มีภูมิลำเนาอยู่บนพื้นที่สูงของอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ได้ไปพื้นที่อำเภอท่าสองยางและได้เห็น “ซูเหมโกร” ซึ่งอยู่ติดกับตัวอำเภอท่าสองยาง เป็นครั้งแรกนั้น เธอรู้สึกตื่นเต้นมากต้องโทรศัพท์กลับไปเล่าให้ญาติที่เชียงใหม่ว่าได้เห็นแล้ว หลังจากที่ได้ยินชื่ออย่างเดียวนมา

พื้นที่พรมแดนแห่งนี้ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แปรเปลี่ยนผกผันมายาวนานในประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจในพื้นที่พรมแดน ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทนี้ โดยแบ่งพัฒนาการของพื้นที่พรมแดนออกเป็นสามยุค ยุคแรกยุคก่อนการสถาปนารัฐชาติ เป็นยุคที่พื้นที่ถูกรอบครองโดยราชอาณาจักรต่าง ๆ จนถึงช่วงเวลาที่รัฐบาลอังกฤษเข้ามายึดครองพม่าที่ละส่วนจนโค่นล้มระบอบกษัตริย์และครอบครองและปกครองพม่าได้ทั้งหมด ยุคที่สองเป็นยุคของการที่รัฐบาลกะเหรี่ยงภายใต้การนำของสหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติ ได้ตั้งมั่นอยู่บริเวณริมแม่น้ำเมยฝั่งพม่า ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลไทยให้มีฐานะเป็นรัฐกันชน จนกระทั่งยุคปัจจุบันที่รัฐกันชนดังกล่าวสลายตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก ภูมิภาค และนโยบายของรัฐบาลไทยที่มุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการค้าบริเวณพรมแดน

ภาพที่ 2 พื้นที่พรมแดนช่วงค.ศ. 1500-1856

26. HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE BURMESE COUNTRIES AT SEVERAL EPOCHS

ที่มา: Grabowski and Turton (2003: pull out maps)

2.1 พื้นที่พรมแดนในยุคก่อนและยุคอาณานิคม

อาณานิคมอังกฤษเข้ามายึดครองพื้นที่รัฐอาระกันและตะนาวศรีซึ่งติดชายทะเลของพม่าได้ เมื่อขณะสงครามครั้งที่ 1 ในปี 2369 ต่อมาในปี 2395 หลังจากทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งที่ 2 ก็สามารถยึดพม่าตอนล่างได้ทั้งหมด ซึ่งรวมถึงเขตที่ติดกับรัฐสยาม ต่อมาอังกฤษสามารถโค่นล้มระบอบกษัตริย์และยึดครองทั้งประเทศพม่าได้ในการทำสงครามกับพม่าครั้งที่ 3 ในปี 2428 จากนั้นมาพม่าอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษจนกระทั่งประกาศเอกราชในปี 2491 ในระยะเวลาก่อนและในช่วงอาณานิคมดังกล่าว สถานการณ์การเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนและการควบคุมพรมแดนแม่น้ำเมยมีความเปลี่ยนแปลง โดยดูได้จากแผนที่และบันทึกการเดินทางในยุคนั้น

แผนที่ภูมิศาสตร์ในภาพที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของประเทศพม่าเปรียบเทียบกับในช่วงเวลาที่ต่างกันสี่ช่วงตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1500 สมัยที่ดินแดนของประเทศพม่าและไทยปัจจุบันถูกรบครองโดยราชอาณาจักรต่าง ๆ มาจนถึงปี ค.ศ. 1856 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่อังกฤษเข้ายึดครองพื้นที่ตอนล่างของพม่าได้ ในขณะที่อาณาจักรอังวะ อาณาจักรสยามและอาณาจักรอื่น ๆ ยังดำรงอยู่

เมื่อพิจารณาพื้นที่บริเวณแม่น้ำเมย โดยดูจากบริเวณที่เชื่อมต่อแม่น้ำสาละวินซึ่งไหลมาลงที่อ่าวเมาตะมะ (Martaban) จะเห็นว่า เกือบทุกช่วงเวลาพื้นที่บริเวณนี้จะเป็นพื้นที่ชายขอบที่อยู่ระหว่างรัฐต่าง ๆ ยกเว้นช่วงเวลาที่สองที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ใจกลางของรัฐ นั่นก็คือ

แผนที่รูปแรกประมาณค.ศ. 1500 หรือ พ.ศ. 2043 พื้นที่บริเวณแม่น้ำเมยเป็นพื้นที่ที่อยู่ชายขอบของอาณาจักรเชียงใหม่ ทางตะวันออก อาณาจักรตองอูทางเหนือ อาณาจักรพะโคทางตะวันตก และทางตอนใต้

แผนที่รูปที่สอง ประมาณปี ค.ศ. 1680 หรือประมาณปี พ.ศ. 2223 เป็นช่วงที่อาณาจักรพะโคเข้มแข็งขยายอาณาเขตค่อนข้างกว้างจึงครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ทางเหนือไปจรดเขตจีนและอินเดีย ทางตะวันออกครอบคลุมพื้นที่ที่เคยเป็นอาณาจักรสยามทั้งหมด ทางใต้ติดกับอาณาจักรสยาม ซึ่งมีพื้นที่เหลือเพียงเล็กน้อย และทางตะวันตกติดกับอาณาจักรเล็ก ๆ หลายอาณาจักร

แผนที่รูปที่สามซึ่งระบุปี ค.ศ. 1822 หรือปี พ.ศ. 2365 นั้น เป็นช่วงก่อนที่อังกฤษจะเริ่มเข้ามายึดครองพม่า โดยสังเกตเห็นได้ว่าอังกฤษ ได้ยึดครองอินเดีย (บริเวณสีชมพู) ไปแล้ว ในเวลานั้น จะเห็นว่าพื้นที่แม่น้ำเมยอยู่ระหว่างรัฐสยามทางตะวันออก และรัฐอังวะทางตะวันตก

แผนที่รูปสุดท้ายซึ่งระบุปี ค.ศ. 1856 หรือพ.ศ. 2399 เป็นช่วงที่อังกฤษยึดครองพื้นที่ตอนล่างของพม่าทั้งหมดไปเมื่อปี 2395 หรือ 4 ปี ก่อนหน้าที่ระบุในแผนที่ จากแผนที่นี้พบว่าพื้นที่น้ำเมยอยู่

ระหว่างรัฐสยามทางตะวันออก และพื้นที่ที่อังกฤษยึดครองทางตะวันตก โดยทางเหนือติดกับพื้นที่ของ
รัฐกะเรนที่ดูเหมือนเป็นขอบเขตอิสระที่ติดต่อกับอาณาจักรอังวะ

แม้ในแผนที่ดูเหมือนจะมีเส้นขอบเขตของราชอาณาจักร แต่ในช่วงเวลาที่ระบุในแผนที่นั้นยัง
ไม่มีการวางเขตแดนที่แบ่งรัฐต่าง ๆ ออกจากกันอย่างชัดเจน อันที่จริงในระยะสามสี่ศตวรรษก่อนหน้านี้
อังกฤษจะเข้ามายึดครองพม่า การสู้รบกันระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อาณาจักรใด
มีกษัตริย์ที่เข้มแข็งและมีอาณาพมามากในช่วงเวลาหนึ่ง ก็สามารถที่จะรบนะอาณาจักรอื่น ทำให้
อาณาจักรอื่นมีฐานะเป็นประเทศราช ขณะเดียวกันก็กวาดต้อนผู้คนมาอยู่ในอาณาจักรของตน
ยกตัวอย่างเช่น สงครามระหว่างกษัตริย์มอญและกษัตริย์พม่าเกิดขึ้นหลายครั้งเป็นเวลายาวนานใน
ประวัติศาสตร์ของพม่านับแต่การที่นักรบของพม่าบุกยึดอาณาจักรสะเทิมของมอญ และกวาดต้อน
ผู้คน ช่างฝีมือ และสิ่งของมีค่าอีกมากมายไปที่อาณาจักรพุกามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1057 หลังจากนั้นกษัตริย์
มอญตีกลับและตั้งเมืองและอาณาจักรของตนอีกหลายครั้ง จนมาถึงช่วงปีค.ศ. 1752 ที่กษัตริย์พม้ายึด
อาณาจักรมอญบริเวณตอนล่างของพม่าได้ (ก่อนที่จะบุกยึดกรุงศรีอยุธยาซึ่งเสียกรุงครั้งที่สองในปี
ค.ศ. 1767) ซึ่งผลจากการที่อาณาจักรมอญพ่ายแพ้ต่อพม่า ทำให้คนมอญและคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่
ใกล้ชิดกับคนมอญนั้นถูกพม่ากดขี่อย่างหนัก⁴ จึงต้องหนีมาพึ่งอาณาจักรสยาม โดยพากันตั้งถิ่นฐาน
บริเวณพรมแดน ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรีในประเทศไทยในปัจจุบัน สงครามที่เกิดขึ้นอย่าง
ต่อเนื่องและยาวนานอีกสงครามก็คือระหว่างอาณาจักรสยามซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงอยุธยาและต่อมา
อยู่ที่กรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ กับอาณาจักรพม่า ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงหงสาวดี(พะโค) หรือ ตองอู
หรืออังวะ ผลัดกันแพ้ ชนะ โดยผู้ชนะจะกวาดต้อนผู้คนและเชลยศึกกลับไปอาณาจักรของฝ่ายที่ชนะ
และทำให้ประเทศที่แพ้กลายเป็นประเทศราชอยู่เสมอ

ผู้คนที่ยกย้ายมาอยู่บริเวณพรมแดนระหว่างรัฐซึ่งเป็นพื้นที่ป่าเขาและที่สูง ดังเช่นบริเวณ
พรมแดนไทย-พม่า ตั้งแต่แม่น้ำสาละวินทางเหนือ ลงมาแม่น้ำเมย และเทือกเขาถนนธงชัย ต่อเทือกเขา
ตะนาวศรีตอนใต้ลงมาซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงนั้น จำนวนไม่น้อยจึงเป็นคนที่หนีภัยจากการสู้รบ
หนีจากการถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารหรือหนีทหารตอนทัณฑ์แคว หรือหนีจากการถูกกวาดต้อนและการ
เกณฑ์แรงงาน

สงครามและการหนีภัยในบริเวณพื้นที่พรมแดนยังเกิดขึ้นต่อเนื่องมาแม้อังกฤษจะยึดประเทศ
พม่าได้แล้ว เอกสารของรัฐบาลอังกฤษที่สะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่พรมแดนส่วนที่แม่น้ำเมยมาสบกับ
แม่น้ำสาละวินที่มีขอบเขตไม่ชัดเจน และกล่าวถึงการอพยพโยกย้ายและหลบหนีในบริเวณนี้อีกฉบับ

⁴ Stem (1968: 299) กล่าวถึงการกดขี่คนกะเหรี่ยงในรูปของการเก็บภาษี และดูรายละเอียดของประวัติศาสตร์การรบมอญกับพม่า
เพิ่มเติมได้ใน พรพิมล ศรีวิจิตร (2542)

หนึ่งคือคำบรรยายเรื่องอำเภอสาละวินที่ตีพิมพ์ใน Burma Gazetteer ⁵ อำเภอสาละวินตั้งขึ้นใหม่โดยรัฐอังกฤษในพม่าโดยแยกจากอำเภอส่วยจิ้น (Shwegyin) ในปี 2415 โดยมีเมืองผาปูนซึ่งมีคนกะเหรี่ยงเป็นคนส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลาง⁶ โดยให้คำบรรยายพื้นที่ของอำเภอใหม่นี้อย่างกว้าง ๆ ว่า ครอบคลุมลุ่มน้ำสาละวินทางตะวันออก และลุ่มน้ำยวนซาลิน (Yunzalin) บิลิน (Bilin) และสะโตง (sittang) ทางตะวันตก โดยระบุถึงขอบเขตว่าทางเหนือเป็นเมืองกะเรนนี้ ทางตะวันตกเป็นอำเภอตองอู ทางทิศใต้และตะวันออกเฉียงใต้เป็นอำเภอสะเทิม ส่วนทางตะวันออกห่างจากแม่น้ำสาละวินออกไปเป็นจังหวัดเชียงใหม่ทางเหนือของประเทศไทย ในเอกสารยังกล่าวถึงคำบอกเล่าว่า ผู้คนดั้งเดิมที่อยู่ทางตะวันออกของอำเภอนี้เป็นคนไตยวน (Yun(Lao) Shans) ซึ่งคำว่ายวนก็เลยเป็นที่มาของแม่น้ำยวนซาลิน โดยผู้คนดั้งเดิมเหล่านั้นถูกกวาดต้อนเข้ามาโดยพระเจ้าอลองพญาที่ไปรบชนะอาณาจักรสยามกลับมา และว่าต่อมาคนกะเหรี่ยงเข้ามาอยู่แทน และขึ้นต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยที่ เชียงใหม่ยังไม่ได้ขึ้นต่อสยาม เมื่ออังกฤษเข้ามายึดพื้นที่นี้หลังจากชนะสงครามพม่าครั้งที่สองในปี 2395 สถานการณ์ในพื้นที่ก็เริ่มเกิดการจลาจล เอกสาร⁷บรรยายว่า

มีคนกะเหรี่ยง ซึ่งเรียกตัวเองว่ามินลอง (the incarnation of a prince – เจ้าฟ้ามาจุติ) รวบรวมพวกนักผจญภัย (adventurers) และผู้ที่ถูกความชั่วร้ายเข้าสิง (evilily-disposed persons) จากพื้นที่ของกะเหรี่ยงและไตที่อยู่ข้างเคียง และสามารถชักจูงให้ผู้ชาย 1500 คนเข้าร่วม ทำให้บริเวณนี้ตกอยู่ได้การปกครองของเขา แต่ผู้ที่มีตักทวนหมายและผู้ติดตามอยู่ในบริเวณนี้ได้ไม่นาน ก็ถือโล่ออกไปโดยกองกำลังผสมทหารตำรวจของอังกฤษ ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากคนท้องถิ่นที่เป็นมิตร ทำให้พวกนั้นต้องหลบภัยไปอยู่ที่เชียงใหม่ ความไม่สงบเริ่มอีกทีในปี 2395 และต่อเนื่องมาช่วงหนึ่งโดยมีหัวหน้าชื่อ ตีปา โจมตีและปล้นสะดมหลายหมู่บ้านและจะเข้ามายึดผาปูนและบริเวณรอบเมือง

ด้วยความไม่สงบดังกล่าวทำให้รัฐบาลอังกฤษต้องแยกอำเภอใหม่ เพื่อจะได้จัดการด้านการบริหารและการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

⁵ ฉบับพิมพ์ใหม่ (reprint) ปี 1961

⁶ เมืองผาปูนถือเป็นเมืองพี่น้องกับเมืองแม่สะเรียง เพราะไม่ห่างไกลกันมากนัก เมื่ออังกฤษเข้าครอบครอง และร่วมกับมิชชันนารีส่งเสริมในเรื่องการศึกษา คุณยายและญาติผู้ใหญ่ของผู้ช่วยวิจัยปากกะญอคนหนึ่งแม่สะเรียง สมัยยังเด็ก ยังเคยไปศึกษาที่ผาปูน และยังพูดภาษาอังกฤษได้จนถึงขณะนี้

⁷ "Salaween District", Burma Gazetteer (1961)

นอกจากลักษณะของพื้นที่พรมแดนที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างศูนย์กลางรัฐต่าง ๆ อันเป็นพื้นที่ที่ผู้คนใช้หลบหนีภัยและการกดขี่ต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นพื้นที่ที่ผู้คนที่สละสัญชาติไปมาเพื่อทำการค้าขายระหว่างตลาดใหญ่ของแต่ละรัฐ หยุดพักระหว่างทาง หาข้าวของเสบียงอาหารเพิ่มเติม เพื่อเดินทางต่อ เมื่ออังกฤษยึดครองพม่าตอนล่างได้ทั้งหมดตั้งแต่ปี 2395 เมาะละแหม่งก็ถูกพัฒนาให้เป็นเมืองท่าที่นำเข้าสินค้าจากประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศอังกฤษ และส่งออกสินค้าในท้องถิ่น ที่สำคัญเช่น ไม้สัก ชา ฯลฯ

เส้นทางการค้าระหว่างรัฐต่าง ๆ ของคนไต เป็นต้นว่าเชียงรุ่ง ตอนใต้ของจีน เชียงตุง ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน และกับรัฐอื่น ๆ บริเวณที่ราบและชายฝั่งทะเลทางตะวันออกของพม่า ได้ใช้กันมาเป็นเวลานาน ซึ่งถ้าดูจากภูมิประเทศแล้วก็จะเห็นว่าเส้นทางที่ใกล้และสะดวกที่สุดที่จะเดินทางจากทางตอนใต้ของจีนลงมายังเมืองเมาะละแหม่งของพม่า ก็จะเป็นเส้นทางเดินทางบกที่ผ่านตัวเมืองเชียงใหม่ ตัวเมืองลำพูน ไปทางอำเภอฝาง อำเภอฮอด อำเภออมก๋อย และตัดผ่านบริเวณที่น้ำแม่ไหลผ่านบริเวณอำเภอท่าสองยาง ช้ามแม่น้ำลำธารและที่ราบไปสู่เมืองเมาะละแหม่ง ซึ่งร่องรอยความสำคัญและความถี่ของการใช้เส้นทางนี้ยังปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการเป็นเมืองค้าขายที่ขุดค้นพบที่เมืองฝาง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่กึ่งกลางระหว่างเชียงใหม่กับเมาะละแหม่ง^๑ (ศรีศักร 2529)

แผนที่การเดินทางในภาพที่ 3 แสดงให้เห็นการใช้เส้นทางเดินระหว่างเมืองเมาะละแหม่งและเมืองสำคัญทางทิศเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงตุง เชียงรุ่ง อังวะ โดยชาวต่างประเทศหลายคน และคนละหลายครั้งตั้งแต่ช่วงปี 1830 ถึงปี 1868 ซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษเริ่มเข้ามาครอบครองพม่า ความจริงแล้ว Grabowsky and Turton (2003) รายงานว่า มีพ่อค้าคนอังกฤษไปค้าขายกับเชียงใหม่ก่อนหน้านี้มานานแล้ว โดยคนแรกไปจากบริษัทอีสต์อินเดียเอาเสื้อผ้าราคา 2,000 รูปี (ticals) ไปขายที่เชียงใหม่ในปี 2256 ซึ่งปรากฏว่าในปีต่อมาถูกกองทัพพม่าซึ่งยกไปจากกรุงหงสาวดีจะมาตีเชียงใหม่จับตัว และในเวลาเดียวกันนั้นมีการจับเอาคนเชียงใหม่ไปกรุงหงสาวดีหลายคน

^๑ การเดินทางไปมาระหว่างล้านนา กับเมืองเมาะละแหม่ง และเมาะตะมะซึ่งอยู่ใกล้เคียง ไม่ได้มีแต่ในด้านการค้า แต่มีเรื่องศาสนา และการศึกษา เมืองเมาะละแหม่งมีชื่อในภาษาบาลีว่า รามาวปุระ ในขณะที่เมาะตะมะเป็นเมืองติดทะเลที่ถือว่ารับเอาศาสนาพุทธมาจากศรีลังกาโดยตรงจึงถือเป็นลัทธิลังกาวงศ์ที่บริสุทธิ์ ที่ล้านนาไปรับเอามา ในภายหลังเมื่ออังกฤษเข้ามาครอบครอง ก็ได้มีการพัฒนาระบบการศึกษา ทางเจ้านายฝ่ายเหนือจึงได้ส่งลูกหลานเดินทางไปเรียนยังเมาะละแหม่ง ดังเรื่องราวของเจ้าสุทโชทนะที่ไปพบรักกับนางมะเมียะที่เมาะละแหม่งเมื่อครั้งไปศึกษาที่นั่น แต่ถูกกีดกัน จนสุดท้ายนางมะเมียะก็ต้องกลับพม่าในปี 2446

ภาพที่ 3 เส้นทางเดินสำรวจบริเวณพรมแดนของชาวต่างประเทศปี ค.ศ. 1830-1868

ที่มา: Grabowsky and Turton (2003)

บันทึกการเดินทางของ McLeod ซึ่งเดินทางจากเกาะละแหม่งไปลำพูน เชียงใหม่ เชียงตุงและ เชียงรุ่งในปี 2380 ในหนังสือของ Grabowsky and Turton (2003) ที่นำเอามารวบรวมและอธิบายเพิ่มเติมนั้น แสดงให้เห็นถึงภาพของพื้นที่พรมแดนบริเวณแม่น้ำเมย การใช้เส้นทางการค้า การเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และสภาพของชุมชนและเมืองที่ผ่านไปค่อนข้างชัดเจน

McLeod ในขณะนั้นเป็นรองข้าหลวงประจำมณฑลตะนาวศรีซึ่งเป็นเขตยึดครองของอังกฤษ ได้รับการมอบหมายจากรัฐบาลอังกฤษให้พยายามเปิดเส้นทางทางการค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งดูความเป็นไปได้ของการค้ากับจีนโดยใช้เส้นทางผ่านเมืองเชียงใหม่ เชียงตุง และเชียงรุ่ง เป็นการไปสำรวจว่ามีสินค้าอะไรบ้างที่จะเป็นที่ต้องการของตลาดเกาะละแหม่ง และขณะเดียวกันก็ชักชวนให้พ่อค้าไปซื้อและขายของที่เกาะละแหม่ง ก่อนหน้านั้นทางอังกฤษเคยส่งคนไปติดต่อที่เชียงใหม่ในความพยายามที่จะส่งเสริมการค้านี้เช่นกัน แต่ปรากฏว่าคนที่ไปติดต่อไปไม่ถึงซึ่งเป็นไปได้ว่าจะถูกเสียกินไป (หน้า 76) วัตถุประสงค์อีกประการที่สำคัญของการเดินทางคือความพยายามที่จะให้ทางรัฐเชียงใหม่ให้ความสะดวกแก่พ่อค้าที่จะนำวัวลงไปขายที่เกาะละแหม่ง เพื่อให้มีการค้าอย่างต่อเนื่อง หนังสือกล่าวว่ากองกำลังของอังกฤษที่อยู่ประจำที่เกาะละแหม่งนั้นอยู่ได้เพราะวัวที่นำเข้า ทุกปีจะรอดด้วยความกังวลว่าจะมีวัวจากเชียงใหม่ ลำพูน ลำปางมาขายอย่างพอเพียงหรือไม่ ในปี 2381-82 พบว่ามีการนำวัวมาขายที่เกาะละแหม่ง 2,500-3,000 ตัวต่อปี ในปี 2384 พบว่าพ่อค้าจากเกาะละแหม่งไม่น้อยกว่า 200 คน รอซื้อวัวที่เชียงใหม่ โดยมีเงินติดตัวไปรวมกันเป็น 100,000 รูปี ซึ่งซื้อวัวได้ประมาณ 5,000 ตัว สำหรับควายไม่ได้ใช้บริโภค แต่ต้องการนำมาใช้สำหรับไถนา เพราะอังกฤษมีการขยายการปลูกข้าวในเขตอาระกัน และพยายามส่งออกข้าว โดยต้องการควายประมาณ 1,000 ตัวต่อปี (หน้า 78)

McLeod เริ่มเดินทางจากเกาะละแหม่งวันที่ 13 เดือน ธันวาคม 2379 โดยทางเรือและเดินข้ามภูเขาไปถึงบริเวณแม่น้ำเมยใช้เวลา 10 วัน จากนั้นก็เดินต่อผ่านเขตแม่น้ำเงา ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสบเมยต่อเขตอำเภออมก๋อยและฮอด ถึงเมืองฮอด ใช้เวลา 20 วัน จากเมืองฮอดถึงลำพูน ใช้เวลา 7 วัน และจากลำพูนถึงเชียงใหม่ใช้เวลา 5 ชั่วโมง 30 นาที โดยถึงเมืองเชียงใหม่วันที่ 12 เดือน มกราคม ปี 2380 ทั้งนี้ใช้เวลาทั้งหมดจากเกาะละแหม่งไปเชียงใหม่รวม 30 วัน⁹ โดยรวมถึงการรอเลียบ รอช้าง และล้อที่จะนำมาใช้ต่างของ และรอให้มีการส่งข่าวไปยังอีกเมืองก่อนที่จะไปถึง

ระหว่างการเดินทาง McLeod เกือบทุกวันจะบันทึกว่าพบพ่อค้าด่อนัวและควายมุ่งหน้าไปเกาะละแหม่ง โดยพ่อค้ามีทั้งที่เป็นคนมอญ (ทางเหนือเรียกว่า"เม็ง") และคนพม่าที่เคยอยู่ที่เกาะละแหม่ง

⁹ เทียบกับการเดินทางจากเชียงใหม่ไปกรุงเทพใช้เวลา 15 วัน แต่เวลากลับใช้เวลาถึง 45 วัน จนกระทั่งเส้นทางรถไฟเชียงใหม่กรุงเทพสร้างเสร็จในปี 2454 การเดินทางระหว่างเชียงใหม่ กรุงเทพ จึงรวดเร็วยิ่งขึ้น และเส้นทางค้าขายจึงเปลี่ยนเป็นการค้ากับภาคกลางของไทยมากขึ้น (ดูปลายข้อ 2530)

ม่งแล้วไปมีภรรยาที่เชียงใหม่ นอกจากนี้ยังพบช้างของเจ้าเมืองเชียงใหม่สี่เชือกที่บรรทุกเหล็กและเกลือ เพื่อไปแลกผ้าและฝ้ายจากคนกะเหรี่ยง (หน้า 278)

ในส่วนของหมู่บ้านกะเหรี่ยง McLeod พบว่าไม่ค่อยอยู่ใกล้เส้นทางเดิน แต่ก็ได้รับการต้อนรับจากผู้นำกะเหรี่ยงที่ทราบข่าว และช่วยจัดหาเสบียงอาหารให้ ซึ่งบางครั้งไม่ยอมรับเงินจาก McLeod แต่ก็นำมีคนของทางการที่ผ่านมา เอาเสบียงอาหารไปแต่ไม่ให้เงินตอบแทน จากการสังเกตของ McLeod คนกะเหรี่ยงที่อยู่ในอาณาเขตของรัฐสยาม ซึ่ง McLeod ใช้คำว่า คนไตในสยาม (Siamese Shans) “จะดุดีกว่า สะอาดและขาวกว่า และไม่ถูกเก็บภาษี ได้รับการปฏิบัติค่อนข้างดีจากพวกไต” แต่จะปีละส่งส่วยซีผึ้งหรือผ้า

การค้าสินค้า รวมถึงการส่งวัวควาย ลาและล่อจากเชียงใหม่ไปมาะละแหม่ง ยังทำอยู่ต่อเนื่องและยังมีเพิ่มมากขึ้นหลังสนธิสัญญาบาวริงที่ไทยทำกับอังกฤษในปี 2398 ในปี 2401 มีบันทึกว่าทางอังกฤษซื้อช้าง 1,060 ตัว และวัวอีก 10,000 ตัว จากเชียงใหม่ (อ้างจาก Bowie ใน Grabowski and Turton (2003: 181) อย่างไรก็ตาม หลังจากอังกฤษยึดประเทศพม่าได้ทั้งหมดในปี 2428 จำนวนสัตว์ที่มาะละแหม่งซื้อจากเชียงใหม่มีไม่สม่ำเสมอตามที่บันทึกในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 1 จำนวนสัตว์ที่ส่งจากเชียงใหม่ไปมาะละแหม่ง

ชนิด	ปี 2433	ปี 2434	ปี 2435	ปี 2436	ปี 2437	ปี 2438	ปี 2439
วัว	2440		9572	4027	1269	338	2271
ลา/ล่อ	1059		998	225	291	333	66

ที่มา: Garbowski and Turton (2003 : 100)

สำหรับสินค้าที่ซื้อจากมาะละแหม่งที่สำคัญได้แก่ ผ้า ด้าย น้ำมันก๊าด เครื่องเหล็ก เครื่องเรือน และเกลือ ส่วนสินค้าที่ส่งออกจากเชียงใหม่นอกจากพวกวัว ควาย ช้าง ลาและล่อแล้ว ที่สำคัญจะเป็นผลผลิตจากป่าเช่น ครั่ง สีเสียด เขาสัตว์ หนังสัตว์ และอาจจะมีพวก เมี่ยง ข้าว น้ำตาลและยาสูบ เอกสารทางการในปี 2454 (อ้างในฐิติ 2545: 36) ระบุมูลค่าการนำเข้าจากมาะละแหม่งเป็นเงิน 286,750 บาท ในขณะที่มูลค่าสินค้าออกจากเชียงใหม่เป็นมูลค่าเพียง 40,000 บาทเท่านั้น

ในปี 2380 ที่ McLeod เดินทางจากมาะละแหม่งไปเชียงใหม่ นั้น ยังไม่มีการแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐสยามกับรัฐอังกฤษ บางพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงจะค่อนข้างชัดเจนว่าขึ้นอยู่เจ้าทางเหนือ จากการที่ต้องส่งส่วยซึ่งเป็นของที่ไม่มากนักให้กับเจ้า แต่ในบางพื้นที่อาจจะยังคลุมเครือเช่น ดังที่ข้าหลวงมณฑลตะนาวศรีระบุในจดหมายที่เขียนถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ที่ให้ McLeod ถือไป ว่า กะเหรี่ยงที่อยู่ทางใต้ของแม่น้ำเมยร้องเรียนมาว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐไต(Shan officers) ยังมาเก็บภาษีเป็นตัวเงินกับ

พวกเขา ซึ่งทางรัฐอังกฤษได้สั่งไว้แล้วว่า ไม่ให้กะเหรี่ยงเหล่านี้จ่ายเงิน และถ้าพบเหตุการณ์ดังกล่าวให้ รายงานมาจะละแหม่งว่าใครเป็นผู้ทำ

การควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้คนและสิ่งของในยุคที่ไม่มีเขตแดนอย่างชัดเจน จึงจะไม่เข้มงวดมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการเดินทางข้ามพรมแดนของคนธรรมดาที่ไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางการค้าและการเมือง ถ้าเป็นเรื่องการค้า จะมีการเก็บภาษีการค้า ซึ่งเก็บไม่เหมือนกัน ระหว่างระบบของเจ้าเมืองลำพูนและเจ้าเมืองเชียงใหม่ เจ้าเมืองเชียงใหม่ให้พ่อค้าว่าทุกคนต้องมา ลงทะเบียนและเสียภาษี แต่ของลำพูนให้มีการเสียภาษีชั่วคราวที่เมืองฮอด (Grabowski and Turton 2003:298) ทำให้มีการลักลอบเอาวัวจากเชียงใหม่เข้าไปในเขตลำพูน โดยพ่อค้ามาซื้อที่ลำพูน แทนที่จะไปเชียงใหม่ ในส่วนของการข้ามพรมแดนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องมีการขออนุญาตกับการ ทางการ โดยมีจดหมายนำทาง กรณีของ McLeod เมื่อจะผ่านเขตเชียงใหม่ไปยังเชียงตุงและเชียงรุ่ง ต้องขออนุญาตเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการเดินทางไป โดยให้เหตุผลว่าเส้นทางลำบาก และโจร ูร้ายเยอะ แต่ถ้า McLeod จะยืนยันไป ก็ไม่ว่าอะไร(Grabowski and Turton 2003:294) ในความ จริงทางเชียงใหม่ไม่กล้าตัดสินใจเพราะเป็นเรื่องนโยบายต่างประเทศที่ขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของ กรุงเทพฯ ในช่วงนี้รัฐสยามเริ่มระแวงระวังถึงการเข้ามาของอังกฤษ อาจจะไม่ให้ผ่านทางถ้าคิดว่าการ เดินทางเข้ามาในเขตของรัฐสยามอาจจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐ เช่นกรณีของ โกตาบือ (Ko Tha Byu) ซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงในพม่าคนแรกที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ และขอเข้ามาเผยแพร่ศาสนา ในหมู่คนกะเหรี่ยงในเขตของประเทศสยามในปี 2373 แต่เจ้าเมืองทวาย ไม่อนุญาตให้ผ่านทาง¹⁰ เช่นเดียวกับที่ คนกะเหรี่ยงจากฝั่งสยามที่ต้องการเดินทางไปรับศาสนาคริสต์ในเขตปกครองของรัฐ พม่าในปี 2378 ก็ไม่ได้รับการอนุญาตเช่นกัน¹¹

การกำหนดให้แม่น้ำเมยเป็นเส้นเขตแดนระหว่างประเทศทำขึ้นในปี 2411 เป็นเวลา 16 ปี หลังจากที่ยกทัพยึดดินแดนพม่าตอนล่างได้ทั้งหมด ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการสร้างรัฐ ชาติที่มีเส้นแบ่งดินแดนของชาติที่แน่นอน มีการลงนามใน "สนธิสัญญาปักปันเขตแดนระหว่างสยาม และอังกฤษ" ที่ทำขึ้นระหว่างราชสำนักสยามและราชสำนักอังกฤษ โดยตัวแทนฝ่ายแรก ได้แก่ เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ซึ่งเป็นที่สมุหพระกลาโหม ดูแลหัวเมืองเขตแดนฝ่ายใต้เฉียงตะวันตก และ เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายกซึ่งดูแลหัวเมืองเขตแดนกรุงสยามฝ่ายเหนือ ส่วนตัวแทนฝ่ายหลังได้แก่ Lieutenant Arthur H. Bagge ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ของกษัตริย์อังกฤษ โดยมีใจความสำคัญเกี่ยวกับ

¹⁰ # Missionary Register Vol. 11 No. 1 January 1831 (page 24). Letter of Geo D. Boardman to the "Corresponding Secretary" Tavoy, February 16, 1830.

¹¹ บันทึกของ Mr. Mason บอกว่า Twenty Karens have really abandoned spirit worship after the preaching of a prophet among them. The Karens from Siam are not permitted to visit Tavoy because of an oath given to the Siamese "governor". The oath is repeated every three of four months. # Missionary Register Vol.15, No.3 March 1835 (page 114) "Extracts from Rev. Mr. Mason's journal".

การแบ่งเขตด้วยแม่น้ำเมยว่า “เอาลำน้ำที่ไทยเรียกชื่อ แม่เมย พม่าเรียกทองยี่ง จนสิ้นปลายน้ำ โดยฝั่งขวา หรือตะวันออกถือว่าเป็นของเขตแดนสยาม ฝั่งซ้ายหรือตะวันตกถือเป็นเขตแดนอังกฤษ” (อรรถวุฒิ 2544)

ในปี 2411 นั้นแม่เจ้าทางเหนือถือเป็นเจ้าประเทศราชที่ขึ้นต่อกษัตริย์สยาม แต่การขึ้นต่อที่สำคัญคือขึ้นต่อในเรื่องนโยบายต่างประเทศและเรื่องการค้า ในส่วนของเศรษฐกิจ เจ้าทางเหนือยังมีอำนาจในการจัดการตามปกติ เช่น เจ้าเชียงใหม่นั้นถือเป็นเจ้าของป่าไม้สัก รวมทั้งบริเวณน้ำเมย และน้ำยวม ซึ่งตามบันทึกของ McLeod เป็นของเจ้าหอหน้า ส่วนป่าทางสาละวินเป็นของเจ้าราชวงศ์ โดยมีการให้สัมปทานตัดไม้ ชาวบ้านสามารถตัดได้เช่นกัน แต่ต้องเสียภาษีให้เจ้าร้อยละสิบ (Grabowsky and Turton 2003:311)

หลังการปฏิรูประบบการปกครองโดยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี 2427 และได้รับความสำเร็จในปี 2442 เมื่อเจ้าทางเหนือสูญเสียอำนาจทั้งทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ รัฐสยามก็เริ่มเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ มีการวางโครงสร้างการปกครองแบบใหม่ที่แบ่งเป็นระดับหมู่บ้านที่ขึ้นต่อดำบลและแขวง และการทยอยส่งกลไกของรัฐเข้ามาคุมพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำเมย โดยมีการตั้งที่ทำการกิ่งอำเภอท่าสองยางขึ้นแบ่งเป็นสองตำบลคือตำบลแม่ต๋านและตำบลท่าสองยาง โดยขึ้นกับอำเภอแม่สะเรียงซึ่งได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อปี 2443 ต่อมาเปลี่ยนไปขึ้นกับอำเภอแม่สอดเมื่อปี 2491 พร้อมทั้งย้ายที่ตั้งของกิ่งอำเภอจากบ้านท่าสองยางมาเป็นบ้านแม่ต๋าน และได้ถูกยกฐานะให้เป็นอำเภอเมื่อปี 2501 เมื่อตั้งกิ่งอำเภอแล้วก็มีการตั้งสถานีตำรวจภูธรท่าสองยาง โดยทางรัฐได้จ้างชาวเนเธอร์แลนด์สองคนมาเป็นครูฝึก¹² ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาที่บ้านแม่ต๋านเมื่อปี 2466 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยปี 2475 มีหน่วยงานของรัฐบาลเพิ่มขึ้น เช่น สำนักงานสาธารณสุข ที่ตั้งปี 2482

ในส่วนของประเทศพม่า ในระหว่างที่อังกฤษยึดครองพม่าได้ทั้งประเทศตั้งแต่ปี 2428 ก็ได้ให้พม่าปกครองตนเองในส่วนของพม่าตอนล่าง ส่วนอังกฤษทำการปกครองโดยตรงในส่วนของพมดแดนที่เป็นพื้นที่ป่าเขา อย่างไรก็ดี แม้จะมีการตั้งอำเภอต่าง ๆ ดังเช่นอำเภอสาละวินที่กล่าวถึงข้างต้น แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นการวางกำลังทหารตำรวจและจัดการด้านการบริหารในตัวเมืองมากกว่าการปกครองคนและควบคุมทั้งพื้นที่ชายแดนอย่างเต็มที่ พบว่าถนนหนทางไม่ได้มีการพัฒนามากนัก และชุมชนที่อยู่บนพื้นที่สูงทั้งหลายก็ปล่อยให้เป็นอิสระในการปกครองเป็นส่วนใหญ่ ดังภาพที่เห็นจากงานเขียนของ Enriques ซึ่งเขียนในปี 2478 ¹³ ว่า

¹² เอกสาร “ประวัติบ้านแม่ต๋านในอดีต” โดย อาจารย์ทอง ศิริวงษ์ เล่าว่าชาวฮอลันดาสองคนนั้นชื่อว่า มิสเตอร์แอนเดอร์ และมิสเตอร์ยาเมอ เงินเดือนตำรวจสมัยนั้นเดือนละ 4 บาท และต่อมาขึ้นเป็น 11 บาท จำปีไม่ได้แต่เข้าใจว่าอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5

¹³ ในหนังสือ *Races of Burma* ซึ่งตั้งใจทำเป็นคู่มือสำหรับการเกณฑ์ทหารจากคนกลุ่มต่าง ๆ ในพม่า ให้ไปสังกัดกองทัพอินเดีย

ในพื้นที่ที่ยังไม่ถูกจัดการปกครอง (unadministered areas) เผ่าต่าง ๆ มีอิสระในการปกครองตนเองอย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาเป็นคนป่าอย่างที่สุด (They are nearly all extremely wild people) (หน้า xi)

และเป็นดังที่ Smith (1999: 281) บรรยายไว้ว่า “กะเหรี่ยงดอย” ที่อยู่ใกล้ชายแดนไทย-พม่า นี้เองที่ไม่ได้มีประสบการณ์การปกครองของอังกฤษมากนักและต่างจากกะเหรี่ยงบนพื้นที่ราบอย่างเห็นได้ชัด

ทางตะวันออก...เขตภูเขาที่ห่างไกลที่ทอดยาว 500 ไมล์ตามเขตแดนไทย ไม่ค่อยมีประสบการณ์การถูกปกครองโดยอังกฤษ (การปกครองโดยพม่ายิ่งน้อยใหญ่)... การเกษตรแบบเลื่อนลอย โค่นแล้วเผา ยังเป็นการปฏิบัติที่แพร่หลายในหมู่กะเหรี่ยง”ชนเผ่า”หลายเผ่า ที่แต่งกายเฉพาะของเผ่า ในเขตภูเขาของตองอูและผาปูน ยังเป็นไปได้ที่จะพบเจอนมูบ้านหลายนมูบ้านที่ไม่เคยสัมผัสกับศตวรรษที่ 20

กล่าวโดยสรุปแล้ว พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนมีน้ำเมยซึ่งเป็นแม่น้ำขนาดไม่ใหญ่มากนักไหลผ่านนั้น เป็นพื้นที่ที่อยู่ชายขอบระหว่างรัฐต่าง ๆ มานานแล้ว เป็นพื้นที่ที่คนอาจจะมาหลบภัย ขณะเดียวกันก็สร้างตัวเองและชุมชนจากโอกาสของการเป็นพื้นที่พักระหว่างทางของเส้นทางค้าขาย ความพยายามควบคุมการผ่านแดนของคนและสิ่งของ ในยุคราชอาณาจักรที่ไม่ได้มีกลไกการควบคุมที่สลับซับซ้อนและเป็นระบบ ทั้งเป็นยุคที่การเคลื่อนไหวจากที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่งทำได้ง่ายด้วยการเดินเท้า ทำให้การควบคุมการดังกล่าวทำอย่างไม่มีประสิทธิภาพมากนัก แม่น้ำเมยถูกกำหนดให้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐตั้งแต่ปี 2411 อันเป็นส่วนหนึ่งของการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ที่ดินแดนที่เป็นหนึ่งเดียวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ แต่การกำหนดดังกล่าวมีขึ้นก่อนที่รัฐไทยจะสามารถควบคุมพื้นที่ทุกภาคได้ทั้งในทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ ในขณะที่พื้นที่น้ำเมยในฝั่งพม่า ก็ยังไม่ได้ถูกปกครองในลักษณะที่รวมศูนย์ตามลำดับชั้นโดยรัฐบาลอังกฤษ เพราะการอยู่ในบริเวณที่ห่างไกลและไม่ได้เป็นจุดยุทธศาสตร์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเป็นเส้นแบ่งเขตแดนเริ่มมีความหมายขึ้น ก็ต่อเมื่อพื้นที่ทุกแห่งในประเทศถูกจัดให้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบล อำเภอและจังหวัดที่แน่นอน และเริ่มมีการตั้งหน่วยงานและกองกำลังของรัฐเรียงรายบริเวณริมแม่น้ำเมย เมื่อรัฐไทยเริ่มมีระบบการเมืองการปกครองที่รวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลางตั้งแต่ปี 2442 การเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชตั้งแต่ปี 2475 และเข้าสู่การสร้างอุดมการณ์ความเป็นชาติไทย และเข้าสู่ความทันสมัยในเวลาต่อมา

2.2 พื้นที่พรมแดนกับการสถาปนา“รัฐกันชน”

ในช่วงที่อังกฤษยึดครองพม่านั้น การสู้รบระหว่างกองกำลังของอังกฤษและกลุ่มพม่าที่ต่อต้านมีมาอย่างต่อเนื่อง บางครั้งกลุ่มที่ต่อต้านมีลักษณะเป็นกบฏชาวนา ที่นำโดยผู้นำที่มีบุญบารมีที่ชาวบ้านเลื่อมใส เช่น กบฏไชยาซานที่นำโดยพระในปี 2473 ในขณะเดียวกันรัฐบาลอังกฤษก็ได้

๑๖ พันธมิตรที่ใกล้ชิดและ"จงรักภักดี" โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มกะเหรี่ยงซึ่งมีประชากรมากเป็นอันดับ 3 ของประเทศพม่ารองจากพม่าและไทยใหญ่ ช่วยปราบปรามกบฏ ดังที่ข้าราชการอังกฤษเขียนบรรยายไว้ในหนังสือ เรื่อง "The Loyal Karens of Burma" ¹⁴

ประชาชนกะเหรี่ยงจงรักภักดีกับเราอย่างจริงใจ และพวกเขาก็ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความจงรักภักดีนี้ โดยการเสียสละเลือดเนื้อเพื่อปกป้องระบอบของเรา...(Smeaton 1887: 6)

การเข้าร่วมกับรัฐบาลอังกฤษปราบปรามผู้ที่ต่อต้านซึ่งเป็นคนพม่า การได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษและมิชชันนารี ให้โยกย้ายจากพื้นที่สูงมาอยู่พื้นที่ราบ โดยมีการเปิดโรงเรียนและสถานศึกษาระดับสูงให้คนกะเหรี่ยงและให้ทุนไปเรียนต่างประเทศ ทำให้คนกะเหรี่ยงที่ได้รับการศึกษาสูงมีผู้จบด้านการแพทย์ วิศวกรรม จำนวนมาก และได้ตำแหน่งระดับสูงในรัฐบาล เช่นเป็นถึงผู้บัญชาการทหารบก (Dun 1986) สิ่งเหล่านี้ ทำให้คนกะเหรี่ยงไม่เพียงแต่รู้ว่าเท่าเทียมกับคนพม่า แต่มีฐานะระดับสูงกว่า ดังที่ San C. Po (2001) ซึ่งเป็นผู้นำของกะเหรี่ยงกล่าวแสดงความซาบซึ้งต่ออาณานิคมอังกฤษและมิชชันนารีไว้ว่า

ความก้าวหน้าทางการศึกษา สังคม และจิตใจของคนกะเหรี่ยงเกิดขึ้นจาก "มิชชันนารี" ซึ่งทำงานกับกะเหรี่ยงด้วยความศรัทธา และเห็นอกเห็นใจ คนกะเหรี่ยงไม่อายหรือกลัวที่จะประกาศต่อโลกทั้งในที่เปิดเผยและที่ลับว่า เขาเป็นหนี้บุญคุณความก้าวหน้าที่ได้รับจากมิชชันนารี ผู้ที่เขาเรียกอย่างรักใคร่ว่า "แม่" ภายใต้การปกป้องของรัฐบาลอังกฤษผู้ซึ่งเขาใช้คำเรียกที่ถูกต้องว่า "พ่อ" (หน้า 38)

ความขัดแย้งระหว่างพม่ากับกะเหรี่ยงที่มีรากลึกมายาวนานเมื่อพม่าใกล้จะได้รับเอกราช ความกังวลใจของผู้นำกะเหรี่ยงต่อการที่คนกะเหรี่ยงต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่ามีมากขึ้น ในปี 2490 ได้มีการก่อตั้งสหภาพกะเหรี่ยงแห่งชาติ (Karen National Union-KNU ต่อนี้ไปใช้ เคเอ็นยู) และกองกำลังป้องกันตนเอง (Karen National Defence Organization) ขึ้น และได้ส่งคณะผู้แทน (Goodwill Mission) ไปอังกฤษ เพื่อเรียกร้องให้กะเหรี่ยงสามารถปกครองในเขตปกครองของตนเองโดยไม่ต้องขึ้นต่อพม่า ซึ่งก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากอังกฤษอย่างจริงจัง เมื่อพม่าได้รับเอกราชในปี 2491 ก็ได้ปะทุขึ้นเป็นการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ¹⁵

¹⁴ Smeaton เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษที่ทำงานในประเทศพม่าในช่วงปี 2422-2427 ได้บรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของกะเหรี่ยง และเสนอให้ รัฐบาลพัฒนากะเหรี่ยงให้เติบโตแข็งแรงมากขึ้น เช่นให้ใช้ภาษากะเหรี่ยงเป็นภาษาทางการด้วย จ้างคนกะเหรี่ยงเป็นข้าราชการให้มากขึ้น และตั้งโรงเรียนให้คนกะเหรี่ยงมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลย์กับคนพม่า

¹⁵ คนกะเหรี่ยงเริ่มตั้งองค์กรที่เป็นการรวมตัวในฐานะชนชาติหนึ่งเรียกว่า สมาคมกะเหรี่ยงแห่งชาติ (Karen National Association - KNA) ตั้งแต่ปี 2424 คำว่า "national" หรือชาติ ซึ่งไม่เคยมีในภาษากะเหรี่ยงเริ่มเกิดขึ้น โดยมีมิชชันนารีช่วยกันกับผู้นำกะเหรี่ยงสะกอใช้คำว่า *daw k'lu* ซึ่งมีความหมายว่า "คนทุกหมู่เหล่า" ให้ใช้ตรงกับคำว่า "ชาติ" (Renard 1990) ดูรายละเอียดการก่อตัวทางจิตสำนึก

ในปี 2495 ทางรัฐบาลพม่าประกาศจัดตั้งเขตและรัฐต่าง ๆ โดยแบ่งบริเวณที่คนพม่าอยู่เป็นส่วนใหญ่ออกเป็นเขต (division) เช่น เขตย่างกุ้ง เขตอิรวดี เขต พะโค ฯลฯ ในขณะที่บริเวณที่ชนกลุ่มน้อยอยู่อาศัยแบ่งเป็นรัฐ โดยมีทั้งหมด 7 รัฐ ได้แก่ รัฐกะเหรี่ยง รัฐคะยาห์ รัฐมอญ รัฐชาน รัฐคะฉิ่น รัฐฉิ่น และรัฐยะไข่ และอีกสองปีต่อมาคือปี 2497 ทางรัฐบาลพม่าประกาศให้เมืองพะอันเป็นเมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยง ความจริงในเรื่องของรัฐกะเหรี่ยงนี้ San C. Po (2001) เคยเรียกร้องให้กะเหรี่ยงมีเขตปกครองตนเองตั้งแต่ปี 2471 คณะผู้แทนกะเหรี่ยงที่เดินทางไปอังกฤษเสนอให้รัฐกะเหรี่ยงอิสระครอบคลุมอำเภอสาละวิน เขตตะนาวศรีและบางส่วนของพะโค รัฐกะเหรี่ยงที่รัฐบาลพม่าจัดตั้งขึ้นนั้นไม่ได้เป็นการให้อำนาจในการปกครองตนเองแต่อย่างใด เป็นเพียงการแบ่งเขตเพื่อการบริหารงานเท่านั้น อีกทั้งขอบเขตของรัฐกะเหรี่ยงที่ทางรัฐบาลพม่ากำหนดนั้นซึ่งรวมเฉพาะพื้นที่อำเภอสาละวินและพื้นที่ข้างเคียงนั้น เป็นขอบเขตที่ผู้นำกะเหรี่ยงไม่เห็น

การที่คนกะเหรี่ยงคุมกำลังได้หลายกองพล ในระยะแรกของการสู้รบจึงสามารถยึดเมืองใหญ่ ๆ เช่น ตองอู ฝายปุ่น ได้ แต่ในระยะต่อมาก็พ่ายแพ้ จึงล่าถอยไปในเขตพรมแดนทางด้านตะวันออกที่ติดกับพื้นที่ของประเทศไทย การเป็นพื้นที่ป่าและภูเขาที่สูงชันจึงยากต่อการไล่ล่า การก่อรัฐประหารของเนวิน ในปี 2505 และการปกครองในระบอบทหาร ทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ขยายตัวมากขึ้น การกลับเข้ามาร่วมขบวนการต่อสู้ของคนกะเหรี่ยงที่ไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์พม่าก่อนหน้านี้ตั้งแต่ปี 2510 ทำให้ขบวนการเคเอ็นยู ยิ่งเข้มแข็ง และเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเมื่อโบเมียะได้ขึ้นมาเป็นประธานสหภาพในปี 2519 ด้วยเหตุที่โบเมียะมีจุดยืนที่แจ่มชัดในด้านการต้านคอมมิวนิสต์ จึงได้รับการสนับสนุนอย่างมากจาก สหรัฐอเมริกา ไทย และองค์การซีโต้ Smith (1999: 277, 297) รายงานว่า

วัตถุประสงค์ของอเมริกาก็เพื่อสร้างกำแพงล้อมรอบประเทศไทย โดยใช้รัฐกันชนที่วางตัวเป็นกลาง หรือกองกำลังกบฏที่อยู่ข้างเดียวกัน ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ที่อย่างน้อยจนถึงกลางทศวรรษที่ 1970 ได้รับผลสำเร็จ...ทหารไทยได้แสดงอย่างเปิดเผยว่า ก็กมินตัง เคเอ็นยู พรรครัฐมอญใหม่ และกองกำลังเอกภาพไทยใหญ่ของขุนสาเป็นพันธมิตรที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ต่อต้นทศวรรษที่ 1970

.....

โบเมียะ เปรียบเทียบเคเอ็นยูว่าเป็น “องค์กรต่างชาติ”(Foreign Legion) ของประเทศไทย คอยรักษาชายแดนและป้องกันการเชื่อมต่อกันของคอมมิวนิสต์พม่าและคอมมิวนิสต์ไทย ตะวันตกจะไม่เสียดายเลย ถ้าเขาจะช่วยเหลือเราด้านเงินและการรับรอง

ความเป็นชาติของกะเหรี่ยงและขบวนการต่อสู้ที่นำโดย KNU เพิ่มเติมได้ที่ Smith (1999) Rajah (1990) ขวัญชีวัน (2546) ขจิตภัย (2526) พรพิมล (2542) Renard (1990) และ Lintner (1994)

(แปลโดยผู้วิจัย)

กองกำลังเคเอ็นยู ที่นำโดยโบเมียะได้ตั้งฐานที่มั่นมาเนอร์ปัลลอร์ หรือ “ดินแดนแห่งชัยชนะ” อยู่ระหว่างแม่น้ำสาละวินกับแม่น้ำเมย โดยทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำสาละวินก่อนที่จะถึงฐานที่มั่นนั้น ยังมีภูเขาสูงชัน ทำให้ยากต่อการบุกโจมตีของฝ่ายรัฐบาลพม่า นอกจากนั้นยังมีค่ายทหารใหญ่น้อยเรียงรายตลอดลำน้ำเมย ซึ่งสามารถขยายเขตปกครองและเขตทหารของตนไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ กองทัพมีกำลังพลประมาณ 90,000 ถึง 100,000 คน แบ่งเป็น 23 กองพลน้อย ได้รับอาวุธจากพ่อค้าอาวุธเถื่อนชาวไทยที่ลักลอบนำเข้าจากลาวและกัมพูชา คนสิงคโปร์เองก็เป็นนายหน้า ส่งอาวุธจากเบลเยียมและอิสราเอลให้พม่า (ธรรมรัตน์ 2543: 63) ช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2505 มาจนถึงปี 2530 โดยประมาณ ถือได้ว่าเป็นช่วงที่รัฐของกะเหรี่ยงหรือที่เรียกว่ารัฐกอกูเลที่นำโดยเคเอ็นยูมีความมั่นคง กองกำลังทหารพม่าจะมาโจมตีก็แต่เฉพาะฤดูแล้ง และจะถอนกำลังออกไปเมื่อเข้าสู่ฤดูฝน การโจมตีไม่ได้สร้างความเสียหายมากนัก เพราะกองกำลังกะเหรี่ยงก็อาจจะล่าถอยเข้ามาในเขตไทยซึ่งทำหน้าที่เป็นหลังพิงให้ โดยที่ทางกองกำลังพม่าไม่กล้าตามเข้ามาเพราะจะเป็นการละเมิดอธิปไตย และเมื่อกองกำลังทหารพม่าถอยกลับ ทหารกะเหรี่ยงก็กลับเข้าไปอีกครั้ง

ความแข็งแกร่งทางการเมืองการทหาร ยังเป็นผลมาจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของ เคเอ็นยู การปิดประเทศภายใต้ “วิถีสั่งคมนิยมแบบพม่า” ของเนวิน ทำให้ตลาดมืดบริเวณชายแดนไทยคึกคักมาก เพราะเป็นแห่งเดียวที่สินค้าจะผ่านเข้าออกได้ สินค้าจากฝั่งพม่าที่ข้ามแดนจะเป็นไม้ วัว พลอย และแม้แต่วัตถุโบราณ ในขณะที่สินค้าจากฝั่งไทยที่ข้ามไปฝั่งพม่า เป็นโทรทัศน์ วิดีโอ เครื่องสำอาง ฯลฯ ซึ่งทำให้เคเอ็นยูสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์อย่างมหาศาลจากการเก็บภาษีสินค้าผ่านแดน โดยคาดว่าจะกว่า 80 % ของสินค้าอุปโภคบริโภคในพม่าในช่วงนั้นมาจากประเทศไทยผ่านเขตแดนใน ความควบคุมของ เคเอ็นยู โดย เคเอ็นยู เก็บภาษี 5 % ของราคาสินค้า นอกจากนี้ยังมีรายได้มหาศาลจากการให้สัมปทานป่าไม้กับนายทุนไทย โดยในปี 2527 เคเอ็นยู ให้สัมปทานโรงเลื่อยถึง 65 โรง ซึ่งมีนักธุรกิจไทย สิงคโปร์และมาเลเซียเป็นเจ้าของ ในช่วงปี 2532-2536 พื้นที่ที่ เคเอ็นยู ให้สัมปทานทำไม้ ครอบคลุม 18,800 ตารางกิโลเมตร¹⁶ Smith (1999: 283) รายงานว่า ในปี 2526 พื่อเลอวา รัฐมนตรี การคลังของเคเอ็นยูประมาณว่าเคเอ็นยูมีรายได้ประมาณ 500 ล้านบาท จากมูลค่าการค้าวัวประมาณ 1,000 ตัวต่อวัน การเก็บภาษีสินค้าประมาณวิทยุ นาฬิกา และภาษีโรงเลื่อยและตีบุก ในปี 2531 นัก เศรษฐกิจของธนาคารโลกประเมินว่าเศรษฐกิจนอกระบบ (black market) ของพม่ามีมูลค่าถึง 3,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

¹⁶ ดู Bryant 1996; Rajah 1990; Renard 1990

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทหารและข้าราชการระดับสูงของไทยและผู้นำของเคเอ็นยูเป็นไปในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกันอย่างใกล้ชิด¹⁷ Smith (1999: 299) เปิดเผยว่า “ผู้นำเคเอ็นยูยอมรับเป็นส่วนตัวกับฉันว่า เขาข้ามเข้าไปเขตแดนไทยเพื่อปลดอาวุธของชาวบ้านกะเหรี่ยงซึ่งได้รับการจัดตั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตามคำร้องขอของเจ้าหน้าที่ไทย” สรุปว่า “กองทัพไทยเป็นหนี้บุญคุณต่อเคเอ็นยูและแนวร่วมกองกำลังป้องกันแห่งชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ว่าทำไมเจ้าหน้าที่ไทยระดับสูงจึงลังเลที่จะหันหลังให้เคเอ็นยู”

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดไม่ใช่เฉพาะในระดับผู้นำเท่านั้น ในระดับพื้นที่กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูกับกองกำลังของไทยที่ตั้งมั่นอยู่ฝั่งตรงกันข้ามก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เจ้าหน้าที่ของไทยที่อยู่ในบริเวณพื้นที่พูดถึงการไปกินไปนอนกับกองกำลังของ เคเอ็นยู ทั้งไปเที่ยวและหาข่าวการทหารเป็นประจำ จะรู้จักชื่อผู้นำของ เคเอ็นยู ในระดับต่าง ๆ เป็นอย่างดี ความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังมีกรณีที่ชาวบ้านกะเหรี่ยงถูกจับขณะเดินทางเพราะไม่มีบัตรประชาชนในช่วงปี 2547 มีการขอให้ทางทหารของ เคเอ็นยู ที่คุ้นเคยดีกับตำรวจไทยช่วยเจรจา ทำให้กระบวนการแก้ไขปัญหาลงมือได้รวดเร็ว และในช่วงที่เหมือนกับว่ารัฐกะเหรี่ยงและรัฐท้องถิ่นไทยร่วมกับปกครองพื้นที่สองฝั่งเมย จะไม่มีการเกิดกรณีที่คนร้ายจากฝั่งพม่าเข้ามาปล้นหรือฆ่าคนฝั่งไทยแล้วหนีกลับไป เพราะทางรัฐกะเหรี่ยงจะระวังไม่ให้เกิดกรณีนี้ขึ้น หรือถ้าเกิดขึ้นจะมีการจัดการกับคนร้ายด้วยมาตรการที่หนัก เพราะกลัวกระทบความสัมพันธ์กับรัฐไทยที่ให้ความช่วยเหลือเป็นหลังพิงที่ดีมาตลอด

ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคที่คนกะเหรี่ยงในเขตชายแดนฝั่งพม่า ได้มีประสบการณ์ของการอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐกบฏโดยตรง ได้รับการยกระดับจิตสำนึกทางชาติพันธุ์จากกิจกรรมและสัญลักษณ์ ที่รัฐบาลกบฏเลพัฒนาขึ้น ที่สำคัญได้แก่การจัดงานฉลองในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในวันขึ้นปีใหม่ของกะเหรี่ยง ที่ทำต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2480 ซึ่งสมัยนั้นรัฐบาลอังกฤษประกาศในพระราชบัญญัติให้ถือเป็นวันหยุดราชการวันหนึ่ง การฉลองวันปีใหม่จะมีขึ้นในชุมชนกะเหรี่ยงหลายแห่ง แต่ในส่วนที่จัดขึ้นโดยรัฐบาลกบฏเลนั้น จะทำอย่างยิ่งใหญ่มาก มีพิธีกรรมที่สำคัญที่สร้างความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ และปลุกเร้าการเข้าร่วมขบวนการต่อสู้ ได้แก่ การเชิญธงชาติกะเหรี่ยงขึ้นสู่ยอดเสา โดยธงชาตินี้มีสัญลักษณ์รูปกลองกบอยู่มุมซ้าย ที่แทนความเป็นคนกะเหรี่ยง การร้องเพลงชาติ ซึ่งเชิดชูชาติกะเหรี่ยงที่ยิ่งใหญ่ และดั่งามไม่แพ้ชาติอื่น ดังเนื้อหาที่แปลจากภาษาอังกฤษดังนี้¹⁸

โอ้ ชนกะเหรี่ยงทั้งมวลของฉัน ประชาชนที่ดีที่สุด ฉันรักคุณมากที่สุด คุณมีความ
ซื่อสัตย์และความเป็นมิตร มีคุณภาพที่สูงส่งทั้งมวล ฉันรักคุณมากที่สุด

¹⁷ การเดินทางไปตะวันตกของผู้นำเคเอ็นยูจะเดินทางผ่านประเทศไทย ลูกของผู้นำเช่นกรณีโบเมียะบางคนจบปริญญาตรีประเทศไทย บางคนเรียนต่อที่อินเดียและบางคนเรียนที่สหรัฐอเมริกา(สารคดี 2537)

¹⁸ เนื้อหาภาษาอังกฤษของเพลงชาติที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ อาจจะไม่เหมือนกันเสียทีเดียว ดังเช่นที่ปรากฏในหนังสือ News (January 2000) และ Sang Kook (2001)

เรา ผู้รับใช้ของพระเจ้า หวังจะได้เห็นพระเจ้า เราได้รับพรจากพระเจ้า แม้เราจะ
ประสบทุกข์และกลายเป็นทาส พระเจ้าจะส่งน้องมิคาอิลมาช่วยเรา

พระเจ้า บิดาของเรา ตั้งแต่เริ่มต้น ท่านเป็นความหวังของเรา เราบูชาท่านและ
ต้องการเป็นผู้รับใช้ท่าน เราต้องการเผยแผ่พระพจน์ของท่านทุกหนแห่ง ขอให้พระเจ้าอวย
พรเรา

จากเนื้อหาจะเห็นได้ว่าท่านแรก เชิดชูคุณลักษณะของคนกะเหรี่ยง ในขณะที่ตอนที่สองและ
สามมีกลิ่นอายของความเป็นคริสเตียนผสมกับตำนานดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยงที่เกี่ยวกับน้องมิคาอิล
(white brothers) ผู้วิจัยไม่ได้สอบถามว่าคนกะเหรี่ยงที่ไม่ใช่คริสเตียนรู้สึกอย่างไรกับเพลงชาตินี้ แต่ใน
ยุคสมัยหนึ่งที่เคเอ็นยูกำลังรุ่งโรจน์ ศาสนาดูจะไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดแตกแยกในหมู่ผู้ที่เข้าร่วม
ขบวนการที่นำโดยเคเอ็นยู

นอกจากธงชาติ เพลงชาติ แล้วในพิธีฉลองงานปีใหม่ที่เกิดขึ้นโดยเคเอ็นยูยังมีพิธีสวนสนาม ทั้ง
กองทหารชายและหญิง พิธีเลี้ยงแม่โพสพ หรือ “พีบือโฮย” ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยงที่
สำคัญ และการบันเทิงต่าง ๆ รวมทั้งการแข่งขันมวยคาดเชือก การเล่นลิเกกะเหรี่ยง หรือ “จ่า”

นอกจากงานเทศกาลและพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว สิ่งที่สร้างเสริมความตระหนักในความเป็นชาติที่
สำคัญอีกอย่างคือ การให้การศึกษาในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยง ซึ่งทำเป็น
หลักสูตรสอนในโรงเรียนต่าง ๆ ที่จัดการโดยเคเอ็นยู โดยใช้ภาษาเขียนของคนกะเหรี่ยงเอง ทั้งนี้ทั้งครูคน
กะเหรี่ยงที่จบจากมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยที่อยู่นอกเขตฐานที่มั่นย้ายเข้ามาสอน และอาสาสมัคร
จากต่างประเทศ

ขบวนการต่อสู้ของเคเอ็นยูได้รับการสนับสนุนจากภายนอกค่อนข้างมาก ในรูปของเงิน
สนับสนุน ด้านการพัฒนาการศึกษา และสาธารณสุข มีการเผยแพร่ข่าวสารออกไปค่อนข้างกว้างขวาง
ในระดับสากล ทั้งด้วยการเผยแพร่ข่าวสารของเคเอ็นยูเองและโดยอาสาสมัครและนักข่าวชาว
ต่างประเทศที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ครอบครองของรัฐกอทูเล่ เช่น งานของ Falla (1991) อาสาสมัคร
ชาวต่างประเทศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนในขบวนการต่อสู้จากค่ายแห่งหนึ่งบริเวณ
ชายแดน งานของ Boucaud and Boucaud (1992) และ Lintner (1994)

ชาวบ้านในเขตปกครองของเคเอ็นยู และชาวบ้านในฝั่งไทยทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงในช่วง
ที่เคเอ็นยูยังมีฐานะทางเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองนี้ ส่วนใหญ่จะได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปด้วย โดยมี
หลายระดับทั้งที่เป็นระดับที่ลงทุนทำธุรกิจค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคข้ามแดน การลงทุนทำ
เฟอร์นิเจอร์ไม้ การวิ่งรถโดยสาร การเปิดร้านอาหาร และระดับที่เป็นลูกจ้างเลื่อยไม้ ขนส่งไม้ ทำ
เฟอร์นิเจอร์ และลูกหาบขนของ ในขณะที่การทำเกษตรก็ยังสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี โดย
ชาวบ้านในฝั่งไทยส่วนใหญ่จะนำวัวไปเลี้ยงในฝั่งพม่าซึ่งมีที่ราบและทุ่งหญ้ากว้างขวางกว่าฝั่งไทย

รวมทั้งไปเก็บพืชผลกินในฝั่งนั้น มีการหาปลาในแม่น้ำเมยกันโดยไม่มีเส้นกันว่าเป็นเขตไทยหรือเขตพม่า แม้ชาวกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าอาจจะไม่ชอบใจนักจากการถูกเกณฑ์แรงงานและเกณฑ์ทหารจากเคเอ็นยู แต่ก็ยังไม่เดือดร้อนมากนักเพราะมีรายได้ที่จะจ่ายแทนการถูกเกณฑ์ได้ อย่างไรก็ตาม สถานภาพของหมู่บ้านที่อยู่รอยต่อระหว่างอำนาจรัฐของกอลูเลและของพม่า จะมีความไม่มั่นคงเท่ากับหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เขตฐานที่มั่น อาจจะถูกกวาดระแวงจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และอาจต้องถูกเกณฑ์แรงงานและเกณฑ์ทหารจากทั้งสองฝ่าย และต่อมาเมื่อทหารพม่าเริ่มโหมการโจมตี ชาวบ้านบริเวณนี้จะได้รับผลกระทบจากการสู้รบมาก จากการที่ต้องไปช่วยเป็นลูกหาบและเป็นทหารให้กับกองทัพพม่า

สำหรับกะเหรี่ยงในฝั่งไทย แม้จะรับรู้ถึงขบวนการต่อสู้กู้ชาติของคนกะเหรี่ยงในเขตพม่า แต่ก็ไม่ได้เข้าร่วมมากนัก ถ้าจะมีคนที่เข้าร่วมในขบวนการสู้รบอยู่บ้าง ดังกรณีที่บ้านแม่หละยาง ก็ถือว่าเป็นเฉพาะครอบครัวหรือรายบุคคลที่เข้าไปมีความสัมพันธ์กับกองทหารหรือองค์กรของกอลูเล การไม่เข้าไปร่วมเป็นเพราะส่วนใหญ่ไม่ได้มีจิตสำนึกร่วมในการเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติพม่าซึ่งเกี่ยวข้องกับการไม่มีจิตสำนึกของความเป็นชาติกะเหรี่ยงที่ต้องการรัฐอิสระ การไม่มีจิตสำนึกร่วมก็เป็นเพราะไม่ได้รับการปลูกฝังทั้งในเรื่องของระบบการศึกษา และการเข้าร่วมในโครงสร้างการปกครองและพิธีกรรมที่ดำเนินการโดยเคเอ็นยู ในขณะเดียวกันในระยะเวลาเกือบศตวรรษที่ผ่านมา คนที่อยู่ฝั่งไทยก็ได้รับการปลูกฝังในเรื่องของการเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยโดยผ่านสถาบันการเมืองการปกครองและการศึกษาที่เข้ามาในพื้นที่กว่าศตวรรษแล้ว ดูได้จากการตั้งกิ่งอำเภอท่าสองยางมีมาตั้งแต่ก่อนปี 2443 การตั้งโรงเรียนประถมศึกษาตั้งแต่ปี 2466 และหน่วยงานควบคุมและบริการอื่น ๆ ของรัฐไทยที่ทยอยเข้ามาในพื้นที่อีกหลายหน่วยงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี 2475 ที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน การควบคุมพื้นที่และคนเริ่มเข้มข้นมากขึ้นเมื่อประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี 2504 ทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ฯลฯ ทำให้การเดินทางไปมาของเจ้าหน้าที่ของรัฐรวมทั้งทหาร ตำรวจสะดวกมากขึ้น มีการตั้งกองกำลังบริเวณชายแดนมากขึ้น ในปี 2497 ถนนสายตาก-แม่สอด ยังเป็นถนนพื้นอ่อน ที่ใช้ได้เฉพาะหน้าแล้ง ในปี 2513 ได้ปรับปรุงให้เป็นถนนที่ใช้ได้ทุกฤดูกาล และในปี 2519 มีการขยายถนนจากอำเภอแม่สอดขึ้นไปถึงตำบลแม่สอง ของอำเภอท่าสองยาง (อรอด วุฒิ 2544)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในยุคนี้รัฐกอลูเลถูกทำให้เป็นรัฐก้นชนโดยรัฐไทย เพื่อกันไม่ให้กองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์เข้ามาเคลื่อนไหวในเขตแดนไทย และกันไม่ให้กองกำลังของรัฐพม่าเข้ามาประชิดชายแดน ในสภาพการณ์นี้ เส้นเขตแดนก็ยังเป็นเพียงเส้นที่สร้างขึ้นในทางอุดมการณ์ แต่ไม่มีความหมายในการปฏิบัติที่เป็นจริงในด้านการเข้มงวดตรวจสอบผู้คนและสินค้าที่ผ่านเข้าออก บริเวณพรมแดนเป็นเขตที่กองกำลังของรัฐกอลูเล กองกำลังของรัฐไทย และนายทุนสัมปทานป่าไม้และพ่อค้า

แม่ค้าตลาดมืดเคลื่อนไหวข้ามแม่น้ำเมยไปมาในบริเวณที่ถือว่าเป็น“รัฐกันชน” อย่างไรก็ดีในขณะที่คนกะเหรี่ยงฝั่งพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอิทธิพลของกอกูเลได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นชาติกะเหรี่ยงที่ยิ่งใหญ่ คนกะเหรี่ยงในฝั่งไทยเริ่มถูกปลูกฝังให้มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองไทย

2.3 การแตกตัวของรัฐกันชนและการควบคุมชายแดน

เริ่มตั้งแต่ปี 2527 รัฐบาลพม่าเริ่มบุกยึดค่ายทหารของเคเอ็นยู โดยยึดค่ายผาลูบริเวณตรงกันข้ามกับอำเภอแม่สอด และยึดค่ายแม่ตะวอ ตรงกันข้ามบ้านท่าสองยาง อำเภอท่าสองยางได้ ค่ายแม่ตะวอถือว่าเป็นด่านเก็บภาษีการค้าที่สำคัญของเคเอ็นยู สินค้าเข้าออกค่อนข้างมาก เพราะเป็นบริเวณที่สามารถลัดเลาะตามช่องทางระหว่างหุบเขาผ่านไปยังที่ราบของพม่าได้ง่ายโดยไม่ต้องเดินข้ามภูเขา ต่อนอเหมือนที่จุดอื่น ต่อมาในปี 2531 ทางเคเอ็นยูพยายามต่อสู้ยึดค่ายแม่ตะวอคืน แต่ก็ถูกทหารพม่ายึดกลับไปหลังการสู้รบหลายเดือน

ต่อมาในปี 2532 รัฐบาลพม่ายึดได้ถึง 4 ค่ายได้แก่ ค่ายวังซ่า ที่อยู่ตรงกันข้ามอำเภอแม่สอด และค่ายเกลเดย์ มอโปเก และแม่หละ ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามบริเวณอำเภอท่าสองยาง ในปี 2534 ยึดค่ายวาลย์ตรงกันข้ามกับอำเภอพบพระได้ สุดท้ายกองกำลังทหารพม่า ร่วมกับกองกำลังดีเคบีเอซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2537 ก็บุกยึดฐานที่มั่นมอเนอร်ปลอร์และค่ายใหญ่คอมูร่าได้ในปี 2538 ทำให้สถานการณ์ของรัฐกันชนสิ้นสุดลง

ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันพื้นที่บริเวณริมฝั่งเมยเขตพม่า จึงถูกยึดครองและควบคุมโดยกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มทั้งรัฐบาลทหารพม่า และดีเคบีเอ ซึ่งส่วนใหญ่ยึดครองอยู่บริเวณที่เป็นหมู่บ้านและท่าข้าม ส่วนเคเอ็นยูยังยึดครองอยู่บางจุดโดยส่วนมากยังอยู่ตามเขตป่าเขา ดังเช่นในเดือนธันวาคมปี 2546 ทางเคเอ็นยูยังจัดงานปีใหม่บริเวณที่อยู่ตรงกันข้ามกับอำเภอท่าสองยาง ประมาณ 100 กิโลเมตรห่างจากอำเภอแม่สอด โดยมีนายพลโบเมียะมากล่าวคำปราศรัยในงาน อีกจุดหนึ่งจัดที่บริเวณชายแดนเมืองก่อกริก ตรงกันข้ามกับอำเภอแม่สอด ในขณะที่บริเวณที่จัดงานแรกดำเนินไปได้ด้วยดี บริเวณที่จัดงานแห่งที่สองกลับถูกปืนใหญ่ยิงถล่ม¹⁹

การที่ขบวนการต่อสู้ที่นำโดยเคเอ็นยูอยู่ในสถานการณ์ที่ตกต่ำ ฐานที่มั่นและค่ายทหารเดิมทั้งหมดถูกยึด และเคเอ็นยูโดยการนำของนายพลโบเมียะได้บินจากกรุงเทพฯ ไปย่างกุ้งเพื่อเจรจายุติยิงอย่างไม่เป็นทางการกับนายกรัฐมนตรีชินอูว์เมื่อต้นปี 2547 นั้น เป็นผลของปัจจัยที่เชื่อมโยงกันหลายประการ ประการแรกคือการเปลี่ยนแปลงการเมืองระดับโลก ที่มีการสิ้นสุดการแบ่งขั้วเป็นโลกเสรีกับโลกคอมมิวนิสต์ แม้ประเทศที่เคยปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมตามอุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ เช่น รัสเซีย และจีน ยังยืนยันในระบอบการเมืองแบบสังคมนิยม แต่ก็ได้เปิดให้มีการใช้ระบบเศรษฐกิจ

¹⁹ รายงานข่าวจาก Irrawaddy December 2003

แบบทุนนิยม และมีการเปิดประเทศเชื่อมความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ ความจำเป็นที่จะต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เริ่มหมดไป ความสำคัญของการสนับสนุนกองกำลังกะเหรี่ยงเพื่อให้ต่อต้านกับลัทธิคอมมิวนิสต์ก็มีน้อยลง

ประการที่สองคือความพยายามที่จะพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็วหลังยุคสงครามเย็น รัฐบาลไทยในยุคสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณซึ่งสิ้นสุดลงเมื่อปี 2535 เน้นนโยบาย "เปลี่ยนสนามรบให้กลายเป็นสนามการค้า" หลังจากนั้นรัฐบาลก็มีนโยบายพัฒนาสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจโดยเน้นการเปิดพื้นที่พรมแดนที่อยู่ติดกันของประเทศทั้งสี่ได้แก่ จีน พม่า ลาว และไทย สร้างสะพานและถนนข้ามพรมแดน สมาคมอาเซียนเปิดรับพม่าเป็นสมาชิกในปี 2540 เพื่อเร่งพัฒนาการค้าและธุรกิจร่วมกัน รัฐบาลนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตรซึ่งเริ่มเป็นรัฐบาลครั้งแรกในปี 2544 เน้นแผนงานพัฒนาระเบียงเชื่อมตะวันออกตะวันตก (East-West Development Corridor Program) ซึ่งเชื่อมโยงประเทศไทย พม่า เวียดนาม และลาว โดยถือเป็นยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่จะส่งเสริมการค้าชายแดน การท่องเที่ยวและการลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งโครงการที่เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานนี้คือการเปลี่ยนอำเภอแม่สอดและเมืองเมียวดีซึ่งอยู่ตรงกันข้ามให้กลายเป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจ²⁰ การจะบรรลุแผนนี้ได้อยู่บนเงื่อนไขที่การสู้รบบริเวณชายแดนต้องยุติลง จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจที่รัฐบาลไทยพยายามเข้าไปเป็นตัวกลางให้ทางรัฐบาลพม่ากับกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูเจรจายุติรบ และสนับสนุนให้รัฐบาลพม่าดำเนินการเพื่อการปรองดองแห่งชาติ ปูทางไปสู่สันติภาพ (Road map)

ประการที่สาม การแยกตัวของกะเหรี่ยงประมาณ 400 คนตอนเริ่มต้น โดยใช้ชื่อว่า Democratic Karen Buddhist Army (DKBA ต่อไปใช้ ดีเคบีเอ) จากกองกำลังของเคเอ็นยู ในปี 2537 และร่วมกับรัฐบาลพม่าสู้รบบุกยึดฐานที่มั่นมอเนอร်ปลอว์ และค่ายใหญ่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วในปี 2538 การก่อตัวของ DKBA ว่ากันว่าเกิดจากความไม่พอใจของทหารกะเหรี่ยงในเขตพะอันที่ไม่พอใจนายทหารที่นับถือศาสนาคริสต์ อ้างว่าถูกปฏิบัติต่ออย่างไม่เท่าเทียมกับทหารที่ถือศาสนาคริสต์หลายอย่างเป็นต้นว่าในการเกณฑ์ทหารเด็ก และการใช้งานที่หนักกว่า (Smith 1999: 393) บางคนวิเคราะห์ว่าความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ความเป็นพุทธกับความเป็นคริสต์มีมานานแล้วตั้งแต่สมัยอาณาจักรมอ ทั้งนี้กะเหรี่ยงส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธที่ให้ความสำคัญกับการสร้างและนับถือเจดีย์และมีความเชื่อถือต่อพระผู้ใหญ่วิปัสสิติตนเป็นคล้ายศาสดา ดังเช่นพระทูลนะที่นำการต่อสู้ของดีเคบีเอ (ดู Gravers 1996) บทวิเคราะห์ที่มาจากแหล่งของเคเอ็นยูมักจะมองว่าดีเคบีเอก่อตั้งขึ้นเพราะ ถูกชักจูงโดยรัฐบาลพม่าให้เป็นเครื่องมือในการโค่นล้มเคเอ็นยู อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่ากรณีที่เคเอ็นยูอยู่ในสภาพที่ตกต่ำ ขาดการหนุนช่วยจากรัฐบาลไทยและรัฐบาลต่างประเทศอย่างเต็มที่เหมือนแต่ก่อน รายได้

²⁰ รายงานข่าวใน Irrawaddy February 2004, page 11

ลดลง และทหารพม่าบุกยึดค่ายทหารและพื้นที่ได้มากขึ้น เกิดภาวะวิกฤติที่คนต้องตัดสินใจว่าจะอยู่กับกลุ่มเดิมต่อไปดีหรือไม่ เมื่อมีการกระทบกระทั่งกันในเรื่องการที่เคเอ็นยูห้ามสร้างเจดีย์ เพราะทำให้ทหารหนีทัพและทำให้เป็นเป้าการโจมตี ทำให้กลุ่มใหม่ที่ตั้งขึ้นสามารถชูเรื่องศาสนาเป็นอัตลักษณ์ที่ชัดเจน และดึงดูดคนเข้าร่วมได้ในระดับหนึ่ง

ประการที่สี่ รัฐบาลทหารพม่าชุดใหม่ที่ยึดอำนาจการปกครองในปี 2531 มีการปรับยุทธศาสตร์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยล้มเลิกนโยบาย "สังคมนิยมในวิถีทางพม่า" เปิด ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น ทำให้มีการนำเข้าสินค้าจากหลายประเทศ มีผลให้ตลาดมืดและการซื้อขายสินค้าจากชายแดนไทยลดน้อยลง ทำให้เคเอ็นยู สูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการเก็บภาษีสินค้าผ่านเขตการปกครองของเคเอ็นยู และจากการให้สัมปทานป่าไม้ เพราะรัฐบาลพม่าให้สัมปทานป่าไม้โดยตรงแก่บริษัทเอกชนทั้งของไทย และบริษัทร่วมไทยและต่างประเทศในช่วงปี 2531-2535 การเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาลทหารมีรายได้มากขึ้น นำมาปรับปรุงกองทัพและเกณฑ์ทหารได้มากยิ่งขึ้น และประการสุดท้ายรัฐบาลทหารพม่า มีการปรับยุทธศาสตร์การทหาร แทนที่จะเป็นการบุกยึดแล้วล่าถอยไป เป็นการบุกยึดและปักหลักอยู่ อีกทั้งยังใช้นโยบายการอพยพผู้คนจากหมู่บ้านเดิมให้ไปอยู่ในเขตที่ทหารพม่าควบคุมอยู่ เพื่อแยกชาวบ้านออกจากกองกำลังเคเอ็นยู และบุกยึดพื้นที่คืบหน้าไปเรื่อย นอกจากนี้ยังมีการทำข้อตกลงหยุดยิงกับกองกำลังของชนกลุ่มน้อยไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา (ดูภาคผนวกที่ 2 รายชื่อกองกำลังที่ทำสัญญาหยุดยิงกับรัฐบาลพม่า) ทำให้รัฐบาลพม่าสามารถรวมศูนย์กำลังมาโจมตีกองกำลังของเคเอ็นยูได้เต็มที่

หลังจากการสูญเสียฐานที่มั่นมอเนอร်ปอร์และค่ายเดิมของเคเอ็นยูทั้งหมดตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา พื้นที่ที่แต่เดิมถูกควบคุมโดยอำนาจรัฐของกอลูเลเพียงฝ่ายเดียว ก็เปลี่ยนไปกลายเป็นการแบ่งพื้นที่ครอบครองเป็นของเคเอ็นยู ดีเคบีเอ และกองกำลังของพม่า²¹ โดยแต่ละฝ่ายจะทราบดีว่าฝ่ายอื่นๆ ยึดครองพื้นที่อยู่ตรงบริเวณใดบ้าง มีการเคลื่อนไหวผลักดันเปลี่ยนกำลังอย่างไร มีการหลีกเลี่ยงที่จะปะทะกัน แต่ก็มีการปะทะ หรือลอบยิงกันก็ยังมีอยู่ประปราย²² กองกำลังที่คุมอยู่ในแต่ละพื้นที่จะมีอำนาจทางการเมือง การทหาร และมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยพยายามหารายได้จากการทำธุรกิจ

²¹ เฉพาะในส่วนตรงกันข้ามกับอำเภอท่าสองยาง ส่วนอื่น ๆ ของพื้นที่ชายแดนพม่ายังมีกองกำลังอื่น ๆ อีกที่อาจจะแยกตัวอิสระจากเคเอ็นยูคุมพื้นที่อยู่ เช่น เขตอำเภออุ้มผาง ที่มีกองกำลัง Karen Peace Force หรือในส่วนของจังหวัดราชบุรี มีกองกำลังพระเจ้า (God's Army) ที่ยุติไปเมื่อปี 2544

²² ปลายปี 2545 ทหารเคเอ็นยูพากันไปบุกค่ายของดีเคบีเอ และต่อมาระเบิดเรือของดีเคบีเอ โดยบางข่าวบอกว่าชุด.ไทยใช้ให้ไปทำ ทำให้ดีเคบีเอโกรธและเชื่อว่าจะเข้ามาเผาบ้านของทหารเคเอ็นยูที่จะอยู่ในหมู่บ้านของคนกะเหรี่ยงฝั่งไทยบริเวณตำบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างพากันหนีไปนอนที่หมู่บ้านอื่น เพราะกลัวถูกหลอกและบางครั้งอาจจะถูกปล้นด้วย เรื่องนี้ลงเอยที่ชาวบ้านพากันเสียค่าปรับให้ดีเคบีเอบ้านละห้าสิบบาท โทษฐานสนับสนุนและให้ที่พักพิงแก่ทหารเคเอ็นยู

และการเก็บภาษีสินค้าผ่านแดนที่ค่อนข้างเป็นเอกเทศเพื่อหาเลี้ยงกองกำลังของตนเอง มีการขึ้นต่อกับผู้บังคับบัญชาในระดับสูงและองค์กรในทางนโยบายอยู่บ้าง แต่ผู้บังคับบัญชาไม่ว่าจะเป็นของฝ่ายใด ก็ไม่สามารถที่จะควบคุมลูกน้องให้ปฏิบัติตามนโยบายได้อย่างแท้จริง ดังปรากฏว่ายังมีการปะทะต่อสู้กัน แม้แต่ระยะหลังจากการเจรจาหยุดยิงอย่างไม่เป็นทางการแล้วระหว่างผู้นำของรัฐบาลพม่าและผู้นำของเคเอ็นยู เมื่อต้นปี 2547

กองกำลังดีเคบีเอโดยทั่วไปแล้วจะประสานงานกับกองกำลังทหารพม่าและร่วมมือกันเป็นบางเรื่อง ดังเช่นในกิจกรรมสำคัญที่ทำกันหลายแห่งหลังจากที่ยึดครองพื้นที่ได้แล้ว คือการสร้างวัดและเจดีย์ตามหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้หมู่บ้านและให้พระมาอยู่ประจำ เพื่อให้เป็นศูนย์รวมดึงดูดชาวบ้านที่หนีไปอยู่ที่อื่น ๆ กลับมาอยู่ที่หมู่บ้านเดิม ดังกรณีของพื๊อแน หลวงพ่อที่มีตำแหน่งในระบบสงฆ์ของพม่าซึ่งอาจเทียบได้กับระดับเจ้าคณะในรัฐกะเหรี่ยง และเป็นที่เคารพนับถือของดีเคบีเอ พื๊อแนบวชเป็นเณร 4-5 ปีก่อนที่จะเป็นพระซึ่งบวชได้ 46 พรรษาแล้ว(ถึงปี 2548) โดยเป็นพระ"นักพัฒนา"ที่เอาการเอางานในเรื่องการสร้างวัด สร้างโรงเรียน พื้นฟูในเขตที่เคยสู้รบ ผู้วิจัยได้รู้จักกับพื๊อแนครั้งแรก ในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปที่จัดขึ้นที่วัดแม่ดำนเหนือในตัวอำเภอท่าสองยางเมื่อกลางปี 2545 หลวงพ่อและพระจากวัดฝั่งพม่าทั้งหมดเจ็ดวัดได้รับการนิมนต์ให้ข้ามฝั่งมาย่วมในพิธีครั้งนี้ หลวงพ่อชวนผู้วิจัยและทีมข้ามฝั่งมายไปเพื่อไปดูโครงการสร้างโรงเรียนที่หมู่บ้านก่าเตในเขตพม่า เราพากันไปขึ้นเรือข้ามฟากที่ตรงด่านท่าข้ามของบ้านแม่ดำน โดยเรือรับจ้างซึ่งเป็นเรือของทางฝั่งพม่าจะคอยรับส่งผู้โดยสารไปมาหลายลำ เรือข้ามไปใช้เวลาไม่กี่นาทีโดยเสียเงินค่าข้ามฟากที่ฝั่งพม่าคนละ 15 บาท (พระไม่เสียเงิน) ฝั่งนี้เรียกว่าหมู่บ้านจอกเกท่าเคยเป็นฐานสำคัญของเคเอ็นยูเพราะเคยตั้งสถานีวิจัยที่นี่ เมื่อกองกำลังพม่ายึดครองได้หลังจากใช้เวลานานมากและถอยไปรวมถึงสิบปี พื้นที่นี้ก็ตกเป็นของกองกำลังพม่าตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา พื๊อแนนำการสร้างวัดและเจดีย์ที่นี่ และช่วยดีเคบีเอจัดงานปีใหม่ที่นี้ทุกปี

จากวัดจอกเกท่า เรานั่งรถกระบะของกลุ่มดีเคบีเอ ซึ่งให้บริการพื๊อแนเดินทางไปตามที่ต้องการ ผ่านภูเขาและป่าเบญจพรรณไปประมาณครึ่งชั่วโมงก็ถึงหมู่บ้านกะเต ที่นี่เป็นหมู่บ้านที่มีที่ราบค่อนข้างกว้าง เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเก่าแก่ สังเกตดูจากต้นไม้และลักษณะบ้านที่ถาวร แต่บางส่วนก็บ่งบอกว่าร้างไป หญิงสาวกะเหรี่ยงที่โดยสารกลับมาที่กะเตด้วยบอกว่า ช่วงรบกันตนก็ข้ามฟากไปอยู่ฝั่งไทย ตอนนีก็กลับมาอยู่ที่เดิมแล้ว หมู่บ้านนี้มีกองกำลังดีเคบีเอคุมอยู่ในหมู่บ้าน พื๊อแนแวะที่บ้านหัวหน้าดีเคบีเอ หัวหน้า (ใส่เสื้อเสื้อธรรมดาและสร้อยทองขนาดใหญ่) ออกมาต้อนรับ ทหารในชุดเครื่องแบบออกมาอารักขากันพร้อมพร้อม พากันไปดูโรงเรียนที่พื๊อแนกำลังสร้างในหมู่บ้าน เป็นอาคารไม้ที่สร้างใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิมเพื่อขยายชั้นให้มีสอนถึงมัธยมปลาย โดยมีครูที่จ้างโดยรัฐบาลพม่าสองคน ผู้วิจัยพูดคุยกับหัวหน้าดีเคบีเอและพื๊อแนผ่านล่ามซึ่งเป็นทหารดีเคบีเอที่พูดภาษาไทยได้ดี ล่ามคนนี้เคยไปทำงานชุดพลอยที่บ่อแร่ จังหวัดตราด ถึง 15-16 ปี เคยฝึกลูกเสือชาวบ้าน ก่อนที่จะมาเป็นทหารเคเอ็น

ยูและแยกตัวเป็นดีเคบีเอ ดูโรงเรียน แล้วก็ไปวัดซึ่งกำลังปรับปรุงและเจดีย์ที่สร้างใหม่ ก่อนที่จะเดินทางกลับไปขึ้นเรือข้ามฟาก พอดีกับที่ด่านของไทยปิดเวลาหกโมงเย็น

แม้ดีเคบีเอจะร่วมมือกับทหารพม่า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความรู้สึกจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสียทีเดียว ความแตกต่างและความขัดแย้งระหว่างคนกะเหรี่ยงกับคนพม่ายังถูกตอกย้ำโดยขบวนการดีเคบีเอ ดังที่ผู้วิจัยข้ามฝั่งเมยไปดูการจัดงานปีใหม่มะเหรี่ยงของปี 2546 ที่จัดขึ้นที่วัดโกโกร์ ซึ่งอยู่บริเวณฝั่งพม่าไม่ไกลจากอำเภอแม่สอดเท่าไรนัก ซึ่งนอกจากทีมของผู้วิจัยแล้วยังมีคนเมืองจากฝั่งไทยที่อยู่ใกล้เคียงและจากที่อำเภออื่นมาร่วมด้วย ที่นี่เจ้าอาวาสวัดเป็นเจ้าภาพจัดงานใหญ่มาก นอกจากจะมีพิธีตอนเช้าตรู่ที่เชิดชูความเป็นชาติกะเหรี่ยง ที่สำคัญคือการเชิญธงกะเหรี่ยงขึ้นสู่ยอดเสา และการจัดพิธีเลี้ยงแม่โพสพซึ่งถือว่าเป็นแก่นกลางวัฒนธรรมกะเหรี่ยงแล้ว ยังมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับชนชาติกะเหรี่ยงในอาคารไม้ไผ่ที่สร้างขึ้นชั่วคราว โดยเล่าถึงความเป็นมาของการจัดงานปีใหม่ และวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในเรื่องภาษาพูดและภาษาเขียน การแต่งกาย และอื่น ๆ มีเวทีการชกมวยคาดเชือกแข่งขันกันในเวลากลางวัน ในตอนกลางคืนมีการจัดให้มีการแสดงลิเก"จำ" โดยคณะชื่อดังจากเมืองพะอานและที่อื่น ๆ โดยเชิญมากกว่าสิบคณะ เล่นคณะละสองคืน เป็นเวลาต่อเนื่องกันหลายคืน

ในบริเวณวัดโกโกร์ สิ่งที่น่าสนใจก็คือเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่เมื่อประมาณปี 2542 โดยรอบ ๆ ฐานเจดีย์ทำในลักษณะแปลกใหม่ คือมีรูปกบขนาดใหญ่อยู่รอบทั้งสี่ทิศ และด้านหนึ่งมีรูปปั้นเซาควายขนาดใหญ่สองเขาโค้งเข้าหากันอยู่ข้างกลองกบ เจ้าอาวาสอธิบายว่า เมื่อก่อนคนกะเหรี่ยงแยกตัวออกจากกันเหมือนเซาควายสองเขาที่โค้งออก เดียวนี้ต้องรวมตัวกันเหมือนเซาควายที่ต้องอ้อมกลับเข้ามาหากันเหมือนดังรูปปั้น สำหรับกบแล้ว เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นคนกะเหรี่ยง ซึ่งเกี่ยวพันกับเรื่องเล่าเรื่องกบกับราชสีห์ โดยราชสีห์ก็คือคนพม่า ทั้งนี้กบกับราชสีห์จะมีนิสัยต่างกัน โดยกบจะชอบอยู่เงิบ ๆ ริมฝั่งน้ำ ไม่ต่อสู้ใคร อดทน ในขณะที่ราชสีห์จะชอบรังแกสัตว์อื่น มีครั้งหนึ่งที่ราชสีห์ไม่ยอมให้สัตว์อื่นไปกินน้ำที่หนองน้ำ ซึ่งสัตว์อื่นต่างก็กลัวไม่กล้าไป แต่กบไม่กลัว ราชสีห์ใช้วิธีแผดเสียงร้องดังเพื่อทำร้ายกบ กบก็กระโดดลงไปในน้ำ แผดเสียงร้องสามครั้ง กบก็กระโดดลงได้น้ำทุกครั้งทำให้เสียงดังนั้นไม่สามารถทำอันตรายกบได้ สุดท้ายราชสีห์ก็ต้องระเบิดตายเพราะเสียงแผดร้องที่ดังของตนเอง

ภาพที่ 4 เจดีย์ที่โกกอร์

ในระยะสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ในบริเวณชายแดนฝั่งไทย กองกำลังทั้งทหาร ตชด. และอส. ต่างควบคุมพื้นที่กันแน่นหนาขึ้น อันเป็นผลจากการขยายตัวของหน่วยงานราชการและงบประมาณ ประกอบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ที่มีอยู่คึกคักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการสัมปทานป่าไม้ นอกจากนี้แล้ว การที่มีศูนย์อพยพที่อยู่มานานกว่ายี่สิบปี ทำให้พื้นที่ชายแดน เป็นที่รวมศูนย์ขององค์กรต่างประเทศที่เข้ามาทำงานช่วยเหลือและพัฒนาในค่ายกว่าสิบองค์กร มีทั้งองค์กรใหญ่ เช่น องค์กรข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ องค์กรประสานงานชายแดนพม่า (Burma Border Consortium – BBC) ที่ให้การสนับสนุนด้านวัตถุแก่ผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพทั้งหมด องค์กรทางศาสนา องค์กรการกุศล และ องค์กรอื่น ๆ องค์กรเหล่านี้ได้ทำให้พื้นที่ชายแดนกลายเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่ชุมชนนานาชาติให้ความสนใจ และเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวแปรหนึ่งในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ยกตัวอย่างกรณีการฆ่าแล้วเผาคนกะเหรี่ยงหกคนที่มียี่สิบอยู่ในศูนย์อพยพฯ แต่ออกไปทำงานบริเวณใกล้อำเภอแม่สอด มีผู้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เกิดมีการทะเลาะวิวาทกับอส. ขณะกินเหล้าด้วยกัน ผู้ที่มาจากศูนย์อพยพจึงพากันรุมตีอส. อส. ก็เลยไปบอกกำนันให้จัดการยิงทิ้งและเผา เรื่องดังเป็นข่าวขึ้น เพราะญาติและเพื่อนแจ้งเรื่องนี้ไปยังองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ทำงานในศูนย์อพยพฯ ทำให้ทางการไทยจำเป็นต้องจัดการ โดยจับผู้กระทำความผิดได้ทั้งหมด²³

ในช่วงหลังที่รัฐกันชนหมดบทบาทลง และรัฐไทยและรัฐพม่าพยายามเปิดพรมแดนเพื่อการค้าและการลงทุนนี้ สมาคมหอการค้าในจังหวัดชายแดนเช่นจังหวัดตาก มีบทบาทมากขึ้น ไม่เพียงแต่ในเรื่องของธุรกิจการค้า แต่ในเรื่องทางการเมืองและสังคมด้วย เพื่อให้เกิดความสงบในพื้นที่อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ธุรกิจการค้าดำเนินไปได้ด้วยดี หอการค้าพยายามมีบทบาทเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างราชการ นักธุรกิจและชุมชน โดยในกรณีหอการค้าตากนั้นเห็นได้ชัดในกรณีที่ร่วมกับกลุ่มประชาสังคมซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นโดยกรมพัฒนาชุมชน ในระดับต่าง ๆ ทั้งจังหวัด อำเภอ และหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ประกอบไปด้วยผู้นำชุมชนที่หลากหลายที่เข้ามามีส่วนร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน ในกรณีคัดค้านแผนการของทหารที่จะย้ายครอบครัวคนม้ง จากถ้ำกระบอก จังหวัดสระบุรี จำนวน 200 ครอบครัว ประมาณ 1,500 คน ให้มาอยู่บริเวณหลังถ้ำแม่อุสุ ต.วบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง ในช่วงปลายปี 2545

ทั้งนี้หอการค้าและผู้นำชุมชนเห็นว่าการย้ายชาวม้งมาอยู่ในบริเวณริมน้ำเมยนี้ น่าจะทำให้สถานการณ์ยิ่งซับซ้อนมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ความไม่สงบได้ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าบริเวณชายแดน ทั้งนี้เพราะชาวม้งที่จะย้ายมานี้เป็นชาวม้งที่อพยพมาจากลาวในสมัยที่มี

²³ คุยกับลุงสม(ชื่อสมมุติ) 22 สิงหาคม 2546

สงครามในประเทศ เป็นมั่ง"ซึ่งเคยถูกใช้งานโดยหน่วยงานความมั่นคงของชาติ"²⁴ ซึ่งถือว่าเป็นคนต่าง
ตัวเข้าเมืองโดยถูกกฎหมาย และอยู่ในชายฝั่งที่จะได้รับการช่วยเหลือให้มีสถานภาพ ผู้คัดค้านเชื่อว่าการ
ที่คนเหล่านี้เคยทำงานให้กับทหาร อาจทำให้ทหารใช้คนเหล่านี้ในภารกิจต่าง ๆ ซึ่งอาจจะทำให้เกิด
ความไม่สงบสุขบริเวณชายแดนเพิ่มเติมจากปัญหาความขัดแย้งและการสู้รบระหว่างกลุ่มอำนาจหลาย
กลุ่มอยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเคเอ็นยู ดีเคบีเอ ทหารพม่า ในการคัดค้าน หอการค้าได้ร่วมกับ
ประชาคมชายแดนจังหวัดตาก และประชาชนทั้งจากอำเภอท่าสองยาง อำเภออุ้มผาง และที่อื่น ๆ จัด
ให้มีการประชุมและชุมนุมคัดค้านกันหลายครั้ง มีการลงนามแนบในจดหมายคัดค้านยื่นให้หน่วยงานที่
เกี่ยวข้องทุกระดับตั้งแต่สำนักนายกรัฐมนตรี ประธานกรรมการสภาผู้แทน ฯลฯ และทำใบปลิว
ติดตามที่ต่าง ๆ นอกจากการคัดค้านของคนในพื้นที่แล้ว ทางองค์กรมั่งจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ที่อยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาเองก็คัดค้านการโยกย้ายที่ไม่ได้เกิดจากความสมัครใจของคนมั่งที่ถ้า
กระบอกเอง และเรียกร้องให้สหรัฐอเมริการับผิดชอบกับคนมั่งซึ่งบางส่วนเข้าร่วมในกระบวนการ
เคลื่อนไหวภูมิลำเนาที่สหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุน โดยอนุญาตให้เขามาตั้งหลักปักฐานในสหรัฐอเมริกา
ซึ่งบางส่วนมีญาติพี่น้องอยู่อาศัยที่นั่นก่อนหน้านี้แล้ว การคัดค้านที่มาจากหลายส่วนนี้เอง ทำให้
รัฐบาลไทยยกเลิกแผนการโยกย้าย และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาดกกลางจะรับผิดชอบคนเหล่านี้ โดยการให้
ไปอยู่ในประเทศอเมริกา

กล่าวโดยสรุปแล้วตั้งแต่ฐานที่มั่นและค่ายใหญ่ของรัฐกอกูเลถูกบุกยึดในปี 2538 เป็นต้นมา
จนถึงปัจจุบัน บริเวณพรมแดนน้ำเมยฝั่งพม่ามีกองกำลังของหลายฝ่ายคุมพื้นที่อยู่ ทั้งของเคเอ็นยู ดีเค
บีเอ และกองกำลังของรัฐบาลพม่า โดยมีการแบ่งพื้นที่กันอย่างไม่เป็นทางการ คือต่างฝ่ายต่างรู้ว่าอีก
ฝ่ายเคลื่อนไหวอยู่ในบริเวณใด และพยายามไม่ให้เกิดการปะทะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการเจรจาหยุด
ยิงอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้นำของเคเอ็นยูกับรัฐบาลทหารของพม่าที่ย่างกุ้งในปี 2547 ในส่วน
พรมแดนฝั่งไทย การแตกตัวของรัฐกอกูเล และการเกิดของศูนย์อพยพเรียงรายตามแนวเขตแดน ทำให้
ฝ่ายรัฐบาลไทยและหน่วยงานรัฐท้องถิ่นต้องวางกลไกและระบบใหม่เพื่อวางท่าทีกับกลุ่มอำนาจใน
พื้นที่พรมแดนที่เปลี่ยนไป และเพื่อจัดการกับชาวกะเหรี่ยงจำนวนกว่าแสนที่เข้ามาอยู่ในศูนย์อพยพ
ต่าง ๆ

2.4 บทสรุป

พื้นที่พรมแดนบริเวณแม่น้ำเมยเป็นพื้นที่ป่าที่มีเทือกเขาทอดยาวสลับซับซ้อนต่อเนื่องกันอยู่
โดยมีแม่น้ำเมยซึ่งเป็นแม่น้ำขนาดเล็ก(เมื่อเทียบกับแม่น้ำอิรวดีในประเทศพม่า หรือแม่น้ำเจ้าพระยา

²⁴ มีการตั้งกระทู้ถามในสภาผู้แทนราษฎร และพลเอกชวลิต ยงใจยุทธเป็นผู้ตอบกระทู้ โดยผู้ที่ตั้งกระทู้คือ นายพนัส เทพสุริยานนท์
สมาชิกรัฐสภาจังหวัดตาก และอ้างถึงหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์วันที่ 7 กันยายน 2545 ที่ระบุว่าทางรัฐมนตรีกลาโหมให้ความเห็นชอบ
ในการย้ายคนมั่งจากวัดถ้ำกระบอก สระบุรีไปยังพื้นที่อำเภอท่าสองยาง หรือไม่กี่อำเภอพบพระ หรืออำเภออุ้มผาง

ในประเทศไทย)ไหลผ่าน จากเอกสารในอดีตที่บันทึกโดยชาวต่างประเทศในยุคอาณานิคมนั้น พบว่าในหลายช่วงเวลาพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่อยู่ชายขอบของราชอาณาจักรต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ริมแม่น้ำใหญ่ที่มีที่ราบในหุบเขาที่ค่อนข้างกว้าง เป็นต้นว่ารัฐหงสาวดี รัฐอังวะ รัฐสยาม หรือรัฐเชียงใหม่ ซึ่งอาณาจักรเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กันในหลายรูปแบบ ทั้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน หรือขึ้นต่อกันที่เรียกว่าเป็นประเทศราช และบางอาณาจักรก็ขึ้นต่อกับอาณาจักรอื่นหลายอาณาจักรพร้อมกันในรูปของการส่งส่วย ด้วยเหตุนี้อาณาจักรต่าง ๆ จึงอาจมีการเกิดใหม่ สลายไป หดตัวและขยายตัว อย่างไม่หยุดนิ่ง การเป็นพื้นที่ชายขอบหมายความว่าอยู่ห่างจากศูนย์กลางอำนาจรัฐ และการถูกเกณฑ์แรงงานในรูปแบบต่าง ๆ ผู้ที่อยู่ในพื้นที่พรมแดนมักจะเป็นผู้ที่ย้ายเข้าไปอยู่เพื่อหนีภัยจากการสู้รบจากการถูกจับเพราะเป็นกบฏ หรือถูกเกณฑ์แรงงาน

การเข้ามายึดครองพม่าของอังกฤษที่ละส่วนตั้งแต่ปี 2369 จนสามารถยึดพม่าได้ทั้งหมดในปี 2428 นั้น ทำให้พื้นที่พรมแดนบริเวณแม่น้ำเมยมีการเปลี่ยนแปลง รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งระบบการบริหารปกครองในพื้นที่ในลักษณะของอำเภอที่มีกลไกรัฐอยู่ประจำ ที่สำคัญได้แก่กองกำลังตำรวจข้าหลวงและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านการบริหารของอำเภอ การเกิดกฎกะเหรี่ยงในพื้นที่อาจนำไปสู่การตั้งอำเภอใหม่เพื่อควบคุมความสงบตั้งกรณีของอำเภอสาละวินที่อยู่ติดกับบริเวณที่แม่น้ำเมยเชื่อมต่อกับแม่น้ำสาละวิน การตั้งกองกำลังทหารอังกฤษที่เมืองเมะละแหม่งและการส่งเสริมการนำเข้าและส่งออกที่นั่น ทำให้เมะละแหม่งเป็นตลาดใหญ่ที่ต้องการสินค้าเพื่อบริโภคเองและเพื่อส่งออก บันทึกการเดินทางของ McLeod แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะส่งเสริมเส้นทางการค้าขายจากตอนใต้ของจีน ผ่านเชียงรุ่ง เชียงตุงและเชียงใหม่ลงมายังเมะละแหม่ง จากตัวเลขปริมาณและมูลค่าของสินค้า จะเห็นว่าการค้าผ่านบริเวณพรมแดนแม่น้ำเมยนั้นมีความคึกคัก และจะเกี่ยวโยงกับการที่คนเมืองย้ายมาตั้งถิ่นฐานในช่วงนี้ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 3

แม่น้ำเมยถูกกำหนดให้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐสยามกับรัฐอังกฤษในปี 2411 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐสยามยังไม่สามารถรวมศูนย์ระบอบการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจไว้ที่ส่วนกลางได้ทั้งหมด เจ้าเมืองทางเหนือยังคงควบคุมคนบริเวณพรมแดนน้ำเมย เป็นเจ้าของป่าไม้สักและควบคุมการค้า จนกระทั่งการรวมศูนย์อำนาจการปกครองและการจัดการระบอบเศรษฐกิจสำเร็จในปี 2442 จึงมีการตั้งที่ว่าการอำเภอและหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ริมแม่น้ำเมย การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 ทำให้มีหน่วยงานด้านการศึกษาและการบริการของรัฐเข้ามาตั้งมากขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เริ่มโดยแผนพัฒนาฉบับที่ 1 ปี 2504 ทำให้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมและปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้ง เมื่อพม่าได้รับเอกราชในปี 2491 และเกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังกะเหรี่ยงภายใต้การนำของเคเอ็นยูกับรัฐบาลพม่า พื้นที่พรมแดนถูก

ยึดครองโดยรัฐบาลกอลูเลและกองกำลังทหารภายใต้การนำของเคเอ็นยู โดยการสนับสนุนของรัฐบาลไทย สมัยนั้นในฐานะที่เป็นรัฐกันชน ช่วงเวลาของการตั้งกองกำลังและฐานที่มั่นบริเวณพรมแดนระหว่างปี 2510-2527 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจนอกระบบในบริเวณพรมแดนรุ่งเรือง จากการลักลอบนำสินค้าเข้าพม่า และการให้สัมปทานป่าไม้

สถานการณ์โลกและภูมิภาคเริ่มเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อยุคสงครามเย็นยุติลง การร่วมมือกันระหว่างรัฐต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจการค้ากลายเป็นนโยบายหลัก รัฐพม่าเปลี่ยนนโยบายจาก “สังคมนิยมวิถีม้า” เป็นการเปิดความสัมพันธ์ทางการค้ากับเพื่อนบ้าน สร้างเสริมกำลังทางทหารและปรับยุทธวิธีในการปราบปรามกองกำลังทหารของชนกลุ่มน้อย ฐานที่มั่นและค่ายทหารของกอลูเลถูกกองกำลังทหารพม่ายึดได้ทั้งหมดในปี 2538 การสูญเสียผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การไม่หนุนหลังอย่างเต็มที่ของรัฐบาลไทย และที่สำคัญคือการแยกตัวของกลุ่มกะเหรี่ยงพุทธประชาธิปไตยหรือดีเคบีเจลวันเป็นปัจจัยที่ทำให้กองกำลังกะเหรี่ยงอ่อนกำลังและสูญเสียพื้นที่ที่เคยยึดครอง

ในระยะสิบกว่าปีมานี้ อำนาจอัฐที่ควบคุมอยู่บริเวณฝั่งพม่าจึงถูกเปลี่ยนมือจากที่เคยถูกควบคุมโดยรัฐกอลูเลเพียงรัฐเดียว เป็นการแบ่งเขตควบคุมโดยกองกำลังกะเหรี่ยงพุทธ กองกำลังทหารพม่า และกองกำลังของเคเอ็นยู กองกำลังแต่ละฝ่ายจะพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะ แต่ก็ยังมีการสู้รบเกิดขึ้นอยู่บ้างแม้ทางตัวแทนของเคเอ็นยูจะได้ไปทำข้อตกลงหยุดยิงอย่างไม่เป็นทางการกับรัฐบาลพม่าแล้วตั้งแต่ปลายปี 2546 แล้วก็ตาม แต่ละกลุ่มหรือแม้แต่กองกำลังของกลุ่มเดียวกันแต่คุมพื้นที่ต่างกันก็อาจจะมีแนวทางทางการเมืองการปกครอง และมาตรการทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทำให้เจ้าหน้าที่ของไทยต้องมีการปรับยุทธวิธีในการติดต่อประสานงานกับหลายฝ่ายจากแต่เดิมที่ติดต่อกับเคเอ็นยูเพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้แล้ว สถานการณ์ในพื้นที่ชายแดนยังซับซ้อนขึ้นจากการที่มีศูนย์อพยพมาตั้งอยู่ โดยมีหน่วยงานต่างประเทศทั้งรัฐและเอกชนจำนวนมากเข้ามาทำงาน และจากการเข้ามาบีบคั้นในพื้นที่มากขึ้นของหอการค้าที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่จะเปลี่ยน“สนามรบ”ให้เป็น“สนามการค้า” ในสภาพการณ์เช่นนี้ย่อมมีผลต่อชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนข้ามฝั่งเป็นอย่างมาก ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 3

คนเมือง-กะเหรี่ยงบริเวณแม่น้ำเมย

เมื่อเริ่มเข้าไปทำงานวิจัยในพื้นที่บริเวณอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตากเป็นครั้งแรก ผู้วิจัยรู้สึกแปลกใจที่พบว่าบริเวณพื้นที่ริมฝั่งเมยตั้งแต่อำเภอท่าสองยาง ทางทิศเหนือลงมาถึงอำเภอแม่ระมาด และอำเภอแม่สอด และเลยลงไปถึงอำเภอพบพระ และอำเภออุ้มผาง ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขตจังหวัดตาก โดยสามอำเภอแรกอยู่ติดน้ำเมย ล้วนแล้วแต่มีคนเมืองมาตั้งถิ่นฐานอยู่หลายหมู่บ้านโดยรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐานนั้นเป็นเวลากว่าร้อยปีมาแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณหุบเขาที่เป็นที่ราบลุ่ม และมีหมู่บ้านกะเหรี่ยงอยู่รายล้อมและกระจัดกระจายตามที่สูง นอกจากนี้ยังแปลกใจเมื่อพบว่า ไม่เพียงแต่จะมีคนเมืองตั้งถิ่นฐานบริเวณริมน้ำเมยฝั่งไทยเท่านั้น แต่มีจำนวนไม่น้อยที่ข้ามไปตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบของพม่าทางตะวันตกของเทือกเขา"ต่อน้อย" ความแปลกใจของผู้วิจัยน่าจะเกิดจากความคิดที่ติดกรอบแผนที่ของไทยในปัจจุบันที่มองว่าจังหวัดตากเป็นพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง น่าจะมีแต่คนพูดภาษาไทยกลาง อีกทั้งคิดว่าการเดินทางโดยเส้นทางรถยนต์ ใช้เวลาในการเดินทางนาน ไม่นึกว่าจะมีคนเมืองโยกย้ายมาอยู่ได้ไกลขนาดนี้

ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าไม่ดูเส้นทางรถ จะพบว่าพื้นที่บริเวณชายแดนจังหวัดตากอยู่ติดกับบริเวณตอนใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง ในอดีตจะมีเส้นทางที่ใช้เดินทางกันอย่างลุ่มๆแล่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยพ่อค้าซึ่งใช้วัวและล่อบรรทุกของ เดินทางค้าขายระหว่างภาคเหนือของประเทศไทยกับเมืองเมะละแหม่งซึ่งเป็นเมืองท่าและตลาดนำเข้าส่งออกเมื่อพม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ อีกทั้งเมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่นี้ ก็พบว่าเป็นเขตที่เจ้าทางเหนือปกครองอยู่ก่อนที่จะมีการปฏิรูปการปกครองและเปลี่ยนสถานภาพเป็นอำเภอและจังหวัดของประเทศไทย

รายงานบทนี้ เน้นบรรยายวิถีชีวิตและความสัมพันธ์คนกะเหรี่ยงกับคนเมืองและภายในกลุ่มคนกะเหรี่ยงและคนเมืองเองทั้งที่อยู่ในฝั่งน้ำเมยเดียวกันและข้ามฝั่ง โดยดูจากประวัติการตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การจำแนกความแตกต่างของกันและกัน เพื่อทำความเข้าใจว่าวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีความสัมพันธ์กับนโยบายและปฏิบัติการของกลุ่มอำนาจและรัฐอย่างไร

3.1 การตั้งถิ่นฐานและการทำมาหากิน

แต่เดิมก่อนที่คนเมืองจะทยอยย้ายถิ่นฐานมาอยู่ริมฝั่งน้ำแม่เมื่อกว่าร้อยปีที่ผ่านมา²⁵ ว่ากันว่าคนกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก่อน กระจายกระจายตามบริเวณหุบเขา และโยกย้ายไปมาในบริเวณนี้ ต่อมาคนเมืองได้ย้ายเข้ามาอยู่ โดยทยอยย้ายมาจากหลายถิ่นฐานทางภาคเหนือของไทย เช่น คนบ้านแม่ด้านซึ่งเป็นบ้านที่ตั้งของอำเภอท่าสองยางในปัจจุบัน ย้ายมาจาก จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เชียงราย ตาก แพร่ น่าน และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือคนบ้านแม่หละไทย ย้ายมาจาก อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นต้น โดยในระยะแรกอาจจะมากันไม่กี่ครอบครัว มาตั้งหลักปักฐานในบริเวณใกล้ห้วย ที่จะทำให้สามารถบุกเบิกที่นาได้ ต่อมาจะมีครอบครัวอื่นๆ จากถิ่นฐานอื่น ๆ ทยอยเข้ามาสมทบ ในช่วงเวลาที่ต่างกัน มีการแต่งงานกัน ทำให้หมู่บ้านขยายตัวใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ลักษณะของหมู่บ้านที่มีคนหลายกลุ่มโยกย้ายมาจากหลายแห่งมาอยู่ด้วยกันนี้ชาวบ้านเรียกว่าเป็น “หมู่บ้านฮ่อม”

เหตุผลของการโยกย้ายมาอยู่ริมฝั่งน้ำแม่มีหลากหลาย ประการแรกเพื่อตั้งชุมชนใหม่ในพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับการทำการค้า ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 หลังจากที่ยองกุชเข้ามาครอบครองประเทศพม่าทางตอนใต้ ก็ได้พัฒนาเมืองเมะละแหม่งให้เป็นตลาดนำเข้าส่งออกพ่อค้าจากเชียงใหม่และเมืองต่าง ๆ ทางทิศเหนือ เมื่อเดินทางผ่านไปมาและหยุดพักชั่วคราวแควริมแม่น้ำแม่ สังเกตเห็นว่า เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีภูมิประเทศไม่ต่างจากถิ่นฐานเดิมทางเหนือมากนัก คืออยู่ใกล้ห้วย สามารถบุกเบิกทำนา ปลูกข้าว ถั่วเหลือง ยาสูบ และพืชผลอื่น ๆ ได้ อีกทั้งยังหาปลาที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์จากแม่น้ำแม่ และหาของป่าได้ทั้งสองฝั่งน้ำแม่ นอกจากนี้ยังเป็นทำเลที่สะดวกสำหรับการทำหน้าที่เป็นนายหน้าในการค้า ก็เลยตัดสินใจพาครอบครัวและญาติพี่น้องย้ายมาอยู่บริเวณนี้ คนเมืองที่อยู่หมู่บ้านริมน้ำแม่ยังเล่าว่าสมัยก่อน การค้าขายของอุปโภคบริโภคจะไปซื้อของที่อำเภอแม่สอด โดยเดินข้ามน้ำแม่ไปฝั่งพม่าแล้วเดินไปซื้อสินค้าจากแม่สอด เพราะเส้นทางราบเรียบกว่าเดินในฝั่งไทย หรือบางทีก็ใช้วิธีล่องแพไป

ประการที่สอง สถานการณ์การสู้รบระหว่างรัฐต่าง ๆ หรือระหว่างรัฐกับผู้ก่อการกบฏ เช่น กบฏพญาผาบเกิดขึ้นที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2443 และต่อมากบฏเงี้ยว ที่แพร่ ในปี 2445 ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้คนอพยพโยกย้ายออกจากพื้นที่เดิมที่ใกล้อำนาจรัฐ เข้ามาอาศัยอยู่ในเขตพรมแดน เช่น พบว่าคนบ้านแม่ด้านจะกล่าวถึง คนเผ่าคนแก่ ที่หนีมา ในช่วงที่มีความวุ่นวายและการฆ่าฟันคนไทยภาคกลาง ซึ่งคนทางภาคเหนือหรือคนเมืองเรียกว่า “ชาวใต้” โดยการตรวจสอบดูว่าเป็นคนไทยภาค

²⁵ เอกสารอัตชีวประวัติ บ้านแม่ด้านในอดีต แก้วไข่มุกเติม” ของอาจารย์ทอง ศิริวงษ์ ที่เขียนขึ้นในปี 2544 บอกว่าบ้านด้านน่าจะตั้งขึ้นมาเมื่อ 150 ปีที่ผ่านมาหรือนานกว่านั้น ซึ่งเป็นช่วงที่การปกครองบ้านด้านยังขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบิดาของเจ้าแก้ววารี เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย

กลางหรือคนเมือง โดยให้ตอบว่าผลไม้ที่ให้นั่งเรียกว่าอะไร ถ้าตอบว่า“มะพร้าว” ไม่ใช่ “หมากปาว” จะถูกกบฏตัดคอ

เหตุผลของการโยกย้ายมาอยู่บริเวณนี้ประการที่สามคือมาตามคำสั่งราชการ ซึ่งพบว่ามี การปรับปรุงและตั้งสถานีตำรวจตามชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณลุ่มน้ำสาละวินเพื่อควบคุมการค้าไม้สัก โดยมีการตั้งสถานีตำรวจตำบลแม่ต๋านและสถานีตำรวจท่าสองยาง ชาวบ้านจำได้ว่าในยุคลสมัยรัชกาลที่ 5²⁶ ร.ต.ต. คำ คันธิยะ ย้ายมาจากอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่เพื่อเป็นหัวหน้าสถานีตำบลแม่ต๋านเป็นคนแรก สำหรับบ้านท่าสองยางเริ่มจากการตั้งกิ่งอำเภอ และต่อมากับมีการตั้งสถานีตำรวจและหน่วยราชการเพิ่มขึ้น จึงมีครอบครัวคนเมืองจากอำเภอแม่สะเรียงเป็นส่วนมากย้ายตามมาด้วย

นอกจากนี้ ยังมี กลุ่มที่ย้ายมาจากทางเหนือในระยะ 40-60 ปีที่ผ่านมา มาเพราะได้รับความเดือดร้อนในการทำมาหากินหรือการอาศัยอยู่ในถิ่นเดิม เช่น เกิดปัญหาข้าวยากหมากแพงในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้คนที่อยู่แถวบ้านแม่ต๋าน อำเภออมก๋อย อดอยาก ข้าวไม่พอกิน ซื้อข้าวก็แพงกว่าราคาข้าวที่บริเวณชายแดนมาก ก็เลยย้ายมาอยู่ที่ชายแดน ซึ่งสามารถหาซื้อข้าวได้ง่ายขึ้นเนื่องจาก การอยู่ไม่ห่างจากที่ราบอันกว้างใหญ่ในเขตรัฐกะเหรี่ยงเท่าไรนัก หรือการเผชิญปัญหาเดือดร้อนอีกประการหนึ่งก็คือเมื่อมีการสร้างเขื่อนภูมิพลในปี 2508 ทำให้น้ำท่วมหมู่บ้านและที่ทำมาหากิน ซึ่งเป็นกรณีที่อพยพมาจากอำเภอดอยเต่า และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแม้ว่าจะมีการจัดสรรที่ดินให้ชาวบ้านที่ถูกน้ำท่วม แต่ปรากฏว่าดินไม่ดี เมื่ออยู่ในพื้นที่ที่จัดสรรให้ใหม่ช่วงเวลานึงก็ขายขายหาที่ใหม่ และทยอยกันมาตามชาวคราวที่ทราบว่าเป็นที่ริมเมยค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ หรือตามญาติพี่น้องที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนจะมาอยู่ที่บ้านแม่หละไทย มีบางส่วนย้ายมาเพราะเกิดโรคระบาดในที่อยู่เดิม

การตั้งถิ่นฐานของคนเมืองที่มาตามคำสั่งราชการ จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมฝั่งเมยในเขตไทย คนเมืองที่มาตั้งหมู่บ้านใหม่ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ฝั่งไทย การไม่ได้ข้ามไปตั้งถิ่นฐานทางฝั่งพม่า ไม่ได้เป็นเพราะถูกจำกัดไม่ให้ข้ามไป²⁷ เหตุผลที่ชาวบ้านที่บ้านแม่หละไทย บอกว่าไม่ข้ามไป เพราะทางฝั่งพม่ามีโจรและการปล้นบ่อย แม้แต่คนไปเก็บฝ้ายก็ยังถูกปล้นเอาฝ้ายไป แต่ฝั่งนี้จะปลอดภัยกว่า ผู้วิจัยคิดว่า เป็นเพราะทางฝั่งไทยมีเจ้าหน้าที่ที่ทางการแต่งตั้งให้มาอยู่เพื่อรักษาความปลอดภัย หรือไม่มีทั้งผู้นำคนเมืองที่สามารถปกป้องคุ้มครองลูกบ้านได้ ประกอบกับทางที่ราบฝั่งพม่ามีคนหลายหมู่เหล่า และมีความไม่สงบเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยที่อังกฤษเข้ามาปกครอง

²⁶ เอกสารจัดสำเนา เรื่อง“ประวัติบ้านแม่ต๋านในอดีต” เขียนโดย อาจารย์ทอง ศิริวงศ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี 2544

²⁷ แม้สำนักงานกิ่งอำเภอท่าสองยาง จะถูกตั้งขึ้นมานานตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปการปกครอง 2475 แต่ดูเหมือนเจ้าหน้าที่ของรัฐจะไม่ได้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบควบคุมการค้าชายแดน

อย่างไรก็ตามมีคนเมืองอีกจำนวนไม่น้อย ที่ไม่ได้ตั้งถิ่นฐานแคว้นฝั่งน้ำเมยในเขตฝั่งไทย แต่เมื่อเข้าไปค้าขายในเขตพม่าแล้ว ก็ตั้งถิ่นฐานหรือแต่งงานตั้งหลักปักฐานที่นั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่ราบ เช่น บริเวณอำเภอแลงบวย (Hliang Bwe) ของรัฐกะเหรี่ยง ดังที่แม่พิน(นามสมมุติ) บ้านแม่ด้าน เล่าว่า ป้าซึ่งเป็นพี่สาวของพ่อก็ได้ไปทำธุรกิจและตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นั่น แต่ตอนหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบ มีการสู้รบกัน จึงได้ย้ายกลับมาอยู่แถวอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แต่มีอีกจำนวนมากที่ไม่ได้ย้ายกลับมา บางหมู่บ้านที่เป็นบ้านของคนเมืองอยู่ฝั่งพม่าไม่ไกลจากน้ำเมยมากนัก เช่นกรณีของบ้านใหม่ ซึ่งเนื่องจากเป็นหมู่บ้านคนเมืองท่ามกลางหมู่บ้านกะเหรี่ยง ทำให้คนเมืองบ้านนี้แต่งงานกับคนกะเหรี่ยงมาก และลูกหลานที่เป็นลูกครึ่งคนเมืองกับกะเหรี่ยงนี้บางทีก็พูดภาษาคำเมืองไม่ได้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าแม่เป็นคนกะเหรี่ยง)

จากการสัมภาษณ์แม่พิน(นามสมมุติ) อายุ 72 ปี (เมื่อปี 2546) ซึ่งปู่และตาถือว่าเป็นผู้นำรุ่นแรกที่มาตั้งถิ่นฐานที่แม่ด้าน ทำให้เห็นภาพของหมู่บ้านแม่ด้านในยุคแรก ที่มีผู้คนไม่มากแต่มีทรัพยากรธรรมชาติค่อนข้างสมบูรณ์ ในขณะที่ผู้คนเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างสองฝั่งเมย โดยแม่พินเล่าว่า พ่อของแม่(ตา) ชื่อพญาเขื่อน มาจากทางเชียงใหม่ พาแม่ของแม่(ยาย)มาอยู่ที่นี่ เมื่อตั้งหลักปักฐานได้แล้วก็ไปเอาลูกมาอยู่ด้วย แม่พินเข้าใจว่า เมื่อมาเป็นผู้นำชุมชนแล้ว ทางรัฐถึงตั้งให้เป็นตำแหน่งพญาภายหลังเพื่อให้ปกครองบ้านแม่ด้าน สำหรับพ่อของแม่พินนั้น เกิดในเขตไทย แต่ไปบวชเรียนในเขตประเทศพม่า พี่สาวของพ่อ(ป้า)มีธุรกิจใหญ่โตอยู่ที่เมืองแลงบวย ตอนหลังย้ายกลับมาอยู่ที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และแม่พินเคยไปเยี่ยมมานานมาแล้ว พ่อเป็นพ่อค้าวัว และทำการค้าวัวต่างเดินทางไปมาระหว่างเขตพม่ากับทางเหนือของไทยบ่อย โดยการเดินทางไปลำพูน จะไปทางบ้านแม่ตื่นฮอด และวังลุง แม่พินยัง จำได้ว่าเมื่อพ่อกลับมาจากทางเหนือยังเคยเล่าให้ฟังถึงความงามของหญิงสาวที่ลำพูน ว่า “อ๊ี้แก้วหมาหิว อ๊ี้คำบักาย อ๊ี้เตียมบ่เียบ” ซึ่งหมายความว่าสาวแก้ว ที่สวยมากจนมีหนุ่มมาหาเยอะ หมาเห่าจนเหนื่อย สาวคำที่มองเท่าไรก็ไม่รู้จักเบื่อ และสาวเตียมที่สวยไม่มีใครเทียบเคียงได้ แม่พินบอกว่าพ่อเจ้าชู้มาก มีเมียที่ลำพูนหนึ่งคน และที่พม่าอีกหนึ่งคนซึ่งที่พม่ามีลูกด้วยกันหนึ่งคน

แม่พินบอกว่าคนรุ่นก่อนนั้น มาหาที่ทำกิน พบว่าที่นี้งามมาก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ยุคแรก ๆ มีบ้านเพียงสิบกว่าหลังคาเรือน พ่อบุกเบิกที่นา ทำเหมือง จำได้ว่าจ้างคนจากลำพูนมาขุดที่นา มองจากที่ไกลเห็นแต่เสื้อสีดำเต็มไปหมด[น่าจะใส่เสื้อหม้อฮ่อมกัน] ในสมัยนั้น จำได้ว่าบริเวณบ้านแม่ด้านนั้นเป็นป่าดิบ ในฤดูฝน ฝนตกต่อเนื่อง มีดไปหมดหลายวัน ต้องเอาเสื้อผ้ามาผึ่งไฟ จึงจะแห้ง เพิ่งไม่กี่ปีมานี้เองที่มีการตัดไม้ลงมามาก ๆ แม่พินบอกว่า ตัดไม้แดงเป็นพัน ๆ ต้น เสียตายมาก

เมื่อมีที่นาที่ค่อนข้างกว้าง ได้ข้าวมาก สามารถอุปถัมภ์ทั้งคนกะเหรี่ยงและคนเมืองที่มีฐานะด้อยกว่าได้ และเลี้ยงดูผู้คนที่ข้ามน้ำเมยผ่านไปมาเพื่อค้าขาย จึงมีเส้นสายความสัมพันธ์กับผู้นำกะเหรี่ยงฝั่ง

หม่าค่อนข้างดี และสืบต่อมาถึงลูกหลาน แม่พิณเล่าถึงบรรยากาศของการทำมาหากิน และความสัมพันธ์กับคนกะเหรี่ยงสมัย 50-60 ปีที่ผ่านมา สรุปได้ว่า

สมัยก่อนกำนันหล้าหมี่ [พ่อ]มีพรรคพวกเยอะ บ้านจึงสร้างหลังใหญ่ หุงข้าวไว้เป็นจำนวนมาก เพื่อเลี้ยงพรรคพวกซึ่งส่วนมากเป็นคนกะเหรี่ยง ในสมัยนั้นสร้างบ้านใต้ถุนสูงมากสำหรับเลี้ยงช้างหลายตัว ครอบครัวยายมีที่นามาก แบ่งให้กะเหรี่ยงเช่านา และเอาผลผลิตให้เป็นค่าเช่า หลังจากยายแต่งงานกับสามีซึ่งเป็นครู ก็ได้เริ่มทำอาชีพค้าขาย เป็นร้านเดียวในหมู่บ้านที่มีของป่าขาย โดยรับซื้อจากกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ฝั่งไทย จำพวก เก้ง กวาง สมุนไพร พริก เมื่อก่อนคนไทยต้องซื้อพริกของพวก"ยาง"กิน แต่ปัจจุบัน คน"ยาง"มาซื้อพริกคนไทย อาจเป็นเพราะคน"ยาง" เรียนหนังสือและเข้าเมืองมากขึ้น ลูกหลานไม่ยอมทำงานหนักในนา สวน

แม่พิณยังเล่าเรื่องที่สะท้อนลักษณะของผู้นำในการก่อตั้งบ้านเรือนสมัยก่อนที่เป็นคนกล้าหาญ ไม่กลัวใคร แต่ต้องมีจิตใจกว้างขวาง แม่พิณบอกว่าพ่อของพ่อ (ปู่) ชื่อท้าวอินตะ เป็นคนเชื้อสายทางเมืองเถิน จังหวัดลำปาง เป็นคนดุดัน เคยจับโจรที่เป็นพวก "เงี้ยว" (ไทยใหญ่) มัดกับเสาของยั้งข้าว เพราะสมัยนั้นพวกโจรมากันบ่อย คำมาแล้ว ต้องรีบดับไฟนอน นอกจากนี้พ่อยังเป็นคนใจบุญ ถือศีลกินเจ และทนบำรุงวัด

ลักษณะของผู้นำในการตั้งชุมชนใหม่ที่เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ และมีความรู้ ยังสะท้อนให้เห็นจากคำบรรยายในเอกสารประวัติบ้านแม่ด้านของอาจารย์ทอง ศิริวงษ์ ที่เล่าถึงการปราบโจรของพญาเจื่อน อันซึ่งเป็นที่มาของชื่อ "เกาะสิบหก" ว่า

ในสมัยนั้น บ้านแม่ด้านยังไม่มีตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ปกครองรักษาความสงบของประชาราษฎร์ การปกครองขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจและความเคารพเชื่อถือ ในเวลานั้นก็ได้แก่พญาเจื่อนเองและคงขึ้นกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ คือพ่อเจ้าชีวิตอีกต่อหนึ่ง พ่อเจ้าชีวิตเป็นบิดาของเจ้าแก้ววรัธ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย...

ขอย้อนถึงพญาเจื่อน ซึ่งเป็นผู้ปกครองบ้านแม่ด้านนี้ เป็นผู้เฉลียวฉลาด และมีอำนาจมาก เมื่อโจรเงี้ยวเข้ามาถึงบ้านพญาเจื่อนนั้นเป็นเวลาเย็นแล้ว ถามว่า บ้านพญาเจื่อนอยู่ที่ไหน ตัวพญาเจื่อนก็บอกว่า "บ้านหลังนี้แหละ ตัวพญาเจื่อนไม่อยู่...คำ ๆ จึงจะมา จึงขอลูกหลานขึ้นพักบนบ้านก่อน" แล้วก็สั่งลูกบ้านหุงหาอาหารให้กินอีกทั้งสุรายาเมาก็หามาเลี้ยง ครั้นโจรพากันร่ำสุรายาเมาต่าง ๆ สนุกสนานอย่างเพลิดเพลินอยู่ พญาเจื่อนก็บอกกะโจรว่า "ลูกหลานเอ๋ย ต้มเหล้ายาแล้วขอเก็บเครื่องมือปืนผาอาวุธไว้ในเรือนก่อน" พวกโจรซึ่งกำลังเมาเมายสุราก็ได้เก็บอาวุธต่าง ๆ ไว้ในเรือนจนเรียบร้อย ...เมื่อสบโอกาส พญาเจื่อนก็ตีฆ้องสัญญาณบอกเหตุเกิดขึ้น ในบรรดาชายฉกรรจ์ทั้งหลายของพญาเจื่อนก็พากันมาเต็มบ้านเรือนพร้อมอาวุธต่าง ๆ จับทั้ง 17 คนนั้นมัดมือผูกติดกับเสาบานตามที่ตั้งไว้ที่ต่าง ๆ ที่จะผูกมัดไว้ได้บ้าง อยู่เวรยามตลอดทั้งคืน รุ่งเช้า...นำไปประหารชีวิตที่เกาะ...ในจำนวนนั้น ได้หลุดจากการควบคุมไปคนหนึ่ง คงประหารชีวิต 16 คนตามที่เรียกชื่อเกาะนั้นว่า "เกาะสิบหก" มาจนทุกวันนี้

ชาวบ้านทราบว่าในยุคหนึ่งดินแดนน้ำเมยฝั่งตะวันตกเป็นของอังกฤษ ในขณะที่ดินแดนน้ำเมยฝั่งตะวันออกในขณะนั้นยังขึ้นอยู่กับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ต่อมาภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ทำให้ตำแหน่งพญาหรือ ท้าว ซึ่งขึ้นต่อเจ้าทางเหนือก็หมดสิ้นไป โดยในระดับตำบลก็กลายเป็นตำแหน่งกำนันที่ได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอ ซึ่งโดยทั่วไปจะเลือกจากผู้ที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นอยู่แล้ว เช่น กรณีของพ่อของแม่พิน ในตำบลแม่दान และต่อมาลูกหลานก็ได้เป็นกำนันสืบต่อมา

หลังปี 2475 มีการตั้งหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอท่าสองยางมากยิ่งขึ้น ทำให้มีคนต่างท้องถิ่นเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นมากขึ้น ส่งผลให้คนเมืองในท้องถิ่นมีอาชีพอื่น ๆ มากขึ้น นอกเหนือจากด้านการเกษตร เช่นอาชีพที่เกี่ยวกับการค้าขายปลีก-ส่ง ร้านอาหาร วังรดโดยสารประจำทาง ฯลฯ นอกจากนี้คนในท้องถิ่นเริ่มไปเรียนหนังสือและจบไปทำอาชีพราชการมากยิ่งขึ้น แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ยังคงทำอาชีพการเกษตรและการค้าขายตามแดน แม้ว่าเคเอ็นยูจะได้ย้ายเข้ามาตั้งฐานที่มั่นและค่ายครอบครองพื้นที่ตลอดริมน้ำเมยตั้งแต่ปี 2505 เป็นต้นมา การข้ามฝั่งเมยไปมา เพื่อตั้งถิ่นฐาน ทำไร่ ทำนา เก็บของป่าและค้าขายดูจะไม่ค่อยขัดข้องกันใด เจ้าหน้าที่ราชการท้องถิ่นของไทยก็ไม่ได้เข้มงวดมากนัก ยามฤดูแล้งน้ำเมยลด คนฝั่งไทยจะนำวัวไปเลี้ยงในเขตพม่า ซึ่งมีที่ราบและทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์มากกว่า หรือข้ามไปหาของป่าซึ่งฝั่งพม่ามีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่คนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าจะข้ามฝั่งเมยมาซื้อของในตลาดที่แม่दान

การที่รัฐไทยให้การสนับสนุนรัฐกอทูเลในฐานะ"รัฐกันชน" และการเปิดตลาดมืดและให้สัมปทานป่าไม้ในช่วงปี 2522 จนถึงปี 2531 ยิ่งทำให้มีการข้ามฝั่งไปมามากขึ้นเพื่อทำธุรกิจ ทั้งที่เป็นพ่อค้าแม่ค้าและชาวบ้านทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยง จนกระทั่งเมื่อทหารรัฐบาลพม่าเข้าโจมตีทหารเคเอ็นยูอย่างหนักขึ้นตั้งแต่ ปี 2527 จึงเริ่มมีผลกระทบต่อเนื่องหมู่บ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเมย มีการทยอยข้ามมาหลบภัย แต่พื้นที่ริมน้ำเมยส่วนใหญ่แล้วยังถูกควบคุมโดยกองกำลังเคเอ็นยู เมื่อค่ายทหารของเคเอ็นยู ที่เรียงรายอยู่ตั้งแต่เขตอำเภอพบพระ แม่สอดขึ้นมาถึงบ้านท่าสองยางถูกตีแตกในระหว่างปี 2531-2534 และเมื่อเคเอ็นยู ต้องสูญเสียฐานที่มั่นมาเนอรัปลอว์ และค่ายใหญ่คูมูราไปในปี 2538 และกองกำลังทหารพม่าและกะเหรี่ยงพุทธเข้ามายึดครองแทน

การสู้รบใกล้แม่น้ำเมยฝั่งพม่ามีผลกระทบโดยตรงกับชุมชนริมน้ำเมยฝั่งไทย ในเรื่องของการถูกลูกหลง อาจารย์ทอง ศิริวงษ์²⁸ เล่าบรรยากาศการสู้รบบริเวณน้ำเมยฝั่งพม่าตรงกันข้ามบ้านแม่दानเมื่อปี 2532 ไว้ว่า

²⁸ "เหตุการณ์ของบ้านแม่दान" เอกสารอัตชีวประวัติ เขียนโดย อาจารย์ทอง ศิริวงษ์ 28 ธันวาคม 2534

วันที่ 24 มีนาคม 2532 เวลาประมาณ 9 น.เศษ เกิดมีเสียงปืนใหญ่ของพม่ายิงถล่มกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระที่ค่ายมอโพเกะ ที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านแม่ด้านอย่างหนัก ทั้งปืนใหญ่และปืนเล็ก จนนับไม่ถ้วน ตลอดวัน ประชาชนต้องอพยพหนีกันไปอยู่ในที่ปลอดภัย จนกระทั่งเย็นมีการยิงหนักขึ้นอีก เวลาประมาณ 20 น.เศษ ลูกปืนใหญ่ตกเข้ามายังฝั่งไทยที่ข้างสนามกีฬาอำเภอ ทำให้ประชาชนและครอบครัวของข้าราชการที่มาอาศัยหอบประชุมแม่ด้านประชาสรรค์เป็นที่หลบภัย ต้องแตกตื่นหนีไปอยู่ที่สะพานสอง...ซึ่งห่างออกไปประมาณ 2 กม. และลูกปืนใหญ่ตกถูกร้านอาหาร...ไฟไหม้หมดทั้งหลัง...มีผู้บาดเจ็บปืนใหญ่ที่ตกบริเวณนี้มีประมาณเกือบ 100 ลูก...

...ทางด้านโรงพยาบาลด้านหลัง ซึ่งหนีหลังให้ทางแม่น้ำเมย ทางมาได้ใช้แผ่นเหล็กติดกับเสาหลัก กันด้านหลังตรงห้องคนไข้ เพื่อกันลูกปืนหลงเข้ามาถูกคนไข้และเจ้าหน้าที่...

หลังจากการสู้รบใหญ่และพื้นที่ริมแม่น้ำเมยฝั่งพม่าถูกยึดครองโดยกองกำลังหลายฝ่าย การข้ามชายแดนเริ่มต้องใช้ความระมัดระวังและมีบริเวณที่ข้ามได้ที่จำกัดมากขึ้น เพราะต้องระวังทหารฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจับกุมและตรวจค้นยึดของ และยังมีกรณีเรียกค่าไถ่ดังที่ลุงบ้านแม่ละไทยเล่าให้ฟังว่า ลุงกับหลานพากันไปฝั่งพม่าเพื่อไปหาเห็ดถอบ²⁹ บังเอิญพบกับทหารกะเหรี่ยงพุทธ หลานถูกจับตัวไป โดยปล่อยให้ลุงกลับมาเพื่อหาเงินไปไถ่หลาน โดยเรียกเอาเงิน 10,000 บาท เมื่อลุงกลับมาที่หมู่บ้าน ก็แจ้งทางผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งวิทยุไปยังตชด. ที่บ้านแม่ด้าน ให้ตชด. ไปเจรจากับทางกะเหรี่ยงพุทธ ซึ่งตอนหลังต่อรองเอาเงิน 2000 บาท ทางลุงจึงหาเงินให้ และได้หลานกลับมา นอกจากนี้การเดินทางข้ามน้ำเมยยังต้องระวังกับระเบิดที่ฝังไว้ในบริเวณที่เคยสู้รบกัน ลุงบ้านแม่ละไทยบอกว่า เวลาคนในหมู่บ้านไปล่าสัตว์ฝั่งพม่า ต้องให้ทหารตีเคปี่เอพาไปเพราะเขารู้ว่าตรงไหนมีกับระเบิดอยู่มาก วันดีคืนดีมักจะได้ยินเสียงระเบิดเพราะพวกสัตว์ป่าเช่น เก้ง หมูป่า ไปเหยียบกับระเบิดเข้า ชาวบ้านทำสองยางถูกกับระเบิดซาขาดหลายคน ชาวบ้านบอกว่าบางทีฝ่ายกองกำลังตีเคปี่เอนำระเบิดมาวางไว้ฝั่งไทยด้วย เพราะรู้ว่าทางกองกำลังเคเอ็นยูจะข้ามน้ำเมยมาฝั่งไทยเป็นประจำ ชาวบ้านทำสองยางโดนไปแล้วหลายราย อย่างกรณีเมื่อสิบกว่าปีที่มีคนหนึ่งไปหาปลาในน้ำเมย ขณะเดินไปขึ้นเรือเหยียบระเบิดเข้าทำให้ขาขาดถึงเข่า และในปี 2546 ก็ปรากฏว่าที่หมู่บ้านเดียวกันนี้ มีคนกะเหรี่ยงข้ามไปทำไร่ในบริเวณริมเมยฝั่งพม่า สองคนเหยียบระเบิด คนหนึ่งข้อเท้าขาด อีกคนขาขาดถึงเข่า คนเล่าบอกว่าพวกนี้ยากจน จะตัดไม้ทำอะไรทางฝั่งไทยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ยอม ข้ามไปทำไร่ทำสวนฝั่งโน้น จึงถูกระเบิด

ตั้งแต่ปี 2527 ที่เริ่มมีการสู้รบ คนกะเหรี่ยง ลูกครึ่งคนเมืองกะเหรี่ยง และคนเมืองที่อยู่ฝั่งพม่าที่เห็นการณ์ไกลว่าปัญหาการสู้รบจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ได้หาทางโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตไทย โดยอาศัยเส้นสายสัมพันธ์สองแบบ แบบหนึ่งคือมาอยู่อาศัยกับญาติหรือในหมู่บ้านของญาติพี่น้อง ดังกรณีของผู้ที่ย้ายจากบ้านใหม่ในเขตพม่า เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านท่าสองยาง หรือบางกรณีใช้

²⁹ ถอบแปลว่าเปราะ เป็นเห็ดถอบที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 ซม. ที่อยู่ใต้ดินในเขตป่าเบญจพรรณ

ความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นมานานระหว่างผู้นำคนเมืองที่อยู่ฝั่งไทยกับผู้นำคนกะเหรี่ยงที่อยู่ฝั่งพม่า ขอย้ายเข้ามา เช่น กรณีของพี่คนกะเหรี่ยงที่อายุเจ็ดสิบกว่าปี ที่ย้ายเข้ามาอยู่หมู่บ้านในตำบลแม่อุสุ

พี่เล่าว่าย้ายอยู่ฝั่งไทย แต่แม่ไปแต่งงานและอยู่กับพ่อที่ฝั่งพม่า โดยที่พ่อเป็นกำนันอยู่ที่โน่น และเป็นเพื่อนสนิทกับกำนันคนเมืองฝั่งนี้ พี่เคยเป็นพ่อค้าช้าง และต่อมาได้ตำแหน่งเป็นผู้ช่วยกำนันอยู่กับกอทูเล (รัฐกะเหรี่ยงของ เคเอ็นยู) ทำหน้าที่เก็บภาษี และแก้ไขข้อพิพาท พี่สนิทสนมกับกำนันซึ่งเป็นลูกของกำนันคนที่เคยเป็นเพื่อนกับพ่อ บอกว่า “กินน้ำเส้นเดียวกัน ก็เลยคุยกันรู้เรื่อง” บอกว่ากำนันคนนี้พูดภาษากะเหรี่ยงได้ และเคยค้าขายและทำไม้ร่วมกัน เมื่อได้ข่าวว่าพม่าจะมาตี จึงคิดจะย้ายมาอยู่ในเขตไทย โดยขออนุญาตกำนัน กำนันก็จัดที่ในหมู่บ้านให้อยู่ในปี 2523 และช่วยจัดการเรื่องการทำบัตรประชาชนให้ เมื่อย้ายมาแล้วพี่ยังกลับไปทำนาของตนในฝั่งพม่า จนพม่าเริ่มโจมตีจริง ๆ ในอีกไม่กี่ปีต่อมา จึงหยุดข้ามฝั่งไปทำนา ยกนาให้น้องชายที่ยังอยู่ในเขตพม่าทำ ซึ่งน้องชายจะมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว เอาพืชผลเช่นน้ำอ้อย ยาสูบมาฝาก พี่ไม่เคยกลับไป เพราะกลัวกับระเบิดเพราะได้ข่าวว่าวัวควายถูกกับระเบิดอยู่ตลอด แต่ลูกหลานไปมาหาสู่กัน เพราะเดินไม่ถึงครึ่งวันก็ถึงหมู่บ้านที่เคยอยู่เดิมแล้ว พี่เป็นมัคทายกตั้งแต่อยู่ในเขตพม่าและปัจจุบันก็ทำหน้าที่นี้อยู่ เป็นคนมีความรู้เรื่องตำนานและนิทานเกี่ยวกับกะเหรี่ยง อ่านและเขียนภาษากะเหรี่ยง “สิวา” ได้ มีบทบาทในการนำในพิธีทางศาสนาในระดับหมู่บ้านและการก่อสร้างถาวรวัตถุในวัด

ในความเป็นจริงแล้ว ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าในฝั่งพม่าจะอุดมสมบูรณ์มากกว่าในเขตไทย และไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้แบบของประเทศไทยที่คอยเข้มงวดกวดขันไม่ให้มีการตัดป่าเพื่อทำไร่ ด้วยเหตุนี้ก่อนที่จะมีสถานการณ์สู้รบ ครอบครัวคนกะเหรี่ยงมีแนวโน้มที่จะไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเขตพม่ามากกว่า แต่ต่อมาเมื่อมีการสู้รบกันดุเดือด และทหารพม่าครองพื้นที่มากขึ้น ครอบครัวจะเลือกโยกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านฝั่งไทยมากกว่า ดังนั้น ในระยะยี่สิบปีที่ผ่านมา หมู่บ้านบริเวณริมแม่น้ำเมยทั้งหมู่บ้านกะเหรี่ยงและคนเมืองจึงมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วอันเนื่องจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ เพื่อหนีสถานการณ์การสู้รบในฝั่งพม่า ที่น่ามีการเปลี่ยนมือจากคนดั้งเดิมเป็นคนมาใหม่มากขึ้น โดยบางรายเริ่มจากการให้เช่าต่อมาก็ขาย ทั้งนี้เพราะคนดั้งเดิมทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยง ไปทำกิจการอื่น ประกอบกับลูกหลานไปทำงานนอกพื้นที่มากขึ้น

การขยายตัวของหมู่บ้านยังทำให้ในทางการปกครอง มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่ เช่น หมู่บ้านแม่หละ ซึ่งแต่เดิมถือว่ามีสองหย่อมคือหย่อมคนเมืองอยู่ค่อนข้างไปทางทิศเหนือ หรือเรียกว่า แม่หละเหนือหรือภาษากะเหรี่ยงเรียกแม่หละโกร (ข้างน้ำแม่หละ) และคนกะเหรี่ยงอยู่ค่อนข้างไปทางทิศใต้ เรียกว่า แม่หละใต้หรือแม่หละทะ(ปลายน้ำแม่หละ) ตอนหลังเนื่องจากมีคนมากขึ้น จึงแยกเป็นสองหมู่บ้านโดยใช้ชื่อว่า แม่หละไทย และแม่หละยาง ทั้งที่บ้านแม่หละไทยก็มีคนกะเหรี่ยงอยู่ปนหรือมีคนไทยที่แต่งงานกับคนกะเหรี่ยง และบ้านแม่หละยาง ก็มีคนเมืองอยู่ปนหรือเข้ามาแต่งงานกับคนกะเหรี่ยง

เช่นกัน ผู้ที่อพยพเข้ามาในระยะยี่สิบปีแล้ว อาจจะได้รับบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะเปลี่ยนเป็นบัตรประชาชน แต่ผู้ที่เข้ามาไม่กี่ปีมานี้ โอกาสได้บัตรประชาชนตามขั้นตอนแทบจะไม่มี จึงมีสถานภาพเป็นคนต่างด้าวเช่นเดียวกับผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพ

สถานการณ์สู้รบ มีส่วนทำให้ประชากรในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลง บางหมู่บ้านบางช่วงเวลาจะมีการเพิ่มจำนวนประชากร แต่บางช่วงเวลากลับลดลง เช่น บ้านตะวอซอ เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเริ่มจากคนบางครัวเรือนจากหมู่บ้านข้างเคียงย้ายมาอยู่ตั้งแต่ปี 2519 ต่อมา มีชาวบ้านทั้งกะเหรี่ยงไปและสะกอหนีภัยเข้ามา รวมทั้งผู้ที่เข้ามาตั้งร้านค้าขายของให้แก่ผู้นั้นภัยมาจำนวนมาก ต่อมาในปี 2537 มีปัญหาความขัดแย้งมีการฆ่ากันในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านหนีไปอยู่กันที่อื่นหมด จนกลายเป็นหมู่บ้านร้างไปประมาณหกปี ทหารไทยไปตามกลับมาอยู่ โดยออกเอกสารสิทธิและบัตรประจำตัวสีฟ้าให้ หรือกรณีของบ้านท่าสองยาง ที่ในปี 2525 กลุ่มทหารตองซู่ได้ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานชั่วคราวบริเวณท้ายหมู่บ้านต่อจากบ้านสวนอ้อย แต่อพยพมาได้เพียง 4-5 ปีก็ย้ายกลับไป แต่ชาวบ้านยังคงเรียกบริเวณหมู่บ้านตรงนั้นว่า “บ้านตองซู่” เช่นเดิม

อย่างไรก็ดี ในระยะ 20-30 ปีที่ผ่านมา หมู่บ้านต่าง ๆ ไม่ได้มีแต่การเพิ่มประชากรเนื่องจากการอพยพข้ามน้ำเมยมาจากฝั่งพม่า ปรากฏว่า บางหมู่บ้านกลับมีการลดจำนวนประชากรลง ได้แก่หมู่บ้านแม่หละคี และแม่หละโพคี ที่ไม่ได้ยู่ติดกับน้ำเมย แต่อยู่บริเวณต้นน้ำบนพื้นที่สูง เป็นคนกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่บรรพบุรุษมาจากหมู่บ้านบนพื้นที่สูงในเขตประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงไม่ค่อยมีญาติที่เป็นคนจากฝั่งพม่ามากนัก จำนวนครัวเรือนที่ลดลง เป็นผลจากการที่หลายครัวเรือนย้ายเข้าไปอยู่ที่วัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ภายใต้การอุปถัมภ์ของครูบาวงศ์ โดยเริ่มจากการที่ครูบาวงศ์ได้เข้ามาบูรณะพระธาตุในบริเวณใกล้เคียงนอกจากนี้ผลของการได้รับการศึกษาสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคอื่นนอกจากภาคเกษตร ทำให้คนหนุ่มสาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่มีปัญหาเรื่องบัตรประชาชน พวกกันไปทำงานในเมืองใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ กันมาก สังเกตเห็นได้ว่า ผู้ที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านจะเป็นคนวัยกลางคนและวัยสูงอายุ

การอพยพข้ามมาจากฝั่งพม่าจำนวนมากในระยะเวลา 20-30 ปีที่ผ่านมาทำให้ประชากรที่อยู่ในหมู่บ้านบริเวณติดแม่น้ำเมยมากกว่าครึ่ง ไม่มีบัตรประชาชนหรือบัตรบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตรสีฟ้า) ซึ่งก็หมายถึงว่าไม่มีสถานภาพความเป็นพลเมืองไทย แม้บางคนจะเป็นคนเมืองที่เคยไปจากเขตแดนไทยแต่ไปอยู่ในเขตพม่ามานาน เมื่อย้ายกลับมาแม้เป็นเวลาหลายสิบปี ก็พบว่าไม่สามารถขอบัตรประชาชนได้ อย่างไรก็ตาม การมีบัตรประชาชน ไม่ได้บอกว่าเป็นคนที่อยู่ในดินแดนไทยมานานแค่ไหน อาจจะเป็นคนที่เข้ามาไม่นานแต่สามารถหาเงินมาจ่ายได้ ชาวบ้านเปิดเผยว่า อัตราค่าทำบัตรประชาชนนั้นประมาณ 50,000 บาท และต้องรู้จักกับผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการเป็นอย่างดี แม้ค่าใช้จ่ายจะสูง แต่คนโดยเฉพาะ

วัยหนุ่มสาวก็พยายามหาทางที่จะมีบัตร เพราะถือเป็นใบเบิกทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ ซึ่งเชื่อว่าจะได้รายได้ดีกว่าอยู่บริเวณชายแดนหรืออยู่ในเขตพม่า

3.2 ความสัมพันธ์เครือญาติและการแต่งงาน

นามสกุลของคนเมืองที่อยู่แถบริมเมยนี้ หลายตระกูลตั้งตามถิ่นฐานเดิม เช่น ตระกูลเชียงคำ หมายถึง มาจาก อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (เดิมขึ้นอยู่กับจังหวัดน่าน) เป็นต้น พบว่าตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านรุ่นต่อมา ยังคงอยู่ในกลุ่มตระกูลดั้งเดิมของหมู่บ้าน และตระกูลดั้งเดิมเหล่านี้ได้เกี่ยวดองเป็นเครือญาติกันโดยการแต่งงาน และจะมีลูกหลานอาศัยอยู่ในหมู่บ้านคนเมืองที่อยู่ริมน้ำเมยหลายหมู่บ้าน ได้แก่หมู่บ้านท่าสองยาง แม่ต๋าน และแม่หละ ทำให้คนเมืองที่อยู่ในหมู่บ้านเหล่านี้จะรู้จักกันดี เวลาในงานของครอบครัว หรือเทศกาลงานบุญ ก็จะไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ คนเมืองบางคนอาจจะสร้างบ้านไว้ในหลายหมู่บ้าน สำหรับการแต่งงานระหว่างคนกะเหรี่ยงข้ามฝั่งเมยก็เป็นเรื่องปกติ เนื่องจากคนจะข้ามฝั่งเมยมาเยี่ยมญาติหรือมาร่วมในงานเทศกาล งานบุญ งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้านอีกฝั่ง และหนุ่มสาวได้พบปะชอบพอและแต่งงานกัน

ส่วนกรณีของการแต่งงานระหว่างคนกะเหรี่ยงกับคนเมืองก็มีมานานแล้ว เพราะอยู่หมู่บ้านใกล้ติดกันเช่นกรณีของคนเมืองบ้านแม่หละไทยกับคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยาง หรือกรณีของคนเมืองที่ไปอยู่บ้านใหม่ในเขตพม่าที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านกะเหรี่ยงหลายหมู่บ้านโดยมีการเดินทางไปมาหาสู่กัน เช่น กรณีของลุงสอน (ชื่อสมมุติ) บ้านท่าสองยาง ซึ่งแม่เป็นคนเมืองอยู่บ้านใหม่ฝั่งพม่า แต่พ่อเป็นคนกะเหรี่ยงอยู่ฝั่งไทย เมื่อพ่อกับแม่แต่งงานกันแล้วอยู่ฝั่งไทย แต่เมื่อเกิดลุงสอนแล้ว ก็ข้ามกลับไปอยู่ฝั่งพม่า ลุงสอนเจอภรรยาที่บ้านใหม่เช่นกัน ภรรยาก็เป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยงกับคนเมือง เกิดที่บ้านท่าสองยาง แต่เมื่อพ่อกับแม่เสียชีวิตตอนตนเองยังเด็ก จึงกลับไปอยู่บ้านใหม่กับญาติของแม่ เมื่อแต่งงานกับลุงสอนแล้วก็พากันกลับมาอยู่ที่บ้านท่าสองยาง ซึ่งลุงสอนก็มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับกำนันบ้านท่าสองยาง เพราะแม่ของลุงสอนกับพ่อของกำนันเป็นพี่น้องกัน โดยตระกูลของกำนันเป็นหนึ่งในสองสามตระกูลที่สำคัญของบ้านท่าสองยาง ที่ย้ายมาจากบ้านใหม่ฝั่งพม่า

การที่เป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยง คนเมือง และเติบโตในเขตพม่า ทำให้ลุงสอนพูดได้คล่องทั้งภาษาคำเมือง กะเหรี่ยง พม่า และตองซุ ลุงสอนเคยบวชเรียนที่เขตพม่า และเมื่อมีลูกก็ได้ส่งให้ลูกไปเรียนที่พม่าด้วย ลูกสี่คนมีชื่อเป็นภาษาพม่าสองคน ภาษาอังกฤษหนึ่งคน และภาษาไทยกลางหนึ่งคน ทุกคนในครอบครัวมีบัตรประชาชน

กรณีของเมตตา หนูม้วยยี่สิบต้น ๆ ที่บ้านแม่หละยางก็น่าสนใจ บอกว่าปู่เป็นคนเมืองแพร์ เป็นทหารหนีทัพมาแต่งงานกับย่าซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงบริเวณนี้ มีน้าชายคนหนึ่งเข้าร่วมรบกับกองกำลังเคเอ็นยู และชวนให้ไปรบด้วยตั้งแต่เขาอายุ 12 ปีจนถึงอายุ 18 ปีก็เลิก เพราะเลวว่า ในขณะที่สู้รบ พบเหตุการณ์ที่ผู้หญิงต้องถูกยิงตาย และตายในอ้อมแขนของเมตตาเอง ปัจจุบันเมตตาแต่งงานกับสาวกะเหรี่ยงจาก

ศูนย์อพยพฯ มีลูกด้วยกันคนหนึ่งแต่ตาย ตอนนี้อาหลูกคนในค่ายมาเลี้ยง เช่นเดียวกับคนกะเหรี่ยงฝั่งไทย อีกหลายครอบครัวที่รับอุปถัมภ์ทั้งเด็กในค่ายและเด็กที่อยู่ฝั่งพม่า โดยให้ช่วยงานบ้าน ขณะเดียวกันก็ส่งให้เรียนหนังสือที่โรงเรียนในหมู่บ้าน

ในระยะยี่สิบปีที่ผ่านมา ปัญหาการสู้รบระหว่างทหารพม่า กับทหารเคเอ็นยู ที่หนักหน่วงขึ้น อีกทั้งมีทหารกะเหรี่ยงพุทธเข้ามาแย่งชิง ควบคุมพื้นที่และชุมชนโจมตีทหารเคเอ็นยูอยู่ประปราย รวมทั้งเรื่องของการวางกับระเบิด การเก็บค่าผ่านทาง ภัยต่อการถูกจับกุมโดยทหารฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฝั่งพม่า และความเข้มงวดในฝั่งไทย ทำให้การเดินทางเยี่ยงญาติ หรือมาจีบสาวข้ามพรมแดน โดยทั่วไป ไม่สะดวกเหมือนเมื่อก่อน แต่กระนั้นก็ตาม การเดินทางเยี่ยงญาติก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง และอาจจะมีมากขึ้นกว่าเดิมด้วยซ้ำ เพราะมีญาติพี่น้องอพยพมาอยู่ฝั่งไทยกันมากขึ้นทั้งที่อยู่ในศูนย์อพยพฯ และที่อยู่ตามหมู่บ้าน ทั้งนี้การเดินทางต้องมีความระมัดระวังและสอบถามข่าวการเคลื่อนไหวของกองกำลังต่าง ๆ ให้ชัดเจน นอกจากนี้ การที่มีผู้หนีภัยเข้ามาอยู่จำนวนมากในศูนย์อพยพฯ ทำให้มีการแต่งงานกันมากขึ้นระหว่างผู้ที่อยู่ในค่าย กับชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่อยู่ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เมื่อแต่งงานแล้ว จะออกมาอยู่ในหมู่บ้าน แต่ยังคงซื้อไว้ในศูนย์อพยพฯ เมื่อรับส่วนแบ่งข้าว อาหารและของใช้ และวัสดุอื่น ๆ

นอกจากการแต่งงานระหว่างคนในพื้นที่แล้ว ในระยะหลังการแต่งงานระหว่างคนในพื้นที่กับคนนอกพื้นที่มีมากขึ้น เนื่องจากเยาวชนไปเรียนหนังสือระดับอุดมศึกษาในจังหวัดอื่น ๆ มากขึ้น รวมทั้งทำงานที่อื่น จึงแต่งงานกับคนภาคอื่นที่ไม่ใช่คนเมืองมากขึ้น บางกรณีก็เป็นคนภาคอื่นที่เข้ามาทำงานในพื้นที่มากขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นหน่วยงานราชการและส่วนของธุรกิจการค้า ทำให้มีการแต่งงานระหว่างคนในพื้นที่กับคนภาคอื่นที่เข้ามาในพื้นที่ภายหลัง เช่นกรณีของนักธุรกิจคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนภาคใต้ เคยเป็นตำรวจแต่ลาออกไปทำอาชีพค้าไม้ตามชายแดนแห่งอื่น ก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่ชายแดนไทย-พม่าตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา ต่อมาได้แต่งงานกับคนเมือง ซึ่งอยู่บ้านใหม่ในเขตพม่า และเปลี่ยนอาชีพค้าไม้เป็นการทำงานส่งเสริมการปลูกพืชเพื่อการค้าให้แก่คนกะเหรี่ยงบนดอย

3.3 ชีวิตทางศาสนาและวัฒนธรรม

ความเชื่อและกิจกรรมทางศาสนา

หมู่บ้านที่อยู่ริมเมยฝั่งไทยที่ศึกษาทั้งหมู่บ้านคนเมืองและหมู่บ้านกะเหรี่ยง ได้แก่ บ้านท่าสองยาง³⁰ บ้านแม่อุลุ บ้านแม่ด่าน บ้านแม่หละไทยและแม่หละยาง ล้วนแต่เป็นหมู่บ้านที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อตั้งหมู่บ้านใหม่ ก็ได้สร้างวัดขึ้นมาใหม่ด้วย เช่น ที่บ้านแม่ด่านมีวัดอรุณญาวาส ซึ่งเมื่อก่อนตั้งอยู่ที่ฝั่งพม่า แต่ตอนหลังได้ย้ายเข้ามาในฝั่งไทย และวัดแม่ด่านเหนือ ซึ่งครูบาพรหมเจ้าอาวาสคนปัจจุบัน (ปี

³⁰ บ้านท่าสองยาง เป็นชื่อทางการ ชาวบ้านกะเหรี่ยงทั่วไปเรียก แม่ตะวอ โดยมีหน่วยที่อยู่ใกล้ ๆ เรียกว่าแม่ตะวอไกล ซึ่งคนเมืองเรียกหน่วยแม่จาง ชาวบ้านบางคนเรียกแม่เมย

2547) ซึ่งมีตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแม่ระมาด-ท่าสองยาง เป็นเจ้าอาวาสมาแล้ว 34 ปี โดยเป็นคนเขมร จากจังหวัดบุรีรัมย์ และเดินทางไปศึกษาธรรมที่พม่า แล้วจึงมาอยู่ที่วัดนี้ตั้งแต่ปี 2514 ครอบาพรหมใช้ ภาษาพม่าได้ดี และมีความสัมพันธ์กับพระผู้ใหญ่ที่เป็นกะเหรี่ยงผิงพม่าเป็นอย่างดี เมื่อที่วัดจัดงานใหญ่ ก็จะนิมนต์พระผู้ใหญ่ทางผิงพม่ามาร่วมทุกครั้ง โดยพิมพ์ของอนุโมทนาเป็นภาษาพม่า และมีภาษา กะเหรี่ยงกำกับ เช่น งานพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปประธานในอุโบสถ ที่วัดแม่ด้านเหนือจัดในปี 2545 ก็ได้นิมนต์พระทั้งหมด 119 รูป โดยมีพระจากผิงพม่ามาจาก 7 วัด เช่นเดียวกัน เมื่อวัดทางผิงพม่าจัดงาน บุญหรือเทศกาล ก็จะนิมนต์พระทางผิงไทยไปร่วม ซึ่งรวมถึงพระที่สังกัดพระธรรมจาริก ซึ่งอยู่ตามสำนัก สงฆ์หมู่บ้านต่าง ๆ และส่วนใหญ่จะเป็นพระกะเหรี่ยงซึ่งบางส่วนเดิมก็มาจากหมู่บ้านทางผิงพม่า

ภาพที่ 5 พระกะเหรี่ยงผิงพม่ารับนิมนต์งานพิธีวัดผิงไทย

ที่บ้านท่าสองยาง มีวัดมงคลคีรีเขตร์ ซึ่งแต่เดิมเป็นศาลาริมทาง เมื่อพระสงฆ์เดินทางไปประเทศพม่า จะผ่านและแวะพักบางครั้งอยู่หลายวัน จนกลายเป็นสำนักสงฆ์มีพระอยู่ประจำ จนเมื่อปี 2501 พระสร้อยก็มาอยู่ พระสร้อย เกิดเมื่อปี 2472 ที่จังหวัดบุรีรัมย์ ต่อมาในบวชเป็นสามเณร และเป็นภิกษุ จากนั้นเริ่มเดินธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศเขมร ลาว และไปทางเหนือของไทย ผ่านจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลงมาที่อำเภอแม่สะเรียง จนถึงบ้านท่าสองยาง เมื่อปี 2501 เมื่อหลวงพ่อดังก่อนมรณภาพ พระสร้อยก็ได้เป็นเจ้าอาวาสอยู่ประจำ หลังจากนั้นไม่กี่ปี กำนันและชาวบ้านต่างก็ช่วยกันสร้างวัด ซึ่งต่อมาในปี 2525 ได้รับอนุญาตจากทางราชการให้มีฐานะเป็นวัด โดยตั้งชื่อว่า วัดมงคลคีรีเขตร์

พระสร้อย ซึ่งต่อมาถูกเรียกขานโดยคนเมืองว่า “ครูบาสร้อย” หรือ คนภาคกลาง “หลวงพ่อส้อย” เป็นผู้ได้รับความศรัทธาอย่างมากทั้งจากคนพม่า กะเหรี่ยงทั้งสองฝั่งเมย และคนไทยจากจังหวัดอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ สามารถทำนํานมตรักษาโรคได้ และเรื่องที่โด่งดังมาก ที่มีการนำไปลงในหนังสือ “ศักดิ์สิทธิ์” ก็คือเมื่อทหารพม่ายิงปืนใหญ่ใส่กองกำลังกะเหรี่ยงและลูกปืนใหญ่ตกเข้ามาในฝั่งไทยใกล้วัด แต่ลูกปืนไม่แตก เรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ทำให้คนพากันมานมัสการและทอดผ้าป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถนนผ่านหมู่บ้านได้ถูกปรับปรุงดีขึ้นตั้งแต่ปี 2513 คณะศรัทธาจากจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพฯ กำแพงเพชร แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ก็ได้มาร่วมทำบุญมากขึ้น ครูบาสร้อยก็ได้สร้างสิ่งก่อสร้างทางศาสนาในวัดมากขึ้น อีกทั้งบริจาคเงินให้ทางโรงพยาบาล และให้เงินสร้างและพัฒนาโรงเรียน ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นพระครู และเคยรับนิมนต์จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ไปยังวังสวนนันทน์ ท่านมรณภาพในปี 2541 แต่ชาวบ้านยังเก็บร่างของท่านไว้ที่วัดจนถึงปัจจุบันนี้ และจัดให้มีงานสวดพระอภิธรรมครูบาสร้อยขึ้นทุกวันพระ โดยจะมีทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงเข้าไปร่วม ปัจจุบันยังคงมีพระภิกษุจากบ้านใหม่ฝั่งพม่ามาจำพรรษาและขอบวชที่วัดมงคลคีรีเขตร์แห่งนี้ หลังจากครูบาสร้อยมรณภาพ ศรัทธาจากญาติโยมต่างถิ่นและในเมืองได้ลดน้อยลง แต่ชาวบ้านทั้งคนเมืองและกะเหรี่ยงยังคงกล่าวขวัญถึงคุณงามความดี ความศักดิ์สิทธิ์และงานพัฒนาของครูบาสร้อย นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านกะเหรี่ยงท่าสองยางกลุ่มที่ไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทยดีนัก ยังมีความศรัทธาต่อ “วัดหลายเมย”³¹ ที่ตั้งติดริมเมยและติดค่ายทหารกะเหรี่ยงฝั่งพม่า โดยในช่วงเข้าไปวัดมงคลฯ และช่วงบ้ายไปวัดหลายเมย แต่ไม่พบเห็นคนเมืองไปร่วมงานบุญที่วัดหลายเมยเท่าไรนัก สำหรับวัดหลายเมยนี้เพิ่งมาสร้างได้ประมาณ 2-3 ปี แต่ก่อนนี้เป็นที่ตั้งโบสถ์คริสต์ หลังจากเหตุการณ์สู้รบของกะเหรี่ยงและพม่า โบสถ์คริสต์ได้ถูกทำลายลง และสร้างวัดพุทธขึ้นมาแทนที่

นอกจากมีการสร้างวัดใหม่แล้ว ชาวบ้านทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงก็ได้มีการบูรณะพระธาตุที่เก่าแก่ที่พบเจอในบริเวณใกล้หมู่บ้านด้วย พระธาตุห้วยลึกที่บ้านแม่ต๋าน เป็นโบราณวัตถุเก่าแก่ อยู่ที่ปากห้วยลึกฝั่งตะวันออก อันเป็นเมืองเก่า มีคูเมืองล้อมรอบและและในบริเวณมีเศษซากบ่อน้ำ โบสถ์

³¹ คำว่า “หลายเมย” หลายหมายถึงฝั่งแม่น้ำอีกฝั่ง

เจดีย์วิหารและฐานชุกชีหลายแห่ง เล่ากันว่าเมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมามีชาวกะเหรี่ยงผู้แสวงบุญคนหนึ่งชื่อ พระสุธะ เป็นหัวหน้าได้ทำการบูรณะพระเจดีย์องค์นี้ แต่ต่อมาได้ชำรุดทรุดโทรมลง จนกระทั่งเมื่อปี 2472 ครูบาขาวปี จากจังหวัดลำพูน ซึ่งมีผู้ศรัทธาเชื่อถือมาก ได้นำชาวบ้านแม่ด้านและคนจากที่อื่นบูรณะอีกครั้ง แต่อยู่ได้ไม่นานก็พังลง จนกระทั่งครูบาพรหมธุดงค์มาจากอำเภอแม่สอดในปี 2512 ได้ชักชวนชาวอำเภอท่าสองยาง และอำเภอแม่สอด ทำการบูรณะอีกจนอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน³² ในปี 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมอำเภอท่าสองยาง และได้ประทับเสวยพระกระยาหารกลางวัน ณ ที่ห้วยลึก และในปี 2534 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จยังพระธาตุห้วยลึก หลังจากเสด็จเยี่ยมโรงเรียนดชด.ที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงในตำบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง ชาวบ้านแม่ด้านยังได้จัดประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุห้วยลึกทุกปี ซึ่งมีชาวบ้านอื่น ๆ จำนวนมากมาเข้าร่วม

เจดีย์เก่า ที่เรียกว่า โคะลู่ ที่อยู่ตำบลแม่อุสุ ซึ่งส่วนใหญ่สมาชิกในตำบลเป็นคนกะเหรี่ยงนั้น ก็มี การบูรณะโดยผู้นำคนกะเหรี่ยง ซึ่งมีการขอบริจาคทั้งจากคนฝั่งพม่าและฝั่งไทยตั้งแต่ปี 2503 ต่อมาภายหลังครูบาพรหมก็ได้ดำเนินการบูรณะ ที่เจดีย์โคะลู่ ก็มีการจัดงานทำบุญเดือนสี่ขึ้น 14 ค่ำของทุกปี โดยมีคนกะเหรี่ยงจากหลายหมู่บ้านข้างเคียงเข้าร่วม ตอนที่ผู้วิจัยไปแวะเยี่ยมบ้านอาจารย์วัด (จอตะก้า) เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2547 นั้น ที่บ้านกำลังเตรียมของที่จะเอาไปทำบุญถวายเจดีย์ ซึ่งจะมีขึ้นในวันที่ 24 มีนาคม 2547 แต่พระจากที่ต่าง ๆ จะทยอยมาในวันที่ 23 มีนาคม 2547 มีการทอดดอก (สะด่อก้า) ซึ่งผู้หญิงต้องช่วยกันทอให้เสร็จภายในหนึ่งวัน โดยผลัดเปลี่ยนกัน รวมทั้งมีการทำฉัตรไม้ไผ่เตรียมถวายเจดีย์ด้วย

การที่ครูบาขาวปี และครูบาวงศ์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัย ได้เดินทางมาอยู่บริเวณอำเภอท่าสองยาง และสร้างถาวรวัตถุหลายอย่าง ประกอบกับการปฏิบัติทางศาสนาที่เคร่งครัด เช่น การฉันอาหารมังสวิรัต และนั่งสมาธิ มุงบ่าเพ็ญภาวนา ทำให้มีทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยงให้ความศรัทธากันมาก ซึ่งผลของการมาเคลื่อนไหวบริเวณนี้ของทั้งสองครูบา ทำให้ภายหลังมีผู้คนจากหลายหมู่บ้านจากอำเภอท่าสองยาง รวมทั้งบ้านแม่หละคี และแม่หละโพคี อพยพโยกย้ายไปอยู่ที่วัดพระบาทห้วยต้มของครูบาวงศ์

สิ่งที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ การที่คนกะเหรี่ยงที่ถือพุทธบริเวณริมแม่น้ำเมยนี้ รับเอาการปฏิบัติทางพุทธศาสนาในระดับที่มากกว่าและมีลักษณะแบบของฝั่งพมามากกว่าที่ผู้วิจัยเคยเห็นในหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่ลึกเข้ามาในเขตแดนไทย ทั้งนี้เป็นเพราะอาจารย์วัดหลายคน เป็นผู้ที่เคยบวชเรียนในวัดทางเขตพม่า ก่อนที่จะสึกและมาแต่งงานหรือโยกย้ายเข้ามาอยู่ในเขตไทย คนกะเหรี่ยงที่นี่จะมีการจัดพิธีบวชนเณรให้เด็กผู้ชายในลักษณะของการ "บวชลูกแก้ว" แบบที่พบกันในกลุ่มคนเมืองทางภาคเหนือ (ดูภาพ

³² เอกสารอัครสำเนา "เล่าเรื่องพระธาตุห้วยลึกโดยสังเขป" โดยอาจารย์ทอง ศิริวงษ์ 2514 และดูเรื่องครูบาขาวปีเพิ่มเติมที่ Kwanchewan (1988)

ที่ 6) แต่มีการจัดพิธีหนึ่งที่ผู้วิจัยไม่เคยเห็นว่ามีปฏิบัติที่ไหนเลยคือ พิธี"ยาฮู" ซึ่งทำขึ้นในช่วงเดือน
กุมภาพันธ์ เป็นการบูชาดาวนพเคราะห์ ซึ่ง"ยาฮู" หรือ "ราหู" ถือเป็นหนึ่งในดาวเคราะห์ทั้งเก้าดวงนั้น
เพื่อการสะเดาะเคราะห์ให้หมู่บ้านและเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข กิจกรรมที่สำคัญคือการกวนข้าว"ยาฮู" ซึ่ง
คล้ายกับการกวนข้าวทิพย์ของภาคกลาง และการทำพิธีบูชาดาวทั้งเก้าโดยการจัดเครื่องถวาย ดังในภาพ
ที่ 7

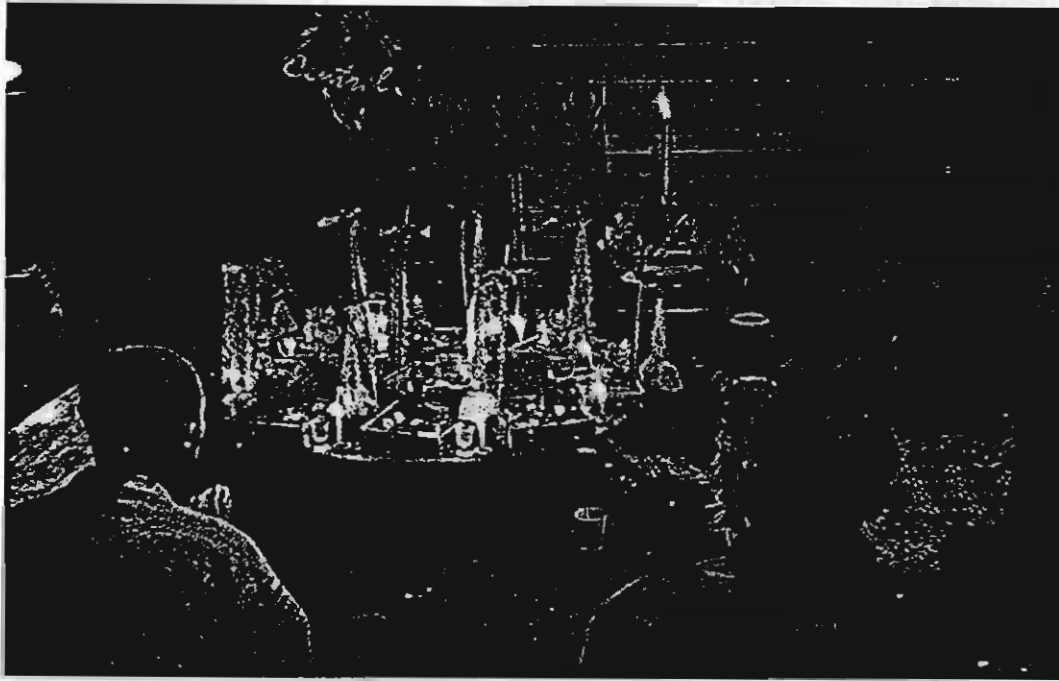
ภาพที่ 6 พิธีบวชลูกแก้วของชุมชนกะเหรี่ยง

ภาพที่ 7 บรรยากาศพิธีถอนข้าว"ยาฮู"

ภาพที่ 8 พิธีบูชาดาวนพเคราะห์ของคนกะเหรี่ยง

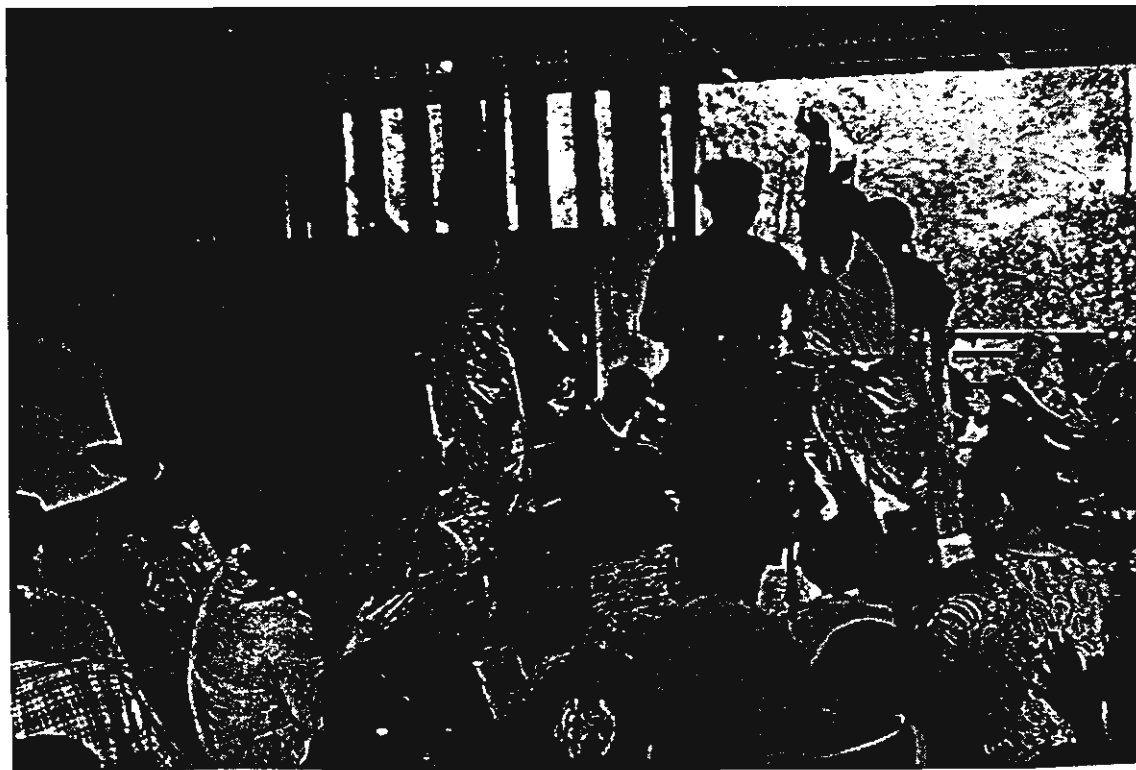
สำหรับคนเมืองนอกจากความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่ทำเป็นประเพณีคล้ายกับที่อื่นทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก ประเพณีแห่เทียนพรรษา ฯลฯ แล้ว . ยังมี การคงไว้ซึ่งความเชื่อตามประเพณีดั้งเดิมของคนเมือง ที่สำคัญประเพณีหนึ่งคือการเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน หรือเลี้ยง"ผีเมือง" ที่หอผี "หรือหอเจ้าเมือง" ประจำหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีเจ้าพ่อต่างองค์กัน เช่น ที่บ้านแม่दानและแม่หละไทย เป็นเจ้าโมกขละ ส่วนที่บ้านท่าสองยางจะเป็นเจ้าข้อมือเหล็ก การจัดงานเลี้ยงก็จัดไม่พร้อมกัน เช่นที่บ้านแม่दानในปี 2546 ตรงกับช่วงสงกรานต์ ส่วนบ้านท่าสองยางในปีเดียวกัน ตรงกับวันที่ 8 มิถุนายน ซึ่งตรงกับช่วงที่ผู้วิจัยออกพื้นที่พอดี ชาวบ้านบอกว่าเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก มาจากเชียงราย แต่"เจ้าของ"หรือ"ม้าขี่" ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกร่างทรง มาจากแม่สะเรียง ซึ่งคนดั้งเดิมของบ้านท่าสองยางนี้ (ปัจจุบันมีอยู่ 30 ครัวเรือน) เป็นคนที่มาจากแม่สะเรียง สำหรับร่างทรงเป็นตำแหน่งที่สืบทอดต่อกันมา คนปัจจุบันเป็นผู้หญิงสืบทอดมาจากทวด และเป็นคนที่สามของหมู่บ้าน เวลาเจ้าพ่อเข้าทรงจะมากับเจ้ากาบแก้ว เจ้ากาบคำ ซึ่งเป็นลูกชาย เจ้านมจันทาเป็นลูกสาว และเจ้าอินทนนท์ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงม้าให้เจ้าข้อมือเหล็กและเจ้าพ่อทุกองค์ โดยเจ้าแต่ละองค์จะมีร่างทรงของตนเอง

พิธีเลี้ยงเจ้าข้อมือเหล็กเป็นประเพณีของคนเมือง แต่กรรมการที่ดำเนินการ ก็ทำให้ทุกคนในหมู่บ้าน รวมทั้งคนกะเหรี่ยงเข้ามามีส่วนร่วม สำหรับปี 2546 นี้ มีการเก็บเงินซื้อไก่ 30 ตัว โดยเงินที่เหลือจะเก็บไว้เพื่อใช้ซื้อหมู ซึ่งใช้สำหรับเลี้ยงเจ้าพ่อสามปีครั้งสลับกับไก่ เมื่อผู้วิจัยถามรายละเอียดเกี่ยวกับการเลี้ยงเจ้าพ่อกับคนกะเหรี่ยงในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะไม่มีความรู้ว่าทำอะไร เพราะไม่ได้เข้าไปร่วม แต่จะร่วมบริจาคบ้านละ 10-20 บาท

ภาพที่ 9 หอ"เจ้าเมือง"ประจำหมู่บ้านแม่ด่าน

ภาพที่ 10 พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อข้อมือเหล็กของคนเมือง

ที่น่าสนใจคือที่หมู่บ้านแม่หละยางซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง ก็มีการเลี้ยงผีของหมู่บ้านที่หอผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งแยกจากหอผีของหมู่บ้านแม่หละไทย แต่ทั้งบ้านแม่หละไทยและแม่หละยางก็มีพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อโมกขละเหมือนกัน โดยผู้เฒ่ากะเหรี่ยงที่หมู่บ้านอธิบายว่า คำว่าโมกขละ ออกเสียง ม่อกะล่า เป็นภาษาปกากะญอ โดยคำว่าม่อ แปลว่า คาถา และกะล่า แปลว่า จำนวนหมื่น ซึ่งมีประวัติว่าเป็นผู้ที่มีฤทธิ์ และทำให้มนุษย์และวิญญาณสื่อสารกันได้ บริเวณรอยต่ออำเภอแม่ระมาดและท่าสองยาง มีภูเขาคือว่า ม่อกะล่าด้วย และเชื่อว่า เจ้าพ่อม่อกะล่าอยู่ที่นี่ แต่ลักษณะของการทำพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อโมกขละของคนเมืองบ้านแม่หละไทยกับคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางนั้นต่างกัน ของคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางคล้ายคลึงกับของคนกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่น ๆ โดยมีฮีโซ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นำทางศาสนาของหมู่บ้านที่สืบทอดตำแหน่งตามสายเลือด เป็นผู้นำในพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อซึ่งทำปีละสองครั้ง โดยแต่ละหลังคาเรือนจะสมทบไก่หนึ่งตัว เหล้าหนึ่งขวด โดยหลังจากสามปี จะมีการเลี้ยงด้วยหมูสลับหนึ่งปี โดยในวันทำพิธี ให้ไปที่หอได้เฉพาะผู้ชายที่เป็นสมาชิกในหมู่บ้านเท่านั้น ห้ามผู้หญิงและคนภายนอกเข้าไป เช่นเดียวกับที่ทำกันที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงบนดอย ซึ่งต่างจากของคนเมืองที่หมู่บ้านแม่หละไทยที่เวลาเลี้ยงทั้งผู้หญิงและผู้ชายจากหมู่บ้านอื่นสามารถเข้าไปร่วมพิธีได้ ที่บ้านแม่หละยางเมื่อทำการเซ่นไหว้ที่หอเจ้าพ่อเสร็จ ก็นำอาหารที่เหลือจากการเซ่นไหว้มากินกันต่ที่บ้านของฮีโซ และมีการขอหรือเรียกว่า อ้อหากัน

นอกจากการเลี้ยงเจ้าพ่อประจำปีแล้ว ชาวบ้านยังมาบนบานสานกล่าวเจ้าพ่ออยู่เป็นประจำ ฮีโซเล่าถึงปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อว่า ในช่วงที่มีการสู้รบกันในฝั่งพม่า นั้น ทางฮีโซได้ไปบนบานสานกล่าวให้เจ้าพ่อโมกขละช่วยปกป้องรักษาหมู่บ้านไม่ให้มีภัยอันตรายใด ซึ่งผลของการบนบานสานกล่าว ทำให้ช่วงที่มีการยิงกันนั้น ลูกกระสุนปืนต่าง ๆ ได้ข้ามไปมาบนหลังคาบ้าน แต่ไม่เคยตกลงกลางหมู่บ้านเลย บ้างที่ตกใกล้ ๆ บริเวณหมู่บ้าน หลังจากเหตุการณ์นั้นฮีโซเล่าว่า ก็ได้ทำพิธีแก้บน นอกจากนี้ ถ้าหากเกิดกรณีมีขู่ว่าหรือผู้หญิงท้องก่อนแต่ง เมื่อชาวบ้านล่วงรู้ ก็ต้องจัดการให้หญิงชายคู่ นั้น ไปขอขมาเจ้าพ่อโมกขละ โดยใช้หมู 1 ตัว และเหล้า 10 ขวด และต้องมาดำหัวฮีโซด้วย โดยใช้น้ำส้มป่อย 1 ชัน และเงินอีก 300 บาท

ศิลปะการแสดง

การที่คนติดต่อกัน ข้ามไปมาระหว่างเขตไทยกับเขตพม่า ทำให้ศิลปะการแสดงของคนกะเหรี่ยงบริเวณฝั่งน้ำเมยมีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับศิลปะการแสดงของคนกะเหรี่ยงที่อยู่บนพื้นที่สูงทางภาคเหนือ สิ่งที่เราเห็นคนกะเหรี่ยงในไทยทำ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการ"ทา" หรือการร้องโต้ตอบเพลงพื้นบ้านภาษากะเหรี่ยงในงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของพิธีกรรมและเป็นเรื่องของความบันเทิงด้วย ส่วนใหญ่ทำกันในงานปีใหม่ งานแต่งงาน และงานศพ ซึ่งในงานศพนั้น หนุ่มสาวจะ"ทา" กันทั้งคืนโดยเดินรอบศพและเครื่องบูชาต่าง ๆ ซึ่งวางไว้กลางบ้าน นอกจากนั้นจะมีการเป่าเขาควายเป็นบ้าง ดี

ห้องกลองและรำดาบเมื่อมีพิธีทางศาสนาบ้าง การเล่นเครื่องดนตรีที่เรียกว่าเตหน้า และการตีกลองกบ เพ็งเข้ามาทีหลัง โดยมีการเผยแพร่จากชุมชนกะเหรี่ยงบริเวณชายแดน

ศิลปะการแสดงที่ทำกันมากในเขตพม่าและต่อเนื่องมายังชุมชนกะเหรี่ยงเขตชายแดนฝั่งไทย ด้วยคือ การเล่นละครจำ³³ และการรำตง ซึ่งเป็นทั้งองค์ประกอบในพิธีทางศาสนาและเป็นเรื่องของความบันเทิงด้วย ชุมชนกะเหรี่ยงในฝั่งพม่าแทบกล่าวได้ว่าทุกชุมชนจะมีคนร้องรำสำหรับการเล่นละครจำ ซึ่งต้องมีการรำไหว้ครู และรำบทต่าง ๆ ก่อนที่จะเข้าสู่การเล่นละครจริง ๆ ดูเหมือนว่าเป็นกิจกรรมที่คนหนุ่มสาวเกือบทุกคนจะทำกัน ก่อนที่จะหยุดเมื่อมีครอบครัว รวมทั้งการรำตง ซึ่งกลุ่มหนุ่มสาวจะรำเมื่อมีพิธีทางศาสนา โดยมีการแต่งเพลงที่ใช้ร้องเองของหมู่บ้าน อีกทั้งมีการแข่งขันการรำตงระหว่างหมู่บ้านด้วย คณะละครจำจะมีการเดินตระเวนเล่นตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่เป็นช่วงฤดูแล้งหลังการเก็บเกี่ยว โดยในหมู่บ้านจะมีการเก็บเงินเพื่อมอบให้กับคณะละครที่ผ่านมาเล่น แม้จะไม่ได้มีการบอกล่วงหน้า แต่ถือเป็นเรื่องที่ดีที่คณะละครจำมาร้องรำอวยพรทำให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข

ป้าคนกะเหรี่ยงคนหนึ่งเล่าให้ฟังถึงการเริ่มเกิดขึ้นของละครจำว่า เกิดจากการที่มีขอทานออกเที่ยวขอเงินและข้าวสารตามหมู่บ้านต่าง ๆ ต่อมาจึงคิดว่าน่าจะมีการละเล่นนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งน่าจะคล้ายกับที่อินเดียที่มีการละเล่นเพื่อเป็นการทำบุญ โดยทั้งคนขอทานและคนให้ทานก็ถือว่าได้บุญทั้งนั้น

ละครจำที่ตระเวนเล่นในบริเวณพื้นที่พรมแดนน้ำเมยปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มาจากหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งพม่า หรือที่อพยพมาอยู่ในศูนย์อพยพ มีคนที่รำและเล่นละครเป็นอยู่ในหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งไทยอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากฝั่งพม่า ซึ่งบางคนมาอยู่ตั้งแต่พม่าเริ่มตีค่ายกะเหรี่ยงเคเอ็นยูปี 2527 คือกว่ายี่สิบปีมาแล้ว มีความพยายามของพระในวัดฝั่งไทยซึ่งเคยเล่นละครจำสมัยเด็ก อยากจะตั้งกลุ่มละครจำในฝั่งไทย แต่ก็ทำได้ยาก เพราะเยาวชนกะเหรี่ยงฝั่งไทยซึ่งเข้าสู่การศึกษาในระบบของประเทศไทยไม่ค่อยให้ความสนใจมาก ปัจจุบันก็ยังมีคณะละครจำข้ามฝั่งมาเล่นมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่สถานการณ์ เพราะคนยังให้ความสนใจโดยเฉพาะคนวัยกลางคนและที่มีอายุมากขึ้นไปแม้แต่ที่เป็นคนเมือง แต่การข้ามฝั่งมากก็ต้องถูกจำกัดลงโดยการตรวจเช็คของเจ้าหน้าที่ตำรวจทหารไทย

³³ ดูวัญจิวัน (2547) ในเรื่องความเป็นมา รายละเอียดของดนตรี องค์ประกอบและขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเล่นละคร "จำ"

ภาพที่ 11 รีดงในงานวัด

การใช้ภาษา

คนเมืองโยกย้ายเข้ามาอยู่ในถิ่นของคนกะเหรี่ยงซึ่งอยู่มาก่อน และอยู่เป็นจำนวนมากกว่า อีกทั้งในด้านการค้าขาย การจ้างและรับจ้างทำงานก็ต้องทำกับคนกะเหรี่ยง ทำให้คนเมืองเป็นฝ่ายปรับตัวหัดพูดภาษากะเหรี่ยง ซึ่งพบว่าคนที่มียุสลับปีขึ้นไป จะสามารถพูดภาษากะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี เพราะต้องใช้ในชีวิตประจำวันที่ได้พบปะกับคนกะเหรี่ยงทุกวัน ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับคนกะเหรี่ยงดั้งเดิมวัยกลางคนขึ้นที่พูดภาษาคำเมืองได้จะมีน้อยกว่า การผูกมิตรระหว่างคนเมืองกับคนกะเหรี่ยงตั้งแต่รุ่นพ่อและสานต่อมายังรุ่นลูก ทำให้มีการไปมาหาสู่กันเมื่อแต่ละฝ่ายมีการจัดงานทั้งงานบุญระดับหมู่บ้าน และงานในครอบครัว เมื่อวันทีผู้วิจัยไปเยี่ยมพ่อ คนกะเหรี่ยงที่ย้ายมาอยู่ในฝั่งไทยยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมานั้น พ่อและภรรยาพูดภาษาไทยกลางหรือคำเมืองไม่ได้เลย ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังคุยด้วยนั้น ก็มีแม่หลวง (ผู้ใหญ่บ้านหญิง) คนเมืองวัยกลางคน ซึ่งเป็นหลานของกำนันบ้านแม่ด้านที่พื่อสนิทสนมด้วย แวะมาเยี่ยม ผู้วิจัยรู้สึกถึงในความสามารถของผู้ใหญ่บ้านที่พูดภาษากะเหรี่ยงได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด แม่หลวงเอาขนมข้างมาให้พื่อทำแหวนให้ และมาหาซื้อรากต้นไม้ชนิดหนึ่ง พร้อมทั้งขอซื้อพระพุทธรูปเก่าในหมู่บ้าน แม่หลวงนั่งคุยคนเดียวเป็นส่วนใหญ่เป็นชั่วโมง เล่าเรื่องความฝัน และการทำนายนความฝันของตนเอง

สำหรับคนเมืองที่อยู่บริเวณบ้านท่าสองยาง และที่เข้าไปตั้งรกรากอยู่ที่บ้านใหม่ในเขตพม่า นอกจากพูดภาษากะเหรี่ยงแล้ว ยังพูดภาษาพม่าได้อีกด้วย เพราะแถบนี้จะอยู่ติดที่ราบของพม่ามากกว่าบริเวณอื่น การค้าวัวควายมักจะผ่านทางนี้ ซึ่งสะดวกกว่าบริเวณตอนใต้ลงมา เพราะมีภูเขาต่อน้อย ซึ่งเป็นภูเขาสูงใหญ่ ขวางกันอยู่ยากต่อการที่คนและวัวควายข้าม นอกจากนี้คนกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดนยังนิยมที่จะเดินทางไปยังเมืองใหญ่ ได้แก่เมืองย่างกุ้ง เมะละแหม่ง และพะอิ่น ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางความเจริญ และศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ที่โรงเรียนบ้านท่าสองยาง ยังมีการเปิดสอนภาษาพม่าให้เด็กนักเรียนด้วย

3.4 การจำแนกชาติพันธุ์

แม้ในพื้นที่จะมีกลไกที่ทำให้ความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์และระหว่างคนที่อยู่ในพื้นที่ต่างรัฐชาติมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เช่นในเรื่องของการแต่งงาน การร่วมพิธีทางศาสนา ฯลฯ แต่ไม่ได้หมายความว่าคนเมืองและคนกะเหรี่ยง และในหมู่คนกะเหรี่ยงด้วยกันจะไม่ตระหนักถึงความแตกต่างในความเป็นชาติพันธุ์และความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกันและกัน ถ้าถามถึงความแตกต่างกันในหมู่คนกะเหรี่ยงด้วยกัน อาจจะตอบได้ว่ามีความแตกต่างกันทางภาษาพูดที่แบ่งเป็นกะเหรี่ยงไป กับสะกอ หรือที่เรียกตัวเองว่า ไผ่ล่ง และ ปกาเกอญอ แต่สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเมยที่เผชิญกับสถานการณ์สู้รบเป็นเวลานาน มีการโยกย้ายหมู่บ้าน การอพยพเข้าออกหมู่บ้านหรือตามมาทำธุรกิจค้าขายในหมู่บ้านอื่นมีอยู่เสมอ จึงพบว่าในหลายหมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำเมย มีทั้งกะเหรี่ยงไป กับ สะกออยู่ปนกัน

ารแต่งกายของทั้งสองกลุ่มจะไม่ต่างกันคือส่วนใหญ่ชาวบ้านกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดนจะไม่สวมเสื้อผ้ากะเหรี่ยง ผู้หญิงจะใส่เสื้อกับผ้าถุงที่หาซื้อตามตลาดทั่วไป ส่วนผู้ชายส่วนใหญ่จะใส่เสื้อกับโสร่ง แตกต่างจากหมู่บ้านในที่สูงที่อยู่ลึกเข้าไปในเขตไทย ที่ดูจากแบบแผนการแต่งกายเช่นรูปแบบของการทอเสื้อของผู้หญิง หรือโครงสร้างและลักษณะของพิธีกรรมก็จะต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่ถ้าให้จำแนกว่า นอกจากภาษาที่พูดที่แตกต่างกันแล้ว มีอย่างอื่นที่ต่างกันอีกหรือไม่ คนกะเหรี่ยงสะกอในหมู่บ้านตะวออาจจะระบุว่าคนกะเหรี่ยงโปจะขยันขันแข็งกว่า ไม่อยู่เฉย จะหารายได้เพิ่มเติมด้วยการทำขนมขาย มีความสามารถพิเศษในการทำขนมเงินทั้งเอาไวกินและขาย ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าเนื่องจากกะเหรี่ยงโปในอดีตอยู่ใกล้ชิดกับคนมอญและรับเอาวัฒนธรรมของมอญมาส่วนหนึ่ง โดยที่คนมอญเรียกขนมเงินว่า “กะนอมเงิน” โดย “กะนอม” หมายถึงแบ่งที่เป็นเส้นและ “เงิน” แปลว่าต้มจนสุก อย่างไรก็ตาม การที่คนโปและสะกอมาอยู่ใกล้ชิดกัน ทำให้มีการปรับสำเนียงการพูดเพื่อให้มีภาษากลางสำหรับสื่อสารได้ ซึ่งทำให้คนกะเหรี่ยงสะกอ หรือ โป ที่อยู่ไกลจากชายแดนและเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยจะฟังสำเนียงการพูดของคนกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนค่อนข้างยาก เช่น ผู้ช่วยวิจัยสองคนที่เป็นกะเหรี่ยงโปจากอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน และกะเหรี่ยงสะกอจากอำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีปัญหาในการสื่อสาร เพราะพูดไปแล้วเขาจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง หรือไม่ค่อยเข้าใจ และเมื่อชาวบ้านพูดมาผู้ช่วยวิจัยก็จะพบปัญหาเช่นกัน ต่อเมื่อใช้เวลาอยู่กับชาวบ้านไปช่วงหนึ่งจึงเริ่มปรับให้สำเนียงหรือการใช้ศัพท์เป็นไปตามแบบชาวบ้าน จึงเริ่มสื่อสารกันได้ดีขึ้น

นอกจากนี้คนกะเหรี่ยงด้วยกันอาจจะจำแนกความแตกต่างระหว่างกันได้จากการเป็นคนกะเหรี่ยงดอย เป็น “ปกากะญอกะเจอ” หรือแยกเป็น “สองกะเจอ” หรือ “โปกะเจอ” กับ คนกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่ราบใกล้เมือง หรือ “สองปรี” หรือ “โปปรี” ซึ่งคนกะเหรี่ยงที่อยู่ภาคเหนือของประเทศไทยทั้งหมด และที่อยู่ในเขตพรมแดนแม่น้ำเมยทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออกซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาเกือบทั้งหมดถือว่าเป็นกะเหรี่ยงดอย ในขณะที่คนกะเหรี่ยงที่มาจากพื้นที่ราบทางตะวันตกของภูเขาตอนนี้อยู่ในรัฐกะเหรี่ยงทั้งหมดถือว่าเป็นกะเหรี่ยงที่ราบ การอยู่บนพื้นที่สูงกับอยู่ในพื้นที่ราบทำให้วิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ซึ่งในส่วนของคนที่อยู่บนพื้นที่สูงจะทำไร่มากกว่า และหากินกับป่ามากกว่า ในขณะที่คนที่อยู่พื้นที่ราบและใกล้แม่น้ำจะทำนาและหากินกับน้ำโดยการจับสัตว์น้ำและหาผักที่ขึ้นเองตามริมแม่น้ำมากกว่า อีกทั้งการอยู่บนพื้นที่สูงจะมีความสามารถในการสืบทอดดำรงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมได้มากกว่า เพราะไม่ค่อยได้อยู่ปะปนกับคนหลากหลายวัฒนธรรม ไม่ได้มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเอาวัฒนธรรมของผู้อื่น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คนกะเหรี่ยงที่อยู่บนพื้นที่สูงที่ไม่ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ยังดำรงวัฒนธรรมแบบเดิมไว้ได้หลายอย่าง เช่นในเรื่องของการแต่งกายที่ทอเองในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของคนกะเหรี่ยง ลักษณะของการสร้างบ้านเรือน หรือพิธีกรรมทั้งของครอบครัว ของหมู่บ้านและในไร่นา ภาพลักษณ์ของ “กะเหรี่ยงดอย” ในความคิดของทั้งกะเหรี่ยงในเมืองและของคนเมือง จะเป็นกลุ่มที่ถือว่า มี “อารยธรรม” น้อยกว่า “กะเหรี่ยงน้ำ” ซึ่งจะมีวิถีชีวิตที่เหมือนกันคนกลุ่มอื่นที่อยู่ที่ราบ และรับเอา

ศาสนาพุทธมานานแล้ว แต่ก็ถือว่าเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์และบริสุทธิ์มากกว่า ในขณะที่คนกะเหรี่ยงคอยก็จะมองว่ากะเหรี่ยงน้ำโดยเฉพาะที่อยู่ทางฝั่งพม่าไม่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองเท่าไร กล่าวคือในเรื่องของการแต่งตัวหรือเสื้อผ้าที่ใส่นั้น ชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ทางฝั่งพม่าไม่มีการทอผ้าส่วนใหญ่แล้วจะซื้อผ้าที่ทอแล้ว ซึ่งไม่เหมือนทางกะเหรี่ยงทางไทยที่ทอผ้าใส่เอง

อย่างไรก็ดีในปัจจุบัน ในความเป็นจริงกะเหรี่ยงคอย ก็มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยไปนับถือศาสนาหลักได้ทั้งศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ มีการเรียนหนังสือและไปทำงานนอกภาคเกษตรกันมากขึ้น เริ่มไม่ทอผ้าและสวมเสื้อผ้าที่บอกเอกลักษณ์ของความเป็นกะเหรี่ยง ทำให้ความแตกต่างกันในความเป็นจริงระหว่างกะเหรี่ยงคอย กับกะเหรี่ยงน้ำ เริ่มลดน้อยลง

ในทัศนะของคนเมือง และคนที่มิประสบการณ์ทำงานในพื้นที่ชายแดนมาเป็นเวลากว่า 20 ปี ก็เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคนกะเหรี่ยงที่อยู่มาแต่ดั้งเดิม กับคนกะเหรี่ยงที่โยกย้ายเข้ามาไปมาระหว่างสองฝั่งเมย และความแตกต่างระหว่างคนกะเหรี่ยง กับคน"ยาง" ซึ่งอยู่บนพื้นที่สูง ตามความเข้าใจของคนเมืองที่ให้ความเห็นบางคน บอกว่า 'ยาง' ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่อยู่บนคอยกับ'กะเหรี่ยง' ไม่ใช่กลุ่มเดียวกัน เพราะทั้งสองกลุ่มมีภาษาพูดที่แตกต่างกัน ซึ่งบางครั้ง 'คนยาง' ก็ไม่เข้าใจภาษาของกะเหรี่ยง เขาได้อ้างถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกะเหรี่ยงว่า แต่เดิมมีเชื้อสายพม่า และอพยพมาอยู่ฝั่งไทย คนเมืองยังบอกอีกว่า อุปนิสัยของคนยางและกะเหรี่ยงต่างกันมาก คนกะเหรี่ยงนั้นมีความสามารถในการแข่งขัน และทำมาหากินสูงกว่าคนยาง ผู้ชีวิต เด็ดเดี่ยว อาจจะเป็นเพราะไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีอาชีพที่แน่นอน ไม่มีสวัสดิการ ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐเท่าที่ควร ทำให้เมื่อมาอยู่หรือมารับจ้างที่ทางฝั่งไทย กะเหรี่ยงพวกนี้จะมีความขยันเป็นอย่างมาก ในขณะที่กะเหรี่ยงทางฝั่งไทยนั้นส่วนใหญ่แล้วก็มีที่ดินที่ทำกิน มีที่ไร่ ที่นา ได้รับการดูแลจากทางรัฐบาล ทำให้ไม่ค่อยที่จะหางานทำหรือรับจ้าง นอกจากนี้คนยางยังมีวิถีชีวิตติดกับธรรมชาติ รักสงบ ยึดยาด เสมอดันเสมอปลาย เหมาะกับงานนุ่มนวลมากกว่า เขามองว่า "คนยาง" ได้รับผลกระทบจากการสู้รบและผู้ลี้ภัย กล่าวคือ ในสายตาคนภายนอก "คนยาง" ถูกเหมารวมว่าเป็น"คนกะเหรี่ยง" ด้วยเหตุที่เขาไม่มีบัตรประชาชน สถานภาพของพวกเขาจึงกลายเป็นคนอพยพ และเมื่อไปทำงานรับจ้างก็มักจะได้อำนาจในอัตราที่ต่ำที่คนกะเหรี่ยงพม่าได้รับ คนเมืองมองว่า "คนยาง"ไม่มีบัตร เพราะอยู่คอย ห่างไกลจากส่วนราชการที่จะเข้าถึงได้

การจำแนกความแตกต่างที่ในหมู่คนกะเหรี่ยงเองเริ่มเห็นมากขึ้นทุกที ก็คือระหว่าง"คนกะเหรี่ยงไทย" กับ "คนกะเหรี่ยงพม่า" โดยคนกลุ่มหลัง อาจจะจำแนกออกได้เป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มที่อยู่ในหมู่บ้าน กับกลุ่มที่อยู่ในศูนย์อพยพ โดยการจำแนกจากความมั่นคงในที่ทำกิน โดยมองว่า "คนกะเหรี่ยงไทย" หมายถึง กระเหรี่ยงดั้งเดิมที่มาอยู่ก่อนหรือเป็นกะเหรี่ยงที่ย้ายเข้ามาโดยมีภูมิลำเนาในพื้นที่ที่อยู่ในเขตไทย กระเหรี่ยงส่วนนี้จะมีพื้นที่ดินในการประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา เป็นของตัวเอง โดยเป็นผู้ที่เริ่มในการบุกเบิกแผ้วถางพื้นที่ทำกินเป็นกลุ่มแรก หรือเป็นลูกหลานของผู้บุกเบิกกลุ่มนี้ ส่วน "คนกะเหรี่ยงใน

พม่า"หมายถึงกระเหรี่ยงที่อพยพโยกย้ายมาจากทางฝั่งพม่า เพื่อหนีการสู้รบ คนที่อยู่หมู่บ้านห่างไกล ไม่มีญาติพี่น้องแถบริมเมย ก็จะเข้าไปอยู่ในศูนย์อพยพ คนกลุ่มนี้จะไม่มียากินเลยจะทำงานเป็นลูกจ้างของพวกกระเหรี่ยงไทย และคนเมือง ส่วนผู้ที่อยู่หมู่บ้านริมเมยฝั่งพม่า ก็จะอพยพเข้ามาอยู่กับญาติพี่น้องหรือคนรู้จักในหมู่บ้านริมเมยฝั่งไทย กระเหรี่ยงส่วนนี้จะไม่ค่อยมีที่ดินในการทำกินเช่นกัน แต่เริ่มมีในภายหลังเมื่อได้แต่งงานกับคนดั้งเดิม หรือซื้อ หรือมีส่วนน้อยที่แผ้วถางเพิ่มเติม

มีบ้างที่เมื่อให้จำแนกความแตกต่าง จะจำแนกความแตกต่างของคนกระเหรี่ยงที่มีบัตรประชาชน และที่ไม่มี โดยคนกระเหรี่ยงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่อยู่ในศูนย์อพยพ จะเห็นว่าคนที่ไม่มีบัตร จะมีสิทธิเสรีภาพในการเดินทางและทำงานได้มากกว่า ในขณะที่คนไม่มีจะถูกจำกัดสิทธิตรงนี้ การมีบัตรประชาชน อาจจะไม่เชื่อมโยงกับความเป็นกระเหรี่ยงไทย หรือกระเหรี่ยงพม่าเท่าไรนัก เพราะพบว่า คนที่เป็นกระเหรี่ยงไทย จำนวนหนึ่งไม่มีบัตรประชาชน ในขณะที่คนที่มาจากพม่าบางคนก็มีเงินและช่องทางที่จะได้มาซึ่งบัตรประชาชน ซึ่งพบว่าถ้าหากมีเงินถึง 50,000 บาทก็สามารถทำบัตรได้ ซึ่งหลายคนก็ยอมหาเงินเพราะถือว่าเป็นการลงทุน ถ้าหากได้เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ก็สามารถหาเงินจำนวนนั้นกลับคืนได้ไม่ยาก

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมในเขตไทยระยะหลัง ทำให้ความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมที่คนรุ่นก่อนพัฒนาขึ้นจากการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนเมืองและคนกระเหรี่ยงทั้งสองฝั่งเมยในด้านการค้า และด้านศาสนาและวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นหนุ่มสาวได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน มุ่งทำงานรับใช้ภาครัฐหรือภาคอุตสาหกรรมและการบริการในตัวเมืองใหญ่ ซึมซับเอาวาทกรรมของรัฐที่มองคนกระเหรี่ยงในไทยในลักษณะของผู้ที่ล้าหลังและมีวิถีชีวิตที่"เป็นภัย"ต่อสังคมไทย เช่นเรื่องของการถูกกล่าวหาว่าทำไร่ ตัดไม้ทำลายป่าหรือเกี่ยวพันกับยาเสพติด คนหนุ่มสาวที่เป็นคนเมืองเริ่มพูดภาษากระเหรี่ยงไม่ได้ ทั้งเพราะไม่เห็นความสำคัญและไม่ได้ใช้ เพราะคนกระเหรี่ยงรุ่นหนุ่มสาวสามารถพูดภาษาไทยกลางได้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองและกระเหรี่ยงรุ่นหลังที่เปลี่ยนแปลงไป และที่สำคัญคือระบอบการเมืองแบบตัวแทนที่มีไปถึงระดับหมู่บ้านที่เข้มข้นและเกี่ยวพันกับผลประโยชน์จำนวนมากขึ้น ได้แก่ การเลือกตั้งสส. สจ. อบต. ฯ มีส่วนทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างคนเมืองและกระเหรี่ยง อาจพัฒนาเป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เพราะการหาเสียงโดยผู้แทนที่เป็นคนกระเหรี่ยงที่พยายามจะดึงคะแนนเสียงจากคนกระเหรี่ยง โดยพยายามตอกย้ำความเป็นกระเหรี่ยง การทำเพื่อคนกระเหรี่ยง การแย่งชิงตำแหน่งทางการเมืองระหว่างคนกระเหรี่ยงกับคนเมืองในพื้นที่สะท้อนให้เห็นจากคำพูดของภรรยาของผู้นำคนเมืองบ้านแม่หละไทยที่บ่นให้ผู้วิจัยฟังว่า เวลาเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด(สจ.) คนกระเหรี่ยงก็เลือกสจ.คนกระเหรี่ยง แต่เวลาคนกระเหรี่ยงได้เป็นสจ.ไม่เห็นไปฟังสจ.ของตนเลย กลับต้องมาพึ่งพาอาศัยผู้นำคนเมือง ก็เลยไม่รู้ไปเลือกสจ.คนกระเหรี่ยงทำไม ความขัดแย้งในลักษณะของการทะเลาะวิวาทระหว่างวัยรุ่นคนเมืองและวัยรุ่นกระเหรี่ยงในหมู่บ้านที่อยู่

ใกล้ชิดกันเช่น แม่หละไทยและแม่หละยางเริ่มมีให้เห็น ในขณะที่คนรุ่นเก่าบอกว่าไม่เคยเกิด คนวัยกลางคนเล่าให้ผู้ช่วยวิจัยฟังว่า มีเรื่องจะตีกันหลายครั้ง เมื่อมีงานที่ทางการจัดขึ้น เช่น งาน"ประชาชนเข้มแข็งเอาชนะยาเสพติด" ที่จัดขึ้นในวันพืชมงคล 2546 วัยรุ่นบ้านแม่หละไทยยกพวกจะมาขกต๋อยคนบ้านแม่หละ แต่ทางอบต. มาบอกให้กลับไปจึงไม่มีเรื่องอะไร เหตุผลของการทะเลาะวิวาท คนเล่าบอกว่า เป็นเพราะคนเมืองรังเกียจคนกะเหรี่ยง แต่ที่ผู้วิจัยคิดว่าน่าสนใจก็คือ ภายหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่คนเมืองบ้านแม่หละไทยไปมีเรื่องกับทหารที่มาประจำอยู่ในพื้นที่ คนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางก็ไปช่วย ทำให้ถูกทหารขกต๋อยเอาด้วย

3.5 บทสรุป

จากการบรรยายข้างต้นและจากการสำรวจลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนรวม 358 ครัวเรือนใน 5 หมู่บ้านในอำเภอท่าสองยาง ได้แก่ บ้านท่าสองยาง แม่หละยาง แม่หละไทย แม่หละคี และแม่หละโพคี ในปี 2546-47 (แสดงตัวเลขตามตารางในภาคผนวกที่ 1) มีข้อค้นพบโดยสรุปดังนี้

ในด้านการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านที่อยู่ริมแม่น้ำเมยจะมีผู้คนหลายหลายชาติพันธุ์ และมีภูมิลำเนาเดิมมาจากหลากหลายสถานที่ เช่น บ้านแม่ด่าน แม่หละไทย เป็นหมู่บ้านคนเมืองเป็นส่วนใหญ่แต่มีคนกะเหรี่ยงทั้งสะกอและโปปนอยู่ด้วย ขณะที่บ้านแม่หละยางและท่าสองยาง มีคนกะเหรี่ยงเป็นส่วนใหญ่แต่ก็มีคนเมืองปนอยู่ นอกจากนี้คนไทยจากภาคอื่น ๆ ก็ได้เข้ามาอาศัยอยู่จากการเข้ามารับราชการหรือทำธุรกิจ ทำมาหากิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เคเอ็นยูคุมพื้นที่และมีการค้าตลาดมืดและการทำไม้ที่รุ่งเรือง สำหรับหมู่บ้านที่อยู่บนที่สูงที่ห่างจากน้ำเมย ได้แก่บ้านแม่หละคีและแม่หละโพคินั้น จะมีการอยู่ปะปนของคนหลายชาติพันธุ์น้อยกว่า ส่วนใหญ่จะเป็นคนกะเหรี่ยงที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมเป็นหลัก

ในเรื่องการทำมาหากิน การโยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้ของคนเมืองในระยะเริ่มต้นเหตุผลสำคัญหนึ่งคือเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีลำห้วยไหลผ่าน สามารถบุกเบิกที่นาได้ ประกอบกับอยู่ใกล้แม่น้ำเมยและมีป่าเขาล้อมรอบทำให้มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการดำรงชีพ นอกจากนั้นก็เป็นบริเวณที่มีเส้นทางการค้าผ่าน ทำให้คนในชุมชนเองสามารถเปิดร้านค้ารับซื้อและขายของให้พ่อค้าที่เดินทางผ่าน หรือเป็นพ่อค้าเองได้ อาชีพของคนในชุมชนบริเวณพรมแดนนี้ จึงมีทั้งทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย และเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ คนกลุ่มแรกที่มาอยู่จะมีที่นาเป็นของตัวเอง แต่เมื่อลูกหลานมีอาชีพประจำและมีรายได้จากการทำธุรกิจค้าขาย ก็อาจจะขายนาให้แก่คนที่เข้ามาใหม่หรือให้คนอื่นเช่า การที่คนหลังไหลเข้ามาอยู่มากในช่วงหลังเนื่องจากกรณีภัยสงคราม (ร้อยละ 38 ของครัวเรือนย้ายมาอยู่เพราะหนีภัยสงคราม) ทำให้ที่นามีไม่เพียงพอจากการสำรวจพบว่า ผู้ที่มีที่นามีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของครัวเรือนที่สำรวจทั้งหมด แต่มากกว่าครึ่งหนึ่งทำไร่ ซึ่งพบว่า บางครัวเรือนข้ามไปทำไร่และไปหาของป่าในฝั่งพม่า และต้องเสี่ยงต่อการถูกกับระเบิดหรือถูกกอง

กำลังฉายไฉ่ฉายหนึ่งจับตัวเรียกค่าไถ่ คนส่วนหนึ่งมีอาชีพรับจ้าง ซึ่งรวมถึงการจ้างงานในไร่ นา การขับรถประจำทาง ฯลฯ ในเรื่องการเลี้ยงวัวพบว่าหมู่บ้านที่อยู่บนที่สูงได้แก่แม่หละคีและแม่หละโพคินั้นเลี้ยงมากกว่าหมู่บ้านที่อยู่ริมน้ำเมย ซึ่งไม่มีพื้นที่เลี้ยง ในอดีตชาวบ้านสามารถเอาวัวข้ามไปเลี้ยงฝั่งพม่าซึ่งมีทุ่งหญ้าค่อนข้างกว้างได้ แต่หลังจากที่มีการสู้รบกันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านไม่ได้เอาวัวข้ามไปแล้ว ทำให้การเลี้ยงวัวมีน้อยลง แต่มีบางคนใช้วิธีจ้างให้คนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าเลี้ยงให้

ในเรื่องความสัมพันธ์ข้ามฝั่งเมย มีอยู่หลายรูปแบบ การไปเยี่ยมญาติ ยังเป็นเหตุผลของครัวเรือนส่วนใหญ่เมื่อถามถึงเหตุผลของการข้ามฝั่งเมย รองลงมาคือการไปเที่ยว ซึ่งรวมถึงการไปร่วมงานบุญหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยชุมชนอีกฝั่งน้ำเมย นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องของการไปเยี่ยมเพื่อนหรือคนรู้จักและไปทำธุรกิจ เช่น ซื้อวัวควาย ความไม่ปลอดภัยจากสถานการณ์การสู้รบ และความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย อาจจะทำให้การเดินทางข้ามฝั่งเมยและการเดินทางโดยรถยนต์จากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่งโดยใช้ถนนเลียบริมชายแดนมีความไม่สะดวก แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะรู้สถานการณ์ว่าควรจะไปหรือไม่ควรจะไปเมื่อไหร่ และควรจะไปทางใด การที่มีคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าอพยพมาอยู่ฝั่งไทยกว่าแสนคนนั้น ยังเป็นการขยายความสัมพันธ์ของคนกะเหรี่ยงทั้งฝั่งไทยและฝั่งพม่าและระหว่างคนกะเหรี่ยงและคนเมือง ในรูปของการแต่งงาน การจ้างแรงงาน ฯลฯ ทำให้ความเคลื่อนไหวของคนและสิ่งของระหว่างศูนย์อพยพกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงฝั่งไทยและฝั่งพม่า กลับมีมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของชุมชนและผู้คนในพื้นที่พรมแดนน้ำเมยมีลักษณะเฉพาะ ในขณะที่เดียวกันก็มีการปรับเปลี่ยนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในพื้นที่ ลักษณะเฉพาะลักษณะแรกได้แก่ การที่คนในหมู่บ้านริมน้ำเมยฝั่งไทยประมาณครึ่งหนึ่งพูดได้หลายภาษา เพราะการที่คนเมืองย้ายเข้ามาอยู่ในดินแดนที่คนกะเหรี่ยงเป็นคนส่วนใหญ่ และต้องทำการค้าขายกับคนกะเหรี่ยงนั้น ทำให้คนเมืองที่นี่โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่มาแต่ดั้งเดิม ส่วนใหญ่จะพูดภาษากะเหรี่ยงได้ ในขณะที่คนกะเหรี่ยงที่ทำงานอยู่ใกล้ชิดกับคนเมืองก็พูดคำเมืองได้ หรือคนกะเหรี่ยงรุ่นใหม่เข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยก็เริ่มพูดภาษาไทยได้ด้วย นอกจากนั้น คนกะเหรี่ยงที่เดินทางไปมาเพื่อค้าขายกับคนพม่าในบริเวณที่ราบในรัฐกะเหรี่ยงไม่น้อยที่พูดภาษาพม่าได้ ลักษณะที่สอง การปฏิบัติทางศาสนาและศิลปะการแสดงของคนกะเหรี่ยงบริเวณพรมแดนจะต่างจากคนกะเหรี่ยงที่อยู่พื้นที่สูงในเขตแดนไทย การเคลื่อนไหวของผู้คนข้ามชายแดนทำให้นำเอาวัฒนธรรมจากที่แห่งหนึ่งมาใช้ในที่แห่งหนึ่งได้อย่างหลากหลาย ลักษณะที่สาม สถานการณ์การสู้รมีกองกำลังหลายฝ่ายในฝั่งพม่าและความเข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่ฝั่งไทย ทำให้ชาวบ้านโดยทั่วไปจะมีลักษณะที่ต้องระแวงระวัง คอยศึกษาสถานการณ์ หาช่องทางที่หลุดพ้นจากการควบคุมของรัฐและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ และที่สำคัญคือไม่ไว้วางใจใครง่าย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนแปลกหน้าที่มาจากภายนอก เพราะการเปิดเผยความจริงในบางเรื่องอาจจะทำให้ตนเป็นอันตรายได้ ลักษณะ

สุดท้าย การที่มีผู้โยกย้ายหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านจำนวนมาก ในช่วงเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้ผู้ที่ไม่มีบัตรประชาชนมีอยู่มากกว่าที่พบในหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่ไกลจากเขตแดน ในขณะที่การได้มาซึ่งบัตรประชาชนหรือบัตรอื่นที่อำนวยความสะดวกให้แก่การเดินทางและการทำงาน เป็นเรื่องของกำลังทรัพย์และช่องทาง ทำให้มีข้อสรุปว่าสุดท้ายแล้ว เส้นเขตแดนที่รัฐไทยต้องการให้มีผลในการแบ่งคนที่ป็นสัญชาติไทยและสัญชาติอื่น ๆ ออกจากกันอย่างชัดเจน แท้ที่จริงแล้วเป็นไปแทบไม่ได้เลยในสภาพที่ชาวบ้านทั้งกะเหรี่ยงและคนเมืองได้สร้างความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ มาเป็นเวลายาวนาน และมีความเคลื่อนไหวและสร้างความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ข้ามชายแดนอยู่ตลอดเวลา

ภาพที่12 เอาอาหารไปร่วมทำบุญ

บทที่ 4

การค้าข้ามฝั่งเมย

ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 พื้นที่พรมแดนแม่น้ำเมยเป็นพื้นที่ทางผ่านที่พ่อค้าจากรัฐทางเหนือเดินทางเพื่อมาค้าขายสินค้าที่เมืองเมาะละแหม่งซึ่งเป็นตลาดที่อังกฤษพัฒนาขึ้น เมื่อยึดครองตอนล่างของพม่าเป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี 2369 การโยกย้ายของคนเมืองเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ไม่นานหลังจากนั้น ส่วนหนึ่งก็เนื่องจากเห็นศักยภาพในด้านทำการค้า นอกจากเหตุผลเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำและป่า ในบริเวณนี้ สินค้าที่สำคัญที่ค้าขายสมัยนั้นคือวัวควาย ผลผลิตจากป่า และสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งหลายชนิดยังมีการค้าขายจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่ทิศทางของการเคลื่อนไหวของสินค้าอาจจะกลับกัน นั่นคือแทนที่จะเป็นการส่งวัวควายไปขายที่เมาะละแหม่งเหมือนเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมากลับกลายเป็นการขนวัวควายออกจากพม่ามาขายในเขตของไทย นอกจากสินค้านี้แล้วแล้วยังมีการค้าขายไม้และการค้าแรงงานข้ามแดนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้

ความพยายามควบคุมการค้าข้ามแดนของรัฐมีมาตั้งแต่ยุคที่ปกครองด้วยกษัตริย์ แต่การเดินทางที่ใช้เวลานาน และการที่รัฐไม่ได้มีกลไกการบริหารที่ซับซ้อน ทำให้การควบคุมในรูปของการเก็บภาษีเป็นไปอย่างไม่ซับซ้อนมากนัก เช่น ในกรณีการค้าวัวระหว่างรัฐลำพูนกับเมาะละแหม่ง จะมีการเก็บภาษีวัวต่อหัวที่ด่านเดียวก่อนที่วัวจะข้ามแดนไป การค้าระยะสั้นระหว่างหมู่บ้านสองฝั่งน้ำเมยไม่ปรากฏว่ามีด่านตรวจและเก็บภาษีแต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงพื้นที่พรมแดนเป็นพื้นที่รัฐกันชนด้วยการสนับสนุนของรัฐไทยในช่วงปี 2510-2530 ทำให้การค้าขายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าไม้ วัว และสินค้าอุปโภคบริโภครุ่งเรืองมาก มาถึงยุคปัจจุบันที่รัฐบาลพม่าเข้ามาคุมชายแดนได้มากขึ้น และทั้งรัฐไทยและรัฐพม่าพยายามจะให้การค้าเป็นไปตามช่องทางในระบบ เพื่อจะได้เก็บภาษีได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และให้ผลประโยชน์ตกแก่รัฐหรือกลุ่มคนที่รัฐส่งเสริมแทนที่จะเป็นกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ

บทนี้บรรยายลักษณะและพัฒนาการของการค้าสินค้าที่สำคัญบริเวณพรมแดนนี้ 4 ประเภท ได้แก่ วัว ไม้ แรงงาน และสินค้าอุปโภคบริโภค โดยพิจารณาโอกาสและอุปสรรคของการค้าที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจและรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุค

4.1 การค้าวัว

คนเมืองส่วนหนึ่งที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านริมฝั่งน้ำเมยเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้วเช่น เป็นพ่อค้าวัว ซึ่งเดินทางไปซื้อวัวจากเชียงใหม่ ลำพูนเพื่อนำไปขายทางฝั่งพม่า การค้ามีมาจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ตามที่อาจารย์ทอง ศิริวงษ์³⁴ บันทึกไว้ว่า

...ประชาชนที่บ้านท่าสองยางเดินทางติดต่อค้าขายกับฝั่งพม่าเป็นประจำในสมัยนั้น การเดินทางเข้าไปต้องมีหนังสือเดินทางติดตัวไป เข้าใจว่าคงเป็นหนังสือผ่านด่านไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายพม่า ระบุวันไปและวันกลับ การซื้อขายใช้เงินอินเดียเป็นพื้น พ่อค้าจากฝั่งพม่าขนชาติตองสู่นาบของมาขายที่บ้านท่าสองยาง และบ้านแม่ต๋านเป็นประจำ ...และที่บ้านท่าสองยางนี้ เมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง คนไทยจากเชียงใหม่ แม่สะเรียง ลำพูน ลำปาง นำวัวฝูงไปขายให้แก่พม่า ต้องผ่านด่านที่นี่ เสียค่าด่านตัวละ 5-10 สตางค์...ในระหว่างสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ก็ไม่มีการค้าขายหรือติดต่อแต่ประการใด

หลังสงครามโลกครั้งที่สองน่าจะจะเป็นจุดเปลี่ยนผันที่สำคัญ เพราะดูเหมือนไม่มีการเดินทางนำวัวจากทางเหนือมาขายแก่พม่า ตรงกันข้ามคนเมืองในพื้นที่เริ่มพูดถึงการไปหาซื้อวัวควายบริเวณที่ราบของพม่าเพื่อเอามาขาย เป็นไปได้ว่าระบบการค้าโดยการเดินทางไกลเริ่มยุติลง ชูสิทธิ์(2545: 70) อธิบายถึงการยุติลงของพ่อค้าวัวต่าง อันเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคมทางบก โดยการสร้างถนนที่เชื่อมจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือเข้าด้วยกัน ที่เริ่มทำตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับอำเภอหลังจากนั้น

ลักษณะของกระบวนการค้าวัวตั้งแต่การไปซื้อจากฝั่งพม่าและนำมาขายในฝั่งไทย มีหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบดั้งเดิมที่พ่อค้าจากฝั่งไทยเดินทางไปซื้อเองและนำมาขายเอง ซึ่งจะเดินทางไปกันทีละ 2-3 คน ดังเช่นลุงคนกะเหรี่ยงบ้านแม่หละยางที่เล่าว่า บางทีเดินทางไปกับคนเมืองบ้านแม่หละไทยที่รู้จักกันดี โดยไปซื้อบริเวณเมืองแลงบวย ซึ่งเป็นบริเวณที่ราบในรัฐกะเหรี่ยงของพม่า เมื่อได้วัวมาก็ขายให้กับพ่อค้าที่มาซื้อที่หมู่บ้าน หรือนำไปขายตามที่ต่าง ๆ ที่ใกล้ที่สุดคือขายให้คนเมืองในหมู่บ้านแม่หละไทยเองที่สนใจจะซื้อเอาไปขายต่อ หรือนำไปขายที่หมู่บ้านแม่จะเรอ อำเภอแม่ระมาดบ้าง หมู่บ้านในเขตอำเภออมก๋อยบ้าง หรือเดินไปทางอำเภอฮอด และขายที่ตลาดในเชียงใหม่ พ่อค้าที่จะไปหาซื้อวัวจะใช้วิธีระดมเงินทุนจากญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน

รูปแบบที่สอง พ่อค้าจากฝั่งพม่า เอาวัวมาขายที่ชายแดนฝั่งไทย โดยกลุ่มพ่อค้าคนกลางฝั่งไทยที่เข้าห็นกับพ่อค้าคนกลางฝั่งพม่ารับซื้อวัวจากพ่อค้าจากฝั่งพม่า แล้วขายต่อให้กลุ่มพ่อค้าไทยจากแม่สอดหรือที่อื่นๆ ซึ่งจะนำรถสิบล้อหรือหกล้อมาบรรทุกเอาไป หรือขายให้แก่กลุ่มเกษตรกรที่ต้องการวัวเพื่อนำไปเลี้ยงเพื่อการขยายพันธุ์

³⁴ “ประวัติแม่ต๋านในอดีต แก้ไขเพิ่มเติม” 2544 เอกสารอัดสำเนา เขียนโดยอาจารย์ทอง ศิริวงษ์

รูปแบบที่สาม พ่อค้าคนกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณชายแดน ทำหน้าที่เป็นคนกลางรับติดต่อซื้อขาย วัวจากคนกะเหรี่ยงที่อยู่หมู่บ้านริมเมยฝั่งพม่า ซึ่งจะไปหาซื้อวัวอีกทอดหนึ่ง โดยผู้ที่สั่งซื้อจะเป็น นายทุนหรือในภาษาคำเมืองทั่วไปเรียกว่า "พ่อเลี้ยง"

โดยทั่วไปแล้ว การค้าวัวข้ามน้ำเมยโดยนับตั้งแต่การซื้อครั้งแรกถึงการขาย จะผ่านพ่อค้าคนกลาง อย่างน้อย 3-4 ทอด วัวจึงจะถึงผู้ซื้อในฝั่งไทยหรือถึงตลาดวัว หรือ กาดวัว เช่น ที่พักวัวตามหมู่บ้านบริเวณริมน้ำเมยฝั่งไทย เช่น แม่สุ แม่สลิด หนองบัว แม่สลิดน้อย หรือที่บ้านแม่ปะ ซึ่งเป็นตลาดกลางและตลาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดตากในการซื้อขายวัวในเขตชายแดนไทย-พม่า ของจังหวัดตาก

การติดต่อซื้อขายข้ามชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบที่หนึ่งและที่สามนั้น จะอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเชื่อถือซึ่งกันและกันระหว่างคนที่ซื้อและขาย หรือในกรณีของนายทุนที่มาสั่งซื้อกับคนกลาง จะมีความสัมพันธ์กันต่อเนื่องมานาน และมีลักษณะของการอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน เช่น ในกรณีของลุงสอนซึ่งเป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยงและคนเมืองบ้านแม่ตะวอ ที่จะเป็นคนติดต่อซื้อวัวควายให้ "พ่อเลี้ยง" คนเมืองที่อยู่แม่สะเรียง ลุงสอนจะไปติดต่อคนกะเหรี่ยงหรือคนเมืองที่อยู่บ้านใหม่ ฝั่งพม่าให้หาซื้อวัว แล้วนำมาส่งให้ การที่ลุงสอนทำงานให้ "พ่อเลี้ยง" มาเป็นเวลานาน จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดราวกับญาติ พ่อเลี้ยงจะไม่ได้มาติดต่อเฉพาะเรื่องค้าขายเท่านั้น แต่ยังมาร่วมงานสังคมในหมู่บ้าน เช่น งานแต่งงาน งานบุญ งานศพ เป็นต้น จนเป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในหมู่บ้านว่าเป็นคนมีน้ำใจ ส่วนลุงสอนเองก็เช่นกัน รู้จักพ่อเลี้ยงและครอบครัวของพ่อเลี้ยงเป็นอย่างดี ถ้าได้ไปในเมืองก็จะแวะไปนอนที่บ้าน หรือที่เล่าให้ฟังว่า เมื่อลูกชายเรียนจบที่เชียงใหม่ ทั้งครอบครัวก็ไปร่วมงานรับปริญญา และได้พักที่บ้านพักของพ่อเลี้ยงที่สร้างทิ้งไว้ที่เชียงใหม่ด้วย

กลุ่มพ่อค้าวัวโดยส่วนใหญ่มักเป็นชาวกะเหรี่ยง เพราะสามารถเดินทางข้ามแดนไปมา และติดต่อซื้อขายกับคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าได้สะดวก ในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นคนที่มีความสัมพันธ์อันดีกับคนเมือง ในเรื่องการตลาด เพราะผู้ที่มาซื้อจะเป็นคนเมือง พบว่าทุกหมู่บ้านจะมีพ่อค้าวัวคนกะเหรี่ยงอย่างน้อย 3-4 คน แต่พ่อค้าที่เก่งในการทำการค้าในพื้นที่อีกกลุ่มคือกลุ่มคนบังกลาเทศหรือที่เรียกกันทั่วไปในภาษาปากกะเหรี่ยงว่ากะลาฐ พบว่า พ่อค้าชาวกะลาฐมีเครือข่ายเชื่อมโยงกันของความเป็นมุสลิมทำให้มีการช่วยเหลือกันในการค้าทั้งกลุ่มที่อยู่ในพม่าเอง และกลุ่มกะลาฐที่อยู่ในพื้นที่ต่างๆของไทย เช่น แม่สอด แม่दान แม่สลิด ซึ่งเมื่อคนมุสลิมอยู่ที่ไหน ก็มักจะสร้างชุมชนการค้าและตลาดขึ้น

สำหรับกลุ่มพ่อค้าชาวพม่าจะมาไม่ถึงฝั่งไทย มาไกลที่สุดถึงฝั่งตะวันตกของภูเขา "ตอนอ" กลุ่มพ่อค้าพม่าจะไม่นิยมข้ามฝั่งไทย มักขายวัวควายให้ชาวกะเหรี่ยงหรือกะลาฐ การไม่ข้ามอาจจะเป็นไปได้ว่า ไม่มีเครือข่ายคนพม่าในบริเวณชุมชนที่ไม่ใช่เมียวดี จากแม่สอด ขึ้นมายังบ้านหนองบัว

แม่อุสุ แม่ตะวอ ไม่ค่อยมีชาวพม่าอาศัยอยู่ ทำให้ไม่มีความมั่นใจในการทำธุรกิจในฝั่งไทยซึ่งต้องผ่านเขตอิทธิพลของกะเหรี่ยง

ก่อนที่ค่ายของกองกำลังกะเหรี่ยงที่นำโดยเคเอ็นยู จะถูกตีแตกทุกค่ายในปี 2538 นั้น บ้านแม่ตะวอเป็นเมืองท่าด่านเก็บภาษีของทางราชการไทย และชายแดนฝั่งพม่าเป็นด่านเก็บภาษีของทหารกะเหรี่ยงเคเอ็นยู ซึ่งเริ่มตั้งด่านในปี 2517³⁵ ซึ่งภาษีวัวก็เป็นรายได้หลักรายได้หนึ่ง แต่หลังจากที่ทหารกะเหรี่ยงพุทธเข้ายึดพื้นที่ด่านเก็บภาษีวัวได้ รัฐบาลพม่าให้ทหารกะเหรี่ยงพุทธเก็บภาษีต่างๆ ได้ตามชายแดน เพื่อเป็นรายได้ของทหาร ชาวบ้านตามชายแดนจึงต้องเสียภาษีวัว ไม้ และการเดินทางในรูปแบบของหนังสือเดินทาง (Passport) คือผู้ที่เดินทางเข้าออกจะต้องประทับตราลงในหนังสือเดินทางเสียก่อน ต่อมารัฐบาลพม่าสั่งให้ปิดด่านค้าวัวเมื่อประมาณปี 2542 มานี้เอง แต่รัฐบาลไทยไม่ได้สั่งห้ามการปิดด่านทำให้วัวขาดแคลนและราคาแพงขึ้น โดยเมื่อกลางปี 2546 ราคาตกตัวละหนึ่งหมื่นกว่าบาท ดังนั้นจึงมีชาวบ้านกะเหรี่ยงทั้งสองฝั่งลักลอบค้าขายวัว โดยเปลี่ยนเส้นทางจากท่าสองยาง มาที่บ้านแม่สลิด และจุดอื่นๆ ตามชายแดน ว่ากันว่า การค้าวัวในช่วงนี้ต้องระวังกลุ่มทหารดีเคบีเอ เพราะถ้าถูกจับได้ อาจถูกยึดตัวจนหมด รวมทั้งตัวเจ้าของต้องถูกจับด้วย ดังนั้นชาวบ้านที่ทำการค้าในช่วงนี้ต้องมีเพื่อนเป็นทหาร และได้รับความไว้วางใจมากพอสมควร หากใครมีญาติพี่น้อง หรือเส้นสายกับทหารดีเคบีเอก็จะได้วัวผ่านด่านได้ง่ายมากขึ้น

ในส่วนของการใช้จ่ายรายทางต่อการค้าวัว 1 ตัวนั้น พ่อค้าวัวแจกแจงรายการแบบประมาณการ ดังต่อไปนี้

ค่าลงทุนซื้อวัว 1 ตัว เป็นเงิน 9,000 บาท

ค่าใช้จ่าย

1. ค่าภาษีต่อตัวเมื่อมีการซื้อขายที่บ้านเกษตรกร	120 บาท
2. ค่าขนส่ง	140 บาท
3. ค่าภาษีครั้งที่ 2 ที่จ่ายให้กลุ่มดีเคบีเอ	320 บาท
4. ค่าอาหารของคนที่ขนโคต่อ 1 รอบถึงฝั่งไทย	400 บาท
5. ค่าข้ามน้ำ จ่ายเป็นเงินให้กลุ่มดีเคบีเอ	500 บาท
6. ค่าขึ้นฝั่งไทย จ่ายให้กลุ่มเคเอ็นยู	50 บาท
7. ค่าภาษีที่ฝั่งไทย จ่ายที่แม่สลด ตัวละ	400 บาท
รวมค่าซื้อวัวและค่าใช้จ่ายทั้งหมดประมาณ	10,900 บาท

³⁵ แม่ตะวอถือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญจุดหนึ่ง เพราะการข้ามน้ำมายังฝั่งพม่าบริเวณอื่นจะต้องข้ามภูเขาต่อนือ ซึ่งทอดยาวขนานกับน้ำเมย แต่ถ้าไปจากบ้านแม่ตะวอจะมีช่องทางระหว่างหุบเขาที่ทำให้เดินผ่านไปยังเขตที่ราบของพม่าได้ง่าย

ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นทำให้ราคาวัวที่มาจากฝั่งไทยราคาเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นไปได้ที่จะขายไม่ได้ตามราคารันั้น และต้องขายต่ำกว่าทุน การที่ราคาวัวอาจจะลดเนื่องจากการนำวัวเข้ามาต้องผ่านเขตทุกันดารทำให้วัวได้รับบาดเจ็บ วัวผสมลง วัวกินอาหารต่างประเทศ เช่นอยู่ในพม่า วัวอาจจะได้กินกากถั่ว กินกากงา แต่มาถึงฝั่งไทยอาหารดังกล่าวไม่มี ทำให้วัวผสมลง โอกาสที่อ้วนขึ้นสมบูรณ์ขึ้นในเวลาไม่นานเกิดขึ้นไม่ได้ และการขาดทุนเนื่องจากวัว ตายและภาษีที่ถูกเก็บซ้ำซ้อนจากทหารดีเคบีเอที่ อยู่หลายจุด และจากทหารพม่า ในปัจจุบันนี้มีชาวกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าที่ค้าวัว ควายขาดทุนไปเยอะ บางคนไม่กล้ากลับบ้าน และเกษตรกรในพื้นที่ที่ลงทุนให้พ่อค้าเอาเงินไปซื้อวัวควายก็ไม่สามารถได้เงินคืน เพราะขาดทุนมาก

นอกจากปัญหาการเก็บภาษีแล้ว ปัจจุบันพบว่าการเดินทางนำวัวควายผ่านเขตที่เคยสู้รบก็มีอันตรายจากความเป็นไปได้ของการเหยียดถูกกับระเบิด ดังที่มีพ่อค้าที่นำเอาวัวควายมาส่งให้ตามคำสั่งของพ่อค้าฝั่งไทยเคยโดนจนาชาขาดไปบ้างแล้ว ปัจจุบันทางดีเคบีเอห้ามการนำวัว ควายเข้าหรือออก แต่สำหรับสัตว์ชนิดอื่นให้นำออกมาได้ เช่น แพะ และอาหารสำหรับบริโภค อุปโภคต่างๆ สามารถนำเข้าฝั่งพม่าได้

ภาพที่ 13 วัวกับป้ายบริเวณท่าข้ามฝั่งเมย

4.2 การสัมปทานและค่าไม้

พื้นที่ลุ่มน้ำสาละวินและบางส่วนของลุ่มน้ำเมยที่มีไม้สักขึ้นอยู่จำนวนมาก เป็นพื้นที่ที่อังกฤษเห็นความสำคัญในเรื่องผลประโยชน์ของการค้าไม้ หลังจากที่ยังคงยึดครองบางส่วนของประเทศพม่าได้ในปี 2369 ก็เริ่มทำข้อตกลงตัดไม้สักจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเมยกับรัฐบาลไทย และเริ่มมีข้อพิพาทกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ยังควบคุมพื้นที่ทางตะวันตกของแม่น้ำสาละวินอยู่ โดยเจ้ากาวิโลรสสมัยนั้น อ้างสิทธิดินแดน โดยใช้ความสัมพันธ์กับหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่อยู่บริเวณนั้น แต่อังกฤษโต้แย้งว่าแม่น้ำสาละวินควรเป็นเขตแดนธรรมชาติที่ดีที่สุด เมื่ออังกฤษยึดครองพม่าตอนล่างได้ทั้งหมดหลังจากเอาชนะสงครามกับพม่าครั้งที่สองในปี 2395 ก็เริ่มสัมปทานป่าไม้สักแถบลุ่มน้ำสาละวินกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จนปี 2417 เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จึงสูญเสียกรรมสิทธิ์ในป่าไม้สัก จากการทำข้อตกลงเชียงใหม่ปี 2417 (Chiang Mai Treaty of 1874)³⁶

การให้สัมปทานป่าไม้โดยรัฐไทยมีมาโดยตลอด จากยุคสมัยของบริษัทอังกฤษ เป็นบริษัทคนไทยโดยสัมปทานแต่ละแห่งให้เวลา 30 ปี ในระยะหลัง เมื่อมีการพัฒนาถนนที่เลียบชายแดน ก็เริ่มมีการเปิดให้นักธุรกิจไทยสัมปทานทำไม้ในบริเวณอำเภอท่าสองยาง อีกทั้งข้ามไปทำสัมปทานป่าไม้ในเขตพม่าในยุคที่กองกำลังกะเหรี่ยงของเคเอ็นยูคุมพื้นที่อยู่ โดยพบว่าในปี 2527 กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูให้สัมปทานโรงเลื่อยถึง 65 โรง ซึ่งมีนักธุรกิจไทย สิงคโปร์และมาเลเซียเป็นเจ้าของ ในช่วงปี 2532-2536 พื้นที่ที่กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูให้สัมปทานทำไม้ครอบคลุม 18,800 ตารางกิโลเมตร (ดู Bryant 1996)

เมื่อรัฐบาลไทยยกเลิกการสัมปทานป่าไม้ทั้งหมดในประเทศไทย หลังจากการเกิดน้ำป่าไหลหลากท่วมหมู่บ้านในภาคใต้ ในปี 2532 การสัมปทานป่าไม้มุ่งทำในประเทศเพื่อนบ้าน ในปีเดียวกันกับที่มีการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธซึ่งในขณะนั้นมีตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกก็ได้ไปเยือนพม่าเพื่อเจรจาเรื่องการสัมปทานประมงและป่าไม้ ซึ่งทำให้รัฐบาลพม่าเมื่อปรับเปลี่ยนการปกครองและนโยบายเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2531 ก็เริ่มให้สัมปทานกับบริษัทคนไทยโดยตรง พบว่าบริษัทคนไทยหลายสิบบริษัทเข้าไปทำไม้เรียงรายตามบริเวณชายแดนตั้งแต่เขตตรงกันข้ามกับจังหวัดเชียงรายจนถึงตรงข้ามจังหวัดระนอง แต่เนื่องจากบางเขตที่เข้าไปสัมปทานในช่วงนั้นยังเป็นเขตที่เคเอ็นยูยังคุมได้ ทำให้บริษัทคนไทยต้องเสียภาษีให้กับทั้งรัฐบาลพม่าและเคเอ็นยู หรือไม่ก็แลกเปลี่ยนกับการตัดไม้เพิ่มเติม ต่อมาในปี 2535 รัฐบาลพม่าได้เลิกให้สัมปทานโดยตรงกับบริษัทคนไทย เพราะรู้ว่าเคเอ็นยูยังคงได้รับผลประโยชน์เหมือนเดิม เมื่อมีการรบกักรุนแรงมากขึ้นในปี 2537 ทำให้กองกำลัง

³⁶ ดูรายละเอียดการสูญเสียดินแดนฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวินให้แก่อังกฤษในปี 2435 ใน Charan (1987) และ สนธิสัญญาเชียงใหม่ใน Ratanaporn (1989)

กะเหรี่ยงเคเอ็นยูเสียฐานที่มั่นมอเนอรปลอวซึ่งเป็นที่ตั้งรัฐบาลกอลูเล และค่ายใหญ่เช่นค่ายคอมูร่า การให้สัมปทานป่าไม้แก่นักธุรกิจไทยในเขตพม่าหยุดชะงักลง

ในระยะตั้งแต่ปี 2536 ถึง ปี 2541 นี่เองที่มีการตัดไม้ในไทยแล้วอ้างว่าเป็นการตัดไม้ในผืนพม่า ที่เป็นชาวดัง เป็นที่รู้จักในกรณีการทุจริต"ไม้สาละวิน" หรือการตัดไม้ไทยแต่นำไป"สวมใส่ธง"

เบื้องหลังการทุจริตเรื่องไม้สาละวินตามที่ลงในหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มีนาคม 2541 ประมวลได้ว่า

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2541 นายประวิติ ถนัดคำ รองอธิบดีกรมป่าไม้ ได้นำเงินจำนวน 5 ล้านบาท บรรจุใส่กล่อง อ้างว่าเพื่อนำเงินมาบริจาคสมทบโครงการไทยช่วยไทย แต่นายกฯ ขวนขวาย ไม่รับเงินบริจาคจำนวนดังกล่าว ตำรวจสันนิษฐานว่า เงินจำนวนนี้ต้องเกี่ยวข้องกับตำแหน่งรองอธิบดีกรมป่าไม้ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบบริเวณอุทยานแห่งชาติสาละวิน เมื่อสืบสาวเรื่องต่อไป พบการลักลอบตัดไม้ขนาดใหญ่ที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน โดยใช้กลยุทธ์ในการหลอกลวงว่าเป็นไม้สัมปทานจากผืนพม่าโดยตัดไม้ที่อุทยานฯ และใช้วิธีชักลากลงที่แม่น้ำสาละวิน แล้วล่องไปที่ จุด "ทุมวอยทะ" ซึ่งเป็นเขตทหารกะเหรี่ยงพุทธและทหารพม่าทางผืนพม่า ตรงข้ามระหว่างจุดสบเมย และแม่สามแลบ เพื่อเปลี่ยนไม้สัญชาติไทยเป็นสัญชาติพม่า โดยทำการประทับตราและทำหนังสือยืนยันจากพม่า ไม้ดีตราพม่ามีจำนวนหลายหมื่นท่อน

จากนั้นในปี 2538 พล.ท.เชมชาติ นิตสิริ เจ้าของบริษัทสกาปี ได้ขอให้เปิดด่านชั่วคราวเพื่อนำไม้ที่เคยทำสัมปทานในพม่าเข้ามาในเขตไทย ซึ่งก็มีการเปิดด่านชั่วคราว ในปี 2539 ได้ทำเรื่องขออีกครั้งในสมัยที่นายบรรหาร ศิลปอาชาเป็นรัฐมนตรีมหาดไทย ซึ่งอนุมัติให้นำเข้าในไทยได้ ที่จุด บ้านแม่สามแลบ อ.สบเมย และจุดบ้านประตูเมือง อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ในปี 2540 ตำรวจจับกุมไม้เถื่อนในเขตป่าสาละวินได้เป็นจำนวนถึง 13,000 ท่อน ซึ่งมีตราประทับถูกต้องตามกฎหมาย แต่ตำรวจชี้ชัดว่าพบหลักฐานว่าเป็นไม้เถื่อน

จากการสืบสาวไปถึงกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น กลุ่มเจ้าหน้าที่ราชการ กลุ่มพ่อค้านายทุน กลุ่มผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น และกลุ่มทหารกะเหรี่ยงทั้งกองกำลังกะเหรี่ยงพุทธ กองกำลังกะเหรี่ยงอิสระ และกองกำลังทหารพม่าที่คุมบริเวณชายแดน พบว่า ในส่วนของเจ้าหน้าที่ราชการ นายทวีศักดิ์ กัณหา ตำรวจประจำสถานีตำรวจภูธร อำเภอแม่สะเรียง รับหน้าที่เป็นสายลับของทหาร ได้ส่งบัญชีรายชื่อกลุ่มโค่นป่าสาละวินให้นายกฯ ขวน ซึ่งต่อมานายทวีศักดิ์ ได้รับโทรศัพท์ข่มขู่ ต้องระมัดระวังตัวตลอดเวลา นายทุนค้าไม้ที่มีประวัติค้าไม้บริเวณนี้มานานได้แก่ พ่อเลี้ยงสม จันทรกระจำว เจ้าของบริษัท เอสทีบี และนายบุญชู ตริทอง อดีตส.ส. ลำปาง เจ้าของบริษัทสินเทคโน ออกมาปฏิเสธความเกี่ยวข้อง บอกว่าไม่ใช่เรื่องที่จะทำได้ง่าย ๆ เพราะบริเวณผืนพม่า มีกลุ่มกะเหรี่ยงหลายกลุ่ม รวมทั้งกลุ่มอื่น ๆ ถ้าหากมีความสัมพันธ์และความสนิทสนมไม่มากพอ จะไม่สามารถทำได้ ในส่วนของกลุ่มกะเหรี่ยงอิสระ นายพลโบเมียะผู้นำของกลุ่ม ก็ได้ออกมาปฏิเสธการเกี่ยวข้องกับการตัดไม้ไทยและดีตราพม่าครั้งนี้ ประณามว่าเป็นการทำลายชาติ

และว่าบริเวณที่เกิดเหตุกองกำลังกะเหรี่ยงอิสระไม่ได้ยึดครองอีกต่อไป แต่เป็นกลุ่มทหาร
กะเหรี่ยงพุทธและทหารพม่า ซึ่งทำการค้าไม้อยู่ (มติชน 17-23 ก.พ. 2541)

แม้พ่อเลี้ยงสมจะปฏิเสธ แต่หนังสือพิมพ์ได้ลงประวัติที่แสดงให้เห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ
เหตุการณ์ครั้งนี้

พ่อเลี้ยงสมอายุ 73 ปี (ในปี 2541) ตั้งบริษัททำไม้ปี 2527 และเริ่มรุ่งเรืองขึ้นในปี 2532-2535 ซึ่ง
เป็นช่วงที่ได้รับสัมปทานทำไม้ และไม้ที่สัมปทานระยะทาง 200 กิโลเมตรตามชายแดนไทย-พม่า
นั้น พ่อเลี้ยงสมเป็นคนจัดการนำออกทั้งหมด เพราะเป็นคนที่สามารถเจรจากับกะเหรี่ยงได้ ครั้ง
หนึ่ง บุญชู ตรีทอง เคยเข้าไปทำไม้ ถูกกะเหรี่ยงโจมตีทั้งคนและเครื่องมือ ต้องขอพ่อเลี้ยงสมมา
เจรจา (มติชน 19 ก.พ. 2541)

ในขณะเดียวกันพ่อเลี้ยงสมก็มีเส้นสายความสัมพันธ์กับนายทหาร ดังรายงานข่าวว่า “มี
หุ้นส่วนเป็นถึงนายทหารระดับพันโทประจำกองทัพบกและยังมีความสนิทสนมเป็นการส่วนตัวกับ
พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ อดีตประธานรสช.” (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 22-28 ก.พ. 2541 หน้า 13)

ในช่วงที่มีการลักลอบตัดไม้ในไทยและนำไป “ใส่ใส่” ในเขตพม่า นั้น ผลประโยชน์ส่วนใหญ่
ได้แก่นายทุนที่จ้างตัดและขายไม้ และตำรวจทหารที่ได้ผลประโยชน์ค่าไม้ผ่านทาง โดยหนังสือพิมพ์
รายงานข่าวว่า พบบัญชีรายรับรายจ่ายระบุถึงการจ่ายเงินให้ข้าราชการ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ตำรวจ และนักข่าวท้องถิ่นประมาณสองล้านบาทต่อเดือน (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 1-
7 มีนาคม 2541) ข่าวว่าในช่วง 2537-2541 มีการตัดไม้ตลอดเวลา ว่ากันว่าทหารพม่าได้ค่าคุ้มครอง
และค่าอนุมัติไม้ขึ้นฝั่งพม่าตาม (ปริมาตรของพม่า) ละ 1,000 บาท กลุ่มกะเหรี่ยงพุทธได้ตามละ 500
บาท ลูกจ้างตัดไม้ส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงอพยพ ได้ค่าจ้างต้นละ 1,000 บาท ส่วนหนึ่งที่มีช้างซึ่งจะ
รับจ้างในช่วงที่มีการขนส่ง ชาวบ้านกะเหรี่ยงชายแดนแถบบ้านแม่ตะวอได้ประโยชน์จากการรับจ้าง
วิ่งไม้ โดยขับเรือล่องไม้จากสาละวินและนำมาวางไว้ที่บ้านแม่ตะวอและแม่ต๋าน ทำติดต่อกันเป็นเวลา
หลายปี จนชาวบ้านรายได้ดีและสามารถสะสมเงินซื้อที่ดินได้ นอกจากชาวบ้านกะเหรี่ยงชายแดนแล้ว
ยังมีคนต่างถิ่นที่เข้ามาทำการค้าไม้ในบริเวณนี้ด้วย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ยึดอาชีพค้าไม้ตามชายแดนไทย
มาตลอด

ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ไม้สาละวินปี 2541 ทางรัฐบาลสั่งห้ามการขนไม้ออกจากบริเวณ แต่ยังมี
ความพยายามลักลอบตัดไม้ในวิธีการต่าง ๆ เช่น กลางปี 2547 มีข่าวพบไม้สักถูกขนไปยังจังหวัด
อยุธยา มีการสอบสวนในพื้นที่ ปรากฏว่ามีการตัดไม้สักในที่ดินบริเวณตำบลแม่อุสุ อำเภอกำแพงแสน
โดยมีการเปลี่ยนเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดินจากเดิมเป็นนส. 2 ให้เป็น นส. 3 ซึ่งทำให้สามารถตัดไม้สักจาก
ที่ดินแปลงที่มีนส. 3 นั้นได้ โดยเวลาตัดก็ตัดเกินจากแปลงนั้น ภรรยาผู้ว่าราชการจังหวัดถูกสอบสวน
พัวพัน เพราะมีตำแหน่งเป็นเจ้าหน้าที่ธุรการในกรมป่าไม้

4.3 การค้าแรงงาน

ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม การค้า และการบริการซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยว ทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังปี 2530 จนถึงช่วงที่มีวิกฤตเศรษฐกิจเริ่มในปี 2540 ในขณะที่พม่าปิดประเทศในช่วงที่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบ"สังคมนิยมตามวิถีทางของพม่า" (ช่วงปี 2505-2531) ตลาดแรงงานของประเทศไทยที่ใหญ่และมีค่าแรงสูงกว่า ทำให้คนกะเหรี่ยงจากรัฐกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ติดกับเขตแดนไทยพากันเข้ามาทำงานในประเทศไทยเมื่อกว่าสิบปีมาแล้ว โดยเริ่มมาในสมัยที่ทางการไทยยังไม่ตรวจสอบเรื่องแรงงานต่างด้าวอย่างเข้มงวด และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เด่นชัด

เมื่อผู้วิจัยเดินทางไปรัฐกะเหรี่ยงครั้งแรกในเดือนตุลาคม ปี 2545 พบคนวัยกลางคนและคนหนุ่มสาวชาวกะเหรี่ยงที่หมู่บ้านชานเมืองพะอานที่พูดภาษาไทยได้หลายคนเพราะเคยไปทำงานในประเทศไทย โดยพะอานเป็นเมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยง อยู่ห่างจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตากประมาณ 200 กิโลเมตร ชาวบ้านบอกว่าจากพะอานไปซื้อของที่อำเภอแม่สอดใช้เวลาไปกลับได้ภายในหนึ่งวัน ผู้วิจัยบันทึกบรรยากาศของการพบปะกับคนกะเหรี่ยงที่พูดภาษาไทยได้ดีที่พบที่หมู่บ้านแห่งนี้ไว้ว่า

ผ่านวัดของกะเหรี่ยงอีกวัดหนึ่งที่กำลังมีพิธีทอดกฐิน หนุ่มกะเหรี่ยงคนหนึ่งบอกเราว่าเป็นกะเหรี่ยงสกอร์ พอเราถามว่าเป็น ปกาเกอญอ ละซิ เขาบอกว่าไม่ใช่ ถ้าเรียก ปกาเกอญอ มีอีกกลุ่ม ภาษาพูดต่างกันเล็กน้อย และอยู่ห่างออกไปจากเมือง (พูดง่าย ๆ ว่าเป็นคนบ้านนอกกว่าเขา) เราไปยืนดูรำตง ที่หนุ่มสาวแต่ละหมู่บ้านที่ใส่ชุดกะเหรี่ยง โปกหัว สีสดใสสวยงาม มารำในวัดประชันกัน พอชาวบ้านรู้ว่าเรามาจากประเทศไทย ก็มีคนหนุ่มสาว เริ่มเข้ามายกมือ "สวัสดีค่ะ สวัสดีครับ" หนุ่ม ๆ สาว ๆ เหล่านี้เคยไปรับจ้างอยู่เมืองไทยมาคนละหลายปี พูดภาษาไทยกลางได้ค่อนข้างดี ไปทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในฟาร์มกุ่มบ้าง ในโรงงานบ้าง เป็นคนทำงานบ้านบ้าง และหลายคนเพิ่งกลับมาในระยะ 2-3 ปีมานี้ ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลไทยเริ่มจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว และเข้มงวดมากขึ้น เราถามว่าอยากกลับไปอีกหรือเปล่า เขาบอกว่า ยากแล้ว ไปทำงานในไทยก็ต้องเสียเงินมากเหมือนกันประมาณ 7-8 พันบาทจึงจะได้ไป และก็ถูกจับมาก ตำรวจเอาเงินเอาทองไป แต่ก็ยังบอกว่า "คนไทยใจดี" กลุ่มที่เคยไปทำงานในเมืองไทยนี้ จะมีเอกลักษณ์ตรงที่ใส่สร้อยทองเส้นใหญ่ ๆ และเปิดเสื้อโชว์ เสื้อผ้าก็ดูจะทันสมัยตามแฟชั่นในตลาด ผู้ชายใส่กางเกงยีนส์ ซึ่งพบเห็นได้น้อยในพม่า

สาว ๆ ขวนขึ้นไปที่วิหาร ที่มีคนนั่งนอนกันอยู่เต็ม ไปไหว้เจ้าอาวาส ซึ่งกำลังนั่งคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านวัยกลางคน เคยไปทำงานอยู่เมืองไทยตั้งแต่ตอนอายุ 17 ปี ทำงานอยู่ที่กรุงเทพฯ บ้าง นครสวรรค์บ้าง เป็นเวลา 10 กว่าปี จึงกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านได้ 8 ปี พอกลับมาไม่นานก็ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้เงินเดือนเดือนละ 8000 จ๊ิด (ประมาณ 350 บาท) บอกว่าชาวบ้านไปทำงานเมืองไทยกันมาก เพราะที่นี่ไม่มีงานอะไรให้ทำ

ผู้วิจัยไปประเทศพม่าครั้งที่สองเมื่อเดือนเมษายน 2546 คราวนี้ไปที่วัดอะลังสะยาที่เมืองสะเทิมซึ่งอยู่ติดกับรัฐกะเหรี่ยงไม่ไกลจากเมืองพะอันมากนัก วัดนี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนกะเหรี่ยงในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกะเหรี่ยงที่นับถือพุทธและมีความศรัทธาต่อครูบาศรีวิชัย ครูบาขาวปี และครูบาวงศ์ เพราะที่วัดนี้มีแนวทางปฏิบัติคล้ายคลึงกับของครูบา คือมีการสร้างเจดีย์และสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนามากมาย กินมังสวิริติ และเคร่งครัดในเรื่องการวิปัสสนากรรมฐาน ที่นี้ก็เจอคนกะเหรี่ยงที่พูดภาษาไทยได้เพราะเคยมาทำงานในประเทศไทย แต่ปัจจุบัน หลวงพ่อเจ้าอาวาสเรียกตัวให้กลับมาช่วยงาน คราวนี้เช่นกัน ที่วัดตองกาเร ชานเมืองพะอัน เจ้าอาวาสซึ่งเป็นกะเหรี่ยงโปมีชื่อเสียงมาก เคยมาจำวัดอยู่ในประเทศไทย ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดคนหนึ่งพูดภาษาไทยได้คล่องแคล่ว เพราะมาอยู่ที่อำเภอแม่สอดหลายปี มีบัตรคนพม่าพลัดถิ่น (บัตรสีชมพู) ลูกสาวเรียนจบสถาบันราชภัฏ และทำงานอยู่กรุงเทพฯ

เมื่อผู้วิจัยไปที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงที่เมืองตองอู รัฐพะโค เมื่อมกราคม 2547 ก็ยังไปพบคนกะเหรี่ยงที่เคยมาทำงานในเมืองไทย ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าจะมาไกลถึงขนาดนั้น เพราะตองอูอยู่เกือบใจกลางของพม่าตอนล่างห่างไกลจากชายแดนและภาคกลางของไทยซึ่งเป็นแหล่งงานขนาดใหญ่ สอบถามปรากฏว่า เป็นคนกะเหรี่ยงที่มาจากพื้นที่รัฐกะเหรี่ยง แต่มาแต่งงานที่หมู่บ้านที่ผู้วิจัยเข้าไป และพอดีเป็นช่วงที่เจ้านายให้พักได้ ก็เลยกลับมา ปีหนึ่งได้กลับมาบ้านประมาณหนึ่งเดือน ทำงานกับร้านทำขนมไหว้พระจันทร์ที่กรุงเทพฯ ทำมาหลายปีแล้ว บอกว่าเจ้านายใจดี ตอนหลังจึงได้ชวนหลานๆ ไปทำงานด้วยกันอีกหลายคน ผู้วิจัยถามว่า ทำงานวันละกี่ชั่วโมง เขาตอบว่าวันละ 24 ชั่วโมง ขยายความว่าทำหน้าที่ติดรถไปส่งขนมตามจังหวัดรอบนอก จึงนอนไปบนรถ การเดินทางไปคราวนี้ ยังพบพี่น้องสองสาว เปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าที่ในเมืองพะอัน คนหนึ่งเรียนจบระดับปริญญาตรี พูดภาษาอังกฤษและภาษาไทยได้ดี มีประสบการณ์ไปทำงานโรงงานทอผ้าที่ประเทศไทย แต่กลับมาระยะหนึ่งแล้ว ที่พบอีกคน ก็เคยมาทำงานบ้าน แต่ปัจจุบันเปิดร้านอาหารที่ชานเมืองพะอันเช่นกัน บอกว่าอยู่เมืองไทยดี อยากไปอีก แต่พอกลับมาแต่งงานมีลูกแล้ว ก็เลยกลับไปยาก

หมู่บ้านที่ยิ่งใกล้ชายแดน ยิ่งพบว่ามีคนกะเหรี่ยงไปทำงานที่เมืองไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อำเภอแม่สอด ผู้วิจัยเห็นวัยรุ่นกลุ่มใหญ่ ลางานจากอำเภอแม่สอดกลับมาเพื่อมาร่วมงานแต่งงานของเพื่อนและญาติ ซึ่งต้องกลับมาทำพิธีของคนกะเหรี่ยงโปที่มีลักษณะเฉพาะที่เจดีย์ไม่ไกลจากตัวเมืองพะอันมากนัก

คนที่มีประสบการณ์ที่ดีกับคนไทยและเมืองไทย ส่วนใหญ่น่าจะเป็นคนที่มาทำงานในช่วงก่อนปี 2540 ซึ่งทางการไทยยังไม่เข้มงวดในการตรวจจับมากนัก ในช่วงนี้คนจำนวนไม่น้อยที่มาทำงานเก็บเงินได้และนำไปลงทุนในกิจการส่วนตัวเช่น ร้านอาหารและร้านตัดเย็บเสื้อผ้า แต่คนจำนวนหนึ่ง ก็มีประสบการณ์ที่เลวร้าย เช่น กรณีที่พบสาวกะเหรี่ยงที่ไปทำงานรับจ้างดูแลร้านและเลี้ยงลูกให้

เจ้าของร้านเป็นเวลาถึง 5 ปี โดยไม่เคยได้เงินเลย จนเจ็บป่วยต้องขอกลับบ้าน กรณีถูกจับ ถูกรีดไถ ฯลฯ นอกจากกรณีที่ต้องเสียชีวิตก่อนที่จะได้ไปทำงาน ดังข่าวที่พบเจอได้ในหน้าหนังสือพิมพ์ เช่น กรณีการชนคนเข้าไปทำงานโดยให้อนอนในรถปิคอัพและเอาของเข้าทับจนตายไปหลายคน กรณีการพบศพลอยน้ำเมย 16 ศพ ที่คนในท้องที่ทราบ ว่า เกิดจากการที่นายหน้าไม่สามารถพาผ่านด่านได้ แต่เอาเงินเขามาแล้ว เมื่อเขาทวงเงิน ก็เลยลงไปฆ่า³⁷

การเกิดการสู้รบระหว่างกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูกับทหารรัฐบาลพม่าตั้งแต่ปี 2527 ก่อให้เกิดการหลั่งไหลของคนกะเหรี่ยงที่ได้รับผลกระทบของการสู้รบเข้ามาอยู่ในฝั่งไทย เกิดเป็นศูนย์อพยพเรียงรายตามแนวชายแดน และเริ่มมีจำนวนมากขึ้นหลังจากฐานที่มั่นและค่ายใหญ่ของกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูแตกเมื่อปี 2538 คนกะเหรี่ยงที่หนีภัยมารุ่นแรก ๆ ในช่วงแรกที่เข้ามาโดยที่ทางการยังไม่เข้มงวดมากนัก ก็ออกไปรับจ้างบริเวณใกล้ ๆ ศูนย์อพยพ ต่อมาถูกนายหน้าชักนำไปทำงานที่อื่น³⁸ จึงเริ่มทยอยกันออกไปทำงานที่กรุงเทพฯ และตามจังหวัดต่าง ๆ ในระยะที่เริ่มเข้มงวด และให้มีการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวมาตั้งแต่ปี 2544 การเดินทางออกนอกพื้นที่เริ่มมีความยากลำบากมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเดินทางโดยรถประจำทางสายตาก-แม่สอด-แม่สะเรียง จะมีด่านตำรวจ ทหาร คอยตรวจเช็คบัตรประชาชนอยู่ตลอดเวลา ถ้าพบว่ามีใครไม่มีบัตรประชาชนก็จะให้ลงจากรถ แต่กระนั้นก็ตามยังมีคนในศูนย์อพยพที่ลักลอบออกไปทำงานที่อำเภอแม่สอด และที่จังหวัดอื่น ๆ โดยใช้เส้นทางเดินข้ามภูเขาเช่นไปทางเขตอำเภอแม่สะเรียง หรือทางอำเภอลี้ เมื่อพ้นเขตจังหวัดตาก ก็ถือว่าค่อนข้างปลอดภัย เพราะพื้นที่อื่นไม่มีการตรวจค้นอย่างเข้มงวด

ขบวนการลักลอบเอาแรงงานของคน"ต่างด้าว" เข้ามาทำงานในประเทศไทย เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าเกี่ยวพันกับผลประโยชน์ และมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งนายหน้า และเจ้าหน้าที่ราชการหลายหน่วยงานหลายระดับ แม้จะมีการเข้มงวดอย่างไร แต่กระบวนกรส่งออกแรงงานเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ทางกองกำลังตชด. จะตามจับเป็นครั้งคราว โดยเดินตามในเส้นทางที่แรงงานใช้เดิน ตชด. คนหนึ่งเล่าว่า บางกลุ่มพากันมาเป็นร้อย เพื่อนำไปส่งยังโรงงาน ชนคนที่เขาหนึ่งได้เงินกันเป็นล้าน

ในพื้นที่ที่ศึกษา เมื่อปลายปี 2546 มีกรณีผู้หญิงคนเมืองวัยกลางคนถูกฆ่าตาย และเอาศพทิ้งไว้ในที่ลับตาคน อีก 2-3 วันจึงพบศพ ตำรวจสงสัยว่าลูกจ้างซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่าเป็นผู้ทำ เพราะหลังเกิดเหตุหนึ่งวัน ลูกจ้างลากลับไป แต่คนใกล้ชิดกับผู้ตาย ยังสงสัยว่าไม่น่าจะใช่ลูกจ้าง ซึ่งอายุเพียง 14 ปี เพราะถ้าทำไม่น่าจะทำคนเดียว เพราะฆ่าแล้วต้องอุ้มผู้ตายซึ่งร่างใหญ่พอสมควรข้ามกำแพงไปทิ้งอีกด้าน อีกทั้งในระยะ 15 ปีที่ผ่านมา แถบนี้จะไม่มีการลักจ้างทำร้ายนายจ้าง เพราะถ้า

³⁷ คุยกับลุงสม(ชื่อสมมุติ) 22 สิงหาคม 2546

³⁸ ดูกฤตยา และพรสุข (2540)

ลูกจ้างทำรายน้ายจ้างหนักกลับไป กองกำลังทางฝั่งพม่า ซึ่งปัจจุบันเป็นกองกำลังกะเหรี่ยงดีเคบีเอนั้น จะลงโทษอย่างรุนแรงให้ เพราะกลัวว่า ทางฝั่งไทยจะปิดด่าน ซึ่งมีผลทำให้ฝั่งพม่าต้องอดอยาก คน ไกล่จิบบอกว่ามีคนเห็นรถปิคอัพมาจอด และมีคนแต่งชุดดำสองคนลงมา และที่สำคัญอาจจะเกี่ยวพัน กับการที่ผู้ตายทำธุรกิจนายหน้าส่งแรงงานจากฝั่งพม่า ซึ่งที่ผ่านมา ส่งคนเป็นจำนวนมาก ให้ไปเดิน ขึ้นภูเขาบริเวณที่ไม่มีด้านตรวจ ได้ค่าส่งคนละ 3,000 บาท ส่งตามจำนวนที่มีคนส่งเข้ามา

ตามระเบียบแล้ว ผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพไม่สามารถจะออกมาทำงานรับจ้างภายนอกศูนย์ฯ ได้ แต่ในทางปฏิบัติ ไม่ได้มีการตรวจจับผู้ที่ลักลอบออกไปทำงาน ศูนย์อพยพฯ ไม่ได้มีรั้วรอบขอบชิด ผู้คนสามารถจะออกไปทางไหนก็ได้ แม้ทางองค์กรต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์กรเอกชนระหว่าง ประเทศจะให้การเลี้ยงดูผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพทั้งในเรื่องอาหาร ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย แต่สิ่งที่ให้ก็ จะเป็นขั้นพื้นฐานที่สุด เช่น มีข้าว กะปิ พริก เกลือเท่านั้น ดังนั้นคนในศูนย์ฯ จึงออกมาหางานทำเพื่อ เอาเงินมาปรับปรุงความเป็นอยู่ทั้งเรื่องอาหารการกินและเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ

การที่มีแรงงานราคาถูก และมีเงินทุนเข้ามาในรูปของกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งกองทุนเงินล้าน ประกอบกับถนนคอนกรีตตลอดสายจากอำเภอท่าสองยางไปอำเภอแม่สอด ทำให้มีการขยายการปลูก พืชเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์³⁹ คนที่อยู่ดั้งเดิมแรงงานขาดแคลน เพราะ ลูกหลานไปเรียนและไปทำงานที่อื่นกันมาก แรงงานอพยพทั้งที่อยู่ในศูนย์ฯ และนอกศูนย์ฯ จึงเข้ามา ทดแทน โดยคนในหมู่บ้านที่ต้องการจ้างแรงงานเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่อาศัยในศูนย์ฯ จะต้องขอ อนุญาตจากทางราชการที่ดูแลศูนย์ฯ ก่อน นอกจากการจ้างแรงงานผู้หนีภัยที่อยู่ตามหมู่บ้านหรือศูนย์ อพยพฯ แล้ว ยังมีแรงงานซึ่งเป็นคนจากฝั่งพม่าเช่นกันที่อยู่อาศัยในบ้านของทั้งคนกะเหรี่ยงและคน เมืองที่อยู่มาแต่เดิม ในลักษณะของการอุปถัมภ์ คือมีหน้าที่คอยช่วยทำงานด้านต่าง ๆ และอยู่กินใน บ้าน สำหรับเด็กบางที่ก็ส่งให้เรียนหนังสือด้วย ซึ่งบางคนก็อยู่มานานตั้งแต่อพยพเข้ามาแต่แรก

เนื่องจากแรงงานคนอพยพมีจำนวนมาก และถือว่าเป็นคนจากพม่าซึ่งปกติในประเทศ พม่าก็จ้างกันด้วยค่าจ้างที่ถูก เพราะฉะนั้นอัตราค่าจ้างที่จ้างกันในพื้นที่จึงไม่ได้เป็นอัตราค่าแรงงานชั้น ต่ำของไทย งานที่ทำเป็นต้นว่า การเก็บเกี่ยวข้าวโพด ถางหญ้า พ่นยา ทำคันทนา ปลูกข้าว ฯลฯ จะได้ ค่าจ้างวันละ 50-60 บาท โดยคนงานต้องห่อข้าวมาเอง การจ้างแรงงานราคาถูกทำให้คนกะเหรี่ยง ดั้งเดิมที่ต้องดำรงอาชีพด้วยการรับจ้างเช่นกันนั้น ไม่ว่าจะมิบัตรประชาชนหรือไม่ก็มีก็ตาม ได้ค่าจ้าง แรงงานในราคาต่ำไปด้วย คนกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่มีบัตรประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่อยู่ในพื้นที่แต่ออกไป ทำงานต่างจังหวัด สำหรับคนในศูนย์ฯ ก็พยายามชวนชวนหาทางให้ได้มาซึ่งบัตรประชาชนเช่นกัน เพื่อจะได้ไปหางานทำที่อื่นที่ดีกว่าการรับจ้างในบริเวณรอบศูนย์ฯ สำหรับคนมีฐานะ การได้มามีบัตร

³⁹ ถนนตาก-แม่สอด ซึ่งเป็นถนนลูกรังใช้ได้เฉพาะหน้าแล้งสร้างเสร็จในปี 2497 ต่อมาปรับปรุงเป็นถนนลาดยางในปี 2513 และขยาย เป็นถนนลูกรังต่อมายังอำเภอท่าสองยางในปี 2513 จนกระทั่งเปลี่ยนเป็นถนนลาดยางไปจนถึงเขตอำเภอแม่สะเรียงในปี 2530

ประชาชนทำได้ไม่ยากนัก ด้วยวิธีการต่างๆ เช่นการเพิ่มชื่อเมื่อมีการเปิดให้มีการเพิ่มชื่อของราษฎร การสวมบัตรของคนที่ยายแล้ว คนที่พิการ หรือการที่บุคคลดังกล่าวขายบัตร หรือขายชื่อลูกหลานให้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบัตรในพื้นที่อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง อำเภออมก๋อย อำเภอสบเมย อำเภอแม่สะเรียง และอำเภอแม่แจ่ม

4.4 การค้าสินค้าอุปโภคบริโภคและผลผลิตจากป่า

ชาวบ้านหลายคนบ้านแม่दान ซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอท่าสองยางนั้นเปิดร้านรับซื้อและขายของ เป็นเวลานานมาแล้ว โดยรับซื้อของป่าจากชาวกระเหรี่ยงที่อยู่บนพื้นที่สูง และไปหาซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคมาขาย บางทีไปซื้อจากที่ไกลถึงจังหวัดน่าน ดังเช่นที่บ้านหล้า (นามสมมุติ) บ้านแม่दानอายุ 75 ปี เล่าให้ฟังว่าพ่อจะเดินทางไปรับของมาขายที่หมู่บ้านจากจังหวัดน่านซึ่งพ่อมีญาติอยู่ที่นั่น ใช้วิธีต่าง ชนสินค้าเดินทางไปเป็นเวลากว่าหนึ่งเดือน แต่บางทีก็ไปซื้อของที่แม่สอด โดยล่องแพไปใช้เวลา ประมาณ 5-6 วัน สินค้าที่ขายมีพวก เมี่ยง กระแซ่ ปลาหูขาวให้ทั้งคนเมือง คนกระเหรี่ยงในเขตไทย และพม่า บ้านหล้าทำอาชีพค้าขายมาต่อจากพ่อ โดยไปรับซื้อของมาจากแม่สอดหรือตาก จนเพิ่งเลิก กิจการไปเมื่อสิบกว่าปีที่ผ่านมา เพราะไม่มีใครสืบทอด ในรายของลุงคำ (นามสมมุติ) อายุ 91 ปี ซึ่งเปิด ร้านค้าเมื่อหลายสิบปีที่ผ่านมา และปัจจุบันที่บ้านยังมีร้านอยู่โดยลูกสาวคนเล็กเป็นคนดูแลกิจการ ลุง คำเล่าว่าสมัยสงครามโลก เดินทางไปซื้อขายของลำบาก แต่ก็พยายามเล็ดลอดไปซื้อของมาขายจนได้ หลังสงครามเลิก ลุงคำเดินทางด้วยแพไปซื้อสินค้าที่แม่สอดและเมียวดี ลุงบอกว่าราคาสินค้าที่เมียวดี ถูกกว่าแม่สอด การเดินทางซื้อขายสินค้าทำให้ลุงคำมีเพื่อนเป็นคนกระเหรี่ยงมาก ติดต่อกันสม่ำเสมอ ทั้งด้านการค้าและการงานส่วนตัว แต่ปัจจุบันขาดการติดต่อไปและลุงคำไม่ได้เข้าไปฝั่งพม่าหลายปี แล้ว

การค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคเป็นไปอย่างคึกคักเมื่อเกิดตลาดมืดในบริเวณชายแดนเริ่ม ตั้งแต่ปี 2506 แต่มีปริมาณการค้าที่สูงและความคึกคักมากในช่วงปี 2522-2531 ที่เคเอ็นยูยังควบคุม บริเวณชายแดนได้ บ้านท่าสองยางเป็นตลาดมืดที่สำคัญ นอกจากสินค้าอุปโภคบริโภคแล้วยังมีการ ค้าขายวัว ควาย ทองคำ กันจำนวนมาก คนที่อยู่ในกระบวนการค้าตลาดมืดนั้นต้องรู้จักกันเป็นอย่างดี มีเครือข่ายที่ชัดเจน แม้ว่าปัจจุบันตลาดมืดได้ปิดตัวลงแล้วหลังจากเหตุการณ์สู้รบกระเหรี่ยงกับพม่า แต่ กลุ่มที่ทำการค้าขายในตลาดมืดก็ยังติดต่อกันอยู่ แต่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นการค้าขายปลีก-ส่ง ดังเช่นคนจีนได้หันคนหนึ่งที่มิถิณกำเนิดในพม่า ได้ทำธุรกิจค้าขายตลาดมืดมานาน หลังจากปิดตัวลง ได้ใช้ความสัมพันธ์เดิมกับพ่อค้าแม่ค้าในยุคตลาดมืด ที่ปัจจุบันผันมาเปิดร้านค้าของชำในหมู่บ้าน จำนวนหลายร้าน และจัดส่งสินค้าขายส่งให้กับร้านค้าแทบทุกร้านในหมู่บ้านนี้ โดยว่าจ้างให้ลูกน้อง ควบคุมการส่งสินค้า ส่วนตนเองควบคุมร้านค้าที่แม่สอด

น้ำผึ้งเป็นผลผลิตจากป่าและสินค้าที่สำคัญอย่างหนึ่งในเขตอำเภอสองยางที่มีการค้ามานาน และต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน น้ำผึ้งจากอำเภอสองยางเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าเป็นน้ำผึ้งที่ดี สีสวย คือสีเหลืองใส น้ำผึ้งเป็นผลผลิตที่ทำชื่อเสียงให้อำเภอสองยางแต่แหล่งผลิตน้ำผึ้งที่จริงแล้วอยู่ในเขตพม่า ได้แก่บริเวณริมแม่น้ำเมยทางตะวันออกของภูเขาต่อนอ เป็นต้นว่าจากหมู่บ้านจอกทะ กะแต แหวจอล ไถก่า เส่ก่า กะเกฮอล วามักลา ปะน้อยบู ซึ่งน้ำผึ้งบริเวณนี้จะมีสีเหลืองใส เนื่องจากน้ำในบริเวณดังกล่าว ใส เย็น และสะอาด อีกทั้งดอกไม้เป็นดอกอ่อน ทำให้สีน้ำผึ้งออกมาสวย สำหรับน้ำผึ้งที่มาจากพม่าในส่วนของที่ราบพม่าหรือทางด้านทิศตะวันตกของเทือกเขา “ต่อนอ” สีน้ำผึ้งจะเข้มมากขึ้น เพราะผึ้งมักจะกินเกสรดอกแก่ และสำหรับน้ำผึ้งในฝั่งไทยมักจะสีคล้ำออกดำ สาเหตุเนื่องจากดอกไม้แก่ น้ำไม่เย็น อากาศไม่เหมาะสม อีกทั้งดอกไม้ป่าไม่หลากหลายพอ

การเก็บน้ำผึ้งจะมีช่วงเดือนกุมภาพันธ์-เดือนเมษายน น้ำผึ้งที่ออกในช่วงเดือนกุมภาพันธ์จะมีราคาค่อนข้างสูง จะมีการปั่นราคาน้ำผึ้งโดยกลุ่มพ่อค้าในฝั่งไทยและพม่า การปั่นราคาน้ำผึ้งให้สูงขึ้นมักเกิดขึ้นจากการที่พ่อค้าฝั่งไทยเข้าไปดำเนินการเองในเขตพม่าเพื่อหาซื้อ เป็นการป้องกันการปลอมน้ำผึ้ง เมื่อได้ผลผลิตมาจะมีการแย่งชิงน้ำผึ้งมาก ถ้าหากปีใดมีน้ำผึ้งน้อยก็จะแข่งขันด้านราคา ราคา ทำให้น้ำผึ้งฝั่งพม่าราคาสูง ส่งผลให้ราคาน้ำผึ้งในอำเภอสองยางสูงตามไปด้วย กลุ่มพ่อค้าดังกล่าวมักเป็นคนพื้นราบ จากตัวอำเภอสองยาง และกลุ่มพ่อค้าชาวกะเหรี่ยงที่เป็นคนทางพม่าเข้ามาอยู่ในไทยนาน มีแหล่งส่ง หรือเป็นตัวแทนรับซื้อน้ำผึ้งเพื่อจำหน่าย

วิธีการนำน้ำผึ้งจากแหล่งผลิตสู่ตลาดมีหลายวิธีดังนี้

1. เจ้าของน้ำผึ้งซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงฝั่งพม่านำน้ำผึ้งของตนมาขายในหมู่บ้านฝั่งไทย แหล่งที่น้ำผึ้งข้ามมาอยู่หลายพื้นที่ เช่น บ้านแม่ดำน บ้านทุ่งถ้ำ บ้านทีโนะโคะ บ้านหนองบัว บ้านแม่สลิด บ้านท่าสองยาง โดยขายโดยตรงให้กับกลุ่มนายหน้ารับซื้อน้ำผึ้งในฝั่งไทย หรือกับผู้บริโภคน้ำผึ้งในฝั่งไทย การค้าน้ำผึ้งจะต้องมีการเสียภาษีน้ำผึ้งให้กับ ทหารกะเหรี่ยงดีเคบีเอ ขวดละ 5 บาทเป็นการเสียในตอนที่ได้อผลผลิตน้ำผึ้งมา แต่ถ้าหากอยู่ช่วงของการเดินทาง ทางใกล้อาจจะเสียเพียงครึ่งเดียว แต่ถ้ามาจากหมู่บ้านไกล อาจจะต้องเสียภาษีซ้ำซ้อนให้ทหารกะเหรี่ยงดีเคบีเอ ที่พบตามรายทาง น้ำผึ้งที่อยู่ในฝั่งพม่าดังกล่าวจะมีราคาประมาณขวดละ 50 บาท บวกภาษี 5 บาท ขายให้นายหน้าฝั่งไทย ขวดละประมาณ 60-65 บาท นายหน้าฝั่งไทยจะขายให้พ่อค้าที่มาซื้อจากหมู่บ้าน หรืออำเภออื่น ประมาณขวดละ 80 บาท

2. นายหน้าฝั่งไทยจะข้ามไปเอน้ำผึ้งจากพม่าหรือคนกะเหรี่ยงพม่าที่มีน้ำผึ้งมักจะเอาน้ำผึ้งมาส่งให้ ซึ่งทางนายหน้าพวกนี้จะมีใบสั่งซื้อจากแหล่งต่างๆ แล้วซื้อน้ำผึ้งเก็บไว้ให้ลูกค้าของตน โดยมักจะได้กำไรขวดละ 5-10 บาท โดยนายหน้าเหล่านี้จะต้องดูน้ำผึ้งเป็น มีภาชนะบรรจุน้ำผึ้งซึ่งอาจเตรียมไว้เองหรือเจ้าของที่สั่งซื้อเตรียมไว้ให้

3. กลุ่มพ่อค้าทั้งกะเหรี่ยงและคนเมืองในอำเภอท่าสองยาง เข้าไปดำเนินการซื้อน้ำผึ้งในฝั่งพม่า โดยเป็นการตัดขั้นตอนการที่พ่อค้าคนกลางฝั่งพม่าจะนำมาขายให้โดยการไปซื้อถึงแหล่งผลิตเอง สำหรับการเดินทางไปซื้อในลักษณะดังกล่าวมีทั้งผลดีและผลเสีย ผลเสียคือต้องเสียเวลาเดินทางไปด้วยตนเอง ต้องข้ามไปกินนอนอยู่ในพื้นที่ของกองกำลังกะเหรี่ยงดีเคบีเอ ซึ่งมีความเสี่ยงในเรื่องความปลอดภัย จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในการเข้าไปอยู่ แต่ผลดีก็คือ พ่อค้าจะคอยดูทุกขั้นตอนของการผลิต จะมีการจองและการเฝ้าจนกว่าจะได้น้ำผึ้ง เป็นการประกันไม่ให้มีการปลอมน้ำผึ้ง สามารถเลือกน้ำผึ้งได้และสามารถต่อรองราคาได้ การปันราคาน้ำผึ้งให้สูงขึ้นมักจะเป็นการกระทำของพ่อค้าฝั่งไทย เนื่องจากมีการแย่งชิงน้ำผึ้งและให้ราคาที่สูง ซึ่งส่งผลให้น้ำผึ้งในไทยสูงตามไปด้วย

4.5 บทสรุป

การค้าข้ามฝั่งน้ำเมย มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งเป็นการค้าทางไกลระหว่างเมืองสำคัญตอนใต้ของจีน แคว้นล้านนา กับเมืองท่าเมาะละแหม้งของพม่า วัวเป็นสินค้าที่ซื้อขายข้ามแดนกันมาตั้งแต่ดั้งเดิม เช่นเดียวกับไม้ที่มีการให้สัมปทานมาตั้งแต่สมัยอังกฤษครอบครองและในครั้งที่เจ้าเมืองเชียงใหม่ยังมีสิทธิ์เป็นเจ้าของผืนป่า เมื่อพม่าได้รับเอกราช และไทยเข้าสู่ยุครัฐชาติสมัยใหม่ การสัมปทานไม้โดยบริษัทคนไทยก็มีมาอย่างต่อเนื่อง แต่มาเริ่มทำทำกันอย่างมากในฝั่งพม่าเมื่อกองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูเข้ามาครอบครองพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยยกเลิกการสัมปทานป่าไม้มาตั้งแต่ปี 2532 ไม่เฉพาะแต่วัวและไม้ การค้าสินค้าอุปโภคบริโภคก็มีการข้ามแดนมากเช่นกันในช่วงที่พม่าปิดประเทศ เพราะในขณะนั้นมีแต่บริเวณชายแดนนี้เท่านั้นที่เป็นแหล่งป้อนสินค้าอุปโภคบริโภคให้กับคนในประเทศพม่า อย่างไรก็ดีเมื่อพม่าเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่นเปิดให้สินค้าเข้ามาในประเทศได้หลายทาง ความจำเป็นที่จะต้องนำสินค้าเข้าจากฝั่งไทยก็ลดน้อยลง กองกำลังกะเหรี่ยงเคเอ็นยูสูญเสียพื้นที่ที่เคยครอบครองริมเมย และกองกำลังกะเหรี่ยงดีเคบีเอ และพม่าเข้ามาครอบครองพื้นที่แทน และสั่งห้ามการค้าวัวในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา อีกทั้งทางการไทยก็สั่งห้ามเอาไม้ ออกหลังจากเกิดกรณีไม้สาละวินที่มีการตัดไม้ในไทยแต่ไปตีตราที่พม่า ทำให้การค้าสินค้าสำคัญที่ทำรายได้ให้ผู้เกี่ยวข้องอย่างมหาศาลได้แก่ไม้ฉางและวัว หยุดชะงักลง แต่การค้าแรงงาน"ต่างด้าว" และการค้าสินค้าอุปโภคบริโภคอื่นยังดำรงอยู่ในพื้นที่ศึกษา

การค้าข้ามชายแดนบริเวณอำเภอท่าสองยาง ไม่ว่าจะเป็นการค้าวัว ไม้ แรงงานและสินค้าอุปโภคบริโภค ถือว่าเป็นการค้านอกกรอบ เพราะไม่ได้ผ่านจุดผ่านแดนถาวร ซึ่งสำหรับชายแดนไทย-พม่าแล้วมีเพียงสองจุด คือที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จุดที่ทำการค้าในบริเวณศึกษา น่าจะถือเป็นจุดผ่านแดนสำรอง ซึ่งตามคำนิยามของรัฐคือ "เป็นจุดตามภูมิประเทศที่ไม่เป็นทางการ โดยเป็นทางผ่านเข้า-ออกของประชาชนทั้งสองประเทศ ที่เป็นไปตาม

ธรรมชาติมิได้มีหลักฐานรับรองจากทางราชการทั้งสองฝ่าย" ซึ่งแสดงว่าการค้าที่ผ่านจุดผ่านแดน
สำรอนี้ ก็ไม่ได้ผิดกฎหมาย เพียงแต่จะไม่มีระบบการจัดเก็บภาษี การเก็บภาษีจะเป็นการตกลงและ
ต่อรองเอาเองระหว่างผู้ค้ากับกองกำลังฝ่ายต่าง ๆ ที่อยู่ฝั่งพม่า และการตอบแทนหน่วยงานต่าง ๆ ของ
รัฐที่อยู่ฝั่งไทย

พบว่าการค้าทำให้คนเมืองและคนกะเหรี่ยงที่อยู่ทั้งฝั่งน้ำเมยเดียวกันและข้ามฝั่ง มี
ความสัมพันธ์ใกล้ชิด ในฐานะที่เป็นพ่อค้าร่วมลงทุนกันหรือในฐานะผู้ซื้อกับผู้ขาย ได้สร้างความ
ไว้วางใจซึ่งกันและกัน เช่น ในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ การประกันคุณภาพของของที่ขาย ฯลฯ
ความสัมพันธ์ในทางการค้ายังขยายไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคม มีการไปมาหาสู่กันเมื่อแต่ละฝ่ายมี
งานสำคัญ หรือให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ความสัมพันธ์เหล่านี้ ส่งผล
กลับไปให้การค้าดำเนินต่อไปได้ ทั้ง ๆ ที่การค้าข้ามชายแดนบริเวณนี้มีอุปสรรคมากมาย เนื่องมาจาก
สถานการณ์การสู้รบที่ยังไม่สงบเสียทีเดียว การควบคุมพื้นที่ของกองกำลังหลายฝ่าย ทำให้ต้องเสีย
ภาษีหลายต่อ หรืออาจจะอันตรายถ้าถูกจับตัวไป และกฎระเบียบหรือนโยบายของรัฐที่เข้มงวด ซึ่ง
ที่เห็นได้ชัดคือในเรื่องการจ้างแรงงานต่างด้าว

การค้าข้ามเมยได้ผลดีต่อเมื่อคนที่ค้าขาย สามารถที่จะข้ามพรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์
ไม่พยายามสร้างความเป็น"เขา"เป็น"เรา" แต่ถือว่าเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งแสดงออกให้เห็นได้จากการที่
คนเมืองบ้านแม่ตะวอที่ข้ามไปทำการค้าขายในเขตพม่าบ่อยครั้งในยุคที่ตลาดมีดรุ่งเรือง สามารถพูด
ได้ทั้งภาษากะเหรี่ยงและภาษาพม่า หรือกรณีของลุงสอนที่เป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยงกับคนเมือง ที่มีลูกที่
เรียนจบระดับอุดมศึกษาที่เชียงใหม่ และมีลูกที่ส่งให้ไปอยู่อย่างถาวรเพื่อเรียนรู้ภาษาพม่า

การจ้างแรงงานคนกะเหรี่ยงในอัตราค่าจ้างเดียวกันทั้งคนกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่มานานกับคน
ที่อพยพหนีภัยมาใหม่ ทำให้คนกะเหรี่ยงไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนมีสถานภาพเหมือนกัน ผู้ที่สามารถออกไป
ทำงานที่ไกล ๆ คือผู้ที่มิบัตรประชาชน ซึ่งก็ไม่ได้บอกว่าเป็นผู้ที่เข้ามาใหม่หรือคนอยู่ดั้งเดิม เพราะการ
ได้บัตรประชาชนมาขึ้นอยู่กับเงินและเส้นสายความสัมพันธ์

บทที่ 5

ศูนย์อพยพ: “พื้นที่พักพิงชั่วคราว” ?

การอพยพหนีภัยสงครามของคนกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่า มาตั้งที่อยู่อาศัยชั่วคราวในเขตไทยเริ่มมีขึ้นตั้งแต่ปี 2518 โดยมีคนกะเหรี่ยง 8,000 คนข้ามแม่น้ำสาละวินมา แต่อยู่ไม่นานก็กลับไป⁴⁰ ในปี 2519 ตัวเลขของผู้หนีภัยจากพม่าซึ่งทางราชการไทยเรียกว่าผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่ามีประมาณ 48,000 คน แต่ส่วนหนึ่งได้ทยอยกลับไป⁴¹ การเกิดศูนย์อพยพที่ค่อนข้างถาวร เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นไป โดยเริ่มจากการเกิดศูนย์อพยพห้วยกะโหลก อำเภอแม่สอด เป็นศูนย์อพยพของชาวกะเหรี่ยงแห่งแรกในประเทศไทย เมื่อมีการสู้รบอย่างต่อเนื่อง และเมื่อฐานที่มั่นมอเนอรปัลลอร์ และค่ายคอมมูร่าซึ่งถือว่าเป็นกองกำลังที่เข้มแข็งที่สุดแตกลงในปี 2538 ทำให้ศูนย์อพยพและจำนวนผู้หนีภัยได้เพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก ทางกรมไทยจัดบริเวณที่พักชั่วคราวให้ โดยใช้คำเรียกที่พักชั่วคราวนี้หลายแบบ เช่น “ค่ายควบคุม” “พื้นที่รองรับผู้หนีภัยจากการสู้รบ” ก่อนที่จะให้ใช้ชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “พื้นที่พักพิงชั่วคราว” (Temporary Shelter) และเรียกผู้ที่อพยพมาว่า “ผู้หนีภัยจากการสู้รบ” (Displaced Persons from Fighting) โดยหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำว่า “ค่ายอพยพ”(refugee camp) หรือ “ผู้อพยพ”(refugee) เพราะประเทศไทยยังไม่ได้มีการลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสถานภาพผู้ลี้ภัยของสหประชาชาติ (Convention on the Status of Refugees, 1951 และ Protocol Relating to the Status of Refugees, 1967) ดังนั้นในทางกฎหมายไทยถือว่าผู้ที่หนีภัยเข้านี้เป็น “ผู้เข้าเมืองผิดกฎหมาย”(Illegal Entrant) แต่ประเทศไทยจะ“อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือพักพิงชั่วคราวในพื้นที่ปลอดภัยบนพื้นฐานของมนุษยธรรม” และยึดหลักการไม่ผลักดันให้กลับถ้าหากว่าเสี่ยงหรืออยู่ในอันตราย (non-refoulement principle)⁴² อย่างไรก็ตามในรายงานฉบับนี้ใช้คำว่า “ศูนย์อพยพ” เพราะคิดว่าน่าจะสื่อให้เห็นภาพที่ใกล้เคียงมากที่สุด เพราะบริเวณของศูนย์มีรั้วรอบขอบชิด มีเจ้าหน้าที่ดูแลอยู่ประจำ และการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ จากหลายฝ่ายที่ค่อนข้างเข้มข้น อีกทั้งผู้ที่เข้ามาอยู่ส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ที่อพยพมาจากบริเวณที่ห่างไกล

ในปัจจุบันมีศูนย์อพยพเฉพาะของคนกะเหรี่ยงจำนวนทั้งหมด 7 ศูนย์ ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี และราชบุรี รวมจำนวนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพตามข้อมูลของ Burmese Border Consortium (BBC) เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2544 เป็น 104,355 คน จากจำนวนทั้งหมดซึ่ง

⁴⁰ ดู Lang (??: 83) บอกว่าคนที่ข้ามมาครั้งนั้นได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรศาสนาคริสต์ โดยการจัดการของเคเอ็นยู

⁴¹ กลุ่มที่เข้ามาหลัง 9 มีนาคม 2519 ด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจและตั้งหลักแหล่งถาวรแล้วในไทยมีประมาณ 33,000 คน (เอกสารบรรยายค่ายฯ)

⁴² สภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับผู้หนีภัยจากการสู้รบ และกำหนดการใช้ศัพท์เฉพาะนี้ โดยดูจากสรุปเอกสารของสำนักงานศูนย์สังเคราะห์ชายแดนไทย-พม่า แม่ฮ่องสอน ปี 2541 ช่างใน จิรศักดิ์ มาสันเทียะ (2543)

รวมถึงคนกลุ่มอื่น 137,899 คน ในบทนี้เน้นบรรยายถึงความเป็นมาและลักษณะของศูนย์อพยพฯ โดยเน้นศึกษากรณีศูนย์แม่หละที่อยู่ในอำเภอท่าสองยาง โดยดูถึงความเป็นมาของการตั้งศูนย์ฯ ลักษณะของผู้ที่อาศัยในศูนย์ฯ และความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์อพยพฯ กับชุมชนที่อยู่รอบศูนย์ฯ ที่มีมากกว่ายี่สิบปี

5.1 ความเป็นมาของศูนย์อพยพฯ และศูนย์แม่หละ

ความเป็นมาของศูนย์แม่หละ

หลังจากเกิดศูนย์ห้วยกะโหลกที่อำเภอแม่สอดเป็นแห่งแรกเมื่อปี 2527 แล้ว การสู้รบที่มีอย่างต่อเนื่องและหนักหน่วงขึ้นทุกปีจนเมื่อฐานที่มั่นและค่ายเดิมของเคเอ็นยูแตกหมดในปี 2538 ทำให้เกิดศูนย์อพยพขึ้นมาอีกหลายศูนย์ ดังปรากฏชื่อศูนย์อพยพและจำนวนประชากรในปี 2538 ในตารางที่ 2 ตารางที่ 2 ศูนย์อพยพบริเวณริมแม่น้ำเมยในปี 2538

อำเภอ	ชื่อศูนย์อพยพ	ที่ตั้ง	ปีที่จัดตั้ง	จำนวนคน
ท่าสองยาง	โซโกล	บ้านห้วยแม่สอง	2529	9,175
	ห้วยมะโนนก	บ้านแม่ตะวอ	2529	6,152
	แม่หละ	บ้านแม่ออกผารู	2538	6,037
	กามอเลโคะ	บ้านแม่อุสุ ก.ม.ที่ 77	2529	3,792
	เคลอโคะ	บ้านแม่อุสุ ก.ม.ที่ 90	2529	3,550
	แม่สลิด	ก.ม.ที่ 119	2529	3,552
	เกลอเทลู	ต. ท่าสองยาง	2529	1,050
	แม่ป่อท่า	บ้านแม่เวย	2529	885
แม่ระมาด	ห้วยบง	ก.ม.ที่ 19	2529	2,837
แม่สอด	ห้วยกะโหลก	บ้านวังข่า ก.ม.ที่ 4	2527	4,252
พบพระ	มอเกอร์	ก.ม.ที่ 15	2533	4,137
รวม				45,419

ที่มา: สมโชค สวัสดิวัฑฒ์ อ้างใน อรรถวุฒิ (2544: 38)

แม้จะมีการอพยพเข้ามตั้งแต่ปี 2527 ทางรัฐบาลไทยยังไม่ได้เตรียมอะไรมากนัก เพราะคาดว่าจะเป็นการชั่วคราว แต่ต่อมาเมื่อมีการอพยพเพิ่มขึ้น อันเนื่องจากพม่าขยายกำลังและกวาดล้างกองกำลังของ เคเอ็นยู ที่ตั้งค่ายอยู่เรียงรายตามชายแดนหนักขึ้น ทางสภาความมั่นคงแห่งชาติก็เริ่มให้ความสนใจ และเริ่มวางนโยบายผู้ลี้ภัยตั้งแต่ปี 2532 เป็นต้นมา โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติและบริหารงานระดับท้องถิ่น ในปี 2541 รัฐบาลไทยอนุญาตให้เจ้าหน้าที่สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบดูแลการขอลี้ภัย

ความปลอดภัย และการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ลี้ภัย โดยองค์กรเอกชนต่าง ๆ ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐาน

เมื่อกลางปี 2538 เมื่อมีศูนย์อพยพและคนอพยพมากขึ้น สภาพความมั่นคงแห่งชาติมีมติให้มีการลดจำนวนศูนย์อพยพลงให้เหลือน้อยที่สุด และให้ย้ายศูนย์ให้เข้ามาห่างจากชายแดน 10 กิโลเมตร เพื่อจะได้ควบคุมและรักษาความปลอดภัยได้ง่าย ด้วยเหตุนี้ เมื่อปลายปี พ.ศ. 2538 ศูนย์ของกะเหรี่ยงทั้งหมดจึงมี 18 ศูนย์ ลดจากเดิม 23 ศูนย์ โดยมีประชากรกะเหรี่ยงที่มีการจดทะเบียนรวม 72,654 คน กระนั้นก็ตามในปี 2541 ศูนย์อพยพที่อำเภอแม่สอดยังถูกเผาอีกถึงสามครั้งโดยกองกำลังดีเคบีเอและพม่า จึงมีการยุบศูนย์รวมกันอีก จนในปี พ.ศ. 2544 มีศูนย์เฉพาะของกะเหรี่ยงเพียง 7 ศูนย์อยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี และราชบุรี รวมจำนวนคน 104,355 คน ดังรายละเอียดที่ปรากฏในภาพที่ 15

ขนาดและที่ตั้งของศูนย์ฯ แม่หละ

สำหรับศูนย์อพยพที่รวมอยู่ในพื้นที่ศึกษา และอยู่ในเขตอำเภอท่าสองยางนี้ ชื่อศูนย์แม่หละ หรือเรียกอย่างเป็นทางการว่า “พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ” เป็นศูนย์ที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาศูนย์อพยพทั้งหมดในเขตชายแดนไทย-พม่า⁴³ ทั้งนี้เพราะในช่วงปี 2539-2541 ได้ผนวกเอาผู้หนีภัยจากศูนย์ฯ โซโกร กอโมเลโคะ บอนะ เกรต๊ะ และศูนย์เล็กอื่น ๆ ซึ่งอยู่เรียงรายทางตอนเหนือในเขตอำเภอท่าสองยางเอาไว้ด้วย ทำให้ประชากรในศูนย์เพิ่มขึ้นจากเดิมหลายเท่า ศูนย์ฯมีเนื้อที่ประมาณ 1,148 ไร่ มี “ผู้หนีภัยจากการสู้รบ” ตามที่ทางมหาดไทยได้ทำทะเบียนไว้เมื่อ 10 สิงหาคม 2544 จำนวน 6,841 ครอบครัว 37,718 คน ว่ากันว่าผู้ที่ไม่ได้ลงทะเบียนแต่เข้ามาอยู่ด้วยอาจจะมีมากกว่าหนึ่งหมื่นคน เป็นกลุ่มที่เข้ามาอาศัยอยู่กับญาติในช่วงหลังจากที่มีการขึ้นทะเบียนแล้ว หรือเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาจากพื้นที่ที่ไม่ได้มีการสู้รบ ไม่เข้าข่ายของการหนีสงคราม ในปี 2548 จำนวนน่าจะเพิ่มมากกว่านี้มาก เพราะอัตราการเกิดว่ากันว่าร้อยละ 3-4 ต่อเดือน (เอกสารบรรยายฯ) นอกจากนี้การอพยพเข้ามายังมีอยู่เรื่อย ๆ ขนาดประชากรของศูนย์แม่หละจึงน่าจะมีจำนวนพอ ๆ กับจำนวนประชากรกะเหรี่ยงของอำเภอท่าสองยางทั้งอำเภอซึ่งในปี 2545 มีทั้งหมด 43,286 คน อาศัยอยู่ใน 201 หมู่บ้าน⁴⁴

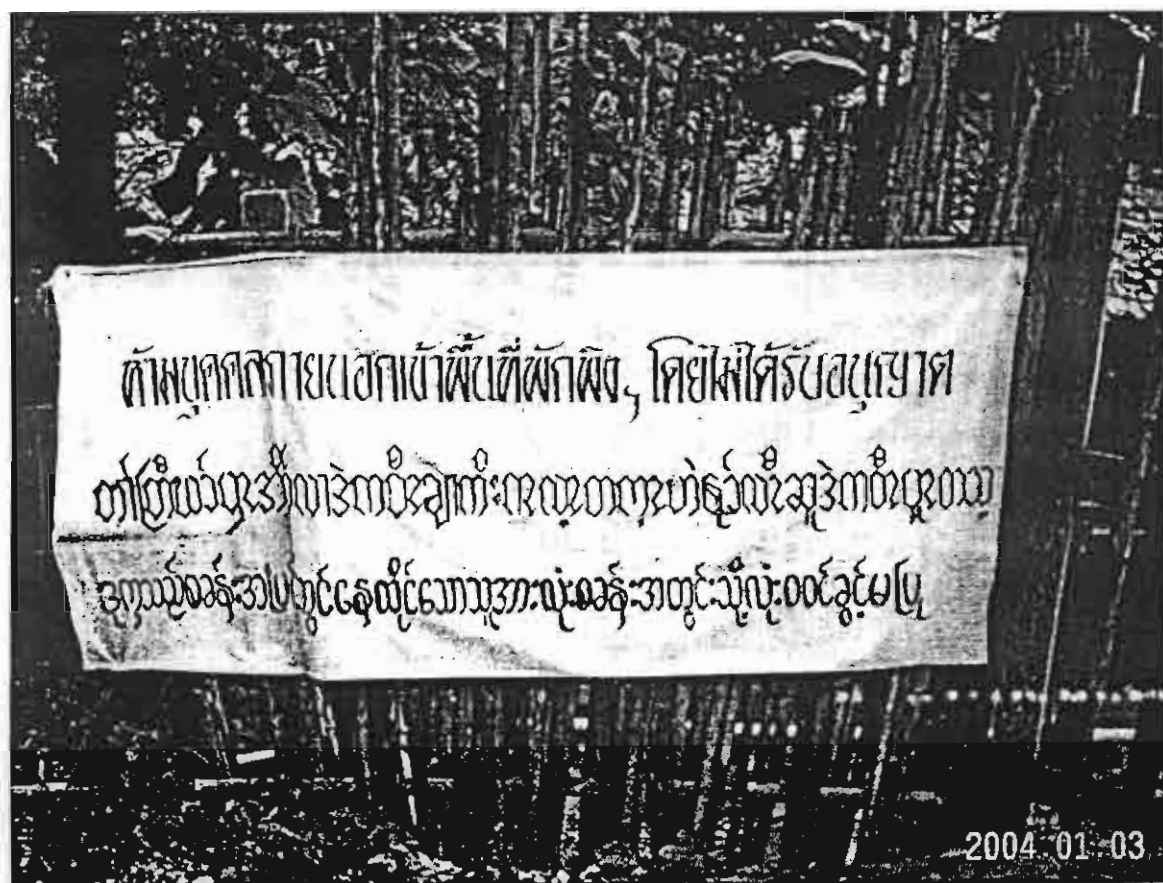
สำหรับสถานที่ตั้งนั้น คนที่เดินทางโดยใช้ถนนจากแม่สอดเพื่อไปอำเภอท่าสองยาง ซึ่งเป็นถนนเลียบชายแดน เมื่อผ่านอำเภอแม่ระมาดเข้าเขตอำเภอท่าสองยาง จะพบศูนย์แม่หละที่สังเกตเห็นได้ชัดเพราะตั้งอยู่บริเวณข้างถนนหลัก มีรั้วซึ่งใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกกันอยู่ แต่เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นเสาปูนและลวดหนามในปี 2547 ซึ่งเป็นการทำอย่างถาวรทั้ง ๆ ที่ในช่วงที่ทำนี้มีข่าวการเจรจาระหว่างรัฐบาลทหาร

⁴³ เมื่อเทียบกับศูนย์อพยพบ้านแม่กองคา(บริเวณเดิมก่อนจะย้ายไปที่แห่งใหม่ในปี 2547) เขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีจำนวนคนในช่วงเวลาเดียวกัน 13,221 คน ในพื้นที่ขนาดเท่ากัน

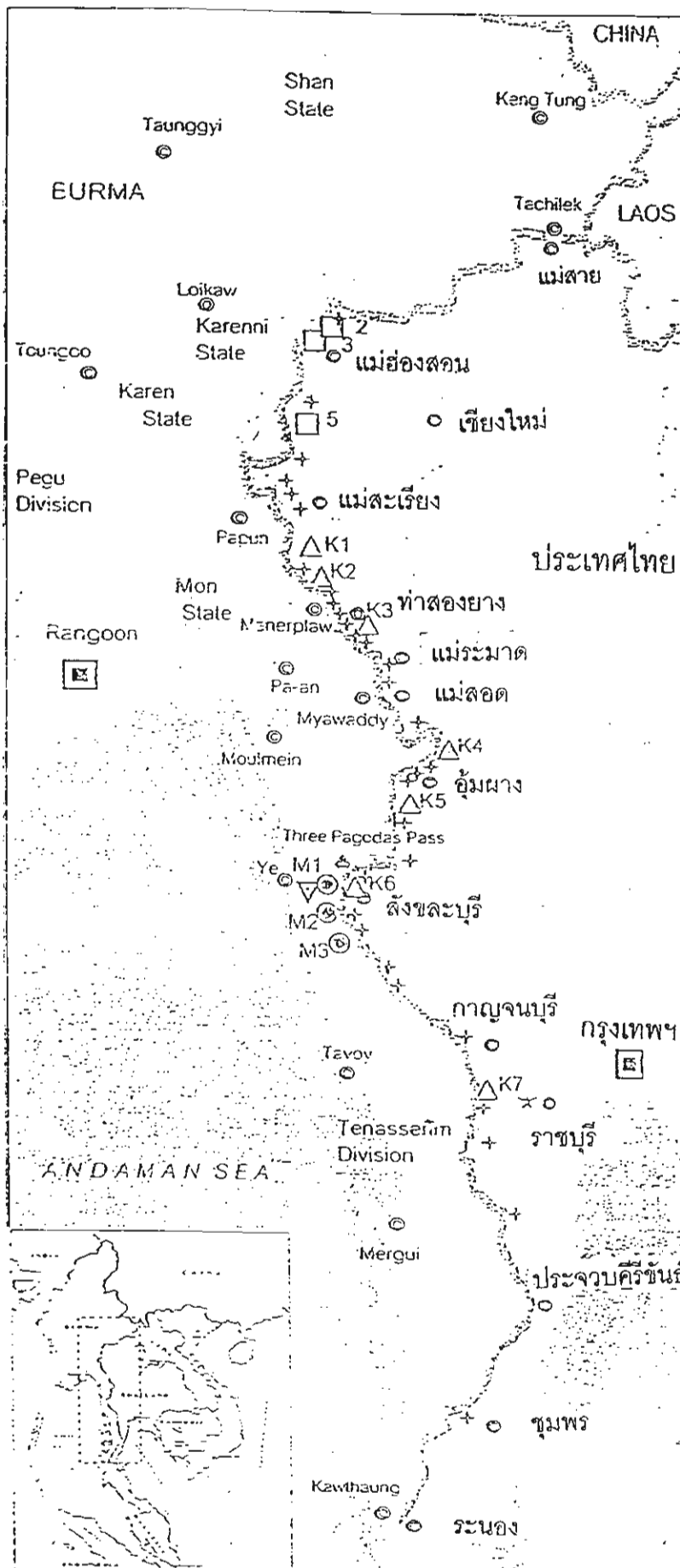
⁴⁴ ดูทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ. 2545

พม่ากับกลุ่ม เคเอ็นยู ว่าจะสงบศึกและส่งผู้หนีภัยกลับ แต่แม้จะมีรั้วก็จะเห็นภายในรั้วได้ชัดเจนเพราะเป็นเนินเขา โดยมีกระท่อมไม้ไผ่มุงใบตองปลูกแบบชั่วคราวอยู่เต็มไปหมด จำนวนมากเรียงรายอยู่ต้องขับรถผ่านไปถึง 3-4 กิโลเมตร และผ่านด่านตรวจหลายด่าน จึงจะหมดเขตพื้นที่ศูนย์ บริเวณนี้ชาวบ้านเรียกว่า แบนเกลาะ เพราะเคยเป็นไร่ฝ้ายเล็ก ๆ มาก่อน ต่อมาทางเอกชนสองรายมาเช่าพื้นที่จากกรมป่าไม้เพื่อทำการปลูกสวนป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ รายหนึ่งจำนวน 600 ไร่ รายที่สอง 300 ไร่ เมื่อผู้หนีภัยเข้ามาอยู่อาศัยมาก บริษัทเอกชนจึงได้ยื่นฟ้องต่อศาลเรียกร้องค่าเสียหายและค่าขาดประโยชน์เป็นจำนวนเงินประมาณ 400 ล้านบาท โดยฟ้องทางอำเภอเป็นจำเลยที่หนึ่ง ป่าไม้เป็นจำเลยที่สอง ศาลชั้นต้นสั่งให้จำเลยจ่ายค่าเสียหาย 2 ล้านบาท และเรื่องกำลังอยู่ในระหว่างการอุทธรณ์อยู่ในปี 2547

ภาพที่ 14 ป้ายห้ามเข้าบริเวณศูนย์อพยพฯ

ภาพที่ 15 แผนที่ศูนย์อพยพบริเวณชายแดนไทย-พม่า

จำนวนคนในศูนย์อพยพเดือนพฤศจิกายน 2001

□ กระเรนนี่

2 บ้านควาย 12,502

3 บ้านใหม่ในสอย 4,305

5 บ้านแม่สุริน 3,230

รวมผู้อพยพกระเรนนี่ 20,037

△ กระเหรี่ยง

K1 แม่ทองคำ 15,235

K2 แม่รามหลวง 9,779

K3 แม่หละ 40,306

K4 อุ่มเปี่ยม 16,775

K5 นุโพ 9,575

K6 บ้านดอนยาง 3,990

K7 ถ้ำหิน 8,695

รวมผู้อพยพกระเหรี่ยง 104,355

รวมผู้อพยพทั้งหมด 124,392

สัญลักษณ์

● เมือง

□ เมืองหลวง

○ แม่น้ำ

△ □ ○ ศูนย์อพยพปัจจุบัน

● ศูนย์อพยพเดิม

— เขตแดน

การสนับสนุนขององค์กรเอกชนและการบริหารงานในค่าย

ตามระเบียบแล้ว ผู้หนีภัยจะต้องอยู่ภายในบริเวณศูนย์เท่านั้น ห้ามออกนอกบริเวณศูนย์ เพราะปัจจัยสำหรับการดำรงชีพขั้นพื้นฐานทั้งหมดจะได้รับจากองค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศและองค์กรที่สำคัญในประเทศไทย โดยองค์การหลักที่ให้การช่วยเหลือผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพได้แก่ Burmese Border Consortium (BBC)⁴⁵ ซึ่งถือเป็นผู้จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคถึงร้อยละ 95 ของมูลค่าสิ่งของทั้งหมดที่สนับสนุนให้คนในศูนย์ เป็นต้นว่า ข้าว เกลือ ปลา ร้า น้ำมันพืช ถั่วเหลือง พริก เชื้อเพลิงหุงต้ม เครื่องนุ่งห่ม วัสดุก่อสร้าง ฯลฯ โดยอีกร้อยละ 5 ของการสนับสนุนนั้นได้มาจากองค์กร Catholic Office for Emergency Relief and Refugees (COERR) โดยในแต่ละเดือน BBC ให้การสนับสนุนอาหารตามปริมาณที่ปรากฏในตารางที่ 3 นี้

ตารางที่ 3 ปริมาณอาหารที่สนับสนุนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพทั้งหมดในประเทศไทยรายเดือน

ชนิด	ข้าว (กระสอบ ละ 100 กก.)	เกลือ (กก.)	กะปิ (16 กก.)	ถั่วเหลือง (กก.)	พริก (กก.)	น้ำมันปรุง อาหาร (13.75 ลิตร)	เชื้อเพลิง ทำอาหาร (กก.)
จำนวน	7,927 (COERR 350)	19,522	3,254	48,858	6,102	45,406	336,147

ที่มา: Sang Kook (2001: 43)

สำหรับปริมาณที่สนับสนุนรายบุคคลมีดังตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ปริมาณอาหารที่สนับสนุนผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพรายบุคคลต่อเดือน

ชนิด	ข้าว	เกลือ	กะปิ	ถั่วเหลือง	พริก	น้ำมันปรุง อาหาร	เชื้อเพลิง ทำอาหาร
จำนวน (ต่ำกว่า 9 ปี)	16 กก. (8กก.)	1 กก. (0.5กก.)	0.5 กก. (0.25กก.)	0.5 กก. (0.25กก.)	0.1 (0.05กก.)	5 (2.5กก.)	5 (2.5กก.)

ที่มา: Sang Kook (2001: 44)

⁴⁵ องค์กรสมาชิกและองค์กรที่ให้การสนับสนุน BBC ได้ในภาคผนวกที่ 3

ในการสนับสนุนอาหารนั้น ก่อนปี 2527 อัตราที่สนับสนุนมีเพียงครึ่งหนึ่งของที่ให้ในปัจจุบัน เพราะถือว่าช่วงนั้นเศรษฐกิจชายแดนยังค่อนข้างดี เพราะมีตลาดมืด ทำให้คนหางานได้และมีรายได้ แต่หลังจากนั้นมา ทางกรมไทยจำกัดการออกไปทำงานข้างนอก ดังนั้นทาง BBC จึงสนับสนุนให้เพียงพอต่อการบริโภค

นอกจากอาหารแล้ว ยังสนับสนุนวัสดุที่ใช้ในการสร้างหรือซ่อมแซมบ้าน โดยสำหรับครอบครัวที่ย้ายมาอยู่ใหม่จะได้ไม้ไผ่ 150 ลำสำหรับทำบ้าน และใบตองมุงหลังคาที่เย็บแล้วอีก 600 ก้าน ส่วนสำหรับที่จะใช้ซ่อมแซม แต่ละครอบครัวได้ไม้ไผ่ 15 ลำ และใบตองมุงหลังคาอีก 150 ก้าน

นอกจากนั้น นับตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา ทางBBC ก็ได้ทำตามระเบียบที่กำหนดไว้ว่าต้องช่วยเหลือคนไทยที่อยู่รอบศูนย์ด้วย โดยให้เป็นอุปกรณ์การศึกษา ผ้าห่ม ฯลฯ

นอกจาก BBC แล้ว ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่เข้าไปช่วยทั้งด้านการสงเคราะห์และพัฒนาหลายด้าน ได้แก่ Medicines Sans Frontieres (MSF) ช่วยเหลือด้านสาธารณสุข Catholic Office for Emergency Relief and Refugees (COERR) ช่วยเหลือด้านเครื่องอุปโภคบริโภคและอุปกรณ์การศึกษา International Christelijk Steunfonds (ICS) ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาและอาหารเสริม Taipei Overseas Peace Service (TOPS) ช่วยอุปกรณ์การศึกษาและการฝึกอบรมครู Handicap International (HI) ช่วยเหลือผู้พิการ ZOA Refugee Care ช่วยอบรมครู Consortium ช่วยด้านการศึกษา และสำหรับองค์กรในประเทศไทยที่ช่วยเหลืออยู่ได้แก่ หน่วยวิจัยมาเลเรีย คณะเวชศาสตร์เขตร้อนมหาวิทยาลัยมหิดล ช่วยป้องกันมาเลเรียในหญิงมีครรภ์และทารก และ สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ส่งเสริมการวางแผนครอบครัว ส่วนใหญ่สำนักงานใหญ่ขององค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้อยู่ที่อำเภอแม่สอด โดยทางศูนย์ไม่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่นอนพักในศูนย์ แต่ให้ทำงานแบบไปกลับ

การช่วยเหลือผู้หนีภัยที่อยู่ตามศูนย์อพยพทั้งหมด อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย และดำเนินงานโดยคณะกรรมการประสานงานเพื่อให้บริการผู้หนีภัยในประเทศไทยหรือชื่อย่อภาษาอังกฤษ CCSDPT โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ฝ่ายสาธารณสุข การศึกษา และการสนับสนุนด้านอาหารและของใช้ที่จำเป็น⁴⁶

ในส่วนการควบคุมดูแลของทางการไทยในศูนย์แม่หละนั้น การที่ศูนย์นี้เป็นศูนย์ที่ใหญ่มาก ทำให้ทางอำเภอทำสองอย่าง ต้องมอบหมายให้ปลัดอำเภอมาทำหน้าที่เป็นหัวหน้า คอยกำกับดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และองค์กรการกุศลต่าง ๆ โดยมานั่งบริหารงานประจำอยู่ที่สำนักงานในศูนย์

⁴⁶ ดูโครงสร้างของ CCSDPT ในภาคผนวกที่ 3

วันที่ผู้วิจัยเข้าไปในศูนย์เป็นวันแรกเมื่อปลายปี 2545 นั้น รู้สึกตื่นเต้นมาก เหมือนเดินทางไปต่างประเทศ ที่มีคนต่างประเทศอยู่อาศัย ประกอบกับมีความรู้สึกว่าเป็นดินแดนที่มีปัญหาความขัดแย้ง อันไหวทางด้านการเมือง ต้องระวังตัวเพราะอาจไม่ปลอดภัยได้ เมื่อเข้าไปหาปลัดอำเภอในวันนั้น ทางปลัดอำเภอได้ให้การต้อนรับให้ความร่วมมือในการเข้ามาเยี่ยมเยียนและศึกษา มอบเอกสารบรรยายสรุปเกี่ยวกับศูนย์ให้ แนะนำให้รู้จักประธานและรองประธานศูนย์ ซึ่งเป็นคนกะเหรี่ยงที่อยู่ในศูนย์อพยพมานานตั้งแต่ปี 2527 แต่อยู่ที่ศูนย์อื่นก่อนที่จะย้ายมาศูนย์นี้ ปลัดย้ำหลักการว่าผู้ที่อยู่ในศูนย์ต้องมีการจดทะเบียนไว้ และไม่ให้มีกลุ่มติดอาวุธเข้ามาในเขตไทย เมื่อมีคนหนีจากศูนย์ไปทำงาน และจับตัวได้ก็ต้องส่งกลับศูนย์ ก่อนที่ปลัดอำเภอจะขอตัวไปทำงานต่อก็ให้ความเห็นส่งท้ายแก่ผู้วิจัยว่า ในการวิจัยถึงแม้จะเจอความจริง ก็ไม่ควรจะรายงานความจริงทั้งหมด "ควรคิดถึงประเทศชาติบ้าง"

การที่ปลัดอำเภอเข้ามาดูแลค่านั้นเพื่อควบคุมและใช้นโยบายของรัฐไทยในพื้นที่ที่ถือว่าเป็นเขตแดนไทย อย่างไรก็ตามในการจัดการที่เป็นจริงขึ้นอยู่กับคณะกรรมการซึ่งเป็นคนในศูนย์เองที่เลือกตั้งกันขึ้นมาทำการปกครอง แบ่งเป็นประธาน รองประธาน เลขานุการ หัวหน้าโซน 3 โซน หัวหน้าเขตในแต่ละโซน และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เช่น ได้แก่ฝ่ายทะเบียน ฝ่ายแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภค ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายรักษาพยาบาล ฝ่ายกลุ่มสตรี ฝ่ายการกีฬา และฝ่ายรักษาความปลอดภัย ด้วยเหตุนี้จึงเข้าใจได้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมและโครงสร้างการปกครองของคนกะเหรี่ยงภายใต้การปกครองของ เคเอ็นยู ที่มีมาก่อนหน้าที่จะมาอยู่ในศูนย์ย่อมติดตามมา ทำให้มีการพูดถึงศูนย์ในลักษณะที่เป็นฐานของ เคเอ็นยู ดังรายงานที่ว่า "...บางครั้ง ปรากฏว่ามีการสะสมเสบียงและอาวุธจากกองกำลังกะเหรี่ยงคริสต์..."(เอกสารสรุปผลการปฏิบัติงาน จก.ร. 4, ตุลาคม 2540 อ้างใน จีระศักดิ์ 2541) หรือที่ชาวบ้านบางคนให้สัมภาษณ์ว่า กลุ่มทหารของ เคเอ็นยู เมื่อหยุดพัก จะกลับเข้ามาพักพิงในศูนย์เพราะมีญาติพี่น้องพักพิงอยู่ ผู้นำ เคเอ็นยู บางคนเข้ามาเป็นกรรมการศูนย์ มีการเกณฑ์ลูกหาบและทหารจากคนภายในศูนย์ ทำให้"การอพยพมาอยู่ในศูนย์ เปรียบเสมือนการหนีเสือปะจระเข้" หรือบอกว่า มีการเก็บผลประโยชน์จากการค้า มีการขายตัวของผู้นับในศูนย์ ฯลฯ

5.2 คนและชีวิตในศูนย์อพยพ

สำหรับกลุ่มผู้หนีภัยที่อยู่ที่ค่ายแม่หละโดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่ราบของรัฐกะเหรี่ยงซึ่งเป็นพื้นที่ค่อนข้างกว้างกินเนื้อที่ตั้งแต่เขตตรงกันข้ามอำเภอสบเมยจนถึงเขตตรงกันข้ามอำเภอแม่สวด ชุมชนที่หลบหนีการสู้รบในเขตใดก็จะหนีเข้ามาพักในพื้นที่เขตไทยที่ใกล้ที่สุด ด้วยเหตุนี้ในช่วงแรกของการอพยพเข้ามาจึงมีศูนย์พักพิงชั่วคราวเรียงรายตามชายแดนมากกว่า 20 ศูนย์ จนกระทั่งต่อมาจึงมีการยุบรวมเหลือไม่ถึง 10 ศูนย์ คนที่อยู่ในศูนย์แม่หละโดยส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณ

ทางทิศตะวันตกของภูเขา “ตอนอ” โดยมีคนกลุ่มที่เลือกเข้าไปพักพิงในศูนย์อพยพจะมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกันดังต่อไปนี้

1. เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบอย่างรุนแรง ซึ่งอาจเป็นหมู่บ้านที่ทางพม่ามีเป้าหมายเพื่อทำลาย หรือเป็นกลุ่มคนที่เคยเข้าร่วมกับ เคเอ็นยู กลุ่มผู้ใหญ่บ้าน หรือกลุ่มคนที่มีตำแหน่งทางการปกครองของหมู่บ้านภายใต้รัฐกอทูเล และกลุ่มชายหนุ่มที่อาจถูกเกณฑ์เข้าไปเป็นทหารจากเคเอ็นยู
2. เป็นกลุ่มที่ตัดสินใจทิ้งบ้านเรือนได้ไม่ยากนัก เพราะมีฐานะยากจน ไม่มีทรัพย์สินทั้งพื้นที่ทำการเกษตร บ้านเรือน หรือบางครั้งเรือนอาจจะมียุทธภัณฑ์อยู่บ้างแต่ตัดสินใจทิ้งบ้านเรือนขายให้กับญาติพี่น้องที่ตัดสินใจอยู่ เพราะประเมินว่าอยู่ต่อไปไม่ได้แน่
3. เป็นกลุ่มที่มีบ้านเรือนอยู่ค่อนข้างไกลจากเขตไทย ไม่มีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือเครือข่ายอื่น ๆ ในฝั่งไทย กลุ่มคนดังกล่าวนี้จึงเข้าไปพักพิงในศูนย์อย่างน้อยที่สุดก็มีอาหารเครื่องอุปโภคบริโภคใช้ในการดำรงชีวิต มีความปลอดภัยมั่นคงในชีวิตพอสมควรถึงแม้จะมีกระแสข่าวอยู่ตลอดเวลาว่าจะมีการยิงศูนย์อพยพ โดยกลุ่มทหารพม่าและดีเคบีเอ

ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มผู้หนีภัยจากการสู้รบที่ไม่สมัครใจเข้าไปอยู่ในศูนย์เนื่องจากกลุ่มคนดังกล่าวตั้งบ้านเรือนอยู่ทางด้านทางตะวันออกของภูเขาตอนอ ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ติดแม่น้ำเมยตั้งแต่อำเภอแม่สอดถึงอำเภอท่าสองยาง กลุ่มคนดังกล่าวมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับคนฝั่งไทย เช่น เป็นเครือญาติ เคยข้ามไปทำการเกษตร และค้าขาย และไปมาหาสู่กันมีอยู่ตลอดเวลา กลุ่มคนดังกล่าวไม่ถือว่าอยู่ในเขตการสู้รบโดยตรง บางคนไม่เคยเห็นทหารพม่า เพราะทหารพม่าไม่เคยมาถึงหมู่บ้านของเขา เหตุผลที่ตัดสินใจหนีก็คือ ชาวที่พม่าจะเข้ามายึดค่ายของเคเอ็นยู ซึ่งอยู่ทางตะวันออกของภูเขาตอนอ คนกลุ่มนี้จึงอพยพเข้ามาในฝั่งไทยเพื่อความปลอดภัยไว้ก่อน บางคนอาจจะเคยเข้าไปพักพิงในศูนย์แล้ว ออกมาตั้งบ้านเรือนนอกศูนย์ หรือบางคนไม่เคยเข้าไปพักพิงในศูนย์เลยหรือบางคนเข้า ๆ ออก ๆ

คนบางกลุ่มที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้ฝั่งไทย ไม่นิยมเข้าไปพักพิงในศูนย์ เพราะถ้าเข้าไปอยู่ในศูนย์อพยพกลัวจะถูกจำกัดสิทธิในการเดินทาง หรือกลัวถูกโจมตีโดยหนีไม่ได้ หรือกลัวจะลำบาก ถ้าอยู่ข้างนอกศูนย์ เมื่อเหตุการณ์สงบขึ้น ก็จะกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านเรือนของตน ทำนาทำไร่ตามเดิม แต่ถ้าหากมีกระแสความไม่สงบเกิดขึ้น ก็จะเข้ามาพักพิงโดยการสร้างบ้านอยู่ตามหมู่บ้านในเขตไทย คนกลุ่มนี้จะไม่ขายพื้นที่บ้านเรือนที่นาของตน ถือว่ายังมีความผูกพันกับบ้านเรือนถิ่นฐาน และพื้นที่ทำการเกษตรที่อยู่หมู่บ้านเดิม ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนในฝั่งไทยจึงเป็นการตั้งบ้านเรือนที่ไม่มั่นคง จะกลับไปบ้านเรือนของตนในฝั่งพม่าเมื่อเหตุการณ์สงบ ปัจจุบันบางคนในกลุ่มนี้จะได้สถานภาพบุคคลบนพื้นที่สูง

การที่ศูนย์แม่หละเป็นศูนย์ใหญ่ทำให้คนที่อยู่ในศูนย์มีความหลากหลายทางด้านภูมิหลัง ฐานะทางสังคม ความเชื่อและการปฏิบัติทางวัฒนธรรม ศูนย์แบ่งพื้นที่ออกเป็นสามโซน ได้แก่ โซน A B และ C โดยจากงานของ Sang Kook (2001) พบว่า คนกลุ่มแรกที่มาอยู่ค่ายแม่หละนั้นจะมาอยู่ทาง โซน C ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของค่าย โซนนี้จะมีพื้นที่มากกว่าโซนอื่น ทำให้บ้านเรือนค่อนข้างมีบริเวณไม่แออัดเท่าไรนัก คนส่วนใหญ่ที่โซนนี้จะนับถือศาสนาคริสต์ กลุ่มที่ย้ายเข้ามาอยู่ในศูนย์ฯ ต่อมาจะอยู่ที่โซน B ซึ่งมีคนนับถือศาสนาพุทธและมุสลิมอยู่มาก และกลุ่มที่เข้ามาใหม่จะอยู่ในโซน A ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าเป็นโซนที่มีพื้นที่ค่อนข้างแออัด ในด้านสัดส่วนผู้นับถือศาสนา Sang Kook รายงานว่ามีผู้ที่ถือศาสนาคริสต์ประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ ถือพุทธประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือ 10 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนบังคลาเทศ ที่คนกะเหรี่ยงจะเรียกว่า กอลาฐ หรือ ปา ทามีย ในส่วนของกลุ่มย่อย กะเหรี่ยงโปและสะกอ มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คนกอลาฐน่าจะมีจำนวนไม่มากเมื่อคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ แต่จะเห็นได้ชัดเพราะคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีอาชีพพ่อค้า และเปิดร้านค้าขายอยู่ใกล้ ๆ กัน ส่วนใหญ่จะพูดภาษากะเหรี่ยงได้

ในส่วนของภูมิลำเนาเดิม จากการสุ่มสำรวจ 67 ครัวเรือนที่อยู่กระจายกันทั้ง 3 โซน พบว่ามาจาก 47 หมู่บ้านที่แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่มาจากเมืองหลู่แป่ล อยู่ในเขตอำเภอพะอัน จำนวนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งเป็นระดับผู้นำมาจากย่างกุ้ง พะโค และตัวเมืองพะอัน ผลการสำรวจ 100 ครัวเรือนของเพื่อนไร่พรมแดนในปี 2543 ซึ่งแบ่งถิ่นฐานเดิมโดยลักษณะของพื้นที่พบว่าเป็นผู้ที่มาจากพื้นที่สูงในชนบท 26% มาจากพื้นที่ราบในเขตชนบท 64% จากเมือง 9% และพื้นที่อื่น ๆ (ไม่มีพื้นที่ที่อยู่แน่นอน และคนไม่ตอบคำถามนี้) อีก 1%

สำหรับอาชีพเดิมของกะเหรี่ยงในศูนย์ ก็มีหลากหลายเช่นกันตามตารางข้างล่าง ซึ่งตัวเลขในปี 2543 มาจากการสำรวจของเพื่อนไร่พรมแดน (2544) ส่วนในปี 2547 มาจากการสำรวจครั้งนี้ โดยอาชีพอื่น ๆ คือรับจ้าง เป็นทหาร และ เย็บผ้า

ตารางที่ 5 อาชีพเดิมของผู้ที่อยู่ในศูนย์อพยพแม่หละ

อาชีพ	ปี 2543 -	ปี 2547
ชาวไร่ชาวนา	63%	67%
ครู	13%	4%
นักเรียนนักศึกษา	0%	21%
ค้าขาย	12%	0%
อื่น ๆ	12%	8%
รวม	100%	100%

นอกจากนี้ยังสามารถแยกบุคคลที่มาอยู่ในศูนย์ออกตามระดับความรุนแรงของผลกระทบจากการสู้รบได้สามประเภท ประเภทแรก คือเป็นเจ้าหน้าที่ หรือนักรบเคเอ็นยู หรือผู้ที่ทำงานให้แก่เคเอ็นยู รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้อง ซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่มีการสู้รบโดยตรง ประเภทที่สอง คือผู้ที่ไม่ได้ทำงานให้กับเคเอ็นยู แต่อยู่ในหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบของการสู้รบ อยู่ได้ลำบากเพราะถูกกล่าวหาและกดขี่ทั้งจากฝ่ายพม่าและฝ่ายเคเอ็นยู จากการเก็บภาษี เกณฑ์แรงงาน เกณฑ์ทหาร และถูกทารุณกรรม ประเภทที่สาม คือเป็นกลุ่มคนที่เดือดร้อนจากสงครามน้อยกว่าสองกลุ่มแรก แต่ติดตามเข้ามาทำธุรกิจต่าง ๆ ในศูนย์เช่น ร้านค้า ซึ่งมีจำนวนมากเป็นคนกอลาฮู หรือ ปาตามีย

คนที่อยู่ในศูนย์ส่วนใหญ่จดทะเบียนกับทางเจ้าหน้าที่ของอำเภอที่รับผิดชอบ ซึ่งเมื่อมีลูก ก็จะมีการแจ้งเกิดเพื่อจะได้จดทะเบียนเพิ่ม แต่ก็มีจำนวนหนึ่งที่เดินทางเข้าออกหรืออาศัยอยู่โดยไม่ได้จดทะเบียน ซึ่งอาจจะเป็นนักรบของเคเอ็นยูที่เข้ามาชั่วคราวชั่วคราว มาเยี่ยมครอบครัวและญาติพี่น้อง หรือผู้ที่ไม่แน่ใจว่าจะอยู่ในศูนย์ฯ ตลอดไปหรือไม่ เพราะกลัวว่าถ้าจดทะเบียนก็จะทำให้ถูกตรวจเช็คได้ง่าย ทำให้ออกไปไหนมาไหนไม่สะดวก แต่ก็ยังมีอีกจำนวนหนึ่งที่มีชื่อในทะเบียนของศูนย์ฯ แต่ตัวอยู่นอกศูนย์ฯ เพราะไปแต่งงานกับคนในหมู่บ้านหรือไปทำงานที่อื่น แต่ก็จะได้รับปันส่วนอาหารและสิ่งอื่น ๆ ตามปกติ

เมื่อผู้วิจัยเข้าไปในศูนย์ฯ เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2547 ยังพบผู้ที่อพยพเข้ามาใหม่อีก 28 ครอบครัว มาจากหมู่บ้านรอบนอกของอำเภอกอกะหรี ซึ่งใช้เวลาเดินทางจากศูนย์ฯแม่หละไปประมาณ 1 วัน แต่ผู้นี้ก็ไม่ได้เดินทางมาที่ศูนย์ฯ เพราะเป็นเส้นทางที่ทางฝ่ายพม่าและดีเคบีเอคุมอยู่ ทำให้เดินทางไม่ได้ ต้องอ้อมไปเข้าทางอื่น โดยทยอยกันข้ามชายแดนมาพักที่หมู่บ้านกะเหรี่ยงในเขตไทย หมู่บ้านหนึ่ง รอจนมาครบ 28 ครอบครัวซึ่งใช้เวลาหนึ่งเดือน จึงย้ายเข้ามาอยู่ที่ศูนย์ฯ โดยก่อนหน้าที่จะเข้ามาศูนย์ฯ ก็จะได้ประสานงานเข้ามาก่อน เมื่อมาถึงทางศูนย์ฯ ก็ได้จดทะเบียน และแจกจ่ายอาหาร วัสดุและสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการสร้างบ้านพักอาศัย หัวหน้ากลุ่มที่นำมา มีภรรยาทำงานเป็นพยาบาลอยู่ที่ศูนย์ฯ ซึ่งผู้วิจัยเข้าใจว่าคงทำงานให้กับเคเอ็นยูมาก่อน เพราะคนที่เป็นพยาบาลในพื้นที่ที่เป็นเขตปฏิบัติงานของเคเอ็นยู เกือบทั้งหมดจะได้รับการสอนและฝึกโดยรัฐบาลกอลาฮูของเคเอ็นยู ส่วนผู้ที่มาด้วยทั้งหมดเป็นญาติและอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ผู้นำบอกว่าที่อพยพเข้ามาช้า เพราะดีเคบีเอเพิ่งยกกำลังไปที่หมู่บ้าน ทำให้เกิดการสู้รบระหว่างทหารของ ดีเคบีเอและทหารของพม่า กับทหารของเคเอ็นยู ทางผู้นำและชาวบ้านที่จะอพยพมาด้วยกันคิดไตร่ตรองเป็นเดือน ถึงตัดสินใจโยกย้ายมา หัวหน้าบอกว่า คนที่มาไม่ได้เพราะทางดีเคบีเอไม่ให้มา ปิดล้อมไว้หมด เมื่อมาแล้วคงไม่กล้ากลับ เพราะมีการวางระเบิดเยอะมาก

ในด้านวิถีชีวิตของคนในศูนย์ฯ ก็เช่นเดียวกับคนภายนอกที่มีฐานะไม่เท่าเทียมกัน ครอบครัวที่มีฐานะดี ซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก และมักจะเป็นคนที่มีเงินติดตัวมาอยู่แล้ว และมาอยู่ก่อนเป็นเวลานาน จะเห็นได้ชัดว่าเป็นครอบครัวที่มีธุรกิจการค้า เช่น ขายพืชผัก อาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป เสื้อผ้า และของใช้อื่น ๆ คนกอลาฐ จำนวนหนึ่งเปิดร้านน้ำชา กาแฟ และขายขนม นอกจากนี้ยังมีร้านเช่าวิดีโอ และโรงหนังอีกหลายโรง นอกจากนั้นยังเป็นครอบครัวที่ขยันขันแข็ง สามารถหาซื้อที่ทำอะไรปลูกพืชอยู่นอกศูนย์ฯ ได้ ทำให้มีอาหารการกินเพิ่มเติมและมีรายได้เพิ่มขึ้น กลุ่มที่มีรายได้มากจะสามารถนำเงินมาปรับปรุงที่อยู่อาศัยและความเป็นอยู่ บ้านจะหลังใหญ่กว่าบ้านอื่น ใช้วัสดุที่เป็นไม้ที่ค่อนข้างมันคง มีไฟฟ้าใช้ มีโทรศัพท์มือถือใช้ สำหรับกลุ่มที่มีฐานะกลาง ๆ จะเป็นกลุ่มที่มีรายได้เพิ่มเติมบ้างจากการขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นครอบครัวที่ขยันใช้พื้นที่ดินแคบ ๆ รอบบ้านปลูกผลไม้ และพืชผัก ทำให้มีอาหารเพิ่มขึ้นและได้ขาย อีกทั้งบรรยากาศดูร่มรื่นขึ้นมา บางบ้านมีการเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ทำให้มีรายได้เพิ่มบ้างจากการขาย หมู ไก่ บางบ้านทำหัตถกรรม ประเภทเครื่องจักสาน ไม้กวาดดอกหญ้า ฯลฯ และ หลายบ้านออกไปรับจ้างทำงานที่หมู่บ้านใกล้เคียงศูนย์ฯ หรือทำงานในเมืองใหญ่ ไกลจากศูนย์ฯ บางบ้านออกไปหาอาหารในป่า ซึ่งทำได้มาน้อยแล้วแต่ความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่และสถานการณ์ในแต่ละช่วง และแน่นอนว่าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่แทบจะไม่ได้ไปหารายได้อะไรเพิ่มเติมเลย อยู่ได้ด้วยข้าวและของกินของใช้ที่ BBC นำมาให้แต่ละเดือน ในกลุ่มนี้รวมทั้งครอบครัวผู้พิการจากการสู้รบ คนที่มีอายุมาก คนที่เป็นหม้าย คนที่ป่วย

ภาพที่ 16 ตลาดปลาในศูนย์อพยพ

แม้ว่าในด้านความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่จะผดเคือง แต่การพัฒนาทางการศึกษาก็ก็นำไปอย่างค่อนข้างมีมาตรฐานที่ดีโดยพื้นฐานการศึกษาที่พัฒนามาโดยรัฐกอทูเลและมีการสนับสนุนขององค์กรภายนอกเพิ่มขึ้น พบว่ามีโรงเรียนหลายแห่งและหลายระดับ ซึ่งสามารถรองรับเด็กนักเรียนทั้งหมดในศูนย์ฯได้ นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาที่เป็นคนกะเหรี่ยงในเขตไทยที่สนใจเข้ามาเรียนในศูนย์ฯ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาเรียนภาษาอังกฤษ หรือเรียนต่อระดับเตรียมอุดมศึกษา หรือเรียนในโรงเรียนพระคริสตธรรม จำนวนสถานการศึกษารวมแล้ว มีโรงเรียนอนุบาลทั้งหมด 18 แห่ง โรงเรียนประถม 13 แห่ง มัธยมต้น 3 แห่ง มัธยมปลาย 4 แห่ง โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา 1 แห่ง (Further Study Program-FSP) และ โรงเรียนสอนพระคริสตธรรม (Bible School) 2 แห่ง โดยที่โรงเรียนชั้นประถมและมัธยมนั้นสามารถเลือกได้ว่า ในการสอนหลักสูตรภาษากะเหรี่ยงนั้น จะใช้อักษรเขียนของกะเหรี่ยงแบบไหน เพราะภาษาเขียนของกะเหรี่ยงมีอักษรหลายแบบ⁴⁷ Sang Kook (2001) เขียนถึงคุณภาพที่ค่อนข้างสูงของโรงเรียนในค่ายว่า โครงการเตรียมอุดมศึกษา (FSP) นั้นเปิดตั้งแต่ปี 2537 โดยผู้นำกะเหรี่ยงและด้วยการสนับสนุนจากสถาบันสังคมเปิด (Open Society Institute) และมหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ดแห่งอังกฤษ (Bradford University of England) โดยมีอาจารย์จากอังกฤษและมหาวิทยาลัยย่างกุ้งมาสอน เรียนเป็นภาษาอังกฤษเป็นเวลาสี่ปี เมื่อจบแล้วจะได้รับการคัดเลือกให้ไปเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ดสาขากรุงเทพฯ สำหรับโรงเรียนพระคริสตธรรมเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นที่ฐานที่มั่นของกอทูเลเมื่อปี 2526 แล้วย้ายมาอยู่ที่ค่ายแม่ละปี 2543 ผู้อำนวยการได้รับรางวัลสิทธิมนุษยชนจาก Baptist World Alliance มีครูและเจ้าหน้าที่รวม 18 คน โดยโรงเรียนเปิดสอนระดับปริญญาตรีด้านศาสนศาสตร์ นอกจากนี้ในค่ายยังมีหลักสูตรระยะสั้นเช่น โครงการฝึกอบรมผู้นำอย่างโรกิตี ความพยายามที่จะดำเนินโครงการสร้างจิตสำนึกชาตินิยมกะเหรี่ยงต่อเนื่องบนพื้นฐานหลักสูตรและระบบการศึกษาที่รัฐกอทูเลทำไว้ก่อนหน้านี้ ได้ถูกท้วงติงโดยองค์กรต่างประเทศที่ให้การสนับสนุน ดังที่ Sang Kook (2001) เล่าไว้ว่า ทางสถาบันสังคมเปิดที่สนับสนุนโครงการเตรียมอุดมศึกษา ไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการสอนด้านศาสนาคริสต์ในโรงเรียน ส่วน ZOA เองก็ไม่เห็นด้วยที่ประวัติศาสตร์ของกะเหรี่ยงยังเน้นถึงการเป็นปฏิปักษ์กับชนชาติพม่า แต่ให้น้ำหนักสันติภาพและการอยู่ร่วมกันกับกลุ่มอื่น ๆ

ในด้านการรักษาพยาบาล ในศูนย์ฯ มีสถานพยาบาลทั้งหมด 7 แห่ง แบ่งเป็นสถานพยาบาลทั่วไป 2 แห่ง สถานบริการด้านโรคมาเลเรีย 4 แห่ง และสถานบริการเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ที่มีร่างกายพิการอีก 3 แห่ง ซึ่งพบว่าชุมชนกะเหรี่ยงที่อยู่ในบริเวณท่าสองยางจำนวนไม่น้อย ที่ป่วยไม่หนักมาก ที่

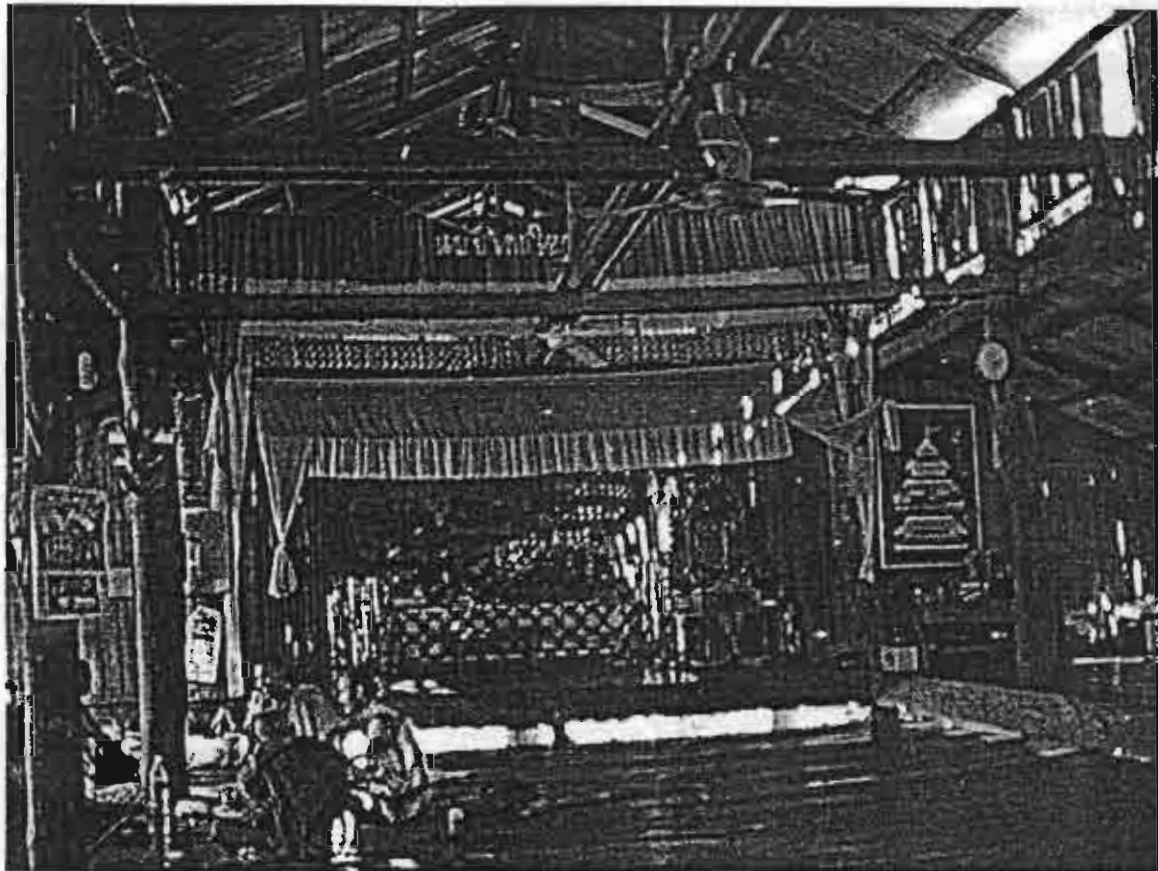
⁴⁷ การประดิษฐ์อักษรมักจะมีที่มาจากศาสนา อักษร หลัว ถูกประดิษฐ์โดยกลุ่มแบ็บติสต์ แต่ก็เป็นอักษรที่ใช้แพร่หลายในการใช้เขียนหนังสือมากกว่าอักษรแบบอื่น ในขณะที่กะเหรี่ยงกลุ่มที่ถือศาสนาพุทธจะใช้นลิโรเหม ซึ่งเป็นอักษรโรมันมากกว่า และยังมักมีศาสนาเล็ก ๆ ที่เรียกว่าแลนแก มีอักษรแลนแก ที่ใช้ในทางศาสนา

เข้ามาใช้บริการโรงพยาบาลในศูนย์ฯ เพราะจำนวนหนึ่งไม่มีบัตรประชาชนหรือมีแค่บัตรบุคคลบันทึกสูง ทำให้ไม่สามารถใช้บริการได้ และแม้จะมีบัตรก็พบว่า โรงพยาบาลในศูนย์ฯ ให้บริการดีกว่าโรงพยาบาลของรัฐ มีหมออยู่ประจำการตลอดเวลา ไม่เสียค่าใช้จ่าย และหมอค่อนข้างมีคุณภาพ ตัวเลขจากการสำรวจที่ดำเนินการโดยองค์กรเพื่อนไร้พรมแดนที่พบว่าบ้านห้วยแห้งซึ่งเป็นต้นน้ำของบ้านแม่หละและอยู่ห่างจากแม่หละไป 4 ก.ม. มีจำนวน 75 ครัวเรือน เป็นคนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่โดยมีคนไทยอยู่บ้างแต่น้อย พบว่าร้อยละ 50 ถือบัตรสีฟ้า ส่วนใหญ่ใช้คลินิกในศูนย์อพยพ และมาซื้ออาหารและสินค้าเนื่องจากใกล้และถูกกว่าแม่ต๋าน

การที่มีคนนับถือศาสนาหลากหลาย ทำให้มีสถานประกอบพิธีทางศาสนาที่หลากหลายด้วยนั่นคือ มีวัดพุทธ 2 วัด โบสถ์ในศาสนาคริสต์ 13 แห่ง โดยแยกเป็นแบปติสต์ 10 แห่ง คาทอลิก 1 แห่ง แองกลิกัน 1 แห่ง และเซเวนเดย์แอดเวนติสต์ 1 แห่ง สุลหฺล่าอิสลาม 1 แห่ง วัดของแลแวก 1 แห่ง การที่ศูนย์ฯ เป็นที่ที่สงบปราศจากการสู้รบ และผู้คนอยู่ด้วยกันเกือบตลอดเวลา ทำให้มีเวลาและเงื่อนไขที่ดีในการปฏิบัติพิธีกรรมของแต่ละศาสนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเผยแพร่ให้ทั้งคนในค่ายและนอกค่าย ตัวอย่างเช่น ศาสนาแลแวก ซึ่งไม่อาจพบเจอในหมู่คนกะเหรี่ยงในไทย แต่เนื่องจากผู้ที่มีนับถือศาสนาแลแวกอพยพมาอยู่ในศูนย์ฯ จึงได้ตั้งวัดของแลแวก และจัดการให้โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่อยู่ใกล้ชุมชนแลแวก บรรจุภาษาแลแวกไปในหลักสูตรด้วย อีกทั้งจัดการเรียนภาษาแลแวกทุกภาคฤดูร้อนให้แก่คนทั่วไปในศูนย์ฯ ด้วย กลุ่มแลแวกที่อยู่ในศูนย์ฯ จะเชื่อมโยงกับศูนย์กลางแลแวกที่อยู่ใกล้เมืองพะอานในรัฐกะเหรี่ยง โดยมีผู้นำจากศูนย์กลางมาเยี่ยมและนำในพิธีกรรมเป็นครั้งคราว ขณะเดียวกันผู้นำกลุ่มแลแวกจากในศูนย์ฯ ก็เดินทางเข้าไปร่วมงานที่ศูนย์กลางเป็นประจำ

วัดของพุทธที่อยู่ในศูนย์ฯ ก็มีพระหลายองค์และมีการปรับปรุงศาลาค่อนข้างถาวร เจ้าอาวาสซึ่งมาจากเขตพม่าดูแลทั้งวัดในศูนย์ฯ และวัดที่หมู่บ้านนอกศูนย์ฯ กิจกรรมที่สำคัญกิจกรรมหนึ่งคือการตั้งละคร “จ่า” ซึ่งเป็นคำที่คนกะเหรี่ยงบริเวณนี้เรียกการแสดงการร่ายรำประกอบการร้องเพลงและการเล่นดนตรีที่มีลักษณะเฉพาะแบบพม่า ซึ่งประกอบไปด้วยกลองวง ช้องวง ปี่ จิง ฉาบ ไม้ไผ่ผ่าครึ่ง และมีการเล่นละครสั้นลับ ซึ่งจะเน้นหนักในเรื่องการสั่งสอนด้านศาสนาและศีลธรรม อวยพรให้กับความอุดมสมบูรณ์ของการผลิต ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความบันเทิงในช่วงหลังการเก็บเกี่ยว เจ้าอาวาสเคยเล่นเป็นตัวเองในวงจ่า ก่อนหน้าที่จะบวชพระ จึงพยายามสืบทอดวัฒนธรรมนี้ โดยจัดให้มีการเล่นทั้งในศูนย์ฯ และในหมู่บ้านคนกะเหรี่ยงนอกศูนย์ฯ ซึ่งมีวัดซึ่งท่านเป็นเจ้าอาวาสตั้งอยู่ แต่การตั้งคณะละคร “จ่า” และการเผยแพร่ก็มีข้อจำกัด เพราะคนแสดงเป็นคนในศูนย์ฯ หรือคนที่อยู่ฝั่งพม่า ซึ่งไม่มีบัตรประชาชน ทำให้การเดินทางไปแสดงนอกศูนย์ฯ บางทีก็อาจจะถูกตรวจจับ แต่ก็ถือว่าเป็นความพยายามที่จะสืบทอดวัฒนธรรมการเล่น “จ่า” ในพื้นที่

ภาพที่ 19 วัดในศูนย์อพยพ

ภาพที่ 20 พิธีมัดมือในศูนย์อพยพ

ศูนย์ฯ แม่หละ ยังเป็นเสมือนศูนย์กลางการทำงานของกลุ่มแบ็บติสต์ที่ใหญ่แห่งหนึ่ง ในการประชุมประจำปี ทางคริสตจักรแบ็บติสต์กะเหรี่ยงกอทูเลซึ่งเป็นสหภาพของโบสถ์แบ็บติสต์ของกะเหรี่ยงทั้งหมดจะจัดงานใหญ่มากในค่าย มีการแสดงละคร ดนตรี ประภาคารร้องเพลง การท่องจำพระคัมภีร์ ฯลฯ ทั้งนี้พบว่าผู้สอนศาสนาคริสต์ที่อยู่ในศูนย์ฯ ได้ออกไปเผยแผ่ศาสนาหมู่บ้านกะเหรี่ยงถึงอำเภออมก๋อยและหมู่บ้านในอำเภอท่าสองยาง และได้ผลสำเร็จไปบ้าง เช่น บ้านแม่หละโพธิ์ ที่คนกะเหรี่ยงดั้งเดิมเพิ่งเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์

นอกจากจากพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ผู้นำกะเหรี่ยงยังจัดกิจกรรมตามประเพณีของคนกะเหรี่ยง เช่น ประเพณีมัดมือ เป็นต้น (ดูภาพที่ 20) สำหรับบางคนที่เคยทำงานการเมืองการทหารกับเคเอ็นยู การเข้ามาอยู่ในศูนย์ฯ ก็เป็นโอกาสที่จะมาหันมาทำงานด้านพัฒนาหรืองานด้านการค้นคว้า เช่นที่ผู้วิจัยเจออดีตนักรบ เคเอ็นยู วัยกลางคนคนหนึ่งอยู่ในศูนย์ฯ ที่ตอนนี้เป็นหัวหน้าหน่วยค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์และวรรณคดี พูดภาษาอังกฤษได้ดี ภาษาไทยได้ค่อยข้างมาก บอกผู้วิจัยว่าทำงานให้ เคเอ็นยู 20 ปีแล้ว ตอนนี้ปลดเกษียณ และสนใจเรื่องความเป็นกะเหรี่ยง

5.3 ความสัมพันธ์กับชุมชนนอกศูนย์ฯ

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 หมู่บ้านริมเมยฝั่งไทย ไม่ได้มีแต่คนกะเหรี่ยงดั้งเดิมเท่านั้น แต่คนจำนวนไม่น้อยที่อพยพเข้ามาอยู่ในเวลาต่าง ๆ กัน บางครอบครัวมากกว่า 20 ปีก่อนการสู้รบ บางคนหรือบางครอบครัวเพิ่งย้ายเข้ามาเพื่อหนีภัย แต่ไม่ต้องการเข้าไปอยู่ในศูนย์อพยพฯ เพราะฉะนั้น การที่คนในศูนย์มีญาติอยู่นอกศูนย์และไปมาหาสู่กันจึงเป็นเรื่องปกติ นอกจากนี้การที่ศูนย์อพยพฯ ก่อนหน้าปี 2538 นั้นมีกระจัดกระจายหลายศูนย์บริเวณริมน้ำเมยและอยู่ใกล้หมู่บ้านทั้งคนเมืองและคนกะเหรี่ยง คนในศูนย์ฯ จึงได้สร้างความสัมพันธ์กับคนในหมู่บ้านข้างเคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของการแต่งงานระหว่างคนในศูนย์ฯ และคนกะเหรี่ยงดั้งเดิม บางรายโดยเฉพาะผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะออกมาอยู่นอกศูนย์ แต่ยังมีพ่อแม่พี่น้องอยู่ในศูนย์ฯ และยังไม่ลบชื่อออกจากทะเบียนในศูนย์ฯ จึงเข้าไปรับของกินของใช้จากศูนย์ฯ เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีการรับเอาเด็กในศูนย์ฯ มาเป็นลูก ดังกรณีของเมตตาที่กล่าวถึงในบทที่ 3

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างคนในศูนย์ฯ กับคนนอกศูนย์ฯ ทั้งที่เป็นคนกะเหรี่ยงและคนเมืองยังมีลักษณะของการจ้างแรงงาน โดยคนในศูนย์ฯ ออกไปรับจ้างตามหมู่บ้านรอบๆ ศูนย์ฯ หรือในที่อื่นที่ไกลออกไปทั้งงานในและนอกภาคเกษตร เช่น การดำนา เก็บข้าวโพด การเก็บถั่ว การขุดที่นา การถางหญ้า และหาของป่ามาขายตามฤดูกาลต่าง ๆ เช่น เก็บหน่อไม้ เก็บและไฟ(เย็บ)ใบตองตึง(ไม้พลอง) สำหรับใช้มุงหลังคาขาย หรืองานฝีมือเช่นการสร้างบ้าน แรงงานจำนวนมากในศูนย์ฯ ชดเชยแรงงานของคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านที่หายไป เพราะไปเรียนหนังสือหรือทำงานต่างถิ่นหรือทำงานอื่นที่ไม่ใช่งานภาคเกษตร การทำนาจึงทำได้ต่อเนื่องเพราะมีแรงงานอพยพเข้ามาช่วย ในบางกรณีที่เจ้าของดั้งเดิมไม่

มีแรงงานเลย อาจจะทำให้คนที่อพยพเข้ามาเช่าที่นา และบางรายผู้ที่อพยพเข้ามาเหล่านี้ สามารถซื้อที่นาเป็นของตนเองได้ นอกจากนี้ การที่มีแรงงานราคาถูกจำนวนมาก ทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกพืชรายได้ที่สำคัญคือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในบริเวณกว้าง

ในเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ศูนย์อพยพให้แก่คนในพื้นที่ ประการแรก ศูนย์อพยพ เป็นตลาดสินค้าใหญ่ เพราะมีสินค้ามากและหลากหลาย สิ่งเข้ามาป้อนตลาดที่ใหญ่มากมีคนหลายหมื่นคนเป็นลูกค้า ดังนั้น สินค้าในค่ายจึงค่อนข้างถูกเมื่อเทียบกับสินค้าที่ตลาดในตัวอำเภอท่าสองยาง โดยแม่ค้าขายส่งจะนำสินค้าพวกอาหารมาส่งเป็นประจำ ชาวบ้านนอกศูนย์ ที่ต้องการซื้ออาหารจำนวนมาก สำหรับงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เช่น งานแต่งงาน งานบุญ ฯลฯ จะมาซื้อที่ศูนย์ ในขณะที่เดียวกัน พ่อค้าจากศูนย์ ซึ่งเป็นพวกกะลาซุ ก็อาจจะเอาสินค้าออกมาเร่ขายตามหมู่บ้านด้วย นอกจากนี้ ประการที่สอง ชาวบ้านนอกศูนย์ ยังนิยมมาหาซื้อข้าวในศูนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนที่คุ้นเคยกัน เพราะข้าวในศูนย์ ซึ่งองค์กรต่างประเทศสนับสนุนให้เปล่านั้นจะมีราคาถูก แม้คุณภาพจะไม่ดีนัก ประการที่สาม กรณีที่คนในศูนย์มีโอกาสได้แต่งงานกับคนกะเหรี่ยงในไทย ก็อาจจะย้ายออกจากศูนย์ ไปอยู่ในหมู่บ้านไทย แต่ยังได้รับการปันส่วนอาหารและสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ตามที่เคยได้เป็นประจำ และสุดท้าย การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ทางองค์กรระหว่างประเทศให้หลายรายการ ใช้วิธีการประมูลให้คนในพื้นที่เป็นผู้จัดหา เช่น ไม้ไผ่ ฯลฯ ทำให้คนในพื้นที่ได้ประโยชน์อย่างมาก

ดังที่กล่าวมาแล้ว การดำรงอยู่ของศูนย์ โดยรวมเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนนอกศูนย์ในด้านต่าง ๆ ชุมชนนอกศูนย์ได้ประโยชน์จากการจ้างแรงงานราคาถูก และความสัมพันธ์ระหว่างคนในศูนย์กับนอกศูนย์มีลักษณะของการเป็นญาติกันมากขึ้นจากการแต่งงาน การไปมาหาสู่และการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้ทัศนคติและท่าทีของคนนอกศูนย์ที่มีต่อคนในศูนย์ค่อนข้างคลุมเครือ ไม่รังเกียจหรือต่อต้าน แต่ก็ไม่พอใจมากนัก เมื่อถามความเห็น คนส่วนหนึ่งจะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในศูนย์อพยพและไม่รู้สึกว่ามีผลกระทบอะไรมากนัก เช่นกรณีของ ฟีนาง(นามสมมุติ) อายุ 35 ปี บ้านแม่หละไทยมีอาชีพขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง จากศูนย์ ซึ่งอยู่ติดถนนเข้าไปบ้านแม่หละไทยซึ่งติดแม่น้ำเมย (ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร) ให้ความเห็นที่ว่า

...ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับพวกกะเหรี่ยงไม่ค่อยมีปัญหาเท่าไรทั้งกะเหรี่ยงที่ศูนย์อพยพและกะเหรี่ยงที่บ้านแม่หละไทยรวมทั้งที่อื่นด้วย... รายได้โดยส่วนใหญ่แล้วก็จะมาจากพวกกะเหรี่ยงนี้แหละ เพราะส่วนมากแล้วเขาก็มาหางานทำที่บ้านแม่หละไทย รายได้บางวันก็ไม่คุ้มค่าน้ำมัน เพราะบางครั้งมีด้านทหารอยู่หลายด่าน ไม่รู้เขาจะตั้งท่าไมเยอะแยะ พวกกะเหรี่ยงก็ต้องออกมาทำมาหากินเหมือนกัน...ที่คิดว่า พวกกะเหรี่ยงไม่น่ามีผลกระทบอะไรต่อบ้านเรา อย่างที่เห็นก็คือ เขาก็มาทำมาหากินของเขา พอเสร็จงานเขาก็กลับ และที่สำคัญชาวบ้านที่นี้ส่วนมากเขาก็พูดภาษากะเหรี่ยงได้เกือบหมดทุกคน

สำหรับเรื่องที่ไม่พอใจมากดูจะเป็นเรื่องของการที่คนในศูนย์ฯ ออกมาเก็บของป่าไปกินไปใช้ ทำให้ของป่าลดน้อยลง หรือการเก็บพืชผลที่ชาวบ้านปลูกไว้โดยไม่ขออนุญาต ซึ่งเป็นผลกระทบเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ศูนย์ฯ เช่น บ้านแม่หละไทย และบ้านแม่หละยาง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่หละเล่าว่า

ผมว่าพวกกะเหรี่ยงที่ศูนย์อพยพ มีผลกระทบต่อหมู่บ้านเรามาก เพราะทางศูนย์ไม่สามารถที่จะควบคุมดูแลได้ทั่วถึง เช่น พวกกะเหรี่ยงมักจะออกมาตัดไม้และทำลายป่าเป็นประจำเนื่องจากเขาไปสร้างบ้านเรือนบ้าง ขายให้นายทุนบ้าง และเผาถ่านขาย...ผลกระทบอีกด้านหนึ่งก็คือ เวลาถึงหน้าเห็ดหรือหน่อ จะออกไม่ทันพวกกะเหรี่ยง เพราะเขาจะออกมาเยอะมาก...

ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่หละยาง ก็มีความเห็นว่า “ศูนย์อพยพนั้นมีผลกระทบต่อเราเป็นอย่างมาก เพราะแย่งเป็นแรงงาน(ทำให้คนกะเหรี่ยงในพื้นที่ได้ค่าแรงต่ำไปด้วย) มีการลักเล็กขโมยน้อยในไร่นา...รวมทั้งช่วงหน้าที่มีการเก็บใบตองตึงจะไม่ทันคนพวกนี้...”

ลุงอีกคนที่บ้านแม่หละยางก็ให้ความเห็นเสริมว่า

...ในส่วนของปัญหาของศูนย์อพยพนั้นมีมาก คือ เมื่อปีก่อนนั้น ช่วงนั้น พืชผักกำลังอุดมสมบูรณ์ ตจอนนั้นก็ทำงานอยู่ในไร่ มีกลุ่มของพวกที่อยู่ในศูนย์อพยพ มาเก็บพวกพริก มะเขือ เผือก มัน ต่าง ๆ ต่อหน้าต่อตา แต่ไม่กล้าว่าอะไรเพราะเขาถือมีดถือไม้อยู่ในมือ เลยกลัวจะโดนทำร้าย หลังจากนั้นก็ได้มาคุยกับทางผู้ใหญ่ ซึ่งทางผู้ใหญ่เองก็ได้คุยกับทางศูนย์ แต่ก็ไม่สามารถที่จะควบคุมได้เพราะคนมันเยอะ...

5.3 บทสรุป

ค่ายอพยพ แม้จะอยู่ในผืนดินไทย แต่รัฐไทยไม่ได้เข้าไปควบคุมจัดการอย่างเต็มที่ การไม่ได้ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสถานะภาพผู้ลี้ภัยของสหประชาชาติ ทำให้ไม่มีข้อผูกมัดและแนวทางที่ต้องปฏิบัติที่ชัดเจน การปฏิบัติของรัฐไทยอยู่บนหลักการ “การอำนวยความสะดวกและช่วยเหลือพักพิงชั่วคราวในพื้นที่ปลอดภัยบนพื้นฐานของมนุษยธรรม” และ “ไม่ผลักดันให้กลับถ้าหากว่าเสี่ยงหรืออยู่ในอันตราย” ด้วยเหตุนี้ ปฏิบัติการที่เป็นจริงในศูนย์ฯ จึงขึ้นอยู่กับข้อตกลงและการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง ที่สำคัญฝ่ายแรกคือคณะกรรมการ และองค์กรต่าง ๆ ที่คนในศูนย์ฯ ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการร่วมกับองค์กรที่ให้การสนับสนุน เช่น คณะกรรมการการบริหารค่าย องค์กรสตรีกะเหรี่ยง โรงเรียน ฯลฯ ซึ่งจำนวนไม่น้อยคือคนที่มีความรู้ในหน้าที่ในรัฐก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในศูนย์ฯ ฝ่ายที่สองคือ องค์กรภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือทั้งในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค การพัฒนา ด้านการศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม ฝ่ายที่สามของรัฐไทย ที่มีสภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นผู้วางนโยบาย ในขณะที่กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ดูแลโดยตรง ที่พยายามจะช่วยเหลือผู้หนีภัย ขณะเดียวกันก็ระมัดระวังไม่ให้ปฏิบัติการใด ๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ “อธิปไตย” ของไทย ต่อความสัมพันธ์กับรัฐบาลพม่าและต่อความสัมพันธ์กับองค์กรนานาชาติ ทั้งสามฝ่ายต่างตรวจสอบและต่อรองซึ่งกันและ

กัน เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ตรงตามหลักการของตน และได้ประโยชน์สูงสุดจากการดำรงอยู่ของศูนย์อพยพ

การดำรงอยู่ยาวนานของศูนย์อพยพ ทำให้คนในศูนย์อพยพมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในหลายด้านกับคนนอกศูนย์ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นคนที่หนีภัยมาจากฝั่งพม่าเช่นกัน ความสัมพันธ์มีหลายรูปแบบ เช่น การแต่งงาน การเป็นเครือญาติ การจ้างแรงงาน ฯลฯ อีกทั้งคนนอกศูนย์ฯ ได้ประโยชน์จากการให้บริการด้านสถานพยาบาลและการศึกษาจากศูนย์ฯ และจากการที่ศูนย์เป็นแหล่งสินค้าราคาถูก รวมทั้งข่าวสารที่ทางองค์กรระหว่างประเทศจัดหามาให้ อีกทั้งได้ประโยชน์จากการสัมปทานจัดหาปัจจัยและวัสดุที่จำเป็นต่อการดำรงชีพมาให้คนในศูนย์ แม้จะมีปัญหาการแก่งแย่งทรัพยากรในพื้นที่ระหว่างคนในและคนนอกศูนย์ฯ แต่ก็ไม่ทำให้การดำรงอยู่ของศูนย์ฯ ไม่ถึงกับเป็นสิ่งที่แปลกปลอมและน่ารังเกียจมากนัก

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่ามียุทธศาสตร์และองค์การหลายฝ่ายและหลายระดับที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการของศูนย์อพยพ แต่ละฝ่ายมีอุดมการณ์ วัตถุประสงค์และผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน แต่ความจำเป็นที่จะต้องปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้ต้องมีการต่อรองและชั่งชั่งผลประโยชน์ ทำให้พื้นที่พรมแดนมีลักษณะที่คลุมเครือ ไม่แน่ชัดว่าอุดมการณ์และปฏิบัติการของใครที่จะเป็นฝ่ายครอบงำ

บทที่ 6

บทส่งท้าย

เพื่อตอบคำถามหลักของงานวิจัยนี้ที่ว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจและผู้คนหลากหลาย
กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่บริเวณพรมแดนแม่น้ำเมยนี้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาอย่างไรตั้งแต่ในอดีตจนถึง
ปัจจุบัน และแต่ละกลุ่มมีความพยายามที่จะควบคุม ชวชิง หรือได้ตอบ ด้วยวาทกรรมและปฏิบัติการ
ต่าง ๆ อย่างไร ผู้วิจัยเลือกพิจารณาจากสามพื้นที่สำคัญของความสัมพันธ์บริเวณพรมแดน ได้แก่พื้นที่
ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมระหว่างคนเมืองและกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นกลุ่มชาติ
พันธุ์หลักบริเวณสองฝั่งเมย ดังเนื้อหาที่บรรยายในบทที่ 3 พื้นที่การค้าข้ามชายแดน ซึ่งมีสินค้าที่สำคัญ
ได้แก่ วัว ไม้ แรงงานและสินค้าอุปโภคบริโภคซึ่งรวมทั้งผลผลิตจากป่า ดังบรรยายรายละเอียดในบทที่
4 และความเป็นมาและการดำรงอยู่ของศูนย์อพยพแม่หละในระยะ 20 กว่าปีที่ผ่านมานี้ ซึ่งพอจะสรุปข้อ
ค้นพบที่สำคัญที่ตอบคำถามงานวิจัยได้ดังต่อไปนี้

พัฒนาการและความหมายของเส้นเขตแดน

การศึกษาเอกสารที่บ่งบอกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต พบว่าพื้นที่พรมแดนน้ำเมย เป็นบริเวณ
พรมแดนที่อยู่ระหว่างราชอาณาจักรต่าง ๆ มาตั้งแต่โบราณ แต่ในยุคที่ยังเป็นรัฐศักดินายุคหนึ่งนั้น ไม่มี
ความพยายามจะขีดเส้นแบ่งของราชอาณาจักรอย่างชัดเจน สิ่งที่สำคัญในยุคที่คนมีไม่มากนัก คือ
ความต้องการกำลังคนมากกว่าพื้นที่ ด้วยเหตุนี้จึงพบว่ามีกรกวาดต้อนผู้คนเมื่อรบชนะเมืองหนึ่งให้
ไปอยู่ในเมืองของตนเพื่อเป็นแรงงานการเกษตร และสร้างเมืองและวัด อยู่เป็นประจำ สำหรับคนและ
ชุมชนส่วนใหญ่จะค่อนข้างแจ่มชัดว่าขึ้นต่อเจ้าเมืองเมืองใด ผ่านระบบการส่งส่วยหรือไปทำงานให้
แลกกับการคุ้มครอง พื้นที่ของชุมชนเหล่านี้ก็ถือว่าอยู่ใต้ขอบเขตของเมืองนั้นด้วย นอกจากนั้น พื้นที่ที่
มีทรัพยากรที่มีค่าเช่นป่าไม้สัก ซึ่งมีอยู่บริเวณพรมแดนแม่น้ำเมยทางเหนือ ก็จะเป็นพื้นที่ที่เจ้าทาง
เหนือยึดครอง แต่สำหรับพื้นที่พรมแดนที่มีชุมชนที่หนีภัยสู้รบหรือหนีการเกณฑ์มาอยู่ หรือเป็นพื้นที่ป่า
เขาที่ไม่มีชุมชนตั้งอยู่ พื้นที่เหล่านี้ก็จะมีสถานะภาพไม่ชัดเจนว่าเป็นของรัฐใด ซึ่งเป็นลักษณะส่วนใหญ่
ของพื้นที่พรมแดนน้ำเมยก่อนที่อังกฤษจะเข้ามายุึดครองพม่า

เมื่ออังกฤษเข้ามายุึดครองส่วนล่างของพม่าครั้งแรกเมื่อปี 2369 นั้น ก็เริ่มพัฒนาตลาดการค้า
เพื่อนำเข้าและส่งออกที่เมาะละหม่ง ความต้องการเปิดเส้นทางการค้ากับจีน โดยให้พ่อค้าจีนเดินทาง
ลงมาทางใต้โดยใช้เส้นทางที่ผ่านบริเวณพรมแดนได้อย่างไม่มีอุปสรรค ความต้องการครอบครองพื้นที่
ที่มีทรัพยากรที่มีค่า และความต้องการควบคุมพื้นที่เพื่อเฝ้าระวังและป้องกันไม่ให้เกิดการก่อกบฏ ทำให้มี
การทำข้อตกลงใช้น้ำเมยและสันเขาเป็นเส้นแบ่งเขตแดนที่แยกพื้นที่รัฐอังกฤษออกจากรัฐสยามในปี
2411 ข้อตกลงทำขึ้นทั้ง ๆ ที่รัฐสยามยังไม่ได้มีระบบการปกครองและการบริหารงานเป็นเอกภาพทั้ง

ประเทศในแบบปัจจุบันนี้ คนเมืองและพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำเมยในขณะนั้นยังขึ้นต่อเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จนกระทั่งการปฏิรูปการปกครองเสร็จสมบูรณ์ แผ่นดินทางตะวันออกของแม่น้ำเมยจึงถูกจัดให้แบ่งให้เป็นเขตหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ ที่ขึ้นต่อรัฐสยาม

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การตั้งที่ว่าอำเภอ สถานีตำรวจและหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐไทย และการมีด่านเก็บภาษีที่บ้านท่าสองยาง บ่งบอกถึงการเริ่มเข้ามาควบคุมพื้นที่ชายแดนของรัฐ แต่พื้นที่น้ำเมยยังไม่ได้เป็นเส้นแบ่งความเป็นชาติ ตรงกันข้ามการเดินทางข้ามฝั่งน้ำเมยไปมาของคนเมืองและกะเหรี่ยงทั้งสองฝั่งทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและติดต่อมาจากรุ่นลูก คนเมืองพูดภาษากะเหรี่ยงได้ดี ไม่มีปัญหาในเรื่องการสื่อสาร มีคนเมืองจำนวนหนึ่งไปตั้งถิ่นฐานทางตะวันตก เพื่อให้สะดวกต่อการทำการค้าทั้ง ๆ ที่ทราบว่าพื้นที่ฝั่งนั้นเป็นของอังกฤษ ก่อให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เหล่านี้ยังคงดำเนินมาจนหลังจากที่พม่าได้รับเอกราชและต่อมาจนในช่วงปี 2510-2530 ที่น้ำเมยฝั่งตะวันตกถูกยึดครองโดยรัฐกบฏ การเกิดรัฐกันชนที่รัฐไทยให้การสนับสนุน ทำให้น้ำเมยยังไม่ได้มีฐานะเป็นเส้นแบ่งเขตแดน แต่กลับเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้าน ทหารและเจ้าหน้าที่ของเคเอ็นยู และนายทุนข้ามไปมาเพื่อทำธุรกิจ และแบ่งปันผลประโยชน์กัน

หลังจากที่ รัฐกันชนสลายตัวลง ตั้งแต่ปี 2538 ดูเหมือนว่าแม่น้ำเมยถูกรื้อฟื้นให้มีความหมาย และหน้าที่ในการเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างรัฐไทยกับรัฐพม่าอีกครั้ง จากการประกาศไม่ให้กองกำลังที่สามล่งล้ำเขตแดนไทย และการเสริมกองกำลังรัฐไทยแน่นหนามากขึ้นบริเวณชายแดน แต่ในสถานการณ์ที่มีศูนย์อพยพขนาดใหญ่ตั้งเรียงรายอยู่บริเวณชายแดนที่มีองค์กรนานาชาติจำนวนมาก และคนในศูนย์ก็ยังคงความสัมพันธ์กับคนนอกศูนย์ทั้งในฝั่งไทยและฝั่งพม่า รัฐไทยก็ยังไม่สามารถควบคุมการข้ามน้ำเมยของคนและสิ่งของได้ตามหลักการของรัฐ

พื้นที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

พื้นที่พรมแดน ซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อหรืออยู่ระหว่างรัฐ เป็นพื้นที่ที่ศักยภาพด้านการค้าแลกเปลี่ยนสินค้าที่ผลิตได้ต่างกันอันเนื่องมาจากศักยภาพของสิ่งแวดล้อมและคนที่ต่างกันในแต่ละพื้นที่ รัฐตั้งแต่ยุคก่อนอาณานิคม ยุคอาณานิคมและยุครัฐชาติพยายามหารายได้จากการค้าบริเวณพรมแดน โดยการเก็บค่าผ่านแดนและภาษีสินค้า ในยุครัฐชาติ การควบคุมการผ่านแดนของคนและสินค้าดูจะมีประสิทธิภาพขึ้น จากการตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่เฉพาะ และการวางกองกำลังตามแนวชายแดนมากขึ้นเพื่อบังคับตามกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ก็ยังพบว่าสินค้าส่วนใหญ่ยังข้ามได้ การที่ข้ามได้ในยุคกบฏเร่ร่อนก็เพราะรัฐไทยให้การสนับสนุนรัฐกบฏในฐานะรัฐกันชน ความร่วมมือนี้มีกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่าให้การสนับสนุนเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ และที่สำคัญคือเจ้าหน้าที่รัฐไทยร่วมกับนายทุนไทยได้ประโยชน์ด้วย แม้หลังจากรัฐกบฏเลิกลายไป กรณีการตัด "ไม้สาละวิน" ก็แสดงให้เห็นถึงช่องทางที่การค้า "นอกระบบ" สามารถทำได้ จากการที่เจ้าหน้าที่รัฐไทยร่วมกับกองกำลัง

ที่อยู่แม่น้ำเมยฝั่งพม่าที่มีความสัมพันธ์กัน และจากการที่เจ้าหน้าที่และกองกำลังของไทยมาจากหลายหน่วยงานทั้งทหาร ตชด. และอส. ที่ไม่เป็นเอกภาพมากนัก ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การค้า"นอกระบบ"ข้ามแดนทำได้ คือการที่การค้าอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้คนสร้างกันมาเป็นเวลายาวนาน โดยผู้คนที่เกี่ยวข้องซึ่งมีอยู่หลายทอด มีความไว้วางใจกัน แม้ในยุคที่มีกองกำลังหลายฝ่ายที่คุมพื้นที่ฝั่งพม่า และการที่พื้นที่มีอันตรายจากกับระเบิด ทำให้การเดินทางค้าขายมีความยากลำบากมากขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่คนก็ยังมีความพยายามที่จะดำเนินการค้า โดยผ่านความสัมพันธ์ที่มีขึ้นก่อนหน้าและสร้างขึ้นใหม่

ชีวิตทางวัฒนธรรม ในบริเวณพรมแดนมีทั้งการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ คนเมือง กะเหรี่ยง กะลาจ ในขณะเดียวกันก็มีลักษณะพิเศษของการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ทำให้วัฒนธรรมบริเวณนี้มีความต่างจากพื้นที่วัฒนธรรมอื่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแต่งกาย การกินอาหาร การประกอบพิธีกรรม การละเล่น ฯลฯ การส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้คนมีจิตสำนึกในความเป็นไทยที่มีกว่ากึ่งศตวรรษ มีผลในระดับหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของความเป็นชาติ และรับเอาค่านิยมที่ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเยาวชน แต่การข้ามพรมแดนหนีภัยสู้รบที่มีมาในระยะยี่สิบกว่าปี ทำให้คนจำนวนมากไม่มีบัตรประชาชน จึงไม่อาจจะใช้บริการทั้งด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ ของรัฐได้อย่างเต็มที่ สำหรับหลายคนการไม่มีบัตร บางทีก็เป็นทางที่เลือกแล้ว คือไม่ขวนขวายจะมีเพราะไม่เห็นความจำเป็นในการเดินทางหรือการใช้บริการของรัฐ เพราะบางคนที่จะเลือกจะมีก็มีช่องทางที่จะทำได้ เพราะแม้แต่คนในศูนย์อพยพจำนวนหนึ่งก็ยังมีบัตรประชาชนไทยและสามารถออกไปทำงานในเมืองใหญ่ได้

การดำรงอยู่ของศูนย์อพยพฯ เพิ่มความสลับซับซ้อนให้แก่พื้นที่พรมแดน แม้จะเป็นแผ่นดินไทย แต่การช่วยเหลือ"บนพื้นฐานของมนุษยธรรม" และที่ปฏิเสธไม่ได้คือความสัมพันธ์กับรัฐกอญเล่ที่มีมาก่อนที่จะถูกแยกกลายนั้น ทำให้รัฐไทยต้องเปิดโอกาสให้องค์กรทั้งต่างประเทศและในประเทศเข้ามามีส่วนในการดูแลและจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในศูนย์ฯ ศูนย์ฯจึงเป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่มีการตอรองกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งในเรื่องของจดทะเบียน การปฏิบัติตามกฎระเบียบ การหาผลประโยชน์ ความดำรงกิจกรรมการสร้างชาติฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในและนอกศูนย์ฯ ในรูปแบบของความเป็นเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางการค้า และการจ้างแรงงาน ฯลฯ ล้วนทำให้รั้วลวดหนามที่กั้นศูนย์อพยพนั้นแท้จริงแล้วยืดหยุ่นได้

บทสรุป: อัตลักษณ์และเส้นกั้นพรมแดนแม่น้ำเมย

ภาพของการตั้งด่านตรวจตราการเคลื่อนไหวของคนและสินค้าข้ามชายแดนที่เอาจริงเอาจัง และการปักป้ายเขตแดนไทยบริเวณเส้นกั้นเขตแดน เป็นสิ่งที่ทำให้คนผ่านไปมารู้สึกได้ว่าเป็น "ชายแดน" --- เขตแดนของประเทศไทยที่สิ้นสุดที่นี่ และเป็นเขตที่"อธิปไตย"ไทยได้รับการพิทักษ์

ปกป้อง แต่ถ้าหากเข้าไปอยู่ในพื้นที่และศึกษาถึงความเคลื่อนไหว เชื่อมโยงระหว่างผู้คนและกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงประวัติศาสตร์ที่ยาวนานพอสมควรแล้ว จะเห็นได้ว่าแม่น้ำเมยที่ถูกอุปโลกให้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนมาตั้งแต่ปี 2411 นั้นมีหน้าที่และถูกใช้ประโยชน์อื่น ๆ มากกว่าการทำหน้าที่เป็นเส้นแบ่งเขตแดน ดังที่ Herzfeld (2001: 137) สรุปว่า "...การวางเขตแดนที่ชัดเจนเป็นเรื่องของการสร้างทางอุดมการณ์ (แท้ที่จริงแล้ว) มีการใช้ประโยชน์หลายอย่าง และเป็นหน้าที่ของเราที่จะทำความเข้าใจการใช้ประโยชน์เหล่านั้น แทนที่จะไปยึดถือภาพตัวแทนที่เป็นทางการของมัน"

การศึกษานี้จึงพบว่าแม่น้ำเมยเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้สินค้าข้ามแดนโดยจำนวนมากถือว่าเป็นสินค้า"นอกระบบ"ที่หลายฝ่ายได้ประโยชน์ อำนวยความสะดวกให้คนหนีภัยข้ามมาฝั่งไทย เพื่อใช้ประโยชน์จากการแบ่งเขตแดนตามกฎหมาย อำนวยความสะดวกให้ผู้คนที่ทั้งสองฝั่งเชื่อมต่อความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม แน่นอนว่าปฏิเสธไม่ได้ว่า รัฐไม่ว่าจะเป็นรัฐไทยหรือรัฐพม่า ต้องการเห็นการหยุดความเคลื่อนไหวข้ามแดนที่รัฐควบคุมไม่ได้ แต่รัฐเอง ก็มีความลึกลับในตัวเอง นั่นคือมีการปรับเปลี่ยนนโยบายตามสถานการณ์โลกและตามวิสัยทัศน์ตลอดจนผลประโยชน์ของกลุ่มอำนาจที่ขึ้นมาเป็นรัฐบาลในแต่ละช่วง และความไม่ลงรอยและขัดแย้งทางนโยบายและการปฏิบัติระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง

ขอบเขตของพรมแดนแม่น้ำเมยแท้จริงไม่ได้อยู่ที่แม่น้ำเมยแต่ครอบคลุมสองฝั่งเมย เป็นขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่ได้สร้างอัตลักษณ์ของความเป็นคนบริเวณแม่น้ำเมยที่ทั้งหาประโยชน์และปกป้องผลประโยชน์จากศักยภาพของพื้นที่พรมแดน ขอบเขตนี้อาจจะเป็นขอบเขตที่มองไม่เห็น แต่จะรู้สึกได้เมื่อคนภายนอกเข้าไป ความไม่ไว้วางใจคนภายนอก เป็นเส้นแบ่งอย่างหนึ่งระหว่างคนภายในพรมแดนแม่น้ำเมยกับคนที่อยู่นอกพรมแดน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเห็นได้ชัดในการแต่งกาย อาหาร ฯลฯ แต่อัตลักษณ์ของความเป็นคนในพื้นที่พรมแดนจะแสดงออกเมื่อมีเหตุการณ์ที่จะมีผลกระทบต่อชีวิต การประท้วงนโยบายการโยกย้ายผู้อพยพมาอยู่ในพื้นที่พรมแดน การประท้วงการกระทำที่ไม่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่รัฐ ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการต่อรองและตอบโต้กับความพยายามควบคุมพื้นที่ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ อย่างไม่สิ้นสุด

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิชกุล 2544 "ปัญหาการจัดการผู้อพยพจากประเทศพม่า" ใน *ไทยกับพม่า: ข้อควรทำและไม่ควรทำ* อัมพร จิรัฐติกร บรรณาธิการ โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค
จัดพิมพ์ นุชพัฒน์ 2526 (พิมพ์ครั้งที่ 3) *ชนกลุ่มน้อยในไทยกับความมั่นคงของชาติ* กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แพรวพิทยา
- ขวัญชีวัน บัวแดง 2546 "อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการเปลี่ยนแปลงศาสนา: ศึกษากรณีกลุ่มชน
กะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า" ใน *ชาติพันธุ์และมายาคติ* สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- 2547 "พิจารณาความเป็นกะเหรี่ยงจากการแสดง"จำ" ใน *วาทกรรมอัต
ลักษณ์* หนังสือรวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 2 ณ ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- "ความมั่นคงตามแนวชายแดน กับนโยบายรัฐต่อพม่า" เอกสารประกอบการสัมมนา 14
กุมภาพันธ์ 2543 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- จิระศักดิ์ มาสันเทียะ 2543 "บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนตะวันตก ในการช่วยเหลือผู้ลี้ภัยชาว
กะเหรี่ยงตามแนวชายแดนไทย-พม่า" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง
และการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- จิระศักดิ์ เพชรตรา 2541 "ปัญหาที่ตั้งค่ายอพยพผู้ลี้ภัยชาวกะเหรี่ยงตามแนวชายแดนไทย-พม่า ที่
อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เฉลิมศักดิ์ แหม่มงาม 2535 "ปัญหาแรงงานต่างชาติ ศึกษากรณีกะเหรี่ยงหลบหนีเข้าเมือง อำเภอ
แม่สอด จังหวัดตาก" วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ชลสิทธิ์ ชูชาติ 2545 "พ่อค้าวัวต่าง ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.
2398-2503)" รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ
- ทอง ศิริวงษ์ 2514 "เล่าเรื่องพระธาตุห้วยลึกโดยสังเขป" เอกสารอัดสำเนา
- 2544 "ประวัติบ้านแม่ต๋านในอดีต" เอกสารอัดสำเนา ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม
- ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ. 2545 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- ปฤษฎา รัตนพุกษ์ 2545 "ปัญหาข้ามพรมแดนและสภาวะไร้พรมแดน:โลกที่เปลี่ยนไปหรือ
มุมมองของนักวิชาการที่เปลี่ยนไป?" *วารสารสังคมศาสตร์* มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 15
ฉบับที่ 1/2545

- ปลาย่อ ชนชนน 2530 นายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและขยายตัวของระบอบทุนนิยมในภาคเหนือ
ของไทย พ.ศ. 2464-2523 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2545 "บทนำ: ช้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่
และความเป็นชาติ" วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 15 ฉบับที่ 1/2545
- "พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก" เอกสารบรรยายสรุป มปป.
- พรพิมล ตรีโชติ 2542 ชนกลุ่มน้อยกับรัฐบาลพม่า มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เพื่อนไร่พรมแดน 2544 "คนลี้ภัยในร่มป่า" รายงานการวิจัย
มติชน 17-23 กุมภาพันธ์ 2541
- ศรีศักร วัลลิโภดม 2529 "ลัวะ ละว้า และกะเหรี่ยง: ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของ
ประชาชนบนที่สูงกับประชาชนในที่ราบในช่วงศตวรรษที่ 14-15", วารสารเมืองโบราณ ฉบับ
ที่ 12 (ม.ค.-มี.ค.)
- สมโชค สวัสดิรักษ์ 2540 ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า-กะเหรี่ยง กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
- สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 1-7 มี.ค., 22, 28 ก.ย. 2541
- สุเทพ สุนทรภัส 2543 "'คนเมือง' ความสำนึก และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของชาว
ไทยเหนือ ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ การเมือง และสังคม" แก้ไขเพิ่มเติม
จากบทกล่าวนำในการเสวนาวิชาการ เรื่อง "คนเมืองท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลง" ที่
จัดโดย ภาควิชารัฐศาสตร์และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2543
- สุริยา รัตนกุล ผู้รวบรวม 2529 พจนานุกรมภาษาไทย-กะเหรี่ยงสะกอ ผลงานวิจัยของบัณฑิต
วิทยาลัยและสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
- สุลักษณ์ กาญจนขุนดี 2544 "การค้าชายแดนไทย-พม่า: ความสัมพันธ์ของการเมืองและการค้า"
ใน ไทยกับพม่า: ข้อควรทำและไม่ควรทำ อัมพร จิรัฐติกร บรรณาธิการ โครงการอาณา
บริเวณศึกษา 5 ภูมิภาค
- อรรถวุฒิ เกียรติวัฒน์ 2544 "การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของเขตแดนและภูมิทัศน์ชายแดนไทย-
พม่า: กรณีศึกษาบริเวณแม่น้ำเมย" วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- อุทอง ประศาสน์วินิจฉัย แปลและเขียนคำอธิบาย 2530 เบื้องหลังน้ำกากา โดย เจอร์ลด์ แบร์แมน

- "Extracts from Rev. Mr. Mason's journal" *Missionary Register* Vol.15, No.3 March 1835 (page 114).
- "Letter of Geo D. Boardman to the "Corresponding Secretary"" *Missionary Register* Vol. 11 No. 1 January 1831 (page 24), Tavoy, February 16, 1830.
- Amnesty International*. 30 June 1999.
- Bangkok Post* 7 September 2002
- Bryant, Raymond. 1996. "Asserting sovereignty through natural resource use: Karen forest management on the Thai-Burmese border," in *Resource, Nations and Indigenous Peoples*. Richard Howitt with John Connell and Philip Hirsch eds. Oxford: Oxford University Press.
- Boucaud, Andre and Boucaud, Louis. 1992. *Burma's Golden Triangle: On the Trail of the Opium Warlords*. Bangkok: Asia Books Co. Ltd.
- Charan, Chakandang. 1987. "Siam's Loss of Trans-Salween Territory to Great Britain in 1892" Michigan: Xerographic Process.
- Dun, Smith. 1986. *Memoirs of the Four-Foot Colonel*. Ithaca: Cornell University.
- Enriquez, C. M. 1933. 2nd edition. *Races of Burma*. Delhi: Manager of Publications.
- Falla, Jonathan. 1991. *True Love and Bartholomew: rebels on the Burmese border*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grabowsky, Volker and Turton, Andrew. 2003. "The Glod and Silver Road Of Trade And Friendship TheMcLeod And Richardson Diplomatic Missions to Tai States In 1837," O.S. Printing House, Bangkok.
- Gravers, Mikael. 1996. "The Karen Making of a Nation", in *Asian Forms of the Nation*. Stein Tonnesson and Hans Antlov eds. Surrey: Curzon Press.
- Herzfeld, Michel. 2001. *Anthropology: Theoretical Practice in Culture and Society*. USA: Blackwell Publishing.
- Irrawaddy* December 2003, February 2004
- Kwanchewan Srisawat. 1988. "The Karen and the Khruba Khao Pi Movement: A Historical Study of the Response to the Transformation in Northern Thailand", M.A. Thesis, Ateneo de Manila University, Philippines.
- Karen Human Rights Group (KHRG). 2001. *Flight, Hunger and Survival: Repression and Displacement in the Villages of Papun and Nyaunglebin Districts*.
- Lang, Hazel J. 2002. *Fear and Sanctuary Burmese Refugees in Thailand*. Cornoell Southeast Asia Program Publications: Ithaca, NY.
- Lintner, Bertil. 1994. *Burma in Revolt: Opium and Insurgency Since 1948*. U.S.A. : Westview Press.
- News*, Vol. 3, January 2000
- Po, San C. 2001 [1928]. *Burma and the Karens*. Bangkok: White Lotus.
- Rajah, Ananda. 1990. "Ethnicity, Nationalism, and the Nation-State: The Karen in Burma and Thailand," in *Ethnic Groups across National Boundaries in Mainland Southeast Asia*. Singapore: Institute of Souteast Asian Studies.
- Ratanaporn, Sethakul. 1989 "Political, social and economic changes in the Northern States of Thailand resulting from the Chiang Mai treaties of 1874 and 1883 / Ratanaporn Sethakul," Ann Arbor, MI.: University Microfilms International.
- Renard, Ronald D. 1990. 'The Karen Rebellion in Burma,' in *Secessionist Movements in Comparative Perspective*. Ralph R. Premdas, S.W.R. de A. Samarasinghe, and Alan B. Anderson, eds. London: Pinter Publishers.
- _____. 1992. 'Transformations of Karen Myths of Origin and Relations of Power', in *Patterns and Illusions: Thai History and Thought in Memory of Richard B. Davis*. Canberra: The Richard Davis Fund and the Department of

- Anthropology Research School of Pacific Studies, The Australian National University.
- “Salween District”, 1961 (reprint) *Burma Gazetteer*. Rangoon: Superintendent, Government Printing and Stationery, Union of Burma.
- Sang Kook, Lee. 2001. “The Adaptation and Identities of the Karen Refugees: A Case Study of Mae La Refugee Camp in Northern Thailand” A Master thesis for Graduate Interdisciplinary Program in Area Studies, Seoul National University.
- Smeaton, Donald Mackenzie. 1887. *The Loyal Karens of Burma*. London: Kegan Paul, Trench and Co.’s Publications.
- Smith, Martin. 1999. *Burma: Insurgency and the Politics of Ethnicity*. London: Zed Books.
- Stern, Theodore. 1968. “Ariya and the Golden Book: Millenarian Buddhist Sect among the Karen.” *Journal of Asian Studies* 27: 297-328.
- Whither KNU ? by: A resident of Kayin State*. A collection of articles by News and Periodicals Enterprise. Rangoon: U Hla Kyin.
- Wilson, Thomas M. and Donnan, Hastings. 1998. “Nation, State and Identity at International Borders” In Wilson, Thomas M. and Donnan, Hastings (eds.) *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*.

ภาคผนวก 1 ผลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนในหมู่บ้านศึกษา

องค์ประกอบของกลุ่มชาติพันธุ์

ตารางที่ 1.1 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่สำรวจจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	หมู่บ้าน					รวม
	แม่ทะยาง	แม่ทะไทย	แม่ทะคี	แม่ทะโพธิ์	ท่าสองยาง	
ปกากะญอ	94(95%)		18(100%)	24(100%)	139(83%)	136(70%)
โปร	3(3%)					3(2%)
คนเมือง	1(1%)	48(96%)			28(17%)	49(26%)
คนไทยภาคอื่น	1(1%)	2(4%)				3(2%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	167(100%)	191(100%)

การโยกย้ายถิ่นฐาน

ตารางที่ 1.2 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามระยะเวลาของการย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านปัจจุบัน

อายุ	หมู่บ้าน				รวม
	แม่ทะยาง	แม่ทะไทย	แม่ทะคี	แม่ทะโพธิ์	
0-10 ปี	4(4%)	2(4%)	2(11%)	1(4%)	9(5%)
11-20 ปี	11(11%)	3(6%)		4(18%)	18(10%)
21-30 ปี	15(15%)	5(10%)	2(11%)	3(13%)	25(13%)
31 ปีขึ้นไป	15(15%)	9(18%)	2(11%)	3(13%)	29(15%)
เกิดที่นี่	54(55%)	31(62%)	12(67%)	12(52%)	109(57%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	23(100%)	190(100%)

ตารางที่ 1.3 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามบริเวณหมู่บ้านเดิมก่อนจะย้ายเข้ามาในหมู่บ้านปัจจุบัน

บ้านเดิม	หมู่บ้าน				รวม
	แม่ทะยาง	แม่ทะไทย	แม่ทะคี	แม่ทะโพธิ์	
ภายในอำเภอท่าสองยาง	10 (10%)	3(6%)	5(28%)	12(50%)	30(16%)
ภายนอกอำเภอท่าสองยาง	14 (14%)	16(32%)	1(6%)		31(16%)
เขตชายแดนฝั่งพม่า	7(7%)				7(3.7%)
ไกลจากเขตชายแดนฝั่งพม่า	15(15%)				15(8%)
เกิดที่หมู่บ้านปัจจุบัน	53(54%)	31(62%)	12(67%)	12(50%)	108(57%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตารางที่ 1.4 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามเหตุผลของการย้ายมาอยู่หมู่บ้านปัจจุบัน

เหตุผลที่ย้าย	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ตามครอบครัว/ญาติ	17(40%)	10(53%)	3(50%)	5(42%)	35(44%)
มาได้ครอบครัว	18(42%)	7(37%)	3(50%)	7(58%)	35(44%)
หนีภัย	8(18%)	1(5%)			9(11%)
มาค้าขาย		1(5%)			1(1%)
รวม	43(100%)	19(100%)	6(100%)	12(100%)	80(100%)

การทำมาหากิน

ตาราง 1.5 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่มีอาชีพทำไร่

อาชีพทำไร่	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ทำ	55(56%)	28(56%)	9(50%)	16(67%)	108(57%)
ไม่ทำ	44(44%)	22(44%)	9(50%)	8(33%)	83(43%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตาราง 1.6 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามพื้นที่ไร่

เฉลี่ยไร่	จำนวนครัวเรือนจำแนกตามพื้นที่ไร่				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ไม่มี	54(62%)	22(45%)	9(53%)	9(43%)	94(54%)
1-5	14(16%)	1(2%)	3(18%)	3(14%)	21(12%)
6-10	7(8%)	6(13%)	5(29%)	8(38%)	26(15%)
11-15	6(7%)	10(20%)			16(9%)
>15 ไร่	6(7%)	10(20%)		1(5%)	17(10%)
รวม	87(100%)	49(100%)	17(100%)	21(100%)	174(100%)

ตาราง 1.7 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่มีอาชีพทำนา

อาชีพทำนา	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ทำ	40(40%)	24(48%)	9(50%)	10(42%)	83(44%)
ไม่ทำ	59(60%)	26(52%)	9(50%)	14(58%)	108(56%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตาราง 1.8 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามขนาดพื้นที่นา

เฉลี่ยจำนวน นา	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ไม่มี	68(73%)	26(57%)	10(56%)	15(68%)	119(66%)
1-5	19(20%)	8(17%)	7(39%)	5(23%)	39(22%)
6-10	6(7%)	9(20%)		2(9%)	17(9%)
>10 ไร่		3(6%)	1(5%)		4(3%)
รวม	93(100%)	46(100%)	18(100%)	22(100%)	179(100%)

ตาราง 1.9 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่มีอาชีพรับจ้าง

อาชีพรับจ้าง	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ทำ	45(46%)	3(6%)			48(25%)
ไม่ทำ	53(54%)	47(94%)	18(100%)	24(100%)	142(75%)
รวม	98(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	190(100%)

ตาราง 1.10 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่เลี้ยงวัว

เลี้ยง	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
เลี้ยง	10(10%)	4(8%)	9(50%)	9(38%)	32(17%)
ไม่เลี้ยง	89(90%)	46(92%)	9(50%)	15(62%)	159(83%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตาราง 1.11 จำนวนและร้อยละของครัวเรือนที่เลี้ยงหมู

เลี้ยง	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
เลี้ยง	4(4%)	2(4%)	7(39%)	3(13%)	16(8%)
ไม่เลี้ยง	95(96%)	48(96%)	11(61%)	21(87%)	175(92%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตาราง 1.12 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ไม่ได้เรียน	89(90%)	12(24%)	18(100%)	24(100%)	143(75%)
ป.1-ป.7	9(9%)	36(72%)			45(23%)
สูงกว่าระดับประถม	1(1%)	2(4%)			3(2%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตาราง 1.13 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามภาษาที่พูดได้

ภาษาที่พูดได้	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
กะเหรี่ยง(โปว์ ตะกอ)	55(56%)		18(100%)	21(88%)	94(50%)
ไทย		10(20%)			10(5%)
กะเหรี่ยง+ไทย	28(29%)	35(70%)		3(12%)	66(35%)
กะเหรี่ยง+พม่า	6(6%)				6(3%)
กะเหรี่ยง+ไทย+พม่า	9(9%)	5(10%)			14(7%)
รวม	98(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	190(100%)

ตาราง 1.14 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามภาษาที่เขียนได้

ภาษาที่เขียนได้	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ไม่ได้เลย	75(77%)	10(20%)	11(61%)	18(75%)	114(60%)
กะเหรี่ยง	8(8%)	2(4%)	7(39%)	5(21%)	22(11%)
ไทย	6(6%)	38(76%)			44(23%)
พม่า	4(4%)				4(2%)
กะเหรี่ยง+ไทย	4(4%)			1(4%)	5(3%)
กะเหรี่ยง+พม่า	1(1%)				1(1%)
รวม	98(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	190(100%)

ความสัมพันธ์กับคนในศูนย์อพยพและชุมชนฝั่งพม่า

ตารางที่ 1.15 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่รู้จักและเคยไปศูนย์แม่หละ

ความคุ้นเคย	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ไม่รู้จัก/ไม่เคยไป	6(6%)	12(24%)	3(17%)		21(11%)
รู้จัก/ไม่เคยไป	5(5%)	9(18%)	1(6%)	2(8%)	17(9%)
รู้จัก/เคยไป	87(89%)	29(58%)	14(77%)	22(92%)	152(80%)
รวม	98(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	190(100%)

ตาราง 1.16 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามรูปแบบความสัมพันธ์กับคนในศูนย์แม่หละ

ความสัมพันธ์กับคนในค่ายอพยพ	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
คนในค่ายมาเป็นลูกจ้างหรือทำงานทำในหมู่บ้าน	6(7%)	20(53%)		2(9%)	28(17%)
มีญาติหรือเพื่อนที่อยู่ในค่าย	40(46%)	10(26%)	8(53%)	6(26%)	64(39%)
ไปหาหมอหรือไปซื้อของในค่าย	41(47%)	8(21%)	7(47%)	15(65%)	71(44%)
รวม	87(100%)	38(100%)	15(100%)	23(100%)	163(100%)

ตาราง 1.17 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนที่เคยฝั่งน้ำเมยไปเขตพม่า

เคยไปพม่า	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
เคยไป	55(56%)	18(36%)	1(6%)	3(13%)	17(40%)
ไม่เคยไป	44(44%)	32(64%)	17(94%)	21(87%)	152(60%)
รวม	99(100%)	50(100%)	18(100%)	24(100%)	191(100%)

ตาราง 1.18 จำนวนและร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการข้ามไปฝั่งพม่า

สาเหตุที่ข้าม	หมู่บ้าน				รวม
	แม่หละยาง	แม่หละไทย	แม่หละคี	แม่หละโพคี	
ไปซื้อวัว ควาย	4(8%)	7(33%)		1(33%)	12(16%)
เยี่ยมญาติ	28(56%)			1(33%)	29(39%)
เข้าไปล่าสัตว์/หาของป่า	3(6%)	4(19%)			7(10%)
เยี่ยมเพื่อน/คนรู้จัก	12(24%)	5(24%)			17(23%)
ไปเที่ยว	3(6%)	5(24%)		1(33%)	9(12%)
รวม	50(100%)	21(100%)		3(100%)	74(100%)

ภาคผนวกที่ 2: กองกำลังติดอาวุธที่ทำสัญญาหยุดยิงกับรัฐบาลพม่า

องค์กรหลักที่หยุดยิง (ตามลำดับปีที่ทำข้อตกลง)

ที่	ชื่อองค์กร	อักษรย่อ	ชื่อผู้นำ	วันที่	เขต
1	Myanmar National Democracy Alliance Army (Kokang)	MNDAA	Phone Kyar Shin	21 Mar 1989	Special Region-1, Northern Shan State
2	United Wa State Army (Myanmar National Solidarity Party)	UWSA	Pao Yuchang & Kyauk Nyi Lai	9 May 1989	Special Region-2, Shan State
3	National Democratic Alliance Army (Shan/Akha Armed National Groups)	NDAA	Sai Lin & Lin Ming Xian	30 June 1989	Special Region-4, Eastern Shan State
4	Shan State Army (Shan State Progress Party)	SSA	Col. Loi Mao	2 Sept 1989	Special Region-3, Shan State
5	New Democratic Army (Kachin)	NDA-K	Sakhone Ting Ying	15 Dec 1989	Special Region-1, North-East Kachin State
6	Kachin Defence Army (KIO 4th Brigade)	KDA	Mahtu Naw	13 Jan 1991	Special Region-5, Northern Shan State
7	Pa-O National Organisation	PNO	Aung Kham Hti	11 April 1991	Special Region-6, Southern Shan State
8	Palaung State Liberation Army	PSLA	Aik Mone	21 April 1991	Special Region-7, Northern Shan State
9	Kayan National Guard (breakaway group from KNLP)	KNG	Gabriel Byan & Htay Ko	27 Feb 1992	Special Region-1, Kayah(Karenni) State
10	Kachin Independence Organization	KIO	Lamung Tu Jai	1 Oct 1993	Special Region-2, Kachin State
11	Karenni State Nationalities Peoples' Liberation Front	KNPLF	Sandar & Htun Kyaw	9 May 1994	Special Region-2, Kayah(Karenni) State
12	Kayan New Land Party	KNLP	Shwe Aye	26 July 1994	Special Region-3, Kayah(Karenni) State
13	Shan State Nationalities Peoples' Liberation Organization	SSNPLO	Tha Kalei	9 Oct 1994	Southern Shan State
14	New Mon State Party	NMSP	Nai Shwe Kyin	29 June 1995	Mon State

ภาคผนวกที่ 2: กองกำลังติดอาวุธที่ทำสัญญาหยุดยิงกับรัฐบาลพม่า

องค์กรหลักที่หยุดยิง (ตามลำดับปีที่ทำข้อตกลง)

ที่	ชื่อองค์กร	อักษรย่อ	ชื่อผู้นำ	วันที่	เขต
1	Myanmar National Democracy Alliance Army (Kokang)	MNDAA	Phone Kyar Shin	21 Mar 1989	Special Region-1, Northern Shan State
2	United Wa State Army (Myanmar National Solidarity Party)	UWSA	Pao Yuchang & Kyauk Nyi Lai	9 May 1989	Special Region-2, Shan State
3	National Democratic Alliance Army (Shan/Akha Armed National Groups)	NDA	Sai Lin & Lin Ming Xian	30 June 1989	Special Region-4, Eastern Shan State
4	Shan State Army (Shan State Progress Party)	SSA	Col. Loi Mao	2 Sept 1989	Special Region-3, Shan State
5	New Democratic Army (Kachin)	NDA-K	Sakhone Ting Ying	15 Dec 1989	Special Region-1, North-East Kachin State
6	Kachin Defence Army (KIO 4th Brigade)	KDA	Mahtu Naw	13 Jan 1991	Special Region-5, Northern Shan State
7	Pa-O National Organisation	PNO	Aung Kham Hti	11 April 1991	Special Region-6, Southern Shan State
8	Palaung State Liberation Army	PSLA	Aik Mone	21 April 1991	Special Region-7, Northern Shan State
9	Kayan National Guard (breakaway group from KNLP)	KNG	Gabriel Byan & Htay Ko	27 Feb 1992	Special Region-1, Kayah(Karenni) State
10	Kachin Independence Organization	KIO	Lamung Tu Jai	1 Oct 1993	Special Region-2, Kachin State
11	Karenni State Nationalities Peoples' Liberation Front	KNPLF	Sandar & Htun Kyaw	9 May 1994	Special Region-2, Kayah(Karenni) State
12	Kayan New Land Party	KNLP	Shwe Aye	26 July 1994	Special Region-3, Kayah(Karenni) State
13	Shan State Nationalities Peoples' Liberation Organization	SSNPLO	Tha Kalei	9 Oct 1994	Southern Shan State
14	New Mon State Party	NMSP	Nai Shwe Kyin	29 June 1995	Mon State

กองกำลังอื่นๆ ที่ตกลงหยุดยิง (เป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยได้ประกาศโดยรัฐบาล)

ที่	ชื่อองค์กร	อักษรย่อ	ชื่อผู้นำ	วันที่	เขต
1	Democratic Karen Buddhist Army	DKBA	Tha Htoo Kyaw	Dec 1994	Karen State
2	Shan State National Army, aka SSA-Central	SSNA	Gun Yawd	1995	Nothern Shan State
3	Mong Tai Army	MTA	Khun Sa	2 Jan 1996	Southern Shan State
4	Karenni National Defence Army (splinter faction from KNPP)	N/A	Lee Rey	1996	Kayah(Karenni) State
5	Karen Peace Force (ex-KNU 16th Battalion)	N/A	Saw Tha Mu Hei	24 Feb 1997	Karen State
6	Rakhine State All National Races Solidarity Party (CPB Arakan State)	N/A	Saw Tun Oo	6 April 1997	Arakan(Rakhine) State
7	Mon Mergui Army (splinter faction from NMSP)	N/A	Ong Suik Heang	1997	N/A
8	KNU Special Region group (Toungoo)	N/A	Saw Farrey Moe	8 Nov 1997	Karen State

ที่มา: ปรับปรุงจากหน้างานวิจัย (Research Page) ของ Irrawaddy (www.irrawaddy.org) Updated on January 2003

ภาคผนวกที่ 3: องค์การให้ความช่วยเหลือผู้หนีภัยจากการสู้รบ

3.1 องค์การสมาชิกและองค์การที่ให้การสนับสนุนองค์กร Burmese Border Consortium (BBC)¹

องค์กร BBC ก่อตั้งขึ้นในปี 2527 โดยมีองค์กรสมาชิกที่เป็นองค์กรทางศาสนาคริสต์นิกาย
องค์กรได้แก่

The Church of Christ in Thailand (CCT)

Thailand Baptist Missionary Fellowship (TBMF)

Zuid Oost Azie Refugee Care (ZOA) International Rescue Committee (IRC) และ

Jesuit Refugee Service (JRS)

ทั้งนี้ BBC ได้รับเงินสนับสนุนจากองค์กรทางคริสต์ศาสนาและองค์กรนานาชาติหลายองค์กร
ทั่วโลก ได้แก่

The Anglican Church of Canada

The Australian Churches of Christ

The Baptist Union of Sweden

The Baptist Missionary Society

Bread for the World (Germany)

CARITAS Switzerland

Christian Aid (UK)

Church World Service (USA)

Community Aid Abroad

DanchurchAid (Denmark)

Dutch Interchurch Aid

Irish Aid

The International Rescue Committee

InterPares (Canada)

Japanese Embassy

The Jesuit Refugee Service

Misereor

The National Council of Churches in Australia

Norwegian Church Aid

The Open Society Institute

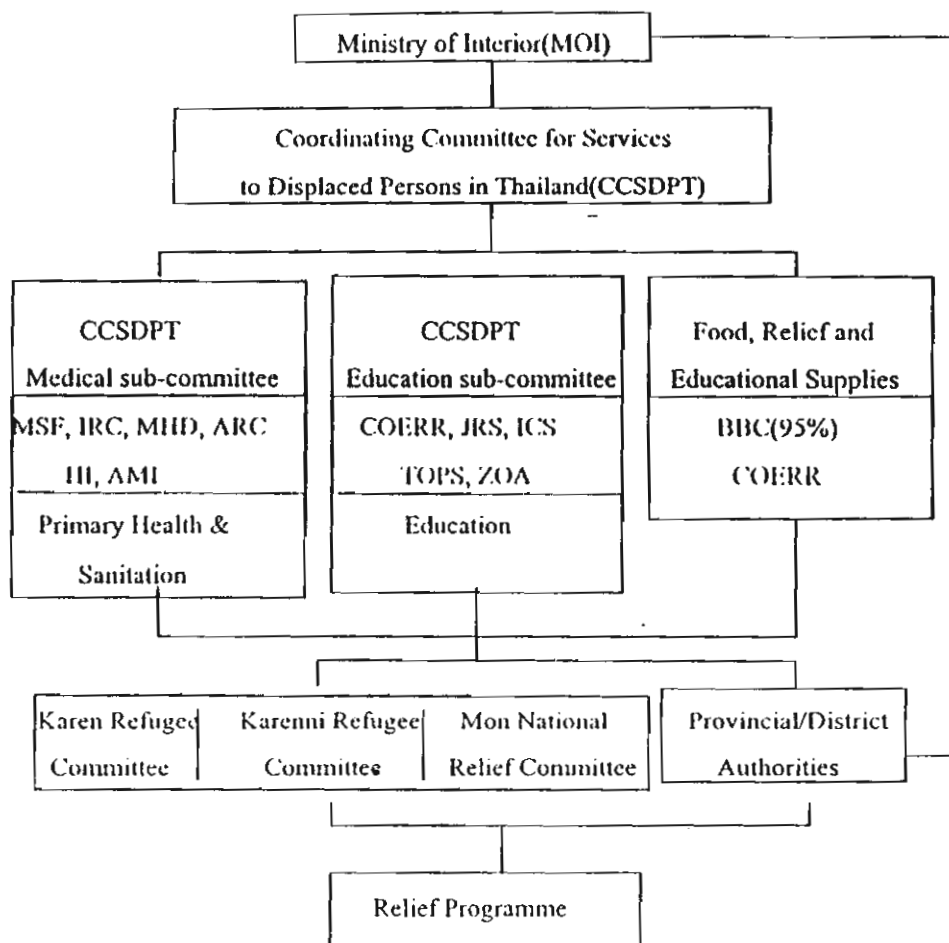
The UNHCR

ZOA Refugee Care Netherlands

The United Society for Propagation of the Gospel

ที่มา: รายงานประจำปีของ The Burmese Border Consortium ปี 1999 อ้างใน Sang Kook (2001)

3.2 โครงสร้างคณะกรรมการประสานงานเพื่อให้บริการผู้หนีภัยในประเทศไทย (CCSDPT)

AMI – Aide Medicale Internationale

ARC – American Refugee Committee

BBC - Burmese Border Consortium